

S. MEHEDINȚI

CONTINENTELE

(FĂRĂ EUROPA)

PENTRU

CLASA II-a SECUNDARĂ

APROBATĂ DE MINISTER

EDIȚIA XXII



BUCUREȘTI

Editura Librăriei SOCEC & Co., Societ. Anonimă

1929

11753

DE ACELAȘ AUTOR:
(în legătură cu școala și educația).

Oameni de la Munte, ed. III 1929.

Altă creștere. — Școala Muncii, ed. V 1929.

Anale politice: contribuție la istoria regenței, 1929

Profesorul—temelia tuturor reformelor școlare, 1929

Școala poporului, ed. III (sub presă)

Școala Română și capitalul biologic al poporului
Român, 1927

Școala Păcii, 1928

Poporul, ed. II 1921

Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca
și uneltele sale, 1920

Ce trebuie să creadă un Rom
Neamul său, 1922

Cătră noua generație, ed. III

Poți fi om deplin, fără să fi

L'école de la paix, 1928

Politica de vorbe și omul de

Titu Maiorescu, 1925

Biblioteca Centrală
L169621160



Biblioteca Centrală a U.L.B. Sibiu

S. MEHEDIŢI

CONTINENTELE

(FĂRĂ EUROPA)

PENTRU

CLASA I-a SECUNDARĂ

APROBATĂ DE MINISTER

EDIŢIA XXII

INVENTAR
2020

Fundația Universitară
„ALMA MATER” Sibiu

Nr. Inv. *414/2001*



BUCUREŞTI

Editura Librăriei SOCEC & Co., Societ. Anonimă

1929

Toate drepturile rezervate.

P R E F A Ț A

Fîind lasate afară toate țările europene, elevii vor putea pătrunde pe îndelete noțiunile de geografie fizică, necesare înțelegerii descrierilor regionale. Dar și la geografie, ca și la toate științele de intuiție, manualul e ceva secundar. Observarea naturii e lucrul de căpctenic. Se va face deci o parte cât mai largă excursiilor din „orizontul local“. În adevăr, la excursiuni se poate arăta elevilor, chiar în cuprinsul pămîntului românesc, câte ceva din toate fenomenele geografice mai însemnate: *munți, podișuri, văi, șesuri, dune, insule, lacuri, sate de stepă, sate de munte, porturi*, etc. Apoi, cu ajutorul celor văzute aproape și cu obișnuința de a răsfoi un *Atlas*, elevii își vor închipui destul de lesne și ceace se află în alte părți ale planetei.

Pentru aceasta însă, ei trebuie să guste cât mai mult din farmecul *descrierilor geografice* și să înțeleagă deplin *schifa cartografică*, de care nu trebuie să fie lipsită nici o lecție. *Linia și culoarea* să facă — chiar din desenele cel mai simplificat — un fel de „vedere“ a naturii, iar mintea copilului să judece necontentit, când el desenează. (De ce țărmul basarabean e *drept*? de ce în lungul lui sînt *lacuri lunguețe*? de ce în dreptul brațului Chilia se află o *peninsulă* în chipul unei labe de gîscă? de ce mai spre miazăzi malul este iarăși *drept*, pînă aproape de Constanța? de ce spre Mangalia e mai *crestat* și cu *lacuri șerpuite* în chip de râu? cum e *vieaja omului* pe un țărm și cum e pe celălalt? unde sînt așezate *porturile*? etc.).

La început, sînt îndestulătoare mici schițe cartografice, ajutate de privirea globului și a hărților din

atlas; mai târziu. când trecem în clasele următoare, la studii mai amănunțite, *progresul cartografic va trebui să fie din ce în ce mai simțit*. Elevul trebuie să câștige o dragoste reală pentru desenarea hărților și imitarea formelor de relief în cutia cu nisip, în plastilină, etc.

Deaceea, *întârzierea la un capitol va fi hotărâtă* nu de numărul paginilor de text sau de lungimea bucății de „lectură“, ci de *înlesnirea cu care elevii pot desena ceea ce au învățat*, legând de desenul lor *idei clare și amintiri sigure*. — Cu timpul, dispare din minte tot ce nu e deplin înțeles: dar *imaginea hărții durează încă multă vreme și păstrează împreună cu ea toate faptele caracteristice*.

În vederea acestor nevoi, afară de schimbările cerute de programă, s'au adăugat un număr și mai mare de schițe cartografice și de lecturi geografice ¹⁾.

Când elevii vor începe să răsfoiască de bunăvoie *Atlasul*, spre a vedea mai deaproape un golf oarecare, un anume port, zoua întinderii unci cereale, producția comparativă a unci mărfi, etc., atunci vom fi siguri că gustul pentru geografie e format. — *Atlasul* va ajunge să fie „cetit“, iar desenarea hărții, în loc de a fi o sarcină, va deveni o plăcere ²⁾.

Autorul

¹⁾ În manualele pentru clasele primare, am dat descrieri tipice pentru fiecare fenomen geografic. Cu ajutorul *excursiilor* și a acestor *descrieri*, vom putea obișnui pe copii cu intuiția faptelor, înainte de a păși la definiții. Altfel, fără *excursii numeroase*, fără *lecturi geografice* și fără *schize cartografice*, noțiunile nu pot dobândi niciodată limpezimea cuvenită, iar definițiile rămân niște simple exerciții de memorie.

²⁾ Pe lângă hărțile murale, care sânt temelul lecției de geografie, s'a adăugat, ca un sprijin pentru citirea acasă, și un *Catet-Atlas* pentru clasa I secundară.

A 1. NOȚIUNI GENERALE

1. Ce este Pământul. Formarea Pământului și dovezi despre rotundimea lui. Globul

1. Pământul.— Țara noastră e înconjurată de alte țări: unele mai mari, altele mai mici. Dincolo de Nistru, se află *Ucraina Moldovenească*; spre mieznoapte de Ceremuş se întinde *Polonia*; dacă lași Maramureșul și treci Tisa, intri în *Cehoslovacia*. Spre apus, ne murguim cu *Ungaria și Jugoslavia*: spre miezăzi cu *Bulgaria*. În sfârșit, spre răsărit, România se mărginește cu apele *Mării-Negre*.

Dar, dacă treci de aceste 6 țări învecinate și de Marea-Neagră, dai de alte țări și alte mări.

Toate țărilor și mările fac la un loc Pământul.

Când Românul vrea să arate o depărtare mare, ci zice: *peste țări și peste mări . . . știind că pe fața pământului sânt o mulțime de țări și de mări, cum sânt petele pe un ou împetrițat.*

2. Formarea pământului. — Dar fața pământului n'a fost totdeauna împetrițată cu atâtea țări și atâtea mări, câte sânt azi, ci a fost odată acoperită numai de flăcări.

Pe atunci, pământul strălucă, cum strălucște azi soarele, de pe a cărui față saltă și acum flăcări mai înalte decât munții cei mai înalți ai pământului. (Cine privește în ochelane mari le poate vedea foarte bine și chiar le poate fotografia).

Cu vremea însă, pământul s'a stins, s'a răcit iar aburii au căzut în chip de ploi, care l-au acoperit cu un ocean de apă caldă. În sfârșit, scoarța din fundul oceanului s'a răcit tot mai mult, s'a sbârțit, s'a rupt, iar anele bucăți au ieșit în fața apei în chip de uscat.

Și astfel, pământul e azi înipestriat: unele bucăți sânt *uscate* (continente și insule), iar altele sânt *acoperite cu apă* (oceane, mări și lacuri).

De unde știm că *Pământul* a fost odată aprins, cum e azi *Soarele*?

O dovadă pipăită e că *scoarța pământului e și azi caldă*. Cu cât sapi mai adânc, cu atât dai de căldură tot mai mare. În *beciuri*, apa și vinul nu îngheață niciodată. Iar în *ocne* și în *minele* de cărbuni sau de metale, cu cât săpătura pătrunde mai adânc, cu atât zăpușcala crește. Lucrătorii nu mai pot lucra decât cu pielea goală, stropindu-se mereu cu apă rece, trimisă de sus cu pompele. Iar dacă nimeresc vre-o vână de apă, izvorul acela e cald. — Aproape de *Orudea* e un izvor care iese până în fața pământului cu o căldură mai mare decât a apei de baie. La *Mehadia* țâsnește din adâncime un izvor și mai fierbinte. (Bolnavii caută astfel de izvoare spre a se vindeca de reumatisme).

Dar ca dovadă și mai vădită că sub *scoarța pământului* căldura e foarte mare sânt munții care aruncă foc și *sgură* (lave) ori *cenușă fierbinte*. Sate și orașe întregi pot fi acoperite într'o clipă și făcute scrum. Iar munți de aceștia, care aruncă foc (*vulcani*), sânt mii pe fața pământului. Chiar și în țara noastră a fost un șir întreg (*Arghita*), dar toți s'au stins; însă coșul (*craterul*) pe unde ieșia focul se vede și azi, iar lavelle odinioară fierbinți, s'au răcit, încremenind locului, ca o *sgură* în revărsare.

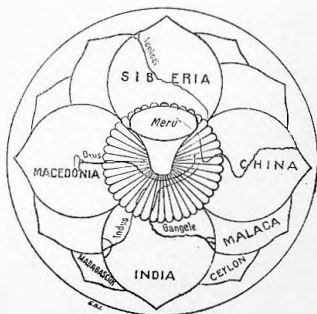
Cu vremea, de bună seamă se vor stinge toți vulcanii și toate izvoarele calde vor pieri, îndată ce miczul pământului se va răci deplin. Că lucrul e cu putință, ni-l arată *Luna*. Fața ei este plină de munți vulcanici. Cu ochenele se văd foarte bine craterele prin care ieșiau odinioară lave și fum. Dar azi, toate coșurile sânt stinse; nu mai aruncă nici o scântee; nici nu mai fumegă, ei stau amorțite, întocmai ca și coșurile unei uzine care a încetat lucrul.

Așa dar *Pământul* (ca și *Luna*) s'a născut din stingerea unui glob de foc (lucitor ca *Soarele*), care s'a răcit, apoi apele ploilor l-au acoperit cu *oceane* și *mări*, când *sgura* ajunsese destul de rece spre a forma o *scoarță tare*. Numai atunci s'au putut ivi *plantele* și *animalele*.

3. *Rotunzimea pământului*. — *Pământul* e rotund (cum se arată și *Luna* și *Soarele*). Dar lungă vreme oamenii n'au bănuț care poate să fie chipul adevărat

al pământului, după cum nu bănuște o furnică chipul muntelui pe care rătăcește ori își clădește un mușuroi pitic.

Fiecare popor și-a închipuit pământul cum l-a dus mitea Indienii l-au asemănat cu o floare. (Fiecare foaie se socotea ca o țară), iar în mijlocul florii sta muntele Meru. Alți indieni socoteau că muntele Meru se sprijină nu pe o floare, ci pe 4 elefanți, care stau pe spatele unei broaște, iar broasca jostoasă stă pe un șarpe încolțicit.



Pământul Indienilor (la fel cu o floare).

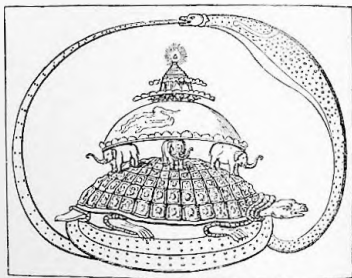
Egiptenii își închipuiau pământul ca o vale (valea Nilului), iar cerul ca o zeiță sprijinită cu picioarele și cu mâinile pe pământ. Soarele suria cu o barcă (răsăria), apoi coborâ de pe spinarea zeiței (apuncă) spre Sahara.

Grecii socotescu că Pământul are forma unei tobe. Pe fundul de sus erau așezate continentele (Europa, Asia și Africa = Libia), împrejurul Mediteranei, având la mijloc Delfi (= buricul pământului).

Poporul nostru și închipue pământul ca o arie întinsă, până unde începe Cerul.

Târziu, târziu de tot, s'a bugar de seamă că pământul trebuie să fie rotund. Dovezile au fost găsite astfel:

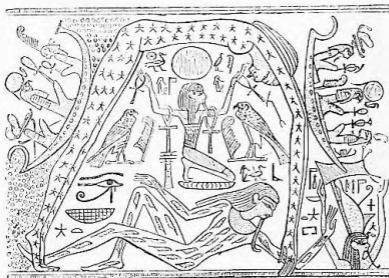
a) **Umbra pe lună.** — Filozoful Aristotel (discipolul lui Alexandru Makedon) a luat seama că ori de câte ori luna se întunecă (*eclipsă*), pata neagră de pe fața lunii este rotundă. Dar pata aceea nu-i altceva decât umbra pământului. Asta e dovadă — zicea el — că și pământul nostru e rotund, deoarece umbra unui corp e la fel cu acel corp. (Seara umbra omului pe perete, are tot chipul unui om).



Pământul Indienilor (purat de un elefant).

b) **Ascundera corăbici.** — O umbră rotundă face și o farfurie, tobă, etc. Ca să arate că pământul e în adevăr rotund, ca un măr sau un glob, un alt învățat a dat o dovadă și mai bună decât a umbrei. Acel învățat (Ptolomeu), care trăia cam pe vremea lui Traian, a zis așa: băgați de seamă, că, de câte ori o corăbie vine din largul mării, ca arată mai întâi catargul (care e *subțire*), iar nu pânțelele (care e mai *gros* și-ar trebui să-l zărești mai de grabă). Dacă nu-i zărești întâi pânțelele, de vină nu poate fi ochiul, ci *rotunzimea*

pământului, care ascunde încă partea groasă a vasului. Și în adevăr, poți să te uiți chiar cu ochiștea cea mai puternică, și ai să vezi la început numai vârful calargului, iar pântecul e ascuns de fața curbă a mării. Tot așa, pe câmpie, când se apropie un călăreț, îi zărești întâi palăria, nu calul,—măcar că e cu mu'ți mai mare.



Pământul Egiptenilor.

c) Călătoriile.—Dovada deplină că pământul e rotund ar fi fost aceasta : să dai rotă pământului și să te întorci în acelaș loc. Columb, când a plecat să descopere America, era încredințat că pământul e rotund și că poți să-l înconjuri, întorcându-te iarăși de unde ai plecat (după cum o furnică poate ocoli un pepene). Columb n'a isbutit; însă, după moartea sa, alt navigator, Magellan, a pornit spre apus, iar corabia lui s'a întors în Europa, venind dinspre răsărit.

Plecând din Spania cu 5 corăbii și 255 oameni Magellan a trecut Atlanticul, a dat de America și a înaintat până la capătul ei de sud. Acolo a intrat într'o

strimtoare, care poartă și până azi numele său, iar ținutului din stânga i-a dat numele de *Tara-Focului*, fiindcă zărise noaptea niște focuri de ale sălbaticilor.



Pământul Grecilor.

Urecerea prin strimtoare a fost grozav de grea. Două zile și o noapte, furtuna n'a mai conținut; iar când au ieșit în Ocean, corăbierii plângeau de bucurie că au scăpat. Dar din cele 5 corăbii, rămaseră numai trei. Cu acestea Magellan a pornit mai departe prin Oceanul numit de el *Pacific* (pașnic), fiindcă n'a avut să mai sufere din partea furtunilor. Iusă în fiecare clipă corăbierilor le era frică, să nu ajungă cumva la marginea pământului și să cadă în iad.— socotind unii din ei că pământul n'o li rotund, ci întins ca o masă, iar la margine s'ar află iadul!

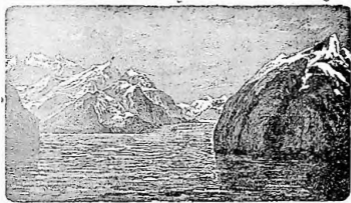


Pentru ce pierе corabia din vederea celor care rămân pe jărit.

* **Inconjurarea pământului.** — „Miercuri, 23 Noembrie, am ieșit din strâmtoare și am intrat în Oceanul cel Mare pe care l-am numit *Pacific* și prin care am mers 3 luni și 20 de zile fără să mîncăm ceva proaspăt. Pesmeții, pe care îi mîncam nu mai erau pâine, ci un praf amestecat cu viermi, care miroseau grozav a șoarecc. Viermii mîncaseră tot ce fusese bun în ei. Ca să nu morim de foame, am fost siliți să mîncăm bucișile de piele de bou, cu care căptușisem catargul cel mare, pentru ca frîngliile să nu se roadă de lemn. Pielea aceea, stînd merou la soare și la vînt, se întărise așa de mult, încât trebuia s'o moi câte 4 și 5 zile în mare, ca să o frîgezești pușia; apoi o puneam pe jăratec

și o mâncam. Adeseori am fost siliți să mâncăm lăină de lemne dela ferăstrău; șoarecii, oricât de greșoși sânt, aujunseră o mâncare rară și costă unul o jumătate de galben... În 5 luni și 20 de zile n'am avut o singură lurtuna și n'am dat decât de două iusule pustii; așa că, dacă Dumnezeu nu ne-ar fi ajutat, am fi murit cu toții de foame într'o mare atât de întinsă. — Și cred că nimenea în viitor n'o să mai aibă poftă de a începe din nou o asemenea călătorie !".

În sfârșit, au ajuns în insulele *Filipine*, unde Magellan a fost ucis de un sălbatic, iar corabia cu 18 dintre tovarășii căpi mai rămaseseră, dar înfurs pe la sudul Asiei și al Africii, iarăși în Spania,



Strâmtoarea lui Magellan (între Țara-Focului și America de Sud).

sosind acum dinspre răsărit, — după ce ocolise pământul în timp de 3 ani și o lună. Și astfel s'a dovedit în faptă, pentru *intâiași dată*, că pământul e rotund și nu ajungi nicăeri la o margine unde să cazi jos ca pe o râpă. — Azi, dacă vrei, poți ocoli pământul numai în timp de câteva zile, sburând cu aeroplanul.

d) **Ascunderea stelcilor.** — Dacă mergi mereu spre *miazăzi*, dela o vreme nu mai vezi noaptea carul mare și nic. De ce? Fiindecă se ascund (ca și corabia) sub zare. Dacă pământul ar fi drept ca o masă, oricât ai merge, ar trebui să zărești mercur stелеle care se văd deasupra țării noastre. În faptă, *dacă mergi spre sud*, începi să vezi tot alle stеле — necunoscute în ținuturile noastre.

Azi nu se mai poate îndoi nimeni de rotundimea pământului. Mii și mii de oameni plutesc în fiecare an împrejurul lui, iar de când omul s'a deprins să sboare și peste oceane, putem ocoli ușor tot pământul, întocmai ca o rânduică ce se întoarce iarăși la cuib, după ce a dat roată casei.

4. **Globul.** — Dacă pământul e rotund (ca *Soarele* și ca *Luna*), pentru a vedea chipul lui cel adevărat, trebuie să înșirăm țările și mările pe fața unui glob, iar nu pe masă ori fundul unei tobe, cum socotiau Grecii cei vechi sau alte popoare, neștiutoare de chipul adevărat al pământului.

Deaceia, cei cari învață geografia, trebuie să aibă totdeauna la îndemână un *glob negru*, pe care să poată desenă îndată, la locul cuvenit și cu mărimea potrivită, chipul fiecărei țări.

Orientarea și fixarea pozițiunii unui loc pe fața pământului. **Puncte cardinale, linii ajutătoare.**

1. **Orientarea pe fața pământului.** — Omul nu stă locului. Uneori se depărtează mult de locuința sa, străbătând țări străine și înaintând pe ocean zile și nopți întregi, fără să vadă altceva decât apă și iarăși apă de jur împrejur.

Cum știe călătorul să se întoarcă la portul de unde a plecat?

Ca să nu se rătăcească pe fața pământului, omul se îndrumează de obicei după *soare*.

a) **Punctele cardinale.** — Când e senin, cerul se pare ca un clopot mare, de sticlă albăstrie, sprijinit pe fața pământului.

¹⁾ Dacă pământul e rotund, de ce nu cădem când umblăm împrejurul lui? — Fiindcă globul pământului ne atrage la el, întocmai ca un magnet. (Încipuește-ți un magnet în forma unei siere. Ornuide ai presăra pe el pilulură de fier, ea nu cade; iar noi, oamenii și animalele, sântem întocmai ca o pulbere mărunță, atrasă de un magnet uriaș).

Marginea, unde ți se pare că cerul e lipit de pământ, se numește orizont (sau zare).

Dincolo de linia orizontului, nu mai poți zări nimic,

Latini numiau linia orizontului *terminator*, adică locul unde se termină puterea de a vedea mai departe.

(Elevii să spună care e zarea lor în curtea școlii, numind toate lucrurile case, pomi, etc., și ce mai văd pe orizont).

Pe linia orizontului deosebim 4 puncte de îndrumare:

Răsărit. — Dacă ne aflăm afară în zori de zi, vedem ca într-o parte a zării cerul se înroșește. Nu trece mult și, în locul acela, se arată soarele.

Locul din zare, unde se ivește soarele dimineața se numește răsărit.

Crestinii, când se închină, se întorc cu fața spre răsărit.

Apus. — După ce a răsărit, soarele se suie... se suie mereu pe cer; apoi se coboară, apropiindu-se iarăși de fața pământului.

În sfârșit, spre seară, se ascunde la orizont. Lăsând în urma sa cerul roș—parcă ar fi dogorit de o flacără mare.

Locul din zare, unde se ascunde soarele seara, se numește apus.

Elevii să observe în curtea școlii (dacă se poate și din clasă) ce se vede în zare, precum și punctele unde răsare și apune soarele; apoi să tragă pe pământ (sau pe dușumea) o linie dela răsărit spre apus.

Miazăzi și miazănoapte. — Când soarele stă sus de tot pe cer, dacă te întorci cu fața spre el, locul din zare, pe care îl ai atunci drept în față, se cheamă miazăzi.

Dacă, în clipa aceea, ai prelungi umbra ta în spate, până în zare, locul unde umbra ar atinge zarea, se cheamă miazănoapte.

Elevii să observe în curtea școlii (dacă se poate și din clasă) ce se vede în zare: la *miazăzi* și la *miazănoapte*; să tragă apoi o linie pe pământ, dinspre *miazăzi* spre *miazănoapte*. (Vor băga de seamă că cele două linii fac o *cruce* și că *ce!* ce se așează în mijlocul crucii și întinde mâna stângă spre răsărit, iar dreapta spre apus, va avea *miazăzi* în față și *miazănoapte* în spate).

Răsăritul, apusul, miazăzi și miazănoapte sânt cele patru puncte din zare, după care te îndreptezi când călătorești. Ele se numesc **puncte cardinale**.

Elevii să arate în curte și în clasă pozițiunea fiecărui obiect față de cele patru puncte cardinale.

Cunoașterea punctelor cardinale e de trebuință nu numai pentru călătorie, ci și pentru alte nevoi ale vieții. Când zidești o biserică, trebuie să știi unde anume vine răsăritul, ca să așezi altarul spre răsărit. De asemenea, când n'ai ceas, vezi cum vine umbra unui băț la amiază (când e scurtă de tot) și tragi o linie pe pământ; linia aceea arată cu capătul ei dinspre soare, drept către *miazăzi*, iar cu celălalt — către *miazănoapte*. Și astfel știi, după apropierea sau depărtarea umbrei de acea linie, dacă mai e mult până la amiază sau până seara¹⁾.

b) **Orientarea.**—Ca să știi pe unde să te mai întorci în locul de unde ai plecat, trebuie în fiecare loc să iai seama în ce parte răsare sau apune *soarele*, căci el singur te întovărășește în orizontul fiecărui loc.

Și dacă bunăoară, în fiecare dimineață ai plecat tot mereu *spre răsărit*, când vrei să te întorci acasă, trebuie să apuci mereu tot *spre locul*, unde vezi că apune *soarele*, adică *spre apus*.

Elevii să arate în curtea școlii și apoi pe hartă cele 4 puncte ale orizontului și să spună, observând *harta*, ce-ar găsi în calea lui un călător care pornește din țara noastră spre răsărit, apus etc.

¹⁾ Răsăritul se mai cheamă și *Est*, apusul — *Vest*, *miazănoapte* — *Nord*, iar *miazăzi* — *Sud*.

Roza vânturilor. — Dacă în orizontul nostru, însemnăm punctele răsăritului și al apusului și le unim cu o linie, apoi tăiem această linie cu alta dusă perpendicular, vom căpăți o cruce, ale cărei capete arată cele 4 puncte cardinale: N. S. E. V; între acestea mai putem duce pe la mijloc și alte linii: NV. NE. SE. SV.

Și astfel, crucea își îndesește ramurile: pare că e o floare cu multe foi puse unele printre altele, cam o floare de trandafle sau roza. În adevăr figura alăturată se și numește roza vânturilor — fiindcă de obicei vânturile sânt numite după această parte a orizontului de unde suflă.



Dar când nu se vede soarele, cum ne orientăm?

Noaptea, dacă cineva se rătăcește, își îndreaptă drumul, privind tot sus, spre cer. Caută mai întâi *cerul cel mare*; duce o linie prin roatele lui din urmă, o prelungește cum de 5 ori cât e depărtarea dintre roate, și dă cu ochii de o stea luminasă, numită **steaua polară**, care stă neclintită toată noaptea, pe când celelalte stele îi dau mereu ocol¹⁾.

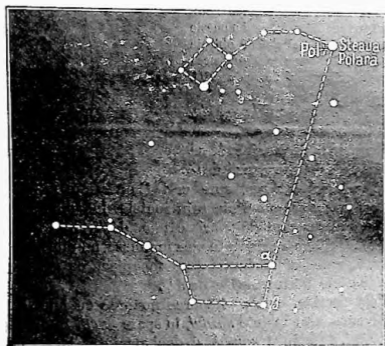
Prin urmare, cine se întoarce noaptea cu fața spre această stea, are: înaintea *nordul*, în spate *sudul*, în dreapta *răsăritul*, în stânga *apusul*, și deci poate găsi calea, ca și cum ar fi soarele pe cer.

Când însă e negură sau întuneric și nu se văd nici stelele, putem găsi calea altfel: cu ajutorul busolei. Instrumentul acesta este o cutiuță în care un ac mag-

¹⁾ Steaua cea neclintită era numită de corăbierii «steaua mării» (*stella maris*), fiindcă era singura, după care se puteau îndruma în timpul nopții. Dar în vechime, oamenii nu prea călătoriau. Fiecare cunoștea puține locuri și oricare neam se mândria că el trăiește în mijlocul pământului Grecii făcuseră în *Delphi*, unde socoteau că ea e nu numai mijlocul Greciei, ci al lumii, un buric de marmură, pe care îl împodobeau cu cordele! — Din întâmplare a fost găsit nu de mult de niște lucrători, care săpau pământul acolo.

netic¹⁾ stă eumpăniș pe un vârf subțire, așa că se poate învârti lesne de jur împrejur.

Acul acela are un capăt *negru* și altul *alb*; cel *negru* se întoarce mereu spre *nord*, îndată ce pui cutia jos și lași acul să se liniștească. Cu aceeași cutie, numită *busolă*, poți desenă în orice loc pe pământul roza vânt-



Carul mare și mic.
Amândouă se mișcă de seară până dimineața în jurul stelei polare,
care stă neclintită.

turilor și prin urmare poți să știi toate punctele cardinale. — chiar dacă ar fi neguri cât de deasă și întunericul cât de mare. (Capătul *alb* arată totdeauna miazăzi, cel *negru* — miazănoapte, iar o linie perpendiculară pe direcția acului arată răsăritul și apusul).

¹⁾ Fierul care atrage ace ori pilitură de fier se cheamă *magnet*, fiindcă s'a aflat întâi la orașul *Magnesia* (Asia-Mică).

☞ Când însă n'ai nici o busolă, și te afli într-o pădure, ca să nu te rălăcești, poți lua seamă și la mușchiul de pe copaci. El stă îngrămadit mai mult pe partea din spre nord a trunchiilor. Fiind ferită de razele soarelui, partea aceea e mai umedă, așa că mușchiul crește mai lesne.

11. Orientare pe Glob. — Am spus (la pag. 12) că cei care învață geografia trebuie să aibă la îndemână un glob negru, pe care să poată desenă la locul cuvenit și cu mărimea cuvenită chipul fiecărei țări.

Cum să nimeresti locul unei țări, când globul negru e peste tot la fel?

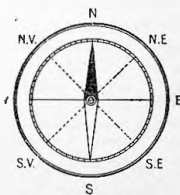
După cum avem anumite puncte de orientare pe fața pământului, tot așa avem și pe glob.

a) Poli. — O sferă e cu desăvârșire și rotundă și netedă (adecă nici un punct de pe fața sferei nu-i mai depărtat decât altul de centru).

Deaceia toate diametrele unei sfere sânt deopotrivă de lungi, — oriunde ai înfige sârma, care s'o străpungă drept prin mijloc.

Pământul însă nu-i chiar rotund, ci puțin turrit ca o portocală, adecă are un diametru mai scurt decât toate. Capătul acestui diametru poate fi găsit ușor. Cine merge spre miazănoapte, până ce ajunge să aibă steaua polară drept în creștel, știe că picioarele lui stau pe capătul diametrului celui mai scurt (cum ar fi codița portocalei). Dacă ar trece o linie prin steaua polară, prin creștetul călătorului și centrul pământului, ca ar răspunde dincolo tocmii în mijlocul feței turtite.

Diametrul cel mai scurt, care străbate pământul, se numește axa sau osia pământului. Iar cele două capete ale osiei pământului se numesc poli.



Vorba pol¹⁾ e grecească (*polos*) și înseamnă *învârtire*. După cum steaua polară stă neclintită, tot așa capătul osiei care s'ar prelungi până în steaua polară, ar rămâne neclintit, dacă cineva ar putea învârti pământul ca pe o roată împrejurul osiei sau axei care trece prin cei doi poli.

Întrebarea e: se învârtiște pământul ori nu?—Un învățat a făcut o încercare: a pus într'un pahar de apă amestecată cu spirt o picătură de untdelemn. Picătura plutea deasupra, făcând o mică alunecă. A înfipt apoi un ac lung prin acea picătură și-a prins a-l învârti pe loc. Aluneca a început și ea a se învârti împrejurul acului, ca o roată împrejurul osiei. Dar, în loc de a mai rămâne rotundă, a început a se *turti*. Împrejurarea aceasta deșteaptă bănuiala că și pământul s'o fi *turtit* din cauza învârtirii împrejurul axei, pe când eră moale ca o lavă.

Vom vedea îndată, dacă azi pământul se învârtiște ori nu.

b) Ecvatorul.— Când încingem globul negru pe la mijloc (adecă îl însemnăm cu o linie la egală depărtare de cei doi poli), linia aceasta se numește *ecvator*, fiindcă împarte globul în două jumătăți deopotrivă.

Dintre tăieturile făcute perpendicular pe axa polilor, numai tăietura ce trece prin ecvator împarte globul pământesc în două părți egale. — Cearcă cu o portocală.



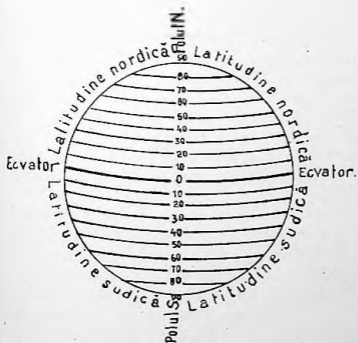
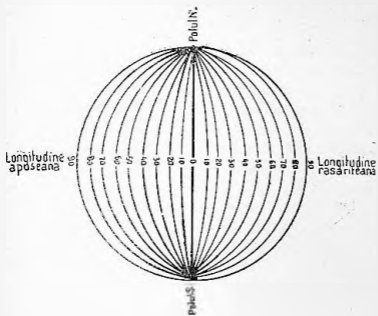
c) Paralele.— Orice tăietură perpendiculară pe axă, dar făcută *paralel* cu ecvatorul e o linie circulară mai mică decât ecvatorul și se numește *paralelă*.

Nici o paralelă nu mai taie globul (sau portocala) în două jumătăți. O parte e mai mică, alta e mai mare.

d) Meridiane.— Dacă tăiem globul în două, făcând să treacă tăietura prin linia polilor, părțile vor fi totdeauna egale, — oriunde am încercă să facem tăietura.

*Tăierea portocalei prin codiță și capătul de jos dă totdeauna părți egale.

¹⁾ Pol se mai cheamă și un bun de aur. Numele vine de la chipul lui Napoleon (un împărat francez).



Linia circulară, care se vede pe glob, când ducem tăietura prin cei doi poli se numește *meridian*.

Câte meridiane putem însemna pe un glob negru?

Pe glob nu putem trage decât un singur ecuator; dar meridiane putem duce cu creta câte vrem. De obicei, luăm un meridian ca punct de plecare și-l numim *primul meridian*. Îl însemnăm cu O (acolo unde se întâlnește cu ecuatorul). Apoi împărțim circumferința ecuatorului în 360° , părți egale, numite *grade*, însemnându-le numai din 10 în 10.

Pe la semnele de împărțire, ducem linii care să treacă prin cei doi poli (cum ar fi dungile unui pepene verde care merg dela codița pepenului până la capătul de jos). Toate aceste circumferințe sunt *meridiane* și, fiind numerotate, știm la ce depărtare se află de primul meridian, atât spre est, cât și spre vest.—Depărtarea unui meridian spre est se numește *depărtare în lungime* către răsărit sau *lungime răsăriteană*, iar depărtarea dela primul meridian către apus se numește *longitudine apuseană*.

Apoi împărțim și primul meridian în 90 de grade până la polul nordic și alte 90 până la polul sudic (însemnându-le de pildă numai din 10 în 10 grade). Ducem pe unde am pus semnele niște circumferințe *paralele* cu ecuatorul și astfel putem măsura și depărtarea dela ecuator în *lățime* ori *latitudine*. — Depărtarea de ecuator spre polul nord se numește *latitudine nordică*, depărtarea spre polul sud se cheamă *latitudine sudică*.

Și acum iată în ce fel arătăm unde trebuie așezat un oraș sau un sat de pe glob sau pe hartă: să a hotărât ca un meridian, cel de lângă Londra, să fie numit *primul meridian*. Și în loc să zici că Ploeștii, de pildă este așezat la răsărit de Londra, zici hotărât: Ploeștii stau pe al 26-lea meridian, începând numărarea cu cel de lângă Londra. Sau, mai scurt: *Ploeștii se află cu 26 grade spre răsărit de Londra*.

Longitudinea Ploeștilor (26°) e răsăriteană, fiindcă acest oraș se află la răsărit de primul meridian: dacă ar fi vorba de un oraș spre apus de primul meridian, longitudinea lui s'ar numi apuseană.

Dar nici atât nu-i deajuns, ca să afli anume unde sânt Ploeștii pe glob; deoarece pe meridianul al 26-lea spre răsărit de Londra, sânt înșirate dela un pod până la celălalt o mulțime de sate și orașe (între altele și Giurgiu), având toate aceeași longitudine. Deci, după ce ai hotărît pe care meridian stă un oraș, trebuie să mai hotărăști și locul unde se află el pe acest meridian.

Și anume: măsurăm depărtarea până la ecuator, sau latitudinea sa. Așa, începând dela ecuator, găsim

că Ploeștii stau pe meridianul al 26-lea, unde acest meridian se taie cu paralela 45° .

Acuma, locul orașului nostru e deplin hotărît, fiindcă nici un alt oraș din lume nu mai are longitudinea 26, spre răsărit de primul meridian, și latitudinea 45° spre nord de ecuator.

Când ai plecat de acasă încotrova, e destul să știi îndărăt că te afli pe cutare meridian, la cutare depărtare de ecuator și îndată, cu harta în mână, cei de acasă gluceesc fără să le spui numele locului unde te afli¹⁾.

Așa dar cu ajutorul meridianelor și al paralelelor, putem așeză pe globul negru orice țară, orice mare și

¹⁾ Să se facă pe glob exerciții în felul acesta: unde e călătorețul care se află la 43° longitudine răsăriteană și 40° latitudine nordică?...



orice oraș sau sat la locul cuvenit, fără să se confunde cu local altor țări mari, orașe sau sate, etc. Liniiile ajutătoare ne slujesc deci să ne orientăm pe glob, cum ne-am orientat cu busola pe fața pământului.

Antipozii.— Cu ajutorul meridianelor și paralelelor, putem ști cine stă «sub picioarele» noastre pe partea cealaltă a globului pământesc. De pildă, dacă un om ar fi la polul nord, iar altul ar fi la polul sud, ei ar avea tălpile îndreptate unul către celălalt, adică ar fi *antipozii* (anti=contra, *pod*=picioare). Tot așa, cine ar sta pe ecuator la primul meridian, ar avea ca antipod pe cel care ar sta tot pe ecuator la 180° depărtare, iar cine stă pe primul meridian la 10° lat. nordică, are ca antipod pe cel care ar sta pe meridianul 180° la 10° lat. sudică.

(Elevii să conte pe glob antipozii orașului unde se află școala lor).

Când însemnăm pe un glob negru toate mările și țările cu orașele lor, avem un *glob scris*, care închipuește pământul mieșorat, după cum o fotografie arată în mic chipul unui om, al unui copac, turn, munte sau alt lucru neasemănat mai mare.

III. Harta și orientarea pe hartă.

Orientarea cu ajutorul globului nu-i ușoară. De obicei, globurile scrise sânt mici, iar cele mari sânt greu de purtat. Călătorul nu poate lua cu sine un glob de un stat de om. —



Decăceea, oamenii învățați au iscodit alt chip de orientare: *harta* și *atlasul*, care sânt mai ușor de purtat și arată fața pământului mult mai amănunțit decât un glob.

Îată cum se fac hărțile.

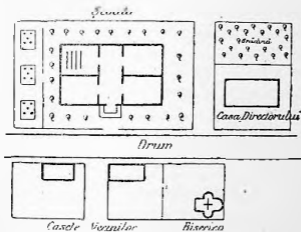
Planul clasei.— Cum facem în câteva linii chipul unui om sau al unui animal oarecare: câine, pisică, etc., putem face și chipul *clasei* în care stăm. Unde e un părete fără ferestre, tragem o linie întregă; unde păretele are ferestre, în locul unde stau ferestrele, tragi în curmeziș două liniuțe, pentru a însemna oarecum per-

vazurile. Unde e ușa, tragi o linie ruptă, ca și cum ai lăsa loc pe unde să ieși. În sfârșit, pui la mijloc atâtca linii, câte bănci sânt, și faci și tabla cam în felul unui A.

Chipul clasei, făcut în câteva linii pe hârtie, se numește planul clasei.

Planul arăta clasa, ca și cum păreții ar fi tăiați toți în dreptul ferestrelor.

După ce ai isprăvit planul, însemnezi pe hârtie păretele dinspre răsărit cu R., cel dinspre apus cu A., pe cel din miazăzi cu Mz. sau S., iar pe cel dela miazănoapte cu Mn. sau N.



Planul școlii. — Dacă arăți pe hârtie nu numai chipul unei clase, ci al tuturor camerelor unei școlii, ai *planul școlii întregi*.

Planul împrejurimilor școlii. — Pe caiet, unde am desenat planul școlii, putem arăta și lucrurile care se află împrejurul ei. Gardul îl arătăm cu o linie mai subțire decât păreții clasei: pomii, dacă sânt, îi însemnăm prin niște floricele; drumul îl arătăm cu două liniuțe ===== ; casele vecine, care nu știm cum sânt împărțite înăuntru, le arătăm, însemnând numai păreții din afară \square .

Când am arătat pe hârtie: gardul, drumul, grădina, pomii, casele vecinilor și ce mai e prinprejur, zicem că am desenat *planul școlii și al împrejurimilor sale*.

Fie-vii să facă, fiecare deosebit, planul casei lor și al împrejurimilor în chip sumar. — Vezi *Cuget-Atlas*, pag. 1.

Plan întemeiat pe seara de proporție. — Dacă lucrează fiecare planul clasei și al școlii, luându-se numai după ochi, vor fi mari deosebiri dela un plan la altul. E însă un mijloc, ca planurile să fie toate la fel (chiar lucrând fiecare deosebit și fără să se uite la vecinul său). Mijlocul e acesta: Tot ce se înseamnă pe hârtie, să fie mai întâi de toate *măsurat* cu metru. Dacă un părete e de 6 metri, toți să tragă pe hârtie o linie spre pildă de 6 mm. (Asta ar însemna, că fiecare obiect este pe hârtie de 1000 de ori mai mic). Așa cu pereții, așa cu ușa, așa cu gardurile curții, așa cu drumul și cu tot ce e împrejurul școlii. Micșorând toți în *același fel*, toate planurile vor fi deopotrivă de *mic* și toate vor arăta lucrurile la locul lor adevărat.

Acest plan, lucrat după măsură, e *planul adevărat*, al școlii și al împrejurimei, — nu cel desenat din ochi.

Scara de proporție. — Când ai desenat planul unei case, al unei curți sau al unui loc cu împrejurimile sale, e bine să scrii într'un colț al planului de câte ori ai micșorat fiecare linie. Așa, dacă păretele de 5 m. l-ai însemnat pe hârtie ca o linie de 5 mm., asta înseamnă că în loc de 1 m. ai pus în plan numai 1 mm. (adecă l-ai micșorat de 1000 de ori).

Pentru ca oricine să poată ști cât este de mare casa, desenată în plan, trebuie să pui în colț fracția $\frac{1}{1000}$.

Fracția dela marginea unui plan, care arată măsura micșorării liniilor, se numește *scară de proporție*.

Când ai planul, iar scara de proporție lipsește, o poți repede afla. Măsoară bunăoară păretele casei, măsoară și linia din plan. Să zicem că păretele ar fi de 8 m., iar linia din plan numai de 8 mm.; atunci știi că planul arată acel părete de 1000 de ori mai scurt, și pui în colț fracția $\frac{1}{1000}$, ghicind astfel scara de proporție, pe care a urmat-o desenatorul.

La orice plan, pe lângă scara de proporție, e obiceiul să se mai însemneze la margine și punctele cardinale; se face o cruce cu E. V. S. și N. sau se trage cel puțin o linie arătând N. S. (nordul și sudul).

Harta.—După cum facem planul unei case, al unei curți sau al unui oraș, putem face și planul unui loc mai întins.

Așa bunăoară figura de față arată (după o fotografie) cum e vederea unui loc mai întins — să zicem o



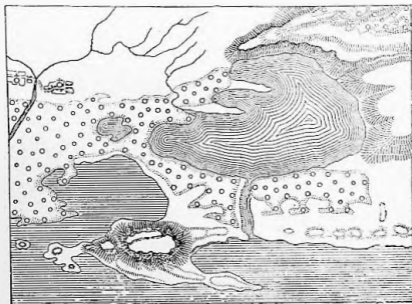
Vederea unui șiruit lângă malul mării.

moșie. Și anume: se vede în fund o câmpie cu mai multe râuri; în stânga e un oraș, prin mijlocul căruia trece un râu: alt râu se varsă spre dreapta, într'un lac rotund, iar din lac apa iese printr'un canal strâmt, în marea din față, unde se văd corăbii.

Acum, dacă ai vederile mai multor (șinuturi de acestea, și le pui una lângă alta, e ca și cum ai vedeă tot pământul unei țări pe hârtie (sau ca și cum ai cunoaște o armată întreagă, punând una lângă alta fotografiile soldaților¹⁾).

¹⁾ Vezi, *Caiet-Atlas*, pagina II, chipul pământului românesc dintre Corpași și mare, iar pagina I harta Bucureștilor din ce în ce mai mică.

Însă, fiindcă e greu să fotografiezi tot pământul și să întinzi foile unele lângă altele, putem face și altceva: în loc de a arăta ca fotografatul tot ce se vede într-un loc, luăm numai câteva linii ale ținutului. Așa râurile le însemnăm numai ca niște linii în chip de șarpe. În loc să arătăm toate casele orașului, punem numai niște semne, care să arate chipul orașului și întinderea lui. Lacul îl înconjurăm cu o singură linie, iar cu niște li-



Planul aceluiaș ținut.

nuțe mărunte, în chip de fulgi, arătăm *malurile lui înalte și răpoase*. Și astfel, în loc de fotografie, ne putem mulțumi și cu un desen făcut de mână, după cum se vede în figura alăturată.

Dar, pentru ca acel desen să fie bine făcut, trebuie și acî mai întîi să *măsurăm* câmpia, orașul, râurile, lacul... și să le punem pe hîrtie pe fiecare de *acelas număr* de ori mai mici (după cum și fotografatul micșorează deopotrivă toate părțile trupului.)

Planul îl putem face mai mare și mai mic, după cum voim.

Dacă micșorăm deopotrivă planurile acestea, și le punem unele lângă altele, avem chipul unei țări, și chiar al pământului întreg, numai pe o coală de hârtie. În felul acesta, fără să călătorim, putem vedea toată fața pământului desenată pe o singură foaie.

Chipul unui ținut foarte înfins, arătat în mic, printr'un desen întemeiat pe măsura ținutului, se numește hartă aceluia ținut.



Planul aceluiași ținut micșorat și mai mult.

Cine se uită numai la soare, la stele, la mușchiu și chiar la busolă, tot tot se poate rătăci. De pildă, dacă te-ar luă cineva într'o noapte și te-ar duce într'o țară depărtată, a doua zi, când ai vedea soarele răsărind, ai ști oare încotro să apuci, spre a te întoarce acasă?

— Da, când ai la îndemână o hartă. Și iată cum: cauți pe acea hartă locul de unde ai plecat și așezi harta (cu ajutorul bîssolei) să vie marginea ei de sus spre nord, răsăritul — la dreapta, apusul — la stînga și miazăzi — jos; și îndată poți arăta fără greș, în ce parte trebuie să apuci, dacă vrei să te întorci înapoi, acasă.

Azi, fără hartă, nu călătoresc decât oamenii lipsiți de învățătură, care întrebă mereu pe alții încotro să apuce.

Cu o hartă a împrejurimilor, ori cu planul oraşului în mână, elevii să se orienteze singuri cu ajutorul busolei asupra unor puncte ştute: sate, râuri, părae, poduri, etc. din apropiere. În timpul excursiunilor, să se facă exerciţii de orientare cu harta şi busola în locuri necunoscute.

Semnele hărţii. — Prin ce se deosebeşte harta de desenul unui ţinut, aşă cum îl fac pictorii ori fotografii? — Pictorul micşorează şi el lucrurile, dar le arată cu chipul lor: copacul e copac şi pe hârtie; casa e tot o casă la fel, etc. Cartograful sau desenatorul hărţii lucrează altfel. Trebuind să arate pe un pelec de hârtie un ţinut întins, el arată lucrurile prin nişte semne *convenţionale* sau după *invoiaţă*. Aşă, în loc de a desena un drum, cum face pictorul, îl însemnează numai cu o linie sau două linii; calea ferată e însemnată cu două linii punctate; satul cu câteva uliţi sau chiar cu un ineluş; oraşul cu câteva străzi sau cu inel ori cu două inele \odot ; ori cu un poligon, dacă e mai mare \bigcirc ; biserica cu \ominus pădurea cu mai multe inele văpsite în verde, etc. Folosul se vede dela sine:



1. **Harta arată numai ce vrea: râuri, lacuri, munţi..**, iar nu tot ce se vede într'un ţinut.

2. Apoi, arată foarte lucrurile *potrivit cu mărimea lor*, nu ca fotografia ori ca tabloul, care arată *mare cecece* e aproape şi *mic cecece* e depărtat.

3. **Harta poate prinde mai mult pământ decât fotografia.** Cine s'ar încumeta să fotografieze tot pământul?

Exerciţii 1. Să se ia pe harta lungimi cunoscute (de ex. distanţa de 60 km. dintre Ploieşti şi Bucureşti) şi să se facă socoteala unui milimetru sau centimetrul de pe hârtie; cât preţueşte pe pământ? Fiecare să ia exemple din ţinutul unde se află şcoala.

2. Plecând dela fracţia care arată scara de reducere a fiecărei hărţi, să se facă socoteala: ce depărtare este între două râuri, oraşe, etc.

3. Pe globul negru, tragem cu creta ecuatorul, primul meridian, apoi le gradăm. Luăm la întâmplare un punct A.

Ducem meridianul și paralela acelu loc și presupunem că e acolo un călător, care a plecat dela școală.

Elemi să caute pe globul scris: ce fară sau ce oruș e în punctul acela A); să treacă apoi la hartă și să vadă, dacă se potrivește ca depărtare de primul meridian și de ecuator.

Dimpotrivă: luăm pe hartă un oraș; cotim longitudinea și latitudinea sa. Il căutam și pe globul scris, să vedem unde vine pe pământ și dacă e la aceeași longitudine și latitudine. In sfârșit, determinăm locul acestui oraș și pe globul negru, să vedem dacă poziția lui, față de poziția orașului din A, e tocmai ca și pe hartă sau pe globul scris.

4. Să se caute antipozii diferitelor orașe din România.

5. Dacă un grad e de 111 km., câți kilometri trebuie să mergi pe meridian, ca să ajungi dela Ploești la ecuator?

Pe plan se însemnează și punctele cardinale. Pe hartă nu se mai însemnează, deoarece, pe lângă alte semne convenționale în desenarea hărților, s'a mai făcut o învoială: se presupune că desenatorul hărții s'a așezat cu mâna dreaptă spre răsărit, cu stânga la apus și că în față i-a stat nordul. Deaceea, când iai o hartă în mână și începi să cetești în ea, marginea dreaptă e socotită ca răsărit; marginea stângă — ca apus; marginea de sus — ca nord, și cea de jos — ca sud.

Cu harta e înlocuim ca și cu scrierea. Noi scriem dela stânga la dreapta; Evreii scriu dela dreapta la stânga; Chinezii scriu de sus în jos... Tot astfel, unii desenează harta așa că marginea de sus arată Sudul (Arabii).

IV. Mișcările pământului

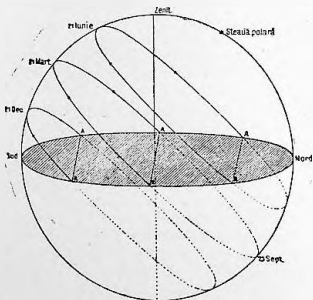
Dacă luăm seama la punctele cardinale și locul unde ne aflăm, vedem că numai două stau totdeauna neclintite: miazănoapte și miazăzi. Ori și când, acul din busolă arată cu capătul negru mereu steaua polară, unde vine nordul, iar cu cel alb spre sud.

Din contra, răsăritul și apusul se mută câte puțin în fiecare zi. Dacă te uiți unde răsare soarele la începutul lui Septemvrie și apoi pe la sfârșitul lui Dechemvrie, vezi că răsăritul s'a mutat pe zare tot mai spre miazăzi.

apusul deasemenea. Și, cu cât se apropie iarna, cu atât drumul pe care-l face soarele sus pe cer, e tot mai scurt, adică ziua se scurtează.

Elevii să tragă în curtea școlii linia R. A. în Septembrie, apoi în Decembrie.

Dela o vreme, punctul din zare, unde răsare soarele, începe a se mută iarăși spre miazănoapte, și acela unde apune, deasemenea. Așa că, în luna lui Martie, soarele



răsare și apune în acelaș loc ca în Septembrie. Apoi, până în Iunie, răsare și apune tot mai spre nord, făcând pe cer un arc tot mai înalt, încât la amiază îți vine aproape în creștet. — Ziua se lungeste mereu și căldura crește.

Elevii să tragă în curte linia apusului și a răsăritului atât în Martie, cât și în Iunie.

Prin urmare, în nici o zi soarele nu răsare și nu apune în acelaș loc, ci se mută când spre miazăzi când spre miazănoapte.

De aceea, când vrem să hotărîm într'un loc linia care unește răsăritul cu apusul, nu trebuie să udim între ele răsăritul de vară cu apusul de vară, (când soarele se înalță mai mult spre miazănoapte) nici răsăritul de iarnă cu apusul de iarnă, când soarele se coboară mai mult spre miazăzi; ci să luăm mai de grabă o linie mijlocie, unde e răsăritul și apusul de primăvară și de toamnă.

Cît timp soarele răsare și apune mai spre N. de această linie, avem *primăvară* și *vara*; cît timp apune și răsare mai spre S. avem *toamnă* și *iarnă*.

Pentru ce nordul și sudul rămân neclintite, pe când răsăritul și apusul se schimbă mereu în zare?

Din două una: ori soarele se mișcă, purtându-se ca un felinar, când mai spre miazănoapte, când mai spre miazăzi; ori, dimpotrivă, soarele stă pe loc și pămîntul se mișcă, plecându-se când cu un pol, când cu celălalt mai spre soare.

Multă vreme, oamenii au crezut că pămîntul stă pe loc, că are forma unui talger, iar soarele îi dă ocol. Mai târziu, s'a văzut că e *rotund*, și nu numai că e rotund, dar că se și *mișcă*!

Dovezi că pămîntul se mișcă. — S'a luat seama că dacă lași o piatră să cadă din vârful unui turn înalt, piatra nu cade drept la piciorul turnului, ci mai spre răsărit. — Care să fie cauza?

Pentru ca să înțelegem această întâmplare, să facem o încercare: Când trecem cu trenul pe un pod înalt, să dăm drumul unei pietre.

În loc ca piatra să cadă drept în jos, vei vedea că ea cade *pieziș înainte*, adică în partea spre care merge trenul, — cu toate că din mînuă n'ai repezit-o nici-decum.

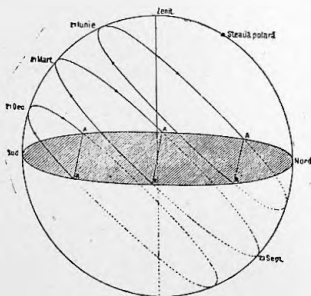
Tot așa se întâmplă, când se oprește trenul dintr'odată; caz înainte, cu toate că nu te-ai repezit într'acolo.

Asta înseamnă că un corp care se mișcă (tren, trăsură, cal...) caută să arunce tot ce poartă pe dînsul în partea încotro merge el.

apusul deasemenea. Și, cu cât se apropie iarna, cu atât drumul pe care-l face soarele sus pe cer, e tot mai scurt, adică ziua se scurtează.

Elevii să tragă în cartea școlii linia R. A. în Septembrie, apoi în Decembrie.

Dela o vreme, punctul din zare, unde răsare soarele, începe a se mută iarăși spre miazănoapte, și acela unde apune, deasemenea. Așa că, în luna lui Martie, soarele



răsare și apune în acelaș loc ca în Septembrie. Apoi, până în Iunie, răsare și apune tot mai spre nord, făcând pe cer un arc tot mai înalt, încât la amiază îți vine aproape în creștet. — Ziua se lungeste meru și căldura crește.

Elevii să tragă în carte linia apusului și a răsăritului alături în Martie, cât și în Iunie.

Prin urmare, în nici o zi soarele nu răsare și nu apune în acelaș loc, ci se mută când spre miazăzi când spre miazănoapte.

Deaceea, când vrem să hotărîm într'un loc linia care unește răsăritul cu apusul, nu trebuie să unim între ele răsăritul de vară cu apusul de vară, (când soarele se înalță mai mult spre mieznoapte) nici răsăritul de iarnă cu apusul de iarnă, când soarele se coboară mai mult spre miezăzi; ci să luăm mai de grabă o linie mijlocie, unde e răsăritul și apusul de primăvară și de toamnă.

Cât timp soarele răsare și apune mai spre N. de această linie, avem *primăvară* și *vară*; cât timp apune și răsare mai spre S. avem *toamnă* și *iarnă*.

Pentru ce nordul și sudul rămân neclintite, pe când răsăritul și apusul se schimbă mereu în zare?

Din două una: ori soarele se mișcă, purtându-se ca un felinar, când mai spre mieznoapte, când mai spre miezăzi; ori, dinpotrivă, soarele stă pe loc și pământul se mișcă, plecându-se când cu un pol, când cu celălalt mai spre soare.

Multă vreme, oamenii au crezut că pământul stă pe loc, că are forma unui talger, iar soarele îi dă ocol. Mai târziu, s'a văzut că e *rotund*, și nu numai că e rotund, dar că se și *mișcă*!

Dovezi că pământul se mișcă. — S'a luat seama că dacă lași o piatră să cadă din vârful unui turn înalt, piatra nu cade drept la piciorul turnului, ci mai spre răsărit. — Care să fie cauza?

Pentru ea să înțelegem această întâmplare, să facem o încercare: Când trecem cu trenul pe un pod înalt, să dăm drumul unei pietre.

În loc ca piatra să cadă drept în jos, vei vedeă că ea cade pieziș *înainte*, adică în partea spre care merge trenul, — cu toate că din mână n'ai repezit-o nici-decum.

Tot așa se întâmplă, când se oprește trenul dintr'odată, — caz înainte, cu toate că nu te-ai repezit într'acolo.

Asta înseamnă că un corp care se mișcă (tren, trăsură, cal...) caută să arunce tot ce poartă pe dânsul în partea încotro merge el.

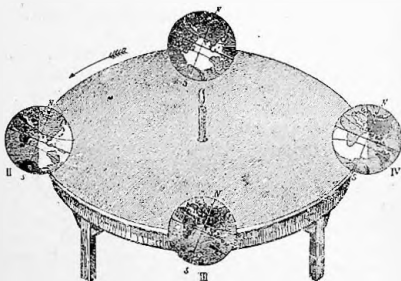
Ăsvârlirea pietrei spre răsărit, e deci o dovadă:

1) că pământul se mișcă :

2) și că se mișcă dela apus spre răsărit.

I. Mișcarea de rotație. — Mișcarea pământului dela apus spre răsărit se numește mișcarea de rotație.

Pământul se învârtește prin urmare, întocmai ca o roată împrejurul osiei. Capetele osiei ar fi cei doi poli.



De ce ni se pare nonă că pământul stă și soarele se mișcă dela răsărit spre apus ?

Asta e o părere, ca și când ești într'un tren și crezi că stai iar pomii fug înapoi; pe când în faptă trenul merge înainte, iar ei stau pe loc.

Exerciți. -- O lampă înclipește soarele. Un petec de hârtie lipit pe glob deasupra orașului unde e școala, înclipește un om. Un elev învârtește globul dela Vest spre Est. Când hârtia intră în lumina lămpii, omul din locul hârtiței ar zice : *lampa se aprinde*, adică răsare soarele. Când ar ajunge în dreptul lămpii, ar zice: *soarele e sus*, la amiază. Când s'ar coborî să intre din nou în umbră, ar zice: *soarele se coboară spre apus*, adică *lampa se stinge*.

Adevărul e că lampa a stat pe loc și arde mereu; iar globul învârtindu-se odată cu omul (adecă hârtia), de la apus spre răsărit, acestuia i se pare că s'a mutat lampa de la răsărit spre apus.

(Cât mai mulți elevi să facă, dacă se poate, învârtirea aceasta a globului în fața clasei și să-și inchipuască cel ce face învârtirea, că el ar sta pe glob în locul hârtiei, pentru a spune celor de față, când i se pare că lampa luminează ori se stinge).

Mișcarea de 24 de ceasuri în jurul osiei se numește mișcarea de *rotajie* (ca a unei roți). Când ne aflăm în fața soarelui, zicem că e *ziua*; când trecem în umbră și nu mai vedem soarele, zicem că s'a făcut *noapte*.

Când la noi, în Europa, e ziua și lucrăm la lumina soarelui, Americanul se odihnește, cuprins de întuierie.

II. Mișcarea de revoluție. — Când te uiți la o sfârlează, vezi nu numai că se învârtește repede împrejurul ei, dar în acelaș timp face și *rotocoale* mai mari, deși și se pare că de abia se mută din loc.

Așu și pământul. În fiecare 24 de ceasuri (într'o zi și o noapte) el se învârtește deplin în jurul osiei, iar în 365 de zile face pe încetul, ca sfârleaza, un *ocol mare împrejurul soarelui* și apoi vine iarăși la locul de unde a plecat.

Această ocolire anuală împrejurul soarelui se numește mișcare de *revoluție*, iar drumul urmat de pământ în acelaș timp nu e o *circumferință*, cum e *aria*, ci o *elipsă*.

Exercițiu. — Să se facă o elipsă cât de mare în spațiul clasei. Într'un focar să se nșeze ceva care să inchipuască soarele, iar un elev să poarte globul pe această elipsă, învârtindu-l mereu de la V.—E. Altul să arate cum se face *mercu* zi și *noapte*, pentru petecul de hârtie care inchipuște un om.

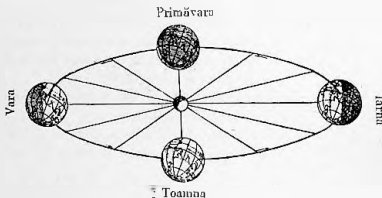
Cum e așezat pământul în timpul mișcării sale împrejurul soarelui ?

Dacă osia pământului ar stă dreaptă (perpendiculară) pe planul *elipsei*, ori unde ar fi pământul în călătoria lui împrejurul soarelui, acesta i-ar putea lumina

amândoi poli; linia, care ar despărți jumătatea umbrată de cea luminată, ar fi un meridian, așa că. în fiecare 24 ceasuri, orice om ar putea sta 12 ceasuri în umbră, și 12 la lumina soarelui. — Zilele ar fi în tot timpul anului egale cu nopțile.

Exercițiu. — Un elev să îndrepteze axa globului. Să așeze globul undeva pe linia elipsei din clasă: să se aprindă apoi lumânarea, care închipuiește soarele și să se tragă cu creta linia care despărțește lumina de umbră. Linia aceasta va trece prin cei doi poli și va împărți toate paralelele în 2 jumătăți. Ea va fi un meridian.

Să se lipească apoi în lungul acelu meridian pe fiecare paralelă câte o foie de hârtie și se va vedea că toate se arată în fața



lămpii în acelaș timp și în acelaș timp se ascund. Apoi câtă vreme merg în fața lămpii, tot atât timp merg și în umbră — ori unde ai vrea să așezi globul pe elipsă.

În faptă, în tot timpul călătoriei sale în jurul soarelui pământul stă plecat cu $23\frac{1}{2}^\circ$ mereu în aceeaș parte cum arată figura de mai sus.

Deaci urmează că:

1. În Dechemorie, un ținut destul de mare ($23\frac{1}{2}^\circ$ în prejurul polului nordic) rănuâne în timp de mai multe rotiri mereu în umbră. Oamenilor de pe acolo, cu toată învârtirea pământului, nu li se mai arată soarele; pe când, din contră, un ținut întins până la $23\frac{1}{2}^\circ$ împrejurul polului sudic se află atunci mereu luminat.

Un elev să arate că cercul de lumină și umbră nu mai taie în această lună paralelele în două părți egale, deoarece *nu mai trece prin cei doi poli*. Să lipească apoi o hârtie pe paralela 45°, ca să se vadă că noi, Românii, fiind așezați pe la 45°, mergem puțin în fața soarelui și nu mult în umbră. De unde urmează că în Dechemvrie, *noaptea noastră e mai lungă decât ziua*.

2. Păstrând mereu aplecarea în aceeași parte și învârtindu-se globul mereu, ajunge în *Martie* să-și arate la soare deopotrivă amândoi poli — cu toate că e aplecat.

Linia umbrei și a luminii taie toate paralelele în două părți egale. Pericel de pe orice paralelă (prin urmare și cel de 45°, în România) merge în fața luminii tot atât cât și în umbră. — Ziua e deci peste tot pământul deopotrivă cu noaptea.

5. Cu aceeași aplecare, ajunge apoi în *Iunie*. Acuma polul de nord e luminat mereu în timp de mai multe rotații, pe când cel de la sud stă ascuns în umbră.

Hărtoașă lipită pe 45°, va arăta că în țara noastră facem în fața soarelui un drum mai lung decât în umbră. De aceea, în timpul verii, *ziua e mai lungă decât noaptea*.

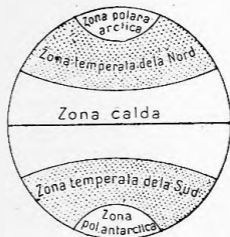
4. În *Septembrie*, lumina și umbra e ca în Iunie. Ziua este egală cu noaptea.

În sfârșit, globul se întoarce iarăși în Dechemvrie. Și astfel, anul s'a împlinit, împărțindu-se în timpuri deosebite: *primăvara, vara, toamna, și iarna* — pricinuite numai de plecarea axei pământești într'o parte. Dacă ai îndreptă axa, zilele ar fi egale cu nopțile, iar vremea ar fi pe la noi mereu ca primăvara, în luna Martie:— n'ar mai fi iarnă, vară sau toamnă.

Dar dacă osia pământului, ar fi și mai plecolă decât astăzi, ce s'ar întâmpla cu țara noastră? — Un elev să aplece mai mult globul și, urmărind mișcarea petecului de hârtie lipit pe 45°, să spună dacă nu cumva nopțile ar fi peste iarnă *mai lungi decât azi și prin urmare iarna mai grea*.

La 21 Martie și 24 Septembrie, când zilele sânt egale cu nopțile, zicem că am ajuns la *echinox*. — Iar la 21 Decembrie și 21 Iunie, când soarele ni se pare că stă, adică nu-și schimbă câteva zile locul răsăritului și apusului, zicem că avem *solstițiul* (*sol stat*).

Cele cinci zone. — Aplecarea pământului face ca în Decembrie, cei ce trăiesc împrejurul polului nord (până la o depărtare de $23\frac{1}{2}^{\circ}$), să nu vadă soarele în timp de mai multe învârtiri ale pământului împreju-



Zoncle

rul osiei sale. Acest ținut *întunecat* se numește *zona polară boreală*, iar paralela $66\frac{1}{2}^{\circ}$, care o înconjoară, se cheamă *cerc polar arctic*.

Tot atunci, la celălalt pol, e mereu lumină până la depărtare de $23\frac{1}{2}^{\circ}$. Ținutul acesta luminat se numește *zona polară australă*, iar paralela care îl mărginește se cheamă *cerc polar antarctic*.

În Iunie, se întâmplă tocmai din contra; zona polară dela nord e luminată, iar cealaltă e întunecată.

Zonele acestea se mai numesc și zone reci. Cât ține noaptea cea lungă (adecă iarna), cade la poli atâta zăpadă, încât, peste vară, nu se poate topi toată. Deaceia împrejurul poliilor e așa de

multă ghiață, că obișnuit în anii din urmă a putut un american (Peary), să se apropie de polul nord, iar un norvegician (Amundsen), a isbit de curând să vadă polul sudic, unde a găsit un munte mare, încărcat de ghețuri și de zăpezi. — Amundsen a trecut în sbor și pe deasupra polului nordic. **El e cel dintâi om, care a văzut amândoi poli pământului.**

2. Pe lângă cele 2 zone reci, avem în mijlocul sferei pământești o fâșie caldă. În adevăr, ori unde ar fi pământul în călătoria sa anuală împrejurul soarelui fâșia din împrejurul ecuatorului are zile și nopți deopotrivă tot anul. Aci nu e iarnă și vară, ci e veșnic aceeași căldură. — Zona, unde soarele bate drept în creștetul capului, se întinde de o parte și de alta a ecuatorului până la $23\frac{1}{2}^{\circ}$. (Cele 2 paralele de la marginea ei se numesc tropice: al Racului la nord, și Cornul Caprei¹⁾ la sud.

Soarele pare că se plimbă timp de un an peste capetele oamenilor de la tropic la celălalt. Când el vine deasupra creștetului, ei n'au umbră deloc, iar căldura e nesuferită.

3. În sfârșit, între tropice și cercurile polare, au mai rămas două zone sau lășii, în care jumătate de an zilele sânt lungi călduroase, iar în altă jumătate nopțile sânt lungi și deci e frig. — dar nu așa grozav ca la poli. Aceste zone mijlocii se numesc temperate; asta înseamnă că aci căldura e mai stâmpărată decât la ecuator, iar frigul mai stâmpărat decât la cei doi poli.

Am arătat prin dovezi pipăite că pământul se mișcă, învățându-se mereu ca o sfârlează de la apus spre răsărit.

Pentru ce oare se mișcă?

Ca să înțelegem pentru ce se mișcă, e destul să ne uităm ce se află împrejurul pământului. Pe o noapte senină, vedem că cerul e plin de stele. Cu ochii liberi putem număra vreo 5 mii. Dacă privim însuși prin ochelane mari (telescoape) vedem pe cer o spuză de stele (30 de miliarde²⁾). Unele sânt mai mari, altele mai mici; unele mai luminoase, altele mai puțin luminoase, iar foarte multe sânt stînci, adică roci, cum e și pământul nostru. Și toate

¹⁾ Păstorii români cunosc și ei verba Cornul Caprei.

²⁾ În fâșia albăstrie, numită Calea lui Traian sau Drumul roșilor, cerul pare presărat cu o pulbere de aur, atât de dese sânt.

se mișcă. În unele părți ale cerului se văd un fel de neguri (nebuloase) care se învârtesc. De bună seamă din ele se nasc stelele.

Ori cum ar fi, lumea se aseamănă cu un roiu, care nu mai are nici o margină.

Raza de lumină merge atât de repede, că poate înconjură pământul întreg de 7 ori într-o secundă. Totuși sânt stele a căror lumină a pornit de milioane de ani înainte de a ajunge până la ochiul nostru. Și fiindcă peste tot, toate stelele se mișcă, pământul nostru urmează și el regulei, adică plutește ca un fir de praș în mijlocul Universului nesfârșit de mare.

Cum s'au născut atâtea miliarde de soți e o tîină pe care mințea omenească n'o poate pricepe. Dar dacă făcăm seamă de



Cum s'a născut pământul prin învârtirea unei nebuloase.

mișcarea de învârtire (ca o sfărlează). înțelegem măcar atât: **pentru ce pământul e turtit.** În adevăr, încercarea cu picătura de untdelemn învârtită în paharul cu apă (vezi pag. 18) arată că orice corp moale, care se învârtește înprejurul său (ca și cum ar fi străpuns de o osie) se turtesc spre capetele osiei și se umflă la mijloc. Așa dar turtirea la poli și umflarea spre ecuator e un lucru firesc. Ele stau în legătură cu mișcarea de rotație a pământului, care se poate dovedi ori și când, de orice, lăsând să cadă o piatră din vârful unui turn înalt.

V. Cele patru învelișuri ale Pământului ¹⁾

Pământul ardea odinioară ca și soarele și strălucea ca orice stea. A început apoi a se răci, s'a stins și s'a prins cu vremea pe deasupra o coajă. Atunci, aburii cari îi dau rouă, s'au răcit și au căzut pe coajă în

¹⁾ Vezi, *Ciel-Atlas*, pag. III.

chip de *ploaie*, acoperind astfel pământul cu o pătură sau un înveliș de apă, iar deasupra a rămas *aerul* curat, formând învelișul al treilea, cel mai subțire dintre toate sau *atmosfera*.

În sfârșit, mai târziu, coaja tare (și chiar mărire) s'au acoperit cu plante și animale, care fac al patrulea înveliș, al *viețuitoarelor*.

Pădurile, tufișurile și iarba (de pildă lanurile de grâne) îmbracă seacă pământului, după cum părul îmbracă pielea unui animal. Ba chiar și peste ape se întind ierburile. Nu mai vorbim de lacuri și de bălți, care sânt *uncori veri*, din *pricina* ierbeii; dar oceanul însuși, în unele locuri e acoperit, cât vezi cu ochii, numai cu ierburi plutitoare — par'că ai înaintea o livadă cu fân. Așa spre apus de Spania, e arăta iarbă pe ocean, încât corăbierii multă, vreme s'au temut s'apuce într'acolo, de frică să nu se încurce corăbiile în ierburi și să nu mai poată leși înapoi.

Dară n'ar fi fost teama aceasta, America ar fi fost descoperita poate mai de timpuriu.

A. Atmosfera (învelișul gazos)

1. *Grosimea*. — În toate părțile, pământul e învelit în aer cu într'o haină. Cât o fi de groasă pătura aceasta, numită *atmosfera*, nu se poate ști hotărât. Până la marginea ei nu s'a urcat nimeni, deoarece, cu cât te sui, cu atât aerul se *rărește*, nu mai poți răsuflă și mori. Dar, înainte de a muri de lipsa aerului, îngheți. Căci jos, unde se opresc razele soarelui și se încălzește coaja pământului, e cald și aerul; însă cu cât te sui mai sus, cu atât *frigul* crește.

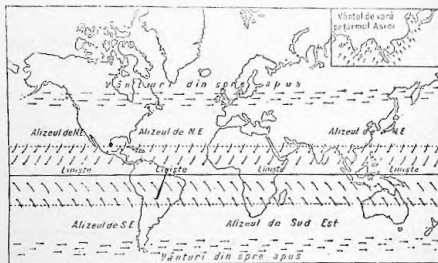
Dovada: pe vârful munților înalți, zăpada nu se mai topește niciodată; pe când în câmpie plouă, sus pe mnați ninge chiar și în mijlocul verii.

Deaccea, călătorii care se suie cu balonul în atmosferă, fie că se înalță iarna, când jos e zăpadă, fie că

se suie vara, când se coc cireșele, ei se îmbracă cu cojoace și pantaloni blâniși, lîndea sus e totdeauna tu *ger* groaznic. — Cei care zboară cu aeroplanele se îmbracă iarăși cu haine groase.

Un aviator s'a înălțat de curând 12 kilometri și a găsit un mg de aproape -60° .

2. **Vântul.** — Dacă aerul ar fi deopotrivă de cald pe fața pămîntului, haina aceasta numita atmosferă ar sta liniștită. Deseori însă vedem că aerul se mișcă și zicem: adie sau bate vântul.



Cum bat vânturile pe fața pămîntului.

Cauza e aceasta: Dacă scoarța pămîntului se încălzește ceva mai tare, într'un loc (de ex. pe un șes unde nu-s copaci, ca să țină umbră), aerul de acolo se încălzește și se *umflă* — bunăoară ca fierul ori apa pusă la foc. Umflându-se, el se rărește, se ridică în sus (ca fiind mai ușor), iar aerul rece dinprejur pornește atunci să umple locul rămas deșert. Astfel se naște vântul.

Cum se face schimbul între aerul rece și cel cald, se poate vedea lesne iarna: aerul încălzit se ridică și iese pe deasupra ușii; iar cel rece (mai greu) vine pe sub ușă, să umple iarăși camera,

3. **Regula vânturilor.** — Pe la noi se zice „schimbăcios ca vântul“: aiurea însă, vântul nu se schimbă de loc: știu în tot timpul anului dincoțra bate.

a) Ținutul liniștit dela ecvator. — Pe aproape de ecvator, razele soarelui cad perpendicular, iar aerul încălzindu-se se umflă în sus (de pildă ca aluatul), *fără să bagi de seamă că se mișcă*. Pe acolo, poți zice că *nu bate vântul*. — Dovada e fumul vulcanilor, care se ridică liniștit, ca și fumul dela o lampă ¹⁾.

Ridicarea aerului începe dimineața, după răsăritul soarelui, îndată ce soarele pământului se încălzește. Aerul, care se înalță, ajunge pe la ecuatorile două sus de tot; dovadă sânt aburii plecați cu el dimineața, și care acum se răcesc, apoi cad înapoi în chip de ploaie ²⁾. Deaceia, la ecvator sânt ținuturi unde plouă regulat *în fiecare după amiaza*, iar coaja pământului, fiind sătulă de apă, ierburile cresc *văzând cu ochii și-s totdeauna verzi*.

b) **Alizeele.** — Ridicându-se aerul dela ecvator, rămâne acolo un fel de gol, iar aerul mai rece dimprejur pomeste într'acolo, să umple locul gol. Așa se face că la nord și la sud de ecvator bat mereu 2 vânturi numite *alizee*.

Pe uscat, unde bat vânturile acestea, e o secetă grozavă, — nu plouă cu anii: coaja pământului e uscată și goală, deoarece plantele nu pot crește fără apă. Astfel se face că verdețea veșnică dela ecvator e mărginită *alăt spre nord, cât și spre sud, de două pustii (Sahara și Kalahari)*.

De ce nu plouă pe unde bat alizeele? — Fiindcă aerul, mergând spre ecvator, unde e mai cald, *se încălzește*, în loc să se răcească:

¹⁾ Așa se întâmplă în Sumatra, Iava și alte țări ecuatoriale, care au vulcani.

²⁾ Aerul, ori că se încălzește, ori că se răcește, tot ner rămâne. Atmosfera însă are și aburi luți din ocean; aceștia, îndată ce aerul se răcește, se prefac în picături de apă și cad jos în chip de ploaie.

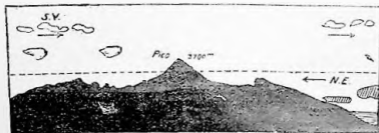
Dar aburii nu se pot răci și nu se pot prefaca în picături de ploaie, decât dacă aerul se ridică în părțile de sus ale atmosferei, sau dacă vântul întâlnește un munte și este silit să urce spre vârful lui. Altfel *degeaba* vin aburii de pe mări, fiindcă ei rămân și pe uscat tot aburi. — nu cad jos la pământ, ca să dea apă izvoarelor și rădăcinii plantelor.

iar un vânt nu lasă apa din el, pînă nu se răcește. De ex. iarna când suflă pe geam, se prinde îndată ceață, fiindcă aerul ieșit cu aburul din gură se poate răci pe geam. Vara însă nu, cu toate că și vara aerul ieșit din plămâni cuprinde umezeală.

c) Contra-alizee.— Ce se face cu aerul ridicat la ecuator? — După ce ajunge sus, se împrăștie: o parte apucă spre nord, alta spre sud, formând pe deasupra alizeelor alte două vânturi contrare numite *contra-alizee*.

Prin urmare, aerul care se înălțase la ecuator, se coboară înapoi spre lațu pămîntului, dar tocmai pe la 30 latitudine, încheind astfel 2 inele.

Pe *Tenerifa* (în insulele Canare) e un munte de 3711 m. Cine se suie pînă în vîrf, simte amîndouă vînturile. La poalele mun-



Tenerifa

Sus, pe munte, se văd nori alburii, venind dinspre Sud-Vest, mai jos, pe partea de nord, se văd nori negri; venind dinspre Nord-Est.

te lui bate alizeul, adecă aerul se mișcă spre ecuator: pe vîrfurile lui dimpotrivă, bate *contra-alizeul*, adecă aerul se întoarce înapoi. — Jos norii se tîrăse spre ecuator, iar pe sus, alți nori pornesc spre poli.

* *Marea sub alizee.* — Pe cât e de trist uscatal în pustii, pe unde bat alizeele, pe atât e de frumoasă marea vecină. Peste întinsa pustietate a apelor se ridică bolta limpede a cerului vesnic senin. Valurile mării de un albastru închis sînt liniștite, iar corăbierul n'are s'ă se temă de nimic; pânzele, umflate de vînt, îi duc corabia acolo unde vrea el. Deaceia, Spaniolii numeau mările acestea de sub alizee „mări pentru *cucoane*”, adecă fără primejdie pentru corăbieri.

Indată însă ce te apropii de ecuator, vântul se potolește; pânzele, cad ca aripile unei pasări lovite de glonț; corabia își încetează mersul — pare că adoarme; în loc de senin, noti mari și grei se ivesc în zare și, în curând te gasești într'un ținut veșnic neguros și ploios. Vântul lipsind, aerul e înăbușitor, păcla se coboară până în fața apei, iar corăbierul se simte cuprins de o toropeală neînțeleasă.

Aci e ținutul ecuatorial, cel totdeauna liniștit și înăunat, care stă cu un hotar neclintit între ținutul senin al alzeului de nord și al eclat de sud. — În vremea veche, când corăbiile n'aveau mașini, ci numai pânze, eră o mare primejdie să te fi răfucit în aceste ținuturi fără vânt. Corabia eră în pericol să stea pe loc cu săptămânate.

d) Vântul dinspre apus.— În sfârșit, dacă trecem de 30° și înaintăm spre poli, vânturile nu mai bat așa de regulat. De obicei se simte însă mai mult vântul care bate dinspre apus. Cine s'ar află la poli — mai ales la polul sudic — s'ar găsi în mijlocul unui vârtej, unde aerul se mișcă dela stânga spre dreapta, întocmai cu un cai pe o arie. De aceea, corăbierii care plecau din Europa spre India, prin Oc. Atlantic, se bucurau mult, îndată ce ajungeau în ținutul acestor vânturi (40°—50°), deoarece plutiau foarte ușor dela V. la E. — Ei le-au și botezat: *vânturi de treabă*, adică prieluce navigației.

Omul și Atmosfera.—De nimic nu e legat omul mai mult ca de aer. Nu se poate lipsi de el nici măcar câteva minute. Și după cum aerul e rece ori cald, umed ori uscat, liniștit ori mișcat (vânt), viața omului e supusă la mari schimbări.

De pildă, înspre ecuator, unde e cald totdeauna, omul trăiește aproape desbrăcat. Focul slujește doar pentru pregătirea hranei, iar unii sălbateci nici nu știu ce e focul. Din contra, în țările reci, omul trebuie să-și încălzească măcar aerul din casă, sau cel de pe lângă trup, îmbrăcându-se cu haine care despart corpul de aerul rece al atmosferei

Deasemenea trebuie să se apere de uscăciune sau de umezeală prea mare, ungându-se cu grăsimi. — Cunoașterea vremei este așa de trebuincioasă, că milioane de oameni cercetează mercu starea aerului și au ajuns chiar să prevădească unele schimbări. Telegraful (mai ales de căud nu e ucvore de a trimite veștile pe sâr.nă),

înșălătează regulat pe cei din largul mării, de furtunile care se apropie, iar pe uscat deasemenea se arată — măcar cu câteva ceasuri mai înainte — schimbarea timpului.

În sfârșit, de când omul a ajuns să știe, că pasarele, cunoașterea atmosferei îi este tot așa de trebuincioasă, ca și a uscatului pe care trăiește. După cum corabierii iau seama de vânturi, tot așa aviatorul își îndreptează zborul după starea atmosferei, iar legătura noastră cu atmosfera va fi din ce în ce mai strânsă, cu cât călătorii prin aer vor fi mai dese.

Exerciții. — 1. De ce vaparele care ies din comitatul Mânecet apuca spre New-York, pe un drum mai drept decât vasele cu pânze, care se apropie întâi de ecuator, apoi ocolesc marea facând astfel o care cu mult mai lungă? — Să se traga pe globul aerului corabierii Atlanticului și să se arate drumul corabierilor cu pânza.

2. O corabie cu pânza pleacă din colțul de sud al Africii (Cap), dar, în loc de a pleca pe lângă țara, înaintea prin mijlocul Oceanului Atlantic, trece ecuatorul la 20° longitudine apăsătoare, apoi apuca drept spre nord până la 10° lat. nordică și cărmuște spre America (în loc de a se îndrepta spre Europa), înainte cădea spre N. Y. până aproape de 40° long. N.; apoi totă deodată începe a ocoli spre Europa, către gara canalului Mânecet. — Nu cumva drumul acesta întotdeauna e hotărât de vânturi? (Să se desemneze drumul corabiei pe globul negru).

3. De ce corabiile cu pânze, care pleacă din New-York spre Australia, apuca întâi spre Europa, până în mijlocul Oceanului, apoi cărmușesc spre sud, se apropie de capul Hoca și pornesc pe lângă țara spre Rio de Janeiro, și apoi când ating tropical, încep a se îndrepta spre capatul de sud al Africii? — Nu cumva și aici precum e teama cea a nu pleca împotriva vânturilor, ci cu ajutorul lor?

VI. Ploile. Răspândirea lor pe fața pământului. Clima

Partea cea mai de preț din toată atmosfera sânt *uburii*. Nimic nu deosebește mai mult o țară de alta, decât bogăția sau sărăcia umzelii.

Sânt țări, în care aerul e atât de *uscăt*, încât pielea omului se usucă de tot și crapă, dacă n'ă ungi. Dacă deschizi gura, buzele și limba se usucă îndată. (Locuitorii acelor ținuturi, își acoperă nasul și gura cu o petică înodată la ceafă, după cum în țările geroase,

omul își acoperă mâinile cu mănuși). Se înțelege că fierul pe acolo nu poate rugini, iar carnea nu putrezește, ci se face pastramă. În câteva ceasuri, mortul se uscă; rămân numai oasele și pielea (*mumie*).

În țările nude aerul e atât de uscat (Sahara), sânt locuri unde nu plouă cu ani. Cerul e veșnic senin.

Din contra, sânt țări, în care aerul are atâta umezeală, încât aburii și negurile își ascund soarele timp de zile, săptămâni și luni întregi. Rar când mai vezi cerul. — Se înțelege că în astfel de țări, ploile sânt dese, iar cerul rareori e albastru. — Așa e în apropierea polilor.

În sfârșit, sânt alte țări, în care zilele neguroase sânt urmate de zile senine (cum e în țara noastră). După ce plouă câteva ceasuri sau câteva zile, timpul se îndreaptă, norii se risipesc și soarele se arată iarăși pe cer.

Așa dar, unele ținuturi au prea multă umezeală; altele prea puțină, iar în altele schimbările vin neregulat. De pildă, în țara noastră sânt ani când ploaia întârzie timp de săptămâni și luni de zile. Uscăciunea aerului e atât de mare, încât semănașurile tânjesc și chiar se prăpădesc cu totul.

E bine prin urmare să știm pentru fiecare țară dacă are ori nu umezeală destulă și dacă ploile cad la timp.

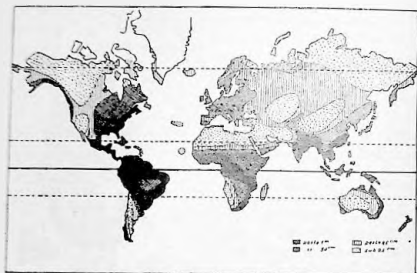
a) **În țările ecuatoriale.**—În țările din apropierea liniei ecuatoriale, razele soarelui cad aproape perpendicular.



Locuitor din pustia Saharei.
O basma îi acoperă gura și
nasul.

Căldura e foarte mare, apele din mare, lacuri și râuri, se prefac în aburi care se ridică în aer. — Deaceea, aerul țărilor pe unde trece ecuatorul e nu numai foarte cald, dar și *umed*. (Par'că ar fi într'o baie de aburi).

Dar aburii nu stau numai aproape de fața pământului, ci se ridică și mai sus. Aci, dând de răceală se prefac în picături de apă. Întâi picăturile sânt atât de



Răspândirea ploilor.

mici, încât nici nu se pot zări cu ochiul liber (*ceață*). Dar, dela o vreme, de se îndesesc (*norii*) și lipindu-se una de alta, picătura crește până ce ajunge grea și cade spre fața pământului în chip de *ploaie*. — Apoi cerul se înseninează din nou.

Aerul se petrece astfel: Noaptea la ecuator sânt de obicei *seninac*. După răsăritul soarelui, încep a se ridica *aburi*, iar cerul își pierde din albastrime, devenind alburiu. Pe la amiază, *norii* sânt destul de mari și dese, apoi începe a ploaie repede, după care vremea se răsfiră, *norii* pier și cerul devine iarăși *senin (albastru)*.

În genere, țările ecuatoriale au ploi din belșug. În unele (întotdeauna) nu trece o zi fără să plouă.

b) **În țările tropicale.** — Pe la tropice, suflă alizeele. Vânturile acestea sînt foarte uscate, deoarece aerul apropiindu-se de ecuator și dînd de țări tot mai calde, soare orice umezeală. De aceea, în vadul alizeelor, găsim ținuturile cele mai uscate de pe fața pămîntului.

Sahara (străbatută de tropic) este spuma călătorilor. Omul n'a putut s'o treacă în curmeziș, pînă ce nu s'a ajutat cu cămila, un animal obișnuit și rabde mult de sete. Unele antilope sahariene (un fel de căprioară) au în pînutece o pungă, unde pot păstră apă timp de mai multe zile.

Totuși, vânturile alizee pot și ele să aducă uneori ploi. Când în fața vântului stă un munte sau o insulă înaltă, aerul e silit să se înalțe, aburul se ridică și el se răcește, și ploaia e gata.

De pildă, în Sahara sînt cîteva munți mai înalți decît Carpații (niște vulcani stinși). Pe vîrfurile acestor munți cad uneori ploi desul de bogate. — Dersemena, unde vîntul se lovește de un țărîm înalt, chiar și în regiunea dintre tropice (intertropicală) găsim ploi de ajuns. (Țărîmii răsăritean al Americii Centrale, al Australiei, munți din arhipelagul Hawaii, etc.).

c) **În țările temperate.** — Dacă trecem de zona secetoasă a alizeelor și intrăm în ținutul unde bat mai mult vînturi dinspre apus, găsim peste tot ploi bogate, acolo unde aerul venit dinspre ocean dă de țărîmul mai rece al continentelor. — Munții de lângă ocean primesc ploi numeroase, și chiar țărîmurile joase sînt bine udate în timpul iernii. (De pildă, țărîmul apusean al Europei e foarte bine stropit de ploi. Mijlocul Europei e mai puțin udat, apoi ploaia scade treptat, cu cât înaintăm spre Rusia. — Tot așa țărîmul apusean al Americii primește foarte multă ploaie în Canada și Chili, unde bat vînturile dinspre apus, pe cînd între tropice, țărîmul apusean e uscat).

Clima. — Când știi într'un ținut cum e atmosfera, adică: dacã e caldã ori rece; dacã bate vîntul sau nu:

dacă *plouă* mult ori pușin. atunci zici că știi cum e clima acelui ținut.

Din cele arătate până aici cu privire la atmosferă și ploi, putem deosebi pe pământ următoarele feluri de climă.

1. **Clima ecvatorială.** — Aproape de ecvator, aerul e cald, nu bate vântul și *plouă* mai în fiecare zi.

* O zi la ecvator. — Noaptea sânt senine, iar roua cade cu imbelșugare. Mulți copaci și cele mai multe flori își strâng foile, ca și cum ar dormi și ele. Singurii grecii, broaștele și nemunștrați fluturi de noapte turbură somnul naturii.

Cum începe însă a se lumina, viețile nopții se ascund și alt rând de vietuitoare se deșteaptă: ramurile se mișcă de fâlfâitul păsărilor și dintr'odată, deasupra zării se arată soarele pe un cer cu desăvârșire senin.

Pe la orele 9, soarele s'a ridicat sus deasupra capului, iarba e svântată, iar pădurea veșnic verde își desface florile sale într'un potop de raze. Multime de colibri și de fluturi peștriți—mari cât porumbcii—roiesc în toate părțile; drumurile sânt pline de farnici care adună merinde spre mușoroiul lor; chiar viețile mai leneșe se deșteaptă și ele. Crocodili se ivesc, ieșind agale din mlașul bălților și al râurilor, spre a se sori pe nisipul fierbinte de pe mal; broaștele țestoase și șopârlele ies din umbră la lumină; șerpi vârgați în toate chipurile se târăse înecel spre potecile dogorite de soare, iar alții, verzi ca frunza, se întind pe trunchiuri ori rămân atârnați de ramurile copacilor.

Pe la două după amiază începe a se înnoări un nor, apoi altul și alții... soarele se ascunde, zarea se întunecă, se întunecă tot aerul, zădusul crește. Socotești că te afli într'o baie.

Și apoi, deodată se simte răcoare. Un fulger, două, trei... tunetul răsbubuc deasupra capului, iar ploaia toarnă cu găleata, de crezi că s'au deschis porțile cerului. Frunzele pocnesc ca lovite de piatră; florile se elatină, se rup; ramurile uscate cad la pământ, chiar șarpele își uită prada și caută adăpost... Singure broaștele, bucuroase de atâta apă, fac o larmă de-și iau auzul.

Dar nu ține mult, Norii se împrăștic repede și, cu o nouă strălucire, soarele se ivește iarăși.

Peste un ceas, pământul, iarba, pădurile sânt iarăși svântate. Din nou, viețile se mișcă în desişul frunzelor, până ce noaptea senină le îndeamnă la repaus, deșteptând pe cele care se sficsc de lumină și au stat ascunse în timpul zilei. A doua zi, începe dela capăt aceeași schimbare a vremii, repetându-se aproape la un fel în tot timpul anului.

2. **Clima de sub alizee.** — Aerul e *cald*. *vântul bate aproape fără încetare și nu plouă cu anii*; — de unde urmează că plantele nu pot crește, iar ținuturile acelea sânt în deobște niște pustietăți grozave.

* În pustia Saharei. — Noaptea, tremuri de frig, iar ziua te *topești de căldură*. Când aerul e ceva mai liniștit, cu toată fierbințeala soarelui, tot mai merge; îndată însă ce se întetește vântul, căldura e nesuferită; gâtul ți se usucă, te *înnăduși*, trupul se moleșeste și simți că-ți vine să dormi; în curând, pulberea se ridică în toate părțile; îți *intră în ochi, în urechi, în gură, pe nas, se lipește pe fața sudată*. De geaba te ascunzi sub cort; ea pătrunde și sub haină până la piele. Cu drept cuvânt proverbul arab zice că în pustie *namântul e de foc, iar cerul e de flăcări*.

Când în sfârșit, uraganul a încetat și deschizi ochii, adesea nu mai cunoști nimica împrejur. Unde mai înainte fusese nisip, vezi acum stâncă goală; unde eră un puț, acum se întinde nisipișul făcând coline (dune) de mai mulți metri înălțime!

Muchia lor e așa de ascuțită, încât cu greu poți trece peste ele. Cămila pune încet piciorul, se culundă, se rostogolește și *svâră* cât colo tot ce eră pe ea. „Corabia pustiei” trebuie să cotească mereu *printre aceste văduri de nisip, iar Beduinul abia merge*, târându-se alături de umbra ei. Fără cămila, trecerea prin Sahara ar fi aproape cu neputință.

3. **Clima temperată.** — Stâmpărată se numește clima ținuturilor, care se întind de unde se sfârșesc alizeele și până spre cercurile polare. Prin aceste locuri, aerul este când *rece, când cald*; *vântul bate neregulat și ploaia deasemenea: vine și încetează pe neașteptate*.

Când începe frigul, foile arborilor cad; ploaia se prefăce în zăpadă, iar omul trebuie să adune de vară cele trebuincioase pentru sine și pentru animalele care trăiesc pe lângă dânsul. Altfel ar pieri de foame.

4. **Clima polară.** — Se numește cea din ținuturile din jurul polilor. Acolo e *frig* mai totdeauna și deaceia mai mult *ninge* decât plouă. Sânt locuri pe unde zăpada și gheața nu se mai topesc niciodată, iar ierburile și copacii lipsesc au desăvârșire.

Frigul polar. — Iată ce ne povestește un călător: „Vream să beau rom, dar romul se făcuse gros cu pătră și n'avea nici un gust. îl turmam de sus pe gât, altfel mi s'ar fi lipit buzele de pahar. Să lungezi nu eră nici chip; ai fi făcut îndată sloi la gură. Tot ce eră de fier și se părea că arde; eră destul să apesi cu degetul și pielea rămânea pe fier...”

Iar ceace te chinăște nmi grozav (ca în pustiile calde) e setea. De geaba, mânăci zăpada: te usura buzele, limba, gâtul... Și apoi cine poate mână atâta zăpada, ca să-i fie de sete? Dealtfel și zăpada și se pare că te frigă, ca plumbul topit... Aburul cum iese din gura, înghiță și-l auzi cum cade jos, — pareă ar fi nisip. Caraca o poți despică în felii, întocmai ca pe o bucată de lemn. Mercurul se face aliee bune de pus la pușca.

Dela o vreme, voința și se slăbește, limba și se leaga în gură, ca la copii; gustul și mirosul slăbese; ochii și se închid, te moleșești, îți vine somn și dacă te oprești pe loc, simți cum înghetul te cuprinde dela gâmpi. Iar cine adoarme nu se mai trezește.

Privind deci atmosfera și apele de pe toată lafa planetei, vedem că *întâi și întâi clima atârnuă de latitudine*. — Dar mai atârnuă și de o altă împrejurare:

Dacă pui la foc o bucată de fier și un vas cu apă, fierul se încălzește iute, iar apa cu greu. Dacă le lași să se răcească, tot fierul se răcește mai repede, iar apa mai pe încetul. Așă e uscatul față de mare.

Uscatul (ca și fierul) se încălzește foarte repede vara și ziua, când bate soarele, iar peste iarnă și noaptea se răcește repede. Deaceea, pe uscai sânt călduri și îngheturi mai mari decât pe mare. — Clima ținuturilor, care sânt uneori foarte calde, iar alte ori foarte reci, se numește *continentală*.

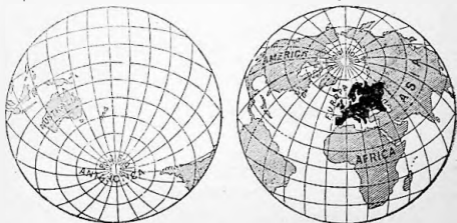
Marca dimpotrivă se încălzește vara pe încetul și prin urmare ține răcoare celor ce trăiesc pe malurile ei; iar în timpul iernei, se răcește pe încetul și le ține cald. Această climă — în adevăr *stâmpărată* — a malurilor mării, se numește *maritimă*. Prin urmare, pe lângă latitudine, clima unui loc mai atârnuă și de *apropierea ori depărtarea lui de mare*.

B. Hidrosfera (Invelișul de apă)

Apa învelește bine cam trei sferturi din fața pământului, iar restul rămâne uscat.

Dacă așezi globul așa, încât să ai drept în față Noua-Zelandă, mai peste tot vezi numai oceane și mări. Din contra, dacă întorești globul și-ți așezi Anglia în față, vezi israși multă apă, dar vezi și părțile uscate ale coajei, ca niște *insule ieșite în fața mării*.

Uscatul e așa dar puțin lucru față de mări: dacă ai netezi seara pământului, aruncând munții și dealurile în ocean, apa s'ar întinde



deopotrivă peste tot *globul* pământesc, iar planeta noastră ar fi înbrăcată cu o pătură de apă groasă pretutindeni de 2500 m. Un munte, cum e Negoiul sau Moldoveanu-l. abia s'ar mai zări din apă.

Oceane. — Întinderile cele mai mari de apă sărată și stătătoare se numesc *oceane*. — Invelișul de apă al pământului se împarte în mai multe ținuturi.

Oceanul Pacific acoperă singur aproape jumătatea pământului. El e cel mai adânc și mai vechiu. — E rotund ca o căldare.

Când fundul lui s'a lăsat în jos, a apăsat în laturi, cum apasă în lături orice dop bătut în silă. Deaceia, *malurile sale* s'au ridicat în chip de munte, iar în unele locuri, lava a ieșit prin crăpături. — Ea carge încă și până în ziua de azi, din zecile de vulcani care se țin lanț împrejurul acestui ocean, făcând un adevărat *cerce de foc*.

Mogellan însă, neavând nici o furtună în timp de 100 zile, cât a mers cu corabia în curmezișul lui, l-a numit oceanul „cel pașnic” (= *Mar pacifico*). — Întâmplarea făcuse ca el să treacă tocmai pe aproape de eevator, unde sânt vânturile liniștite (*alizee*).



Isbnenirea vulcanului Vesuv (în timpul nopții).

Oceanul Atlantic e mult mai nou și e lung (cam în chipul unei văi de forma literii S).

În vechime se credea că a fost acolo un continent *Atlantida*, care s'ar fi culundat în apă. Deacei i s'a tras numele Oceanului.

Oceanul Indian, numit astfel după țara *Indiei* care înaintează în el ca o pană, pare mai mult un golf al Oceanului Pacific.

Dar, la dreptul vorbind : și Pacificul, și Atlanticul, și Indianul și Oceanul *polar dela sud*, fac împreună un singur ocean. — Numai Oceanul polar nordic e mai bine mărginit, fiind cuprins între Asia, Europa și America de Nord.

1. *Mările*. — O întindere de apă, mai mică decât oceanul, dar tot sărată și stătătoare, se numește *mare*.

a) *Mări adânci*. — Sânt unele mări adânci, ca și oceanele. De ex.:

Marea dintre *Europa* și *Africa*; marea cuprinsă între cele două *Americi*, precum și marea dintre *Asia* și *Australia*.

Marea dintre Europa și Africa se numește *Mediterrana* (adecă e inclusă în mijlocul uscatului). — După împrejurimea lor, și celelalte două sânt deasemenea niște mări *mediterane*.

Unde sânt azi aceste mări, scoarța pământului s'a cufundat ; deaceea ele sânt *adânci*, ca și oceanul, și pline de *insule*, adecă de bucați ale uscatului, care au rămas în sus, ca niște stâlpi înconjurată de apă mări. Fundul lor nu s'a așezat bine nici până azi ; deaceea, *cutremurile* sânt dese, iar *vulcanii* svâcl iarău lava a-facă. — Dovadă vulcanul din Martinica, unde au pierit nu de mult



Tărâmul mării e crestat de golfuri.

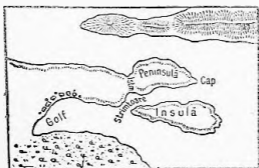
Golfuri se pot vedea adesea și pe marginea unui lac.

orașe și sate întregi sub lavă... Tot așa și Vesuviul și Etna, care de curând au acoperit cu cenușă și lavă ținutul dimprejur.

b) Mări puțin adânci. — Mai sânt și alte mării dar cu mult mai puțin adânci. Așa e bunăoară marea *Nordului* și *Baltica*. Un turu — și chiar un copac înalt — și-ar arăta mai peste tot vârful, dacă l-ai cufundă în aceste mări.

Mările acestora s'au născut din prelingerea apei asupra șesului învecinat. Dacă apa ar scădea numai 40 — 50 de metri, ai trece din Germania în Anglia, fără să bagi de seamă, — ca și cum ai merge pe un șes puțin aplecat ; pe când, dacă s'ar uscă *Mediterrana*, din Grecia ori din Algeria te-ai cobori spre fundul mării, întocmai ca pe coasta unui munte !

c) Golfuri. — Țărmaș mării și al oceanelor nu e neted ca marginea unei lăcării, ci e creștat. În creștăturile acestea pătrunde apa.



Acelas țarm (pe hartă).

O creștătură din țarm, plină cu apa mării sau a oceanului, se numește *golf*.



Golful de la Balic.

d) Lac sărat. — Uneori, golful e astupat la gură de nisipul adus de valuri. Atunci rămâne o întindere de

apă înconjurată de toate părțile de uscat. De ex. lacurile Bugeacului și ale Dobrogei.

O întindere de apă mai mică decât marea, și înconjurată din toate părțile de uscat, se numește *lac*.

Razin a fost odată golf al Mării-Negre. Azi e aproape să ajungă lac adevărat, iar apa sa se va îndulci pe inecul *Tekirghiol* e cu totul despărțit de mare. Lacuri sărate sânt însă și departe de mări, unde pământul e amestecat cu sare.

e) Aburi, nori. — Din pricina căldurii, apa mărilor se ridică în chip de *abur*, iar îngrămădirea aburilor face *nori*. Aceștia, aduși de vânt, ajung deasupra uscatului și, de câte ori se răcesc, cad pe pământ în chip de *ploaie*.

Mai ales se răcesc norii, când vântul îi aduce peste munți, ale căror vârfuri sânt înalțdeanna terii. Deaceia, ploile cele mai multe cad pe munie, nu pe șesuri.

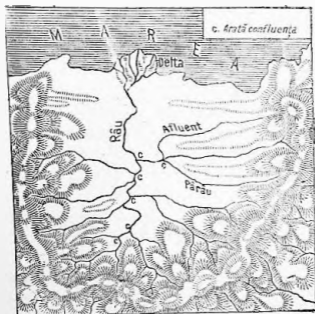
f) Isvor și pârâu. — Apa de ploaie intră în pământ și se coboară în jos, cum se lasă dintr'un burete mișcat, când îl așezi pe masă. (Dela o vreme vezi că deasupra ei rămâne svântat, iar dedesubt ies șiroaie în dreapta și în stânga).

Locul unde se întâmplă ca apa să iasă din pământ și se arată iarăși la lumina zilei, se numește *isvor*; șiroiul sau curelușa de apă, care șerpuește mai la vale, se numește *pârâu*.

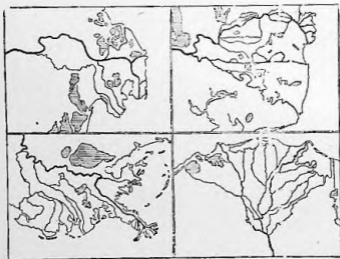
g) Râu. — Pârâele, căutând să se coboare tot mai la vale, se întâlnesc, își împreună apele și fac astfel o lășie de apă mai lată, numită *râu*. De ex. *Oltul* ori *Siretul*. — Un râu sau pârâu, care se varsă în alțul mai mare se numește *afluent*, iar locul întâlnirii se numește *confluență*.

h) Fluviu. — Râurile deasemenca, căutând să se coboare spre mare, se întâlnesc uneori și fac împreună niște ape curgătoare foarte late, numite *fluvii*. De ex. *Dunărea*.

Ținutul (sau *basinul*) unui fluviu se numește toată întinderea de pământ, din care fluviul își adună apele sale.



Basinul unui râu.

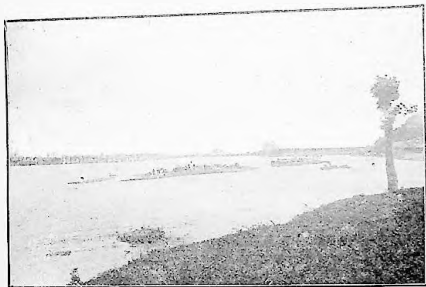


Delta Padului, a Dunării, a lui Mississippi și a Nilului,

Când privești pe hartă *finul* unui fluviu, îi se pare fluviul ca un copac mare, trântit la pământ. Rădăcina vine lângă mare; ramurile sânt râurile; rămurelele sânt pâraele, iar vârfurile rămurelelor arată locul izvoarelor.

Adrompe de mare, râurile curg domol de tot și lasă nisipul și noroiul să cadă la fund: astfel se fac *oastroave*, iar apa se desparte în mai multe brațe, ca o laba de gâscă. Capatul râurilor resfirate în mai multe brațe se numește *delta*.

Râurile fac *insule* (sau *scruntare*) chiar înainte de a ajunge la mare, destul ca apa să coboare în șes și să curgă domol.



Insule în albia Argeșului, la miazăzi de București.

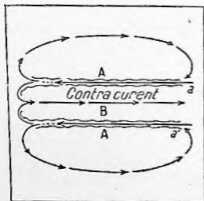
i) **Lacuri cu apă dulce.** — Apele de ploaie nu se pot scurge toate spre mare. În unele locuri sânt adâncituri, unde apa rămâne prinsă ca într'o farfurie. Apele acestea stătătoare se numesc *bălți* (când sânt mici și puțin adânci); iar când sânt mai adânci și mai mari se numesc *lacuri*. De ex.: *Brateșul*...

Oceanele cu mările, golfulurile și lacurile sărate ori dulci, cu pâraele, râurile, fluviile și bălțile, fac împreună o *rețea* de apă de jur împrejurul globului pământesc.

Curenții sau „fluviile mărilor”

În mare sau în lacuri, apa stă de obicei liniștită. Când nu bate vântul, abia se clatină. Dacă săvârși în mare o bucată de lemn, valul o saltă în sus și în jos, dar ea rămâne *pe loc*.

Totuși, în unele părți, apa curge în mare, cum *curg râurile pe uscat*. Cauza e aceasta:



Nașterea curenților.

Aerul alizeelor, trăindu-se pe fața oceanului (cum ai târî bunăoară o pânză subțire pe apa dintr'o farfurie), împinge pe încetul apele spre ecuator și dă naștere la doi curenți, care merg spre apus (încotro merg și alizeele). Mai ales în Oceanul Pacific, care e rotund ca o farfurie, se vede bine cum acești curenți însoțesc vânturile alizec.

Alizeul nordic și cel sudic porțesc fiecare câte un curent, numit *curent ecvatorial* dela nord și dela sud. Când aceste două fluvii uriașe se lovesc de malurile Asiei, unul, **Kuro-Șivo** (sau *Fluviul Albastru*) se încovoaic în spre nord, iar altul pleacă spre sud și încovoară Australia.

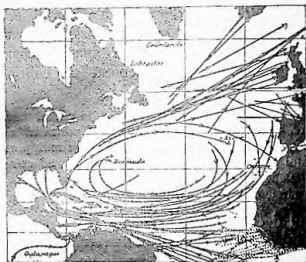
Din amândouă curențele ecvatoriale se desfac însă niște rămurele, care se întorc înapoi pela mijloc și formează un *curent ecvatorial contrar*.

Poți arăta foarte ușor într'un vas cu apă, cum se nasc curenții. Suflii cu niște țevi în punctele A și A. Apa se pornește și face 2 mici rândușoare, care, izbludu-se de peretele vasului, sânt silite să înloarcă înapoi. Și anume: 2 ramuri apucă pe la margini, iar altele 2 se unesc și se întorc înapoi pe la mijloc.

Cel mai însemnat dintre toți curenții oceanului e **Golfstrom** (= fluviul golfului), numit astfel fiindcă iese din *golful Mexicului*.

Ana mânăta de alizea intră în golful Mexicului ca într'o căldare. Când iese înapoi, spre ocean, prin strâmtoarea Floridei, apa e foarte caldă și curge atât de repede, încât corăbiile plutesc cu greu împotriva curentului. - Intocmai ca într'un fluviu, care ar curge pe uscat. Vasele, care porneșc prin strâmtoarea Floridei spre vest, sânt împinșe îndărăt cu 24 de mile pe fiecare zi !

Apele calde și albastre ale lui Golfstrom se deosebesc bine, cum curg peste apa rece și verde a oceanului.



Cum călătoreșc siclele în Oceanul Atlantic, mânăte de curent.

Pe tot pământul, nu e un fluviu mai mare decât acela; e de o mie de ori mai puternic decât *Mississipi* și fluviul *Amazonnelor* la un loc ! Cum scapă din strâmtoarea Floridei, el pornește drept spre Europa, resfirându-se în mai multe ramuri; una se întoarce înapoi spre cevator, atingând țărnul Africei; celelalte se pierd în mările reci din nordul Europei, ducând câte odată Laponilor poame și lemne din țările verzi dela tropice. Locuitorii din *Islanda* și *Feroe*, neavând deloc păduri, fac foc numai cu lemnele aduse de *Golfstrom*. Tot așa cei din insulele *Aleutine* se încălzesc, numai cu lemnele cărate de *Kuro-Șivo*.

Pentru noi, cei din Europa, e o fericire că apa acestui fluviu cald se depărtează de America și vine spre continentul nostru să-l încălzească. Pe când la noi, *cerealele* cresc până la capătul de nord al Europei, în America, prin ținuturile care vin în dreptul Olandei și Germaniei, nu cresc nici *copaci*. Așa e de frig! Să rapă cineva puntea care unește cele două Americi și să dea drumul spre Pacific apelor acestui curent, Scandinavia ar ajunge aproape ca Groenlanda. — ar fi adevărat veșnic acoperită de gheață.

Pe lângă *curenții* născuți din alizee, se mai fac în ocean și *curenți* polari, din pricina vântului care bate împrejurul polilor, dela *apus spre răsărit* (ca un vârtej). Aceasta se poate vedea mai bine în emisfera australă, unde oceanul nu e încurcat de continente și de insule.

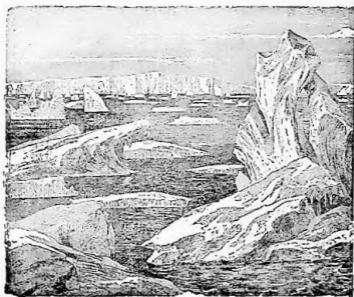
În emisfera nordică, *curentul rece* nu e în chipul unui singur fluviu mare, ci sînt mai mulți *curenți*: al *Groenlandei*, al *Labradorului*, etc. Ei aduc stoi de gheață, dar aduc și mult pește. — Tot așa, *curentul rece*, care vine dinspre Caneiatka, aduce mult pește iusulelor japoneze, dar *nu aduce stoi*, căci marca polară e aproape închisă la strîmtoarea lui Behring.

În totul deci, putem să zicem că *morișca* acruului pune în mișcare și *pătura* sau *învelișul lichid*, făcînd o nouă *morișcă* în apă (după cum o roată cu dinți silește să se miște pe o altă roată din apropiere cu care se atinge).

* **Omul și Oceanul.** — **Corăbierii**, care trec dela un continent la altul, au numai decît nevoie să cunoască *mările și oceanele* care le despart. De pildă în părțile dinspre pol, ei trebuie să cunoască bine până unde vin *stolii de gheață*, care pot cufunda chiar vapoarele cele mai mari. În apropierea ecuatorului, e de mare folos să știe unde bat alizeele (mai ales dacă corabia e mînată nu mai cu pânze) și unde e *livîște îndelungată*. Tot astfel, trebuie să cunoască și *curenții*. — Americanii, aflînd de timpuriu cum merge *curentul Golfstrom*, treceau oceanul Atlantic mai repede decît Englezii; când veneau spre răsărit, ei pluteau cu ajutorul *curentului*, iar la întoarcere, spre America, se feriau din calea lui, apucînd un drum mai spre miazăzi. — *Cît pentru pescuit, cunoașterea Oceanului e tot așa de trebuincioasă, ca și cunoașterea ogorului pentru un plugar.* Peștele vine și se duce, după cum apele sînt mai calde

ori mai reci. Deaceia, unele părți ale oceanului sânt foarte bogate în pești, la anumite timpuri, iar altele sânt aproape pustii.

Prin urmare, omul e nevoit să cunoască oceanul tot așa de bine, ca și uscatul. În anul din urmă, sute de vase cercetează mereu apa Oceanelor. Pentru aflarea curenților e un chip foarte lesnicios: se aruncă sticle astupate, în care se scrie pe o hârtie ziua și locul unde au fost lăsate. Și așa s'a văzut că sticlele lăsate pe



„Iceberg”, adică sloi de gheață, mari cât dealurile.

tărâmul american la voin valurilor ajung cele mai multe în Anglia și pe malul francez, iar altele fac ocolul îndărăt și se întorc în America. Astfel, se poate cunoaște foarte lămurit că apa circulă în ocean, cam în felul cum merge sângele în corpul unui animal.

Exerciții. — De ce vapoarele care ies din strâmtoarea Gibraltarului spre New-York, cărmesc întâi spre sud, apoi străbat oceanul în curmeziș și tocmai aproape de țărâmul American ocolesc spre nord? De ce nu merg în linie dreaptă? (Nu cumva se feresc de apele vreunui curent? — Urmărește drumul pe globul negru și pe harta curenților).

C. Scoarța pământului (Invelișul solid sau Litosfera)

Continente. — Scoarța tare a pământului nu iese în fața oceanului decât în puține locuri ¹⁾.

Bucățile cele mai mari de uscat, care se văd neacoperite de apele mării, se numesc *continente*. — Mai întâi, deosehim două mari întinderi de uscat:

1. **Lumea nouă**, împărțită în două continente: *America de Nord* și *America de Sud*, legate printr-o punte și închizând între ele o mare *mediterană*.

Odată legătura dintre cele două continente era mai lată, dar s'a sfărâmat și s'a prăbușit sub apă. Deaceia, *Mediterana americana* nu-i așa de bine închisă de uscat, ca odinioară.

2. **Lumea veche** are iarăși două perechi de continente:

a) *Europa* și *Africa*, despărțite prin Marea Mediterană.

b) *Asia* și *Australia*, între care se află deasemenea o mare „mediterană”, plină ca și celelalte două de *insule* și de *vulcani*. — Acesta e un semu că, în acele ținuturi, scoarța s'a fărâmat și scufundat sub apă, rămânând astfel continentele despărțite unele de altele, iar nu legate cum fuseseră odinioară.

Aceste două mari întinderi de uscat se apropie împrejurul polului nordic. Spre sud, ele se depărtează, sfârșind prin câte un colț ascuțit: Capul *Hoorn*, Capul *Acelor* și Capul *Sud* (în Tasmania).

E de observat că toate continentele nordice se sfârșesc spre miazăzi cu câte trei peninsule. Europa are peninsula *iberică*, *italică* și *balcanică*, Asia are peninsula *Arabiei*, a *Indiei* și a *Indo-Chinei*, America are *Florida*, *California* și *Mexicul* (de când s'a tăiat istmul *Panama*).

Uscațul, cât se vede deasupra apelor mării, nu e însă peste tot la fel. Aci e neted, dincolo e scobit sau ridicat.

¹⁾ Vezi figura dela pag. 51.

Şesuri. — În unele locuri, faţa continentelor e aşă de netedă, că mergi vreme îndelungată, fără să sui ori să cobori. Astfel de ţinuturi netede se numesc *şesuri* ori *câmpii*. Ex. *Bărăganul*.

Munţi. — Din loc în loc, scoarţa pământului s'a sbârleit, s'a încreşit şi astfel s'au făcut nişte ridicături deobiceit lungi, numite *munţi*. Ex. *Carpaţii*.



Valea prin care curge Putna, ieşind dintre munţi.
În stânga se văd mai multe culmi, ascunse una în dosul alteia.

În râpele goale ale munşilor, oricine poate să vadă că păturile pământului s'au încreşit ca un postav, pe care îl împingi în silă dintr'o parte şi din alta. Şi dacă cunele muntelui azi nu sânt întregi ca la postav, de vină sânt ploile, care le-au ros şi au făcut râpi¹⁾.

Podişuri. — Uneori sus, pe munte sau între mai mulţi munţi învecinaţi, locul e neted aproape ca pe şes. Astfel de locuri *netede* şi *înalte* se numesc *podişuri*.

¹⁾ Elevii să povestească dacă au văzut undeva astfel de încreşături ale păturilor de pământ.

Bunăoară, între munții Carpați e un ținut prea puțin vălătit, care de sus ți se pare aproape un șes. Acest ținut înalt și înclis în inelul munților, se numește *podșul Transilvaniei*.

Săul podșului mai mici, — cum e al *Bucegilor* (care stă însă cu mult mai sus decât al Transilvaniei).

Văi. — Între încreșiturile muntelui, locul a ramas adâncit. Aceste *adâncituri*, deobiceiu lungi (ca cutele) se numesc *văi*. Așa de ex. valca *Lotrului*.



În valea Oltului. — În stânga drumul e mai sus. Apa a săpat după mers în jos adâncind valea.

În sfârșit, în alte ținuturi, locul a fost neted, dar apa a tot săpat în coaja pământului, a scobit un fel de uluc sau albic, pe care lărgind-o și adâncind-o, a făcut cu vremea o adevărată vale.

Așa sânt bunăoară toate văile noastre în șes.

În fundul văilor se adună apele de ploaie și apele râurilor, așa că toate văile par dela o vreme, *ca și cum ar fi fost supate de apele curgătoare*; — deobiceiu, chiar poartă numele acestora.

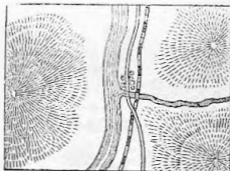
De ex. valea Bistriței, a Siretului, Oltului, Prahovei, Jiului, Mureșului, etc.

Dealuri. — Sânt și ridicături mai mici decât munții și tot lunguețe. Acestea se numesc *dealuri*.

Pe unii munți, poți sui zile întregi și tot nu mai ajungi pe vârful lor. Pe deal deobiceiu, te poți sui până în vârf, într'o oră sau doua.

Pisc. — Spinarea unui munte nu e neledă ca spina-rea unui cal, ci deobiceiu e crestată — cam în felul dinților unui ferestău. *Colții* ridicați din vârful unui munte se numesc *piscuri*.

Pas. — Cel ce vrea să treacă peste un munte nu se suie peste pisc, ca să se ostenească degeaba și să piardă



Coafucașă. Râu între două dealuri.

vremea urcând, ci potrivește să treacă pe unde creștăturile sânt mai adânci. O creștătură mai adâncă, pe unde trec drumetii depe o parte a muntelui pe cealaltă se numește *pas* sau *trecătoare*. De ex. pasul dela Turnu-Roșu

Pasul e un fel de poartă a muntelui. Nicăeri nu poți ținea calea cuiva mai bine, ca la un pas. Deaceia, pasurile sânt deobiceiu întărite. Pasul dela Turnu-Roșu se numește astfel din cauza turnului de pază ridicat odinioară acolo.

Insulă. — Afară de marile întinderi de uscat, numite continente, mai sânt și bucăți mici, înconjurate din toate părțile de apă.

O bucată de uscat, înconjurată de toate părțile cu apă, se numește *insulă*.

Peninsulă. — Uneori părți mai întinse de uscat înaintează în mare; acestea se numesc *peninsule*. De ex. *Crimeea, Italia*.

Cap. — Un colț mic de pământ, înaintat în apa mării, se numește *cap*. De ex. *Capul Caliacra*.



Pasul dela Turnu-Roșu.
Apele fiind scăzute, se văd bolovanii din albia râului.

Istm. — Dacă peninsula e legată de uscat cu o codiță subțire (ca frunza de trunchiu), codița aceea se numește *istm*. De ex. *istmul Perekop*, care leagă peninsula Crimeea de corpul Ucrainei. Când se întâmplă de se roade, ori se taie înadins istmul, peninsula se schimbă în *insulă*.

Arhipelag. — Unde sânt multe insule la un loc (cum ar fi bunăoară niște păsuri pe o baltă) grupa acelor insule se numește *arhipelag*.

Strâmtoare. — Uneori două continente ori două insule sânt așa de aproape, încât corăbiile abia au loc să treacă printre ele. Aceste treceri strâmte pe apă se numesc *strâmtoări*.



Peninsulă, insulă și istm.

Așa de ex. Asia e despărțită de Europa într'un loc prin strâmtoarea *Bosforului*, care e așa de în-

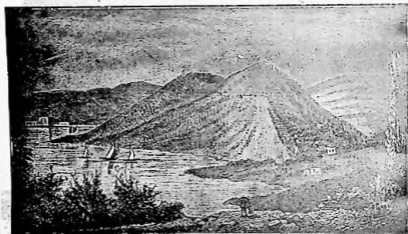


Arhipelag și strâmtoare.

gustă, încât cu pușea poți fiți bine de pe un mal pe celălalt.

Incheiere. — Continentele, insulele și peninsulele de azi n'au fost așa de când e lumea. Uscatul acî se înalță și iese din apa oceanului, dincolo se cufundă sub apa. Prin urmare pot să se nască insule și continente nouă, iar cele de azi să piară.

Dovadă sînt *cutremurile*, *isbucnirea vulcanilor* și *mișcarea scoarței pămîntului* atît pe uscat, cît și în mijlocul mării. — Acuma câșiva ani, lângă Japonia s'a ridicat o insulă, apoi iarăși a pierit sub valuri, iar acuma de curând a ieșit alta în Marea Chinei (pe la 10 lat. N.).



Monte-Nuovo.

Să așezat aproape de malul mării, ca un mușuroiu făcut de o cârtiță.

* Ridicarea coajei pe uscat. — În 1593, ținutul din împrejurul orașului Neapole se cutremură mereu. După 2 ani, la Puzzuoli, pămîntul începî să se umfle ca o bășică; după ce umflătura a ajuns la înălțime de 100 m. și la o grosime de 3000 m. de jur-împrejur, a plesnit într'o noapte și a asvârlit o mulțime de fum și de cenușă, făcînd astfel un deal de 150 m. înălțime, numit *Montenuovo*, adică „munte nou”. Când lumea s'a îngrămădit să vadă ce minune e acolo, din nou a izbucnit cenușa, așa că sute de oameni au fost acoperiți într'o clipă. Azi dealul e acoperit cu vii.

* Ridicarea coajei sub apă. — În luna Martie 1707, s'a zărit o stîncă plină de stridii, ridicându-se încet în fața mării. Ridicarea

a durat până în Iunie. Cu cât insula se înălța, cu atât se înfunden-
 ău lăturii, iar de jur-împrejur apa mării fierbea, peștii muriau și
 nimeni nu îndrăzneau să se apropie de locul acela. La o lună după
 aceea, într-o deamiază, s'au ațâtat deodată 17 vârfuri legate îm-
 preună și, cu cât se ridicau, cu atât cutremurul se simțea mai
 tare, ca un tunet înăbușit sub pământ, iar deasupra se înălța un
 nor gros, străbătut de fulgere. Astfel se născu insula *Nai-Kaimeni*
 în Mediterana răsăriteană.



Vedere în natură.

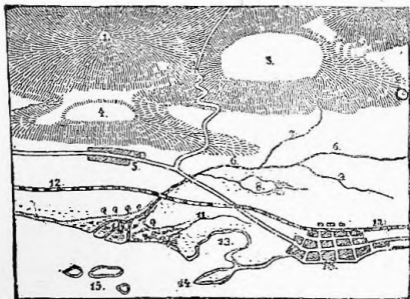
După un an, insula se ridicase cu 70 m. peste fața mării și
 căpătase o înfundenț de mai mulți kilometri. Azi a ajuns înălțimea
 100 m. și de curând vulcanul a izbucnit iarăși.

Deaci se vede că scoarța planetei este în veșnică
 mișcare: într'un loc se ridică, în alte locuri se cufundă:
 râurile sapă văi, valurile astupă golfuri... și necumdat
 pământul se schimbă sub picioarele noastre. — Toate
 aceste schimbări trebuie cunoscute, căci de ele atârună
 viața omenească.

* Omul și scoarța planetei. — Cum se leagă iarba ori copacul
 cu rădăcinile sale de pământ, tot așa se leagă și omul de țara în
 care trăiește.

De pildă, la noi jărăni țare o grosime de zece de metri, până stai de stâneă curată. Deaceea, putem ară și sămănă în toată voia. Din contra, în alte țări, pământul e mai peste tot stâncos, așa că nici chip nu e să înfigi plugul în pământ; pe acolo plugaria e cu neputință.

Deasemenea, sânt unele țări, al căror pământ e așa de sare, cu trebuie mereu îngrășat; — alfel nu dă roade. Dimpotrivă în alte țări, pământul e înzestrat cu toate darurile, e gras, așa că n'ăi ne-



Harta aceluiaș ținut.

1. munte, 2. pas, 3. podiș, 4. deal cu vârful turtit, 5. sat, 6. râu,
7. afluent, 8. lac, 9. afluent, 10. deltă, 11. râu, 12. cale
ferată, 13. golf, 14. cap, 15. insule, 16. oraș.

voie să-l îngrăși; are apoi cărbuni pentru încălzit casele, sare pentru hrana omului, petrol pentru luminat, metale pentru făcut mașini, etc.

Deaceea, viața popoarelor e legată cu atâtea fire de felul pământului unde trăește, încăl orice om luminat e dator să știe cât mai amănunțit felul pământului pe care se află, pentru a se folosi de toate darurile lui. Cine nu-și cunoaște țara, trăește strâmtorat chiar în locurile cele mai prichiece vieții. Din contra, cel care știe înțocmirea fiecărui ținut, poate trăi lesuc chiar în mijlocul pustiei. — Unde nu de mult cră o pustietate, Americanii au ridicat în California orașe înfloritoare, scațând metale din pământ și prefăcând apoi deșertul în grădini pline de pometeri.

D. Biosfera

(favelișul făcut de plante și animale)

Iarba, copacii și animalele (mici și mari) îmbracă pământul de jur-împrejur cu o pătură, întocmai cum părul îmbracă trupul unui animal. Dar nu la întâmplare ci cu regulă: într-un loc e numai iarbă mărunță, în alt loc sânt numai păduri; în altele, fața pământului e aproape goală.

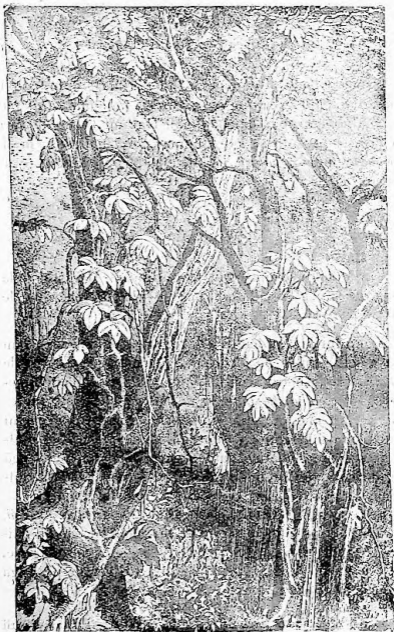
Vegetația

1. Zone de vegetație în latitudine.— Mergând de la cevator spre poli, călătorul găsește următoarele zone de vegetație:

a) Pădurile tropicale. — Aproape de cevator, am văzut că aerul e liniștit, cald și mai în toate zilele plouă. Prin urmare, scoarța pământului e sătulă de umezeală, iar plantele pot crește mereu. De aceea, la cevator sânt mai pretulindeni păduri întinse. Copacii sânt totdeauna încercăși cu franze, flori și poame. O mulțime de vițe sălbatice, întocmai ca niște frânghii, leagă ramurile copacilor unele de altele, așa că jos, la tulpină, mai nici o rază de soare nu pătrunde.

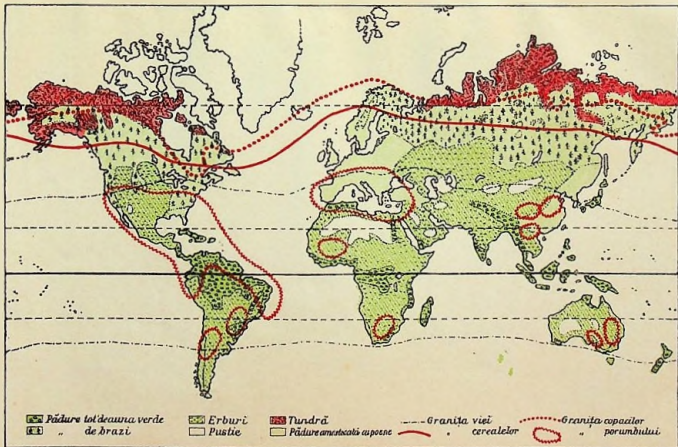
În desișul acela întunecat forfotesc insectele, șerpii, păsările și tot felul de animale mărunte; iar omul și animalele mai mari cu greu pot răsbate acele păduri uriașe. — Ca exemplu de astfel de păduri, e cea de pe lângă Congo și de lângă fluviul Amazoanelor.

De ce crește acolo pădure și nu iarbă mărunță?—Fiindcă arborii acid ierburile, ținându-le umbră. Chiar pe la noi, cu toate că pădurea e mai rară, tot nu poate crește iarba sub umbra copacilor; — necum acolo, unde jos e aproape întuneric și ziuă! (Pe munții noștri, sub pădurile dese de brad, nu crește nici un fir de iarbă).

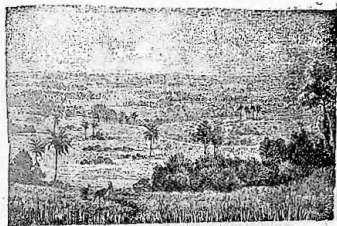


O pădure ecvatorială.

Vitele se întind ca niște frunzi de la un muncin, la 'altul. Creple
se amestecă așa că nu mai știu unde se isprăvește un
copac și unde începe celălalt.



b) **Ținuturi cu ierburi înalte (savane llanos).** — Spre nord și spre sud de pădurile ecuatoriale, ploile nu mai cad în fiecare zi, ci numai în timpul verii, iar pe urmă începe *seceta*. Prin urmare, pădurea, ne mai având unezeală îndeajuns, se rărește și, dela un loc, nu mai pot crește decât *ierburile*. Ținuturile aceste ierboase se numesc în Africa *savane*, în America *llanos* (=llanos) și *pampas*.



În țara savanei.

De ce crește pe aici numai ierburile? — Fiindcă în țările cu ploaie, ierburile cresc repede (bunăoară ca grâul primăvara), iar sămânța lor se scutură înainte de a veni seceta care usucă tot câmpul. Apoi, când seceta încetează și încep iarăși ploile, sămânța incolțește și iarba crește din nou. Copacul, din contra, abia după mai mulți ani poate da rod și sămânțe. Așa că, dacă pădurea se usucă într-o vară de secetă prea mare, pe ea n'are cine să-o mai sămene în anul viitor, deoarece nu este cine să aducă sămânță.

În ținuturile ierboase trăesc animale mari. Unele se hrănesc cu iarbă — ierbivorele: bivoli, zebra, girafă, etc.; iar alături trăesc carnivorele: lei, hienă... (care se hrănesc pe socoteala ierbivorelor)

* Savana. — E asemenea unei grădini cu copaci foarte rari; unde și unde câte o tufă sau câte un petec de pădure. — pe unde se înlămplă câte un izvor sau râu. Mai peste tot, din contra, pământul e acoperit cu ierburi înalte, aproape cât și copacii.

Nu e însă, iarba moale și mărunță din țările noastre, ci o iarbă cu paiul gros ca nuiana și lung de 3 -4 metri sau chiar mai mult; girafa, cât e de înaltă, deabiă se mai zărește în mijlocul acestei ierbi mari. Poteciile și drumurile sânt ascunse, întocmai ca de copacii unei păduri. Când vine seceta, savana se usucă, apoi localnicii îi dau foc; dar, îndată ce încep ploile, răsare din cenușă altă iarbă și, în câteva zile, tot câmpul e ca o mare de verdeață.



Oază.

c) Pustiile calde. — Aproape de tropice, unde bat alizeele, ploaia scade de tot. E așa de puțină umezeală, că nu mai cresc nici ierburile, nici copacii. Pe unde e câte un mic izvor, cresc *palmierii*; iar mai în lături abia cresc plante cu puțină frunză — un fel de mărăciniș, care rabdă la secetă.

Deaceea, pe aici trăiesc numai animalele care se mulțumesc cu puțin, cum e de ex. *cămila*.

Un petec de verdeață, încoajurat de pustie, se numește *oază*. Vorba aceasta însemnează „popas“, deoarece caravanele, îndată ce

sosese într'o oază, poposese să adape cămilele și să ia merinde, înainte de a poroi iarăși prin ținutul uscat al pustiei.

d) **Păduri amestecate cu poene.** — Unde sfârșesc pustiile pricinuite de alizee și încep *vânturile neregulate* (mai ales vânturi despre apus). *Încep și ploile din nou*; iar coaja pământului, având iarăși umezeală, se îmbracă cu arbori și cu ierburi, făcând aci *păduri*, aci *poene cu iarbă*,... Pădurile însă nu-s așa de dese ca la ecuator, și nici ierburile din poene nu-s mari ca cele din savane.

Fiindcă în aceste ținuturi iarna e foarte frig, îndată ce se apropie gerul, iarba se usucă. — după cum în savane se usucă în timpul secetos: frunzele cad, copacii se opresc din creștere, iar unele animale (păsările călătoare) fug spre țările calde.

Sânt însă și în acest ținut păduri care nu leapădă franza nici peste iarnă. De ex. pădurile de *brad*. În Siberia și Canada, *păduri* uriașe se întind până aproape de cercul polar.

e) **Tundre.** — În sfârșit aproape de poli, frigul e așa de mare, încât copacii nu mai pot crește, cu toate că au apă din belșug. Arborii sânt din ce în ce mai rari și mai pitici, iar dela un loc nu se mai găsește decât puțin *mușchiu* și câteva *plante mărunțele*. Ținuturile acestea se numesc *tundre*.

Salcia și mesteacănul, care la noi ajung o înălțime de zeci de metri, pe acolo abia cresc de câteva palme, — pare că sânt niște buruieni.

În ținutul acesta, pe jumătate mlăștinos și mai totdeauna înghețat, tot sprijinul omului e renul, iar pe lângă malul mării *peșcitul* și vânărea *facelor*. Dar viața e grea. În lipsă de fân, islăi dezul dă callor pește; iepurele polar, neavând destulă iarbă, mănâncă și șoareci!

Incheiere. — Începând dela ecuator și mergând spre poli, atât *plantele*, cât și *animalele*, se înșiră după climă, iar *omul* trăește cum îl ajută plantele și animalele.

La ecuator, fiind cald, el trăește aproape gol; *copacii* totdeauna *verzi* îi dau meru *poame*, căci *vara* e veșnică. În ținuturile ierboase, omul ține vite, adecă

se ocupă cu *păstoria*. În ținutul cu păduri și poene ierboase, el ține și vite, dar lucrează și pământul, adică se ocupă cu *agricultura*, — cum e la noi, în Europa. În sfârșit spre pol, ajunge de se îmbracă totdeauna cu piei și trăește mai mult din *vânat și pescuit*.

Știind să se folosească de plante și de animale, omul este cel mai răspândit dintre toate *viețuitoarele mari* pe fața pământului. Alte animale locuiesc un și



Tundra.

de crea și mulțimi de game, dar și unele animale sunt mult restrâns: Cămila de ex. trăește numai în țările secetoase; renul — numai în țările friguroase, etc. Singur omul — și împreună cu dânsul, câinele — s'a împrăștiat peste tot pământul.

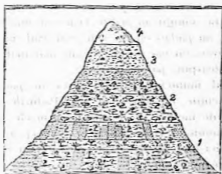
11. Zone de vegetație în altitudine. — Cine se suie pe munți, dă peste tot de aer tot mai rece. Chiar și la ccvator, vârfurile munților înalți sânt acoperite cu zăpezi veșnice și ghețari. Așa dar, plantele nu pot fi nicăieri la fel dela poalele muntelui până în vârful lui, ci se înșiră și ele potrivit cu căldura.

De pildă, cine pătruinde cu vaporul pe gura fluviului Amazoacelor, vede timp de mai multe zile numai

pădure și iarăși pădure. Șesul tot e acoperit de o uriașă pădure ecvatorială, încăleită cu fel de fel de liane.

Dacă se apropie de cordiliera Anzilor și începe a se sui, pe coastele munților, vede că dela o vreme codrul are copaci mai rari. In loc de frunziș mereu verde, dă de pădure care își leapădă frunzele timp de câteva luni.

Apoi, urcând și mai sus, intră în păduri de brazi (frunzele late au pierit și rămân numai frunze ascuțite, ca acele).



Marginea pădurii spre vârf, unde încețoază copacii și rămân numai tufe, apoi iarbă, iar mai sus, stânca goală.

In sfârșit, copacii se răcesc cu totul și se închircesc adecă ajung pitici, iar in locul lor vine la rând iarba. Dar nu iarba mare (dudae), în felul celor care cresc în llanos ori savane, ci o iarbă mărunță și deasă, lipindu-se de suprafața pământului, cum stă lipită lâna de pielea oilor. — Piciorul se infundă ca într'o saltea.

Apoi, scade și iarba. Stâncile rămân aproape goale. Doar mușchiul dacă le mai acopere puțin, iar sus de tot, piatra e goală. Când culmea e foarte înaltă, zăpezile nu se mai topesc deloc, ci se adună făcând ghețari. (Ori că ești la ecvator, ori că ești la pol, pustietatea ghețurilor e aceeași).

Așa dar, începând dela poale și până în vârful muntelui, scoarța pământului e îmbrăcată cu mai multe

fășii de vegetație (ca un om care s'ar încinge dela picioare până la creștet cu mai multe brăne). Jos, fiecare munte începe cu vegetația potrivită cu *latitudinea fării* (cum am arătat la început). Deaceea, munții au cu atât mai puține zone de vegetație, cu cât sânt mai aproape de poli. — Oricât ar fi de înalți munții polari, ei sânt îmbrăcați în alb dela poale până în creștet. (Dacă ai putea însă mută pe început un asfel de munte spre ecuator, el ar prini tot mai multe zone de vegetație, începând dela poale spre vârf).

În țara noastră, munții au aceste fășii sau zone de vegetație:

Jos, la poale, au *păduri* cu foi late care cad iarna. — Pădurile de *stejar* se răresc, cu cât dealurile sânt mai înalte, lăsând loc pădurilor de *fağ* (carpin, palten, etc).

Pe la mijlocul muntelui, drumul intră în *păduri de brazi*, ale căror frunze ascuțite, nu se tem de ger. Pădurile acestea par mai mult negre (verde închis). Ele păstrează frunzele și peste iarnă.

Spre vârful muntelui, pădurile de brad încep a se răci. Copacii sânt tot mai mici (unii se culcă la pământ), iar coastele muntelui rămân îmbrăcate numai cu *iarbă*. Dar nu o *iarbă înaltă*, ca cea din Bărăgan, ci o *iarbă măruntă și deasă*. Ea răsare târziu, fiindcă zăpada se topește abia în luna lui Aprilie ori Maiu, și se vestejește curând, fiindcă ninsorile încep uneori chiar din August ori Septembrie.

În sfârșit, piscurile cele înalte de tot sânt goașe. Stânca, bătută de vânturi și băntuită de ger, nu are nici o îmbrăcămințe. Nu poate crește nici *mușchiu*, necum *iarbă* sau copaci.

° Omul și vegetația. — Dintre toate viețuitoarele, omul este cel mai meșter în stăpânirea planetei. Ca trup e mic, dar mintea lui e mare. La început trăia ca orice dobitoac dela mână până la gură, mâncând ce putea culege de-a gata: poame, rădăcini, scoici, mei, ouă de păsări și chiar de furnici... Dela o vreme a început a semăna înadins unele ierburii și copaci, adică a ajuns *agricultor*.

Urmarea a fost că ierburile îngrijite de om (de pildă grânele și pomii) au ajuns tot mai rodnice și mai frumoase. Un spic de grân sălbatec abia dă câteva boabe mici, pe când grâul semănat în pământ mărunțit dă boabe mari și multe.

Totdeauna, pe lângă vânat, i-a venit în minte să îmblânzească unele dobitoace, spre a se folosi de ele. Începutul l-a făcut cu câinii, apoi a urmat o sumă de alte animale și asfel a devenit păstor. Animalele domesticate și-au schimbat și ele însușirile.

Capra salbăteacă are lapte abia pentru ied, pe când cea înblânzită are un uger cât ploșca și dă mai mulți litri de lapte. Așa că putem zice cu dreptate: *omul a schimbat și plantele, și animalele, chemându-le pe cele folositoare în tovarășia sa.*

Azi, e așa de legată viața omului de vite, de pomi și de alte semănături, că dacă un slugar an n'ar sămăna sau ar lăsa în părăsire animalele domestice, sute de milioane de oameni ar pieri de foame — alăta e de strânsă legătura între om și celelalte viețuitoare (plante și animale) care acoper planeta.

Animalele

Dacă vegetalele îmbracă scoarța pământului, ca părul ce acoperă un animal, haina aceasta, compusă din păduri și ierburi, e îndesită în multe părți și de animalele răspândite în mijlocul vegetației. (Nu numai lâna acoperă o oaie, ci și căpușele care sânt uneori foarte numeroase).

Și, după cum vegetalele sânt așezate cu rânduială atât în latitudine, cât și în altitudine, tot așa sânt împărțiate și animalele. Fiecare soi de animal are zona lui. — Puține sânt cele răspândite pe toată fața pământului: omul, câinele, musca, etc.

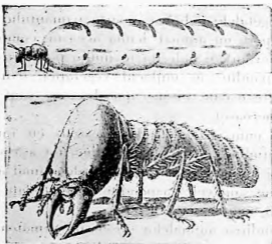
În răspândirea animalelor observăm următoarele regiuni:

a) *La ecuator.* — În țăările calde și umede, unde cresc marile păduri ecuatoriale, frunzișul pădurii și fața pământului e un furnicar de viață animală.

Soiurile cele mai numeroase sânt cele mici, și anume insectele. Roiurile de muște întunecă uneori văzduhul. Însă și mai primejdioase decât insectele aerului, sânt cele care trăiesc la întuneric, cum sânt de pildă *termitele*, — soiuri de furnici care clădesc niște moșoroaie cât casele cu două etaje (până la 8 m. înălțime). Furnicile acestea acoper ținuturi întinse. Fac adevărate sate și orașe la fel cu ale oamenilor în ce privește țări. Țărâna moșoroailor e așa de bine întărită, încât numai cu dinamita o poți sparge, — sapa sau toporul

nu e de ajuns. Inșă lucrul de căpetenie în viața termitelor nu e moșoroiiul, ci mănucarea. Funicilele acestea mănâncă aproape tot ce le iese în cale, nu numai iarba ori lucrurile moi (grânc, carne, haine, pânză, etc.), mistue și lemnele și sânt în stare să roadă sticlă și plumb.

Dopurile sticlelor, chiar când sânt acoperite cu plumb, sânt îndolă roase, și orice ai pus în sticlă se scurge. Buton, cât de grosă ar fi doaga, e găurită cu cea mai mare ușlesnire și mănucată, rămânându-i doar cercurile de fier. Corabia, cât ar fi de mare, e măci-



Termite. Sus e o Regină, jos e un răsboinic.

nată în largul oceanului. Copacul, oricât ar fi de gros, e scoluc pe neșimșite și dintr'odată cade la pământ. Cine se culcă lângă un moșoroii de termite, se trezește fără haine și fără cămașă. — Dacă n'ar fi tot în ținuturile ecuatoriale o altă funică, mănucătoare de termite, omul ar trebui să fugă din zona aceea, fiindcă termitele se înmulțesc cumplit de iute. O singură mază scotică 30 de milioane de pui pe an (în ficcare secundă câte un ou). — Cum curge apa din izvor, așa curg ouăle din pântecile mamei.

Alături de insecte, ca frunza și ca iarba, mai trecse la ecuator sumedenie de reptile.

Șerpii sânt a doua plagă a ținuturilor calde și umede. Unii sânt subțiri ca o melușă; alții groși (cât piciorul unui om gros) și lungi

cât otgonul, Unii ucid cu puțerea muschilor, alții cu venimul, iar șerpăria asta scârboasă mișună peste tot: în pădure, în apă, în găurile pământului, în casă... și unde nu te aștepti. — (1) picaura de venin și o de ajuns să ucidă pe om cât de voitnic.

În sfârșit, deasupra podului de verdeață al pădurii ecvatoriale și în bugetul codrului sboară un păsăret nu se poate mai felurit: papăgali, tucani, colibri, etc... — Se poate zice că pădurea ecvatorială geme de viață. Noaptea ea și zina, zăuzetul se aude din deșis, ca șgomolul surd al unei cascade veșnic în mișcare.

Iar lângă vietățile mărunte, trebuie să mai adăugăm și câteva dintre cele mai mari. Acei locuște uriașul animalelor de uscat: *elefantul*, căruia îi trebuie frunză multă și umezeală, ca să nu-i erape pielea. Tot aci mai trăește în râuri *hipopotamul*, iar pe uscat *rinocerul*, *tigrul* și *sunedenie de maimuțe*, unele mici ca o păpușică, altele mai mari decât omul. (Gorila ajunge aproape până la 2 m. înălțime).

b) În savane. — La marginea pădurilor ecvatoriale, unde încep ierburile (savane, llanos) trăesc alte soiuri de animale: *cirezi* și *turne* mari de ierbivore (antilope, girafe, zebre, bivoli, etc., iar în urma lor se furșează, *carnivorele* cele puernice (*leă, leopardzi, hiene, șacali, etc.*).

c) În pustile calde. — Aproape de tropice, unde se întind pustile cele calde, plantele fiind puține, și animalele se împușinează. Singurele vietăți care străbat deșertul sânt cele care pot răbdă de sete (cămila și unele antilope), sau care pot fugi iute (strujul). — Celelalte — chiar și păsările — se feresc de pustic, înconjurând-o.

Căldura așu dar este numai decât necesară unor soiuri de vietăți care, sub anumă grad de căldură, nu pot trăi. De pildă, *crocodilii*, cu toată pielea lor foarte groasă, nu se găesc decât în râurile dintre tropice. Și *coralii* tot așu; ei se întind numai în zona apelor calde; mai departe, sânt o raritate.

d) **În țările temperate.** — Vegetația fiind bogată (deși nu atâta, ca la ecuator), animalele se înmulțesc și ele, fără să atingă prisosul din pădurile ecuatoriale.

Fiecare zonă temperată, atât în lumea veche, cât și în lumea nouă, își are animalele ei de pădure și de stepă. — În deosebi erau însemnate prin mulțimea lor *cirezile, turmele și hergheliile*, de patrupeze.

Bizonul umplea preriile Americii de Nord, până în pădurile Canadci. Deasemenea, *boul* în Europa, *calul sălbatec* în Asia, *oaia, capra, cerbii* și alte animale populau unce pădurea, altele pociile țărilor temperate.

Dar s'a petrecut în aceste regiuni o mare schimbare. În timpurile din urmă (mai ales în secolul al 19-lea) animalele sălbatice de odinioară au fost aproape nimicite. Zimbrul a pierit cu desăvârșire. Ursul deasemenea a ajuns o raritate (în Alpi și Pirenei nu se mai află nicăeri). Lupul a fost stârpit din tot arhipelagul englez... Cerbii deasemenea s'au rărit de tot... În schimb animalele domestice (boul, calul, oaia, capra, porcul, etc.) s'au înmulțit în cete de sute de milioane, cum n'au putut fi niciodată în stare sălbatice. Și-au păstrat însă tot zona lor cea veche. De pildă: boul, calul, oaia, etc., și alte vite din țările temperate n'au putut fi împrăștiate în regiunile ecuatoriale. Umezeala și musca țete le ucide în scurt timp.

f) **Ținuturile polare.** — În țările polare nu trăesc decât animale deprinse cu frigul. Între cele mai însemnate sânt: *reul*, un fel de cerb, care se mulțumește cu hrană puțină, căutând-o singur sub zăpadă, pe care o răscostește cu piciorul ori cu coarnele. Alături de reu mai e și *boul sălbatec*, cu lână lungă, ca a oilor. *Ursul alb* deasemenea trăește numai în ținuturi cu zăpezi. Iar în apele polare erau o mulțime de *foci* și *balene*, — un uriaș, care întrece și pe elefant.

Așa dar, animalele, ca și plantele, se înșiră dela ecuator până la poli după zonele de *căldură* și de *umezeală*.

Si tot așa se înșiră și de jos în sus, pe munți, La poalele munților noștri, pe șesul dunărean, unde e cald trăese, pe lângă vitele domestice, *bivolii* (veniți dinspre țările calde dela miazăzi). Pe dealurile dela poalele munților, *bivolii* sânt o raritate, iar pe vârful munților nu sânt deloc. In schimb *boii* și *caii* pătrund și în văile munților, iar *oile* se ridică până la culmile cu iarbă mărunță, adecă deasupra zonei pădurilor. In slăeșit, mai sus decât oile, pe munții cei înalți, cu vârfuri stâncoase (Bucegi, Retezai) nu mai trăese decât *caprele negre* (un fel de caprițe mici, care se mulțumese cu puțina iarbă ce crește printre colții stâncilor bătute de vânturi).

Sânt însă unele animale, care nu stan legate de locul nașterii lor. Stoluri mari de păsări (milioane și milioane) se mută după soare. Vara, când soarele luminează și încălzește mai mult ținuturile dinspre polul nord, *cocoarele, găștile sălbatice, rândunețele, silarii: prepelițele* și alte păsări mai mărunte umplu cu ciripitul lor bălțile și pădurile țărilor temperate din Asia, Europa și America, apropiindu-se de oceanul arctic. Mlaștinile din tundra Canadei și a Europei sânt pline de păsări. — După ce au scos puii, spre toamnă când începe frigul, iar bălțile îngheață, păsările acestea pornesc spre miazăzi, către țările ecuatoriale, iar unele ajung tocmai în capătul de sud al continentelor australe. Acciași rândunică, pe care am văzut-o făcând în Aprilie cuib în România, toamna zboară până în colonia Capului (Sadul Africeii).

Așa dar sânt animale *călătoare*, care se mută în timpul anului, după cum se schimbă căldura și frigul. Și nu numai animalele uscatului, dar și cele din apă fac la fel. Peștii fac călătorii foarte lungi. Din mare intră pe râurile sau în bălțile din marginea mării, unde pun icrele. Apa caldă a bălților și buruienile sânt foarte potrivite, pentru ca peștișorii mici să poată trăi. — Spre toamnă însă, când apele uscatului se răcesc, peștii pleacă spre ape mai adânci, care nu îngheață. — Pescarii știu aceste obiceiuri și le țin calea, vânând în fiecare an miliarde de pești mari și mici. Sânt neamuri de oameni, care trăese mai mult cu pește (*itiofagi*). Neamurile acelea pândesc la gara râurilor, cum pândesc borzele pe malul bălților, hrana lor de toate zilele. (In peninsula Kamciatka, unele râuri se umplu de alăta pește, că apa se revarsă peste maluri).

Oamenii nu-s toți la fel. Unii sânt mai *mici*, alții mai *mari*. Unii mai *albi*, alții mai *negri*, *roșcași* sau *gălbui*. Apoi, nici la *păr*, nici la *ochi*, nici la *nas*, nu-s la fel. Așa că, după cum bunăoară sânt mai multe soiuri de porumbei sau alte animale; tot astfel sânt mai multe soiuri sau *rasse* de oameni.

a) *Rassa mediteraneană*. — Imprejurul Mediteranei dintre Europa și Africa, înfățișarea oamenilor e ca a noastră, a Românilor. Fața *ovulă* (adecă prelungă, cam în chipul *oului*); buzele *subțiri*; părul moale (*blond*, *castaniu* ori *negru*) și rareori creț; pielea uneori *albă*, alte ori aproape *neagră* (ca la Țigani).

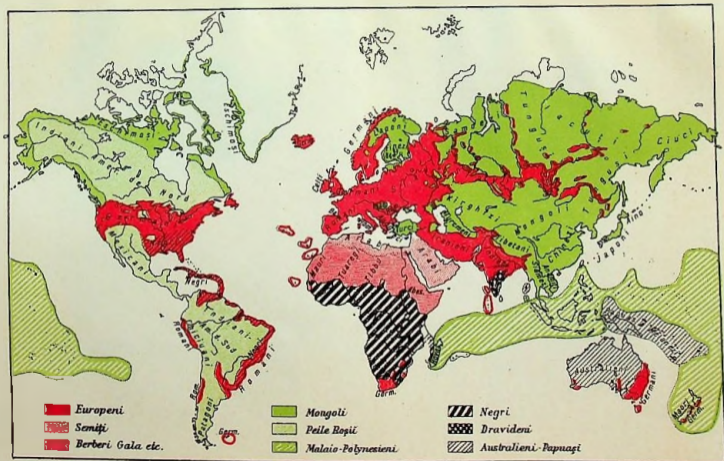
Soiul acesta de oameni locuiește în jururile dinprejurul Mediteranei și se întinde până la India, despărțindu-se în trei ramuri: *Arieni*, *Hamiti* și *Semiti*.

Oamenii acestei rase sânt cei mai civilizați — în deosebire Arieni, care au ajuns domni pământului. Până acuma 400 de ani cei mai mulți dintre ei trăiau numai în Europa. De atunci s'au întins în America, Australia și cotul de sud al Africei, adecă peste tot, unde clima este ca în Europa. — Numai în țările calde dela ecuator nu se pot așeză deocamdată, de răul căldurii.

b) *Rassa neagră*. — În Africa, alături de rassa mediteraneană, trăește rassa neagră. Pielea e *neagră*; părul e *negru*, *creț* și *moale* ca *lână*; capul mai *lungueș* decât al nostru; fruntea *teșită*; buzele *groase* și *mari*.

Copiii în zilele dintâi sânt aproape *albi*; pe urmă se înnegrese; după 6 săptămâni sânt negri adevărați, dar palmele și tălpile rămân toată viața ceva mai albe.

c) *Rassa mongolă*. — Cea mai mare parte din Asia e locuită de Mongoli. Pielea lor e *gălbue*; fața *rotundă*; umerii obrazilor *ieșiți*; nasul *turtit* și *lătăreș*; ochii *mici*; coada ochiului e puțin ridicată în sus; părul e *negru*, *băfos* și sânt *spâni*.



Din neamul acesta au venit spre Europa: Ungurii, Finezii,
Turcii și Bulgarii. — Tătarii din Dobrogea sânt de răsă mongolă.



Negru



Mongol.



Malacsa.



Piei-Roșii.

d) Rassa malaio-polinesiană. — Incepând din peninsula Malaca și până la Madagasear, precum și în insulele cele mai depărtate ale Oceanului Pacific, trăește un neam de oameni care se aseamănă întrucâtva cu Mongolii.

Pielea e tot gălbuc, dar bate în *masliniu*; fața nu e tocmai rotundă, se apropie de forma *ovală*; umerii obrazilor nu-s tare ieșiți; părul e *negru*, dar nu așa bătos, iar nasul e ceva mai *mărișor*.

e) Rassa americană are aceste însușiri: nasul e *lung* și uneori chiar *încovoial* puțin. Pielea e *gălbuc*; umerii obrazului *ieșiți*; ochii *mari*; părul *negru* și foarte *lung*.

Prin urmare, la păr și la piele se aseamănă cu Mongolii.

Americaunilor li s'a zis și *Piei-Roșii* din pricina obiceiului lor de a se *văpsi* cu roșu.

Afară de aceste rase principale, mai sânt ca surori deosebite: *Dravidienii* (în India), *Australianii* (în Australia) și *Papuașii* (în Noua-Guinea, etc.). Toți aceștia, seamănă mai mult în partea Negrilor.

Inchicire. — Cu toate deosebirile dintre dânșii, oamenii formează la un loc un fel de mare *familie* răspândită peste tot uscatul. În totul, numărul lor trece de 1700 mil., *adecă sânt mai mulți decât toate animalele mari la un loc!*

Elefanții, lei, tigrii, rinocerii, urșii, zimbrii... au fost mereu strămtorați de om. Din multe șiauturi, ei au fost mereu stârpiți cu *desăvârșire*, iar omul a luat în stăpânire, pământul întreg: și uscatul și mările.

Ce este geografia ?

Cele patru învelișuri se șia unul de altul așa fel, că, *dacă se schimbă unul, trebuie să se schimbe ceva și în celelalte.*

Să zicem că ar pieri învelișul *vieșuitoarelor*. Atunci coaja pământului, ne mai fiind acoperită cu plante, ar fi fărâmată de râuri mai cumplit decât azi; munții s'ar dărâma mai repede, văile ar fi mai adânci.

Sau, să presupunem că ar pieri învelișul făcut de *ape*: n'ar mai fi mări, râuri, bălți, etc. Atunci scoarța s'ar schimba mai puțin decât azi: munții nu s'ar mai surpi de puhoaic; văile nu s'ar mai lărgi prin roaderea râurilor; nisipul n'ar mai fi cărat în mări; deltele n'ar mai crește.

Ori, să ne închipuim că ar pieri pătura *aerului*. Islati ar muri toate vieșuitoarele, atât plantele, cât și animalele. Asta dovedește că pământul e oarecum ca un animal: dacă îi schimbă îmbrăcăminte sau pielea, suferă tot trupul.

Geografia este știința pământului: ea ne arată cum sânt cele patru învelișuri sau pături ale planetei noastre și cum atârna ele unele de altele.

În deosebi însă ne va arăta, cum atârna viața noastră, a oamenilor de *atmosfera*, de *ape*, de *coaja cea tare*, precum și de *vieșuitoare* (plante și animale).

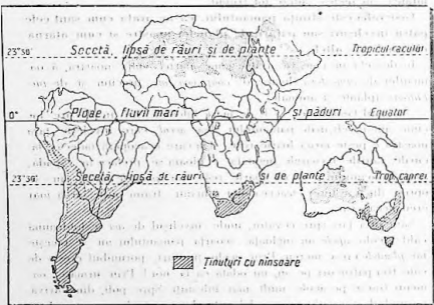
Folosul Geografiei. — E de mare folos să știi în fiecare loc cum sânt învelișurile pământului. Așa *aerul*, care învelește țara noastră e peste iarnă foarte rece. *Apa* care o acoperă (adecă : lacurile, râurile, izvoarele înghețată — ploaia se prefăce în zăpadă: *coaja* pământului e și ea foarte rece, iar *plantele* mor sau se opresc din creștere. Deaceea, noi românii, trăim peste iarnă mai greu decât vara.

Sânt însă țări spre ecuator, unde învelișul de *aer* e totdeauna cald. Acolo, *apele* nu îngheață, scoarța pământului nu se răcește iar *plantele* cresc mereu. Prin acele ținuturi, porumbul crește de câte trei-patru ori pe an, nu odată ca în noi ! Prin urmare, oamenii trăiesc pe acolo mult mai înlesniți. Spre poli, dimpotrivă, porumbul și grâul nu cresc deloc, fiindcă mai totdeauna *atmosfera*, *apele* și *coaja pământului* sânt foarte reci. În acele țări, oamenii trăiesc grozav de greu: mucină până și coaja de copaci spre a face pădure.

Și tocmai aicea stă folosul geografiei, ea vrea să ne arate în toate țările de pe glob : cum e *atmosfera*, cum sânt *apele* și cum se înfățișează *coaja pământului*, pentru ca să ne facă apoi să înțelegem : cum sânt *vieșuitoarele* care o acoperă și cum atârna viața fiecărui neam de oameni de felul locului pe care el trăiește.

CONTINENTELE DE LA SUD

Odinzoară, insula Tasmania, fiind legată de Australia, cele trei continente sudice se asemănau între ele mai mult decât astăzi. Întâi, fiindcă se sfârșiau toate cu un



colț ascuțit spre sud; al doilea, fiindcă aveau tustrele o mare scobitură sau un golf spre Apus; al treilea, fiindcă țărmurile lor sânt foarte pușin crestate. Înăuntru, deasemenea, toate trei au înfățișarea unor podișuri, iar munții sânt îndreptați mai toți dela nord spre sud.

Tustrele se aseamănă și în privința climei.

Țăpada cade numai pe capetele lor dinspre sud, deoarece partea cea mai mare a trupului acestor continente este așezată între cele două tropice, adecă în zona caldă.

Notă. — Pentru locuitorii continentelor sudice, unele lucruri se arată cu totul deosebit. De pildă, când zicem noi țările de *mazăzi*, ne gândim îndată la mult soare, multă lumină și multe poame. Dimpotrivă, țările dinspre nord ni se înfățișează cu cer trist și întunecat.

Pe jumătatea sudică a planetei, privești cea alta. Vederea cea mai luminată e spre nord, căci acolo se vede soarele. Sudul din contra e mai rece și mai posesorit. — Umbrele se întind spre Sud, nu spre Nord.

A F R I C A

Așezarea. — Cu privire la așezarea Africii, e de luat aminte că *ecvatorul o taie drept în două și e singurul continent așezat pe amândouă tropicele*¹⁾.

E bine să știi și așezarea unui continent, căci ghicești mai dinainte cum e clima sa. Astfel, așezarea singură îți spune că Africa va avea la mijloc *multă ploaie și deci o pădure foarte întinsă; sub tropice, ploaia lipsind, vor lipsi și plantele, iar Africa va fi singurul continent, care să cuprindă două mari deșerturi* — câte unul pentru fiecare tropic. — Ar mai avea Africa 2 pustii, dacă ar mura-o cineva, ca să vie Sahara în dreptul ecvatorului?

Nu-i deajuns ca un ținut să fie mare, ci trebuie să fie și *bine așezat pe glob*.

Greenlanda e cât un sfert din Europa. Dar la ce-i folosește întinderea, dacă e rău așezată, așa că gheața nu se mai topește acolo nici vara.

Întinderea acestui continent este cam de 50 mil. km. □. — e aproape de 5 ori mai mare decât Europa.

E bine să îți minte *mărimea unui continent sau a unei țări, lundă un ținut, cu cât e mai întins, cu atât poate avea o climă mai temperată și prin urmare plante și animale de mai multe feluri* — într'un cuvânt mai multe bogății. De ex. de când țara noastră se întinde și dincolo de Prut, Moldovenii din acea parte se pot folosi de *sarea și petrolul din munți, care lipsește între Prut și Nistru* ²⁾.

¹⁾ *Cuget-Atlas, Continentele fără Europa*, pentru cl. I secundară, pag. 14.

²⁾ Dacă pământul ar fi cât luna, ar încăpea pe el numai Europa, Asia și Africa fără mări, oceane și alte continente. Viața planetei ar fi foarte săracă.

A) Scoarța pământului

Pământul Africii este mai peste tot un *podis*. Din orice parte ai veni cu corabia, țărmurile Africii îți se urată înalte și nu numai că sânt înalte, dar sânt și foarte *puțin crestate*, așa că rar găsești un loc adăpostit, unde corabia să se apropie de țărnu...

E folositor să observi și *crestarea* țărnelor unui continent. Pe când Europa noastră are o mulțime de ramuri (peninsule și insule), Africa se asemănă mai mult cu un *tronchiu* curățat de ramuri. Această e o mare pagubă, deoarece, undu marea intră adânc în uscat, continentul are mai multă umezeală, plantele cresc mai bine, iar corăbiile negustorilor înainteză până în inima continentului, să încarce și să descarce mărfurile. Negotul e deci înlesnit¹⁾.

Africa, neavând creștături de aceeași, adică golfuri, locuitorii ei au rămas și până azi *răi corăbieri*, iar mărfurile nu pot pătrunde înăuntru, decât cu mare greutate, fiind purtate de hamali.

A) Țărmurile. — Dacă pleci dela gura Nilului spre apus, țărnel de la nord e *drept* și pustiu până aproape de mijloc, unde e scobitura sau golful celor două *Syrte*. Deaci începe a fi mai crestal și deci mai prielnic pentru corăbieri.

Si în adevăr, după ce plutești înainte, treci de capul *Bon* și ajungi în golful *Tunisului*, unde odinioară a fost vestită *Cartagena*, un oraș ai cărui negustori duceau mărfurile lor peste toată Mediterana. Ba au îndrăznit să iasă prin strâmtoarea *Gibraltar*, spre Oceanul Atlantic, și au trimis pe un corăbier vestit, să întemeieze orașe și sate departe pe țărnel apusean al Africii.

¹⁾ Mărfurile care intră sau ies dintr'un continent prin golfuri și râuri, adică pe apă sânt todeauna mai *ieftine*, decât cele aduse cu trenul ori cu cărușele pe uscat. Iată o pildă: Un vapor încarcă dintr'odată tot grâul adus de 2000 vagoane (100 de trenuri destul de lungi). Dar, pentru a cămni un vapor, e nevoie de cameni mult mai pușini, decât la un tren. Pe urma, drunul pe apă e todeauna gata; nu e nevoie să faci poduri, să-l dregi, etc.

Deaceea „cărăușia pe mare” costă mai pușin, iar mărfurile ajung în țările de lângă mare și depe lângă râurile navigabile cu mult mai ieftine, decât în țările departate de mare.



În vechime strămoșii aceștia se numeau *colonnele lui Hercule*. Se zice că Hercule, un erou, făcuse această tăietură spre a despărți Africa de Europa și pusese pe mal doi stâlpi, ca să înșușă pe corabieri, să nu iasă cumva în ocean, fiindcă acolo este innumeric mare și primejdie pentru vase.

Mai târziu vreme (pe timpul lui Ștefan-cel-Mare), Portughezii, voind să facă negoț cu mirodeniile care



Cam duc Africanii mărfurile.

Negustorul trebuie să caute peste tot hamalii. Toromeala se schimbă mereu din sat în sat. Iar când se întâmplă de se îmbolăvesc sau mor hamalii, toată marfa e pierdută.

crește pe pământul Asiei, au înaintat cu corăbiile și mai departe pe țărmul Africii: ei sânt cei dintâi Europeni, care au văzut marginile acestui continent de jur-împrejur.

La început s'au apropiat pe înecul până spre Capul Blanco (= alb) numit astfel din cauza nisipului, care se zărește albind pe mal; apoi, trecând pe lângă verdețea din regiunea savanelor și a pădurilor, au dat unor insule numele *Capului verde*. În sfârșit, după multe

necazuri, au trecut și de golful *Guinea* (Ighinea) și au înconjurat capul *Bunei-Speranțe* (botezat astfel, de bucurie că au găsit pe apă un drum liber spre Asia).

* *Descoperirea țărâmului din apusul Africii.* — Ce căutau Portughezii pe malul Africii?

Nu de voie, ci de nevoie apucaseră ei această cale. Din timpuri foarte vechi, locuitorii dimprejurul Mediteranei primeau din răsărit (în deosebi dinspre India) *mirodenii, pietre scumpe, mărgăritare, smirna, tămâie, lemn de abanos, fildes și alte scumpeturi.* Apoi deoarece popoarele din răsărit nu cumpărau nimic din țările noastre, mărfurile venite de acolo trebuia să le plătim cu aur și argint (care începuseră a se scurge spre țările din Sudul Asiei). Și cum Europa nu putea scoate din pământul ei destul aur, banii ajunseseră foarte rari și scumpi. — Se mai adăugă și împrejurarea că mărfurile răsăritene, venite cu corăbiile prin Marea-Roșie, trebuiau la trecerea prin Egipt să plătească o vamă foarte mare.

Ca să scape de vamă și să aducă acele mărfuri mai ieftin, Portughezii s'au hotărât să înconjoare Africa și să le cumpere de-a dreptul din India. Pornind dela acest gând, s'au muncit aproape 100 de ani să înainteze pe țărmul Africii. Dar până să ajungă în India, s'au deprins deocamdată a face negoț cu Africaii. Ce fel de negoț? Li prindeau, ca pe un vânat, și-i vindeau drept robi! Ajunseseră chiar să deprindă câini aname, pentru a adușmăni urma Negrilor și-i supuneau pe cei prinși la chinuri grele, ca să poată afla ascunzătoarea celorlalți.

În anul când Mircea se luptă la Varna împotriva Turcilor, apărând creștinătatea, iaă ce scriă un Portughez: „În sfârșit, s'a îndurat Dumnezeu, cel ce plătește faptele bune, pentru mulțele ostenele suferite în slujba sa, să ne dea o zi binecuvântată și răsplata pentru cheltăeli, căci am prins bărbați, femei și copii în total 165 de capete!“ — Chiar regii luau a cincea parte din câștigul negoțului cu robi...

Lăsând la o parte rușinea aceasta din partea unor oameni care-și ziceau creștini, fapta Portughezilor cerea mult curaj. Ținuturile acelea nu înai fuseseră călcate de Europeni. Credința celor vechi era că spre cevator căldura ucide orice ființă vieșuitoare. Așă dar trebuia, multă, îndrăzneală să înaintezi pe țărmul african, spre miazăzi. (În insulele Capului Verde, păsările nu văzuseră încă om și se lăsuă să fie prinse cu mâna).

Dela capul Bunei-Speranțe, au văzut, în sfârșit, că țărmul se îndreaptă iarăși spre nord, făcând două sco-

bituri mai însemnate: golful *Delagoa* și *Sofala*, despărțite de capul *Corrientes*, numit astfel de Portughezi din pricina *curenților* puternici de pe lângă mal. (Corabia e împinsă îndărăt cu 100 de mile pe zi, de apa care năvălește dinspre Comore în strâmtoarea Mozambic). Mai spre nord, ei găsiră în ocean un fel de peninsulă (pare că e un nas de rinocer) terminată prin capul *Guardafui*¹⁾ primejdios pentru corăbii. Chiar numele acesta însemnează (*păziți-vă!*). În fața aceluia cap stă insula *Socotra*, pe care cei vechi o numiseră *Insula Fericitorilor*.

În sfârșit, prin strâmtoarea *Bab-el-Mandeb* (= poarta lacrănilor) intră în *Marea-Roșie*, ale cărei maluri merg aproape paralel, până ce sfârșesc la nord: cu două golfuri (ca două urechi de iepure). — Unul din ele este golful *Suezelui*, care se îndreaptă spre Mediterana.

¹⁾ *Marea-Roșie* e una dintre mările cele mai calde ale globului. Dacă n'ai ghință să te racorești, e greu de trecut vara prin ea. Cu toate acestea, drumul împrejurul Africii eră așa de lung, că de vreo 50 ani, cele mai multe corăbii, care pleacă din Europa spre Asia, nu mai înconjoară Africa pe drumul găsit odinioară de Portughezi, ci trec printr'un canal care a tăiat istmul *Suezelui* și a unii astfel apele *Mediteranei* cu ale *Mării-Roșii*.

Pe scurt: țărmurile Africii sânt puțin crestate, au puține peninsule și foarte puține insule.

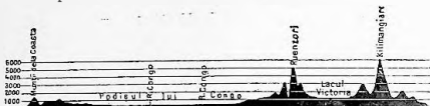
Cea mai mare insulă e *Madagaskar* (de două ori mai mare decât țara noastră). Alături de ea sânt două arhipelaguri: *Comorele* și *Muscarenenele* (*Reunion* și *Mauriciu*).

Spre apus, sânt ceva mai multe insule: *Madeira*, *Azorele*, insulele *Capului verde*, *Canarele* (numite astfel din cauza câinilor), *Fernando Po*, *Sf. Toma*, *Sf. Elena* (găsită de un corăbier în ziua de Sf. Elena).

Fiind mici și departe de țărm, insulele dinspre apus, când au fost găsite de corăbieri, erau toate pustii, afară de *Canare*. Pe aceasta trăiau niște oameni care ziceau că Dumnezeu i-a adus din Africa și i-a uitat acolo!

¹⁾ *Guarda fui* = fii în gardă.

B) Pământul. — Africa se arată călătorului în chipul unui *podis* mai ridicat spre răsărit și miazăzi, și necojurat mai în toate părțile cu munți. — Dacă ai tăia-o în curmeziș, cam pe aproape de ecuator, tăietura privită dintr-o parte s'ar vedea astfel:



O tăietură în pământul Africii.

1. Munții. — Dela munții *Scorpiei* (*Drakenberg*) și până la podișul *Abisinie*, marginea răsăriteană a continentului se înălțează ca un adevărat munte. Când ajungi însă sus vezi că muntele n'a fost altceva decât *podârnișul* unui podiș foarte înalt, pe care se află mulți vulcani, dintre care cei mai înalți *Kenia* și *Kilimangiaro* (= muntele Dumnezeuului ploilor) stau ca niște *turnuri* uriașe aproape în mijlocul continentului, lângă ecuator. — Acesta din urmă atinge înălțimea de 6000 m. (cam de 5 ori cât Ceahlăul).

Lângă Mediterana, se întinde lanțul munților *Atlas*.

Povestea spune că un rege, *Atlas*, a fost prefăcut în munte și vârsând să (înă cerul în spate).

II. Depresiuni (locuri adâncite). — Afară de munți, podișul african are câteva mari *scobituri*. Una e chiar la mijloc unde fluviul *Congo* se încolăcește (ca un șarpe), până ce găsește o spărtură și scoboară apoi repede spre ocean, vârsând astfel prin acea gură toate apele adunate în mijlocul continentului.

O altă scobitură e mai spre nord. În fundul ei se adună apele lui *Șari* și ale altor râuri; acestea, negăsind locul pe unde să iasă spre ocean, fac un mare

fac numil *Ciad* (aproape de 5 ori mai mare decât Dobrogea).

Da, cu toată întinderea lui, apa nu e adâncă; seamănă mai



Africa fiind un podiș, drumurile de fier suie greu dela țărm spre interior. Mai toate căile ferate sânt pe marginea continentului, în chip de crâmpeie scurte și perpendiculare pe țărm.

mult cu o baltă plină de stufăriș, în care rătăcesc hipopotami și crocodili.

Într'un cuvânt: uscatul african *nu-i bine plăsmuit*. Marginile nu-s destul de crestate, iar înăuntru găsești mai peste tot numai *podșuri*, de unde urmează că râ-

urile: ori nu pot ieși spre ocean (Șari); sau, dacă ies, trebuie să sară, ca Congo, din treaptă în treaptă adevărată să facă mai multe cascade, până ce ajung la țărni. Deaceia mai toate râurile africane sânt rele pentru corăbieri. — (Vezi liniuțele trase în curmezișul râurilor; ele arată locul cascadei).

* Cataractele dela gura lui Congo. — Cataractele se întind ca niște uriașe ziduri de piatră în curmezișul fluviului. Apa aci se învârtăște în ochiuri sălăci, aci se repede peste pragul de stâncă sau saltă peste nenumerate trepte.

Cea mai sălbatecă dintre toate este cea din urmă. Inchipește-ți un golf lung de vreo 6 km, și lat de 800 m. Inchipește-ți peste o astfel de apă lată deslănțuit un uragan, și deabi ai putea să-ți dai seama de sbuciumul grozav al valurilor. Sgomotul e în adevăr asurzitor. Nu-l poți asemăna decât cu huzitul unui tren care aleargă cu toată înjeala printr'un tunel de piatră.

Fiindcă mai toate râurile Africii au în curgerea lor mai multe cataracte, e ușor de închipuit pentru ce corăbierii n'au putut străbate lesne spre interiorul continentului. Când ajungeau la cataracte, trebuiau să lăsară bărcile pe uscat, până unde găseau iarăși apă liniștită, sau se întorceau înapoi. Deaceia vedem că cele dinătr' drumuri de fier sânt un fel de crâmpoie menite a lega țărniul cu podișul și a înconjură cataractele.

B) Clima și apele 1)

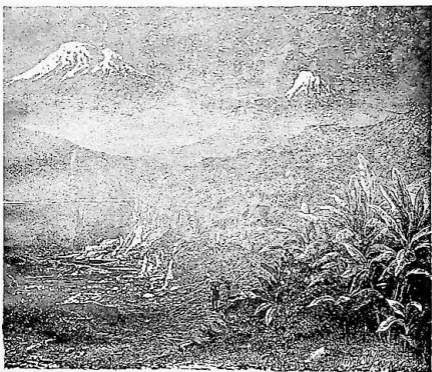
1. La mijlocul Africii, clima este *ecvatorială*, adică e cald și plouă veșnic; deaceia, găsim acolo și râul cel mai mare al Africii, Congo (=săgeata) care are mai multă apă decât toate râurile întregului continent luate la un loc.

Mai mare decât Congo nu e nici un fluviu pe tot pământul — afară de al Amazonelor, care curge și el tot în ținutul ploios de sub ecvator.

Din ploile ecvatoriale se mai nasc alte două râuri mari: Zambezi (=râul peștilor) și Niger (=râul). În apropiere de acesta din urmă isvorăsc Senegalul și Gambia.

1) *Criet-Atlas*, IV, 2, 5, și 5.

2. Spre ținutul, unde bat alizeele, ploaia scade până ce intrăm spre nord în pustia *Sahara*, iar la sud în *Kalahari*. — În aceste pustii, râurile lipsesc; o parte însă din apa ploilor ecuatoriale scapă totuși spre nord printr'un fel de șanț care taie pustia în curmeziș și, sub numele de *Nil*, izbutește să se verse tocmai în *Mediterrana*.



Muntele *Kema*, jos banani, iar pe vârf zăpadă și ghețari — deși este lângă ecuator!

Fiindcă venă dintr'o pustie, unde nu cade cu anii o picătură de ploaie, se minunau cei vechi, de ce în fiecare vară Nilul se revarsă? Abia în vechul trecut s'a aflat că el izvorăște tocmai dela ecuator, din lacul *Victoria* (de vreo trei ori mai mare decât *Dobrogea*). Și anume: de câteori soarele se arată mai mult spre emisfera noastră, începe și ploaia, iar lacul *Victoria* și afluenții dela izvoarele Nilului se umflă. Se umflă atunci și Nilul și, cu toată

uscăciunea Saharei, prinosul de ploaie ajunge în Egipt, unde se revarsă peste maluri.

Când soarele se întoarce înapoi, spre emisfera australă, începe toamnă și ploile, iar Nilul scade. Lăsând pe țarm un mal foarte roditor. Atunci, Egiptenii aruncă sămânță, lăsând vitele s'o calce și să a lăgrape cu piecioarele — cecace (jine loc în unele părți și de arătură, și de grapat.

Tot pe la izvoarele Nilului, adică aproape de lacul *Victoria* mai este și marele lac *Tanganica*, iar ceva mai spre sud e lacul *Niassa*. Unul trimite apa spre Congo; celălalt spre Zambesi.

3. În sfârșit dacă treci de cele două pustii, spre capătul nordic și sudic al Africei, încep iarăși ploile, dar nu dau așa de multă apă ca pe la ecuator. Deaceea și râurile sânt mai puține și mai mici. Cel mai însemnat e *Orange* și *Limpopo* (—râul crocodiilor).

C) Plante și animale ¹⁾

După ce am văzut cum e pământul Africei, clima și apele sale, să cercetăm acum și viețuitoarele.

1. Pădurea ecvatorială. — La mijloc, unde plouă mult, se întinde o pădure uriașă. Copacii ajung până la 60 m. înălțime și fiindcă sânt legați între ei prin fel de fel de vițe sălbatice, toată pădurea este un haos de frunziș.

Dintre toți copacii, mai vrednic de (inut minte e *palmierul*, care face niște nucii cât pumnul, pline de lapte înăuntru. Apoi vine *bananul*, care dă un strugure așa de mare, că abia îl poate ridică un om. Doi, trei copaci de aceștia, cu roadele lor (la fel cu castraveții), hrănesc o familie timp de un an de zile.

În țările noastre, bananul nu dă roade; e sămănat prin grădini pentru frumusețea foilor sale late ca niște lopeți.

¹⁾ *Caiet Atlas*, p. IV, 6 și 7.

În ținuturile acestea calde și umede, crește bine și porumbul, dar oamenii nu pot lucra lesne pământul, fiindcă buruienile înăbușesc sămănătura. E greu să le plivești, ferburile rele, fiind udate zilnic de ploaie, se prind din nou sau răsar altele la loc din semințele mereu scuturate de vânt. De aceea, locuitorii acelor ținuturi trasec mai mult din vânat și din pomelile copacilor. — Totuși,



Bananul.

El dă nu numai hrană, ci și material pentru colibă. Din câteva foi, adăpostul e gata.

sunt unii Negri, care lucrează pământul cu săpăliga. Femeile și chiar copiii ajută zilnic la săpat, plivit și la alte munci migăloase.

Fiindcă nu pot lucra în voie pământul, locuitorii acestor ținuturi ar putea crește vite; dar tot pe acolo mai trăește și o muscă, țef, care omoară animalele

domestice. afară de capre și măgar. Așa că oamenilor nu le rămâne pentru hrană decât animale mai mărunte, poamele și vânatul. Iar când acestea lipsesc, ei mănâncă și carne de om (*antropofagie*).



Palmier.

De ce nu strâng măcar poame multe, să le păstreze pentru vreme de nevoie?

Nu prea pot face nici asta: mai întâi, umezeala și căldura le-ar face îndată să putrezească: apoi tot pe acolo mai e încă un alt dușman: un fel de furnică lacomă, *termita*, care roade până și lemnele. — Chiar mobilele trebuie să le pui cu picioarele în vase cu apă, ca să nu se suie furnicile acestea să le mănânce ¹⁾.

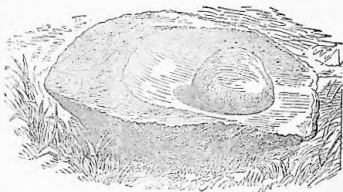
Prin urmare, cu toată vara lor veșnică, oamenii nu trăesc tocmai înlesniți în Africa ecvatorială. Unde te-ai aștepta să trăiască fericiți ca în rai, tocmai acolo ci sânt sălbatici și chiar se mănâncă unii pe alții ca fiarele.

2. *Savane*. — Spre nord și spre sud de pădurea ecvatorială, se întind ținuturile ierboase, numite *savane*. Iarba lor e așa de înaltă, că deabiă se mai zărește capul girafei.

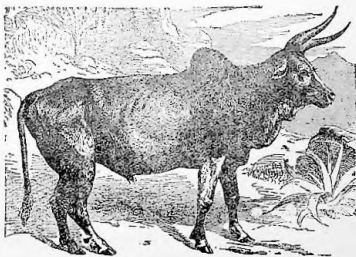
Acolo trăesc: *girafa*, *zebru*, *bivolul*, *gazela*, *antilopa*, etc., iar din carnea lor trăesc: *leii*, *hienele*, *șacalii*, *leo-*

¹⁾ Vezi pag. 80.

parzii... Oamenii se ocupă, firește, cu păstoria, adică în cirezi de vaci; dar vacile sânt rele de lapte și fată un singur vițel. Boii slujesc la călărie.



Pietre cu care se ajută Negrii la măcinatul grânelor.

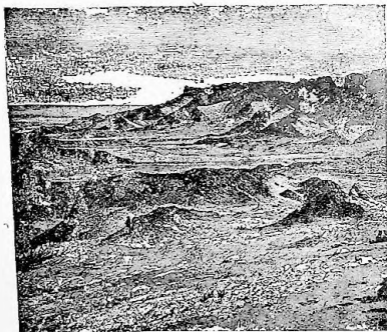


Boal african.

5. Pustiile: Sahara și Kolahari. — Pe la tropice, mai tot anul e secetă, ceea ce face ca pământul să fie pustiu. Unde Africa e mai lată, ea are o pustie mai întinsă — Sahara. Unde e mai îngustă, și pustia, Kolahari, e mai

mică. În finiturile acestea, toată nădejdea e la *curmal* și la *cămila*.

* Cămila a venit în Africa după nașterea lui Christos. Mai înainte, cu greu dacă puteai, cineva trece prin Sahara. Azi, locuitorii din oazele Saharei fac negoț cu ajutorul *curmalci*: ei cară mărfurile dela o margine la cealaltă a pustiei, dăruindu-și apă în lăunul și învelindu-i gura să o ținească de proi.



Pustia Saharei.

În dreapta se văd râpi săpate de apă în marginea unui podis. În lipsa râurilor, scobirea pământului se face însă mai mult de vânt.

* *Curmalul*. — Cum e cămila *animalul pustiei*, lîndcă mîndă și la căldură, și la sete, așa și *curmalul* e *copacul pustiei*. Ca și cămila, când plouă, el suferă și pierc Rădăcinele, ce e drept, cer umezeală, dar ramurilor le place arșița soarelui. *Curmalele* sînt loc de pâine pentru om și de nutreț pentru cămila și cal.

Nimic nu se leapădă din *curmal*, ca și din cămila. Din poamele lui se pregătesc tot felul de mîncări: cu lapte, cu apă, cu miere, etc. Sîmburii prăjiți sînt loc de *cafea*; frunzele tînere sînt

măncate în loc de *verdeturi*; înimă le anulni deosemenet; foile vechi slujesc la *acoperirea* colibelor; lemnul — la *foe*; din sucui trunchiului se face un fel de *vin*. Ca și cămila, curmalul face parte din familia locuitorilor pastici, — așa e de iubit și îngrijit.

4. **Pădurile amestecate cu poene.** — La capetele Africeii, unde încep ploile, sânt iarăși *păduri*, dar nu dese ca cele dela ecuator, ei printre ele se află și *poene cu iarbă*. Pe aci oamenii pot lucra pământul și țin tot felul de animale *domestice*, trăind aproape ca în țara noastră.

Deaceia, Europeanii nu se așează nici în mijlocul Africeii, unde e cald și umzeală, nici în cele doua pustii, ei numai la capetele Africeii, unde clima se potrivește cu cea din Europa.

1) Locuitorii Africeii

Africa poartă numele de „*continentul negru*“, fiindcă rassa cea mai răspândită în africa e rassa neagră.

Cu toate că Africa e de trei ori mai mare decât continentul nostru, populația ei nu este nici pe jumătate cât a Europei. (Abia vreu 140 mil.). Trebuie să te gândești că cele 2 mari pustii sânt aproape goale, iar în *pădurile* din mijloc, populația este iarăși foarte rară.

1. **Negrii sânt locuitorii cei mai vechi ai Africeii.** Când îi întreabă cineva: de unde au venit acolo, unii arată că au venit dinspre Asia.

Umblă mai mult *desbrăcați* și se împodobesc copilărește: cu pene, mărgele, bucățele de postav, salbe de scoici, de dinți de om, etc. Armele lor sânt simple (cum erau mai de mult și în Europa) adică *arcu*, *lancea*, *măciuca*. De când au început negoșul cu Europeanii, sau deprins să umble cu *pușcile*. Dar, pe lângă arme și alte mărfuri, au mai luat dela Europeani obiceiul de a bea *rachi*, precum și *alte boli*, care îi prăpădesc, cu toate că sânt oameni voinici.

Maiales sânt isteți la vânat Piticii, un soi de mamoni mici ale căror colibe abia se văd din frunziș. Ca să nu se răzacească prin pădure, ei se cheamă unul pe altul cu toba sau cu cornul. Dar sânt arcași meșteri: țintesc de pildă în ochiul elefantului, apoi se apropie prin partea cealaltă și-i bagă lincea în pântec.

* **Negoțul cu negrii.** — Negrii au fost și sânt încă pe alocurea vânași, întocmai ca și liarele. De aceea, cum prind de veste cu viu dușmanii, ei părăsesc satul, iar în locurile pe unde sânt copaci



Negrii cu fildeș (dinți de elefant).

De când au văzut ce preț are fildeșul, elefanții sânt vânași fără cruțare. Caravane întregi aduc fildeș la țaran.

Înalți, se urcă pe copac cu tot avutul lor. Fac un fel de patul în crengi; suie acolo *piua*, unde pregătesc făina și burdusul sau oalele cu apă. Ridică apoi caprele, câinii, pasărele lor... și se coboară numai peste noapte, de mai tîrziu apă.

Când dușmanii descoperă ascunzătoarea, îi țintesc cu puștile ori cu săgețile. Adeseori, când văd că nu e chip de scăpare, bieții Negri se aruncă jos și mor, iar mamele sucesc singure gâtul copiilor.

Totuși, mulți cad în robie. După descoperirea Americii, corăbiiile Europeanilor au încălecat o mulțime de robi pentru a-i duce

în America, unde i-au pus să lucreze pământul. Poate peste 50 milioane au fost trecuți peste ocean... Cei care au murit nu se mai socotesc. Abia în zilele noastre, comerțul acesta sălbatec a fost oprit.

Și așa se face că rassa neagră s'a întins împreună cu Europeanii și dincolo de Oceanul Atlantic.



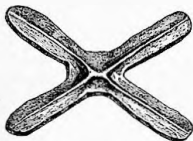
Colibe de Negri.

Mar în fiecare ținut, chipul și așezarea colibelor e deosebită.

2. Arabii, din timpuri foarte vechi, au trecut Marea-
Roșie și s'au așezat pe țărmul de răsărit al Africei,
ocupându-se cu negoțul; iar de vreo 1000 de ani, s'au
întins și pe țărmul dinspre miazănoapte; apoi, cu
ajutorul cămilelor, au trecut Sahara și au ajuns până
în Sudan (=Țara-Negrilor);

Ei sânt mai ales de vină, dacă Negrii au fost vânași atâta timp și vânduși ca sclavi. Mii de Negrii au murit istoviți de foame și de sete, trecând Sahara în urma cămilelor, mânați dindărăt ca vitele.

Totuși în zăuul umed și cald dela eevator, Arabii nu s'au putut întinde. Se îmbolnăvese și mor, ca și cămilele lor.



Bani africani (de aramă)

Maoc, în Algeria și Tunis: ei sânt urâți de Arabi și de Berberi.

3. Berberii trăesc pe lăr-mul de nord. Ei se aseamăna mult cu locuitorii din Sudul Europei.

4. Evreii, prigionii din Spania, trăesc mai ales în



Pitic.



Negru (Kru).

5. Europeanii au pătruns și ei în timpurile din urmă și s'au așezat mai ales la capetele Africii, dar au împărțit tot continentul — chiar și zăuțurile pe care nu le-au văzut — ca și cum ar fi moșia lor.

*) Buri. Dintr-o Europeni, aceia care s'au așezat mai cu din-
dinsul în Africa, s'au *Buru*. Cuvântul acesta înseamnă în limba
lor *Iran* (Bauer). De neam, ei sînt Olandezi și s'au stabilit mai

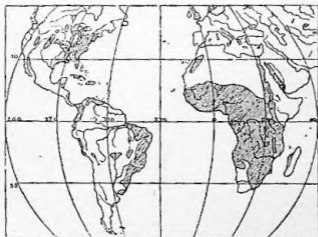


Buru.



Beduin.

Cei care nu s'au încreștat cu Negrii,
au chip întocmit ca Europenii.



Împrăștierea Negrilor.
Brazilia, America centrală și Sudul Statelor-Unite sînt în primejdie
să fie copleșite de Negri.

întâi la capătul de sud al Africii, acum vreo 300 de ani; apoi părăsind vitele pe podișurile sale răcoroase ale *Capului*, s'au întins încet spre nord. În timpurile din urmă, Englezii i-au prigonit fără milă, iar ei ne mai putând fugi spre nord, unde murea țefe le-ar fi ucis vitele, au început un războiu crâncen contra Angliei.

Deși sânt numai o mână de oameni, s'au războit cu atâta vitejie, că s'a mirat toată lumea de isprava lor. Fiind însă prea puțini la număr, au fost biruiți după 3 ani, iar țara lor a căzut în stăpânirea Englezilor. Dacă n'ar li avut *nur și danante* în pământul țării lor poate u'ar li venit urgia străinilor peste dânșii.



Carele Burilor.

! E drept însă că Burii au fugit de Englezi și pentru altă pricină: când Anglia a deslînțat robia Negrilor, Burii nu se puteau desbura de obiceiul de a ține robi. Deși sânt creștini — și încă bisericosi — ei se luau după învățătura vechiului testament, care îngăduia robia!

S T A T E L E

Aproape toată Africa e stăpânită de Europeni. Neatârnată au rămas numai două țări:

Abisinia, o împărăție, așezată lângă *Marca-Roșie*, pe niște munți și podișuri înalte.

Liberia, o republică de Negri.

Restul Africei e cuprins aproape întreg de Englezi și de Francezi.

1. *Englezii* stăpânesc o fâșie de pământ, care se întinde dela capul Bunei-Speranțe până la gurile Nilului. În anul din urmă, *Egiptul* s'a declarat liber, dar mâna Englezilor este încă deasupra lui.

2. *Francezii* au cuprins mai toată partea apuseană (dela gurile lui Congo până în Mediterana). — Pe marginea ținutului stăpânit de Francezi, se înșiră însă și câteva posesiuni spaniole, portugheze și engleze. Intre ele, cea mai însemnata e Nigeria, adevă țara dela gura Nigerului, care e în mâna Englezilor, împreună cu 5 fâșii: *Costa de Aur*, *Sierra-Leone* și valea de jos a râului *Gambia*.

3. *Italianii* au și ei trei fâșii pe țărm: *Somalia italiană* (lângă Somalia engleză), *Eritrea* și *Libia*. — Tustrele cuprind pământuri fără mare preț.

4. *Portughezii* stăpânesc două mari bucăți din pământul african (*Angou* și *Africa portugheză răsăriteauă*), dar nu le îngrijesc cum trebuie.

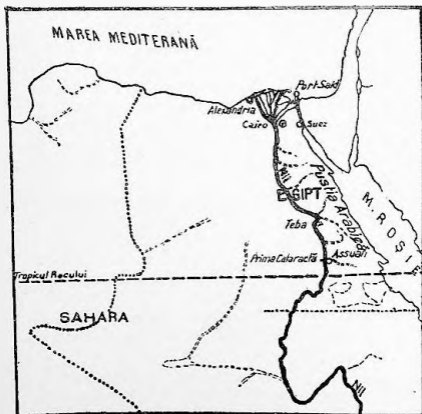
5. *Belgienii* au înființat drept în mijloc un Stat Congo-Belgian, cuprinzând ținutul de unde își adună fluviul Cougo apele sale.

Așa cum stau lucrurile azi, se poate zice că Englezii și Francezii hotărâse soarta continentului african. E cu puțință însă ca Negrii să ridice și ei capul, deoarece în părțile calde și umede, Europeii nu pot trăi. — De bună seamă, la urma urmei, rasa neagră va rămâne tot ea stăpână peste părțile neprielnice vieții Europeilor.

E G I P T U L

1. **Așezare.** — Țara Egiptului este așezată în colțul de Nord-Est al continentului african. E mărginită de Sahara spre apus, de Mediterana spre miazănoapte, de M.-Roșie spre răsărit, iar spre miazăzi de o linie aproape dreaptă (care trece la sud de tropical Racului). — Peninsula *Sinai* ține tot de Egipt.

2. **Intindere.** — Suprafața Egiptului e aproape 1 mil. de km. \square (adecă de 5 ori și mai bine cât regatul român). Dar locuitorii sânt îngrămădiți mai toți în lunca Nilului și în Deltă.



B.N.L.

A) Pământul. — Țara egipteană se împarte în două: la mijloc e o vale lungă, în care curge Nilul; iar pe margini se întinde un podiș pustiu, care se înalță spre M. - Roșie în chip de munte. — Închipuește-ți Carpații așezați lângă M. - Roșie.

De fapt nu-i un munte în felul Carpaților (ca un val uriaș) ci e numai fața înaltă a podișului. Odinioara i s'a întâmplat acolo o despicătură uriașă în coaja pământului; apele oceanului Indian au năvălit și au făcut M. - Roșie — lungă ca un fel de canal care ar fi fost săpat spre a despărți Arabia de Africa. Dar malurile acestei

despicături sânt atât de înalte, pentru cel care plotește pe M.-Roșie, încât îi par ca niște adevărați munți. Chiar lângă mal vezi vârfuri de 1000 m. (Măgura Odobeștilor), de 2000 m. și chiar mai mult. — E destul însă, să se smic cineva până deasupra râpei și vede îndată că (fiontul egiptean, este un mare pod, cu ridicături neregulate — un fel de cocoșe, care se arată ca niște munți.

Podișul din dreapta Nilului se cheamă *Arabie*, fiindcă privește spre M.-Roșie și Arabia, cel din stânga Nilului se cheamă *podisul Libie* (după numele de odinioară al Africeii care se chema în vechime *Libya*).

Așa dar, adevărata țară a Egiptului este doar *valea Nilului*. Lunca acestui râu se întinde ca un *covor verde*, străbătând *pustia* tropicală dela Sud spre Nord. Este însă așa de îngustă lunca aceasta verde, încât poți într'un ceas sau două s'o treci cu piciorul în curmeziș. (Cum ar fi Balta Ialomiței sau a Brăilei).

Clima. — În Egipt, seceta e atât de grozavă, încât ani și ani de zile, nu cade o picătură de ploaie, iar căldura e cumplită.

Uscăciunea aerului e atât de mare, încât *carnea nu putrezește*, ci se face tare ca lemnul. Morții pot să rămână neîngropați (se usucă, făcându-se *mumie*). E destul să nu vină undă Nilului timp de 2-5 ani și toată valea ar fi acoperită de nisip, întocmi ca în Sahara.

În deosebi, când începe să bată „vântul de 50 de zile“ (=Khamzin), crezi că toată valea Nilului va fi potmolită de praful adus din pustie. Deaceia inginerii cari au săpat canalul dintre Mediterana și M.-Roșie au stat mult la îndoială. Se tomeau că nu vor putea apăra canalul, ci va fi astupat iarăși de nisipurile aduse de vânt.

Totuș, se întâmplă și câte o ploaie. Ba chiar și vijelii.

La 10-20 de ani odată, vine câte o furtună atât de puternică, încât potopul inneacă toi locul unde cade ploaia cea repede. În anii din urmă, a căzut la Cairo o ploaie așa de mare, că a moiat casele de lut, prefăcându-le în noroi. S'au terciuit cu *desăvârșire* toate mahalalele. Noroiul s'a ridicat până la ferestrele tramvaiului.

Râuri. — Nilul e singurul râu al Egiptului. Isverând din ținuturile ecuatoriale (din marele lac *Victoria*), el străbate iarba Savanelor, unde face o mulțime de mlaștini. Apele domoale se limpezesc cu totul. De aceea, la trecerea prin Sudan, fluviul poartă numele de *Nilul Alb* (adecă limpede). În curând însă, îi vine din marele podiș al Abisiniei (peste 4000 m.), un afluent plin de mâl, care se numește *Nilul Albastru* și tot din acele înălțimi i se adaugă și *Atbara*. De aci la vale, până se varsă în Mediterana, nu mai primește nici un spor de apă. (De aceea, Nilul scade — scade mereu până ce aproape de gură, el se respiră într'o mulțime de brațe, făcând o mlaștină în chip de triumphiu).

Fiindcă aci s'omână cu litera grecească ∇ (delta), s'a dat numele de deltă, tuturor ținuturilor joase, unde un râu își imprastie apele, vărsându-le prin mai multe guri în mare.

Fiindcă Africa e aproape toată un podiș, Nilul, ca și celelalte râuri africane, face o mulțime de renezisuri și cataracte. Cele mai multe sânt între Sudan și tropic, unde fluviul se incolăcește ca un șarpe. (Are chip de S). Aci se sfârșeă odinșoară curgerea Nilului, căci Mediterana trimiteă un golf până aproape de Tropic. Nilul aveă atunci o cataractă chiar aproape de gură (la Suenel), cum are azi Congo. Dar atâta nomol aduc valurile fluviului, încât tot golful a fost umplut, iar în locul lui se întinde azi o luncă netedă, care înaintează mereu în Mediterana. — E adevărata deci vorba unui Grec, că „Egiptul e un dar al Nilului”. (*Herodot*). Dar și mai adevărat ar fi să zicem : Egiptul este un dar al râurilor Abisiniei, căci de acolo vine nomolul.

Nilul se umflă cu 8—10 m. în fiecare vară și atunci umple toată valea, ca pe vremea când ea eră un golf al Mediteranei.

Cum începe sa se umfle apele, se văd venind dinspre sud stoluri de *Ibis* (o pasăre albă cât găina, cu picioarele și vârfurile

aripelor negre). Ea prevestește Egipteanului vara și bogăția, după cum rândunelele și berzele ne vestesc nouă apropierea primăverii. Locuitorii vechi ai Egiptului se închinau la pasărea aceasta și o îmbălsămuau.

Către toamnă, când soarele trece în emisfera australă, scad și apele Nilului. Agricultorii aruncă repede



Cataractele Nilului.

sămânța, fără să mai are; iar pe la Bobotează, când pe la noi scârjie zăpada sub picioare, malurile Nilului sânt verzi de semănături. În Martie, țărani egipteni, *Felahi* (= *Plugarii*, dela o vorbă arabă care însemnează plug), seceră de dimineața până seara, apoi domnește o secetă

desăvârșită. Așa că am putea zice: Egiptul e toamna un lac, iarna o grădină verde, primăvara o pustie.

În timpul din urmă, apa e împărțită cu alăta regulă, încât se pot secata câte trei recolte pe an! Pentru a înțelege această bogată rodire a pământului, trebuie să șinem seama că Nilul nu numai că a făcut pe încetul pământul Egiptului, dar tot el se însărățează să-l îngrășe fără plată, în fiecare an. Astfel, pe lângă apele ecratoriale, care se scurg pe încetul din marile lacuri, Nilul primește sprijinul său cel mai puternic din ceata de podișuri și de munți ai Abisiuiei. Țiautul acesta alpin, răcește abuzii tocmai în toiuul verii (Iunie-August) și se bucură astfel de ploii foarte bogate. Atunci se nmlă *Albara* și toate celelalte râuri, care coboară cu mare repeziciune, fărâșă malurile și fac „Nilul turbure“ sau *albastra*, spre deosebire de Nilul adevărat, care se numește „*Nilul alb*“, adică „limpede“. Dar nici acest Nil limpede nu-i curat. Cu el vine cenușa foarte fină a ierburilor din Savane, pe care localnicii le aprind regulat. Această cenușă, împreună cu malul vulcanic, dăruit de Abisinia, fac pentru valea Nilului un îngrășământ fără parale, dor de nemăsurată valoare. Așa că Egiptul e nu numai un dar al Nilului, ci e și un dar al Abisiuiei și al Savanelor, ce îi dau cenușa.

Ajută însă și omul. De unde înainte, apa aceasta plină de îngrășăminte curgea zadarnic spre Mediterana, pentru a elădi delta și a inunda numai ținuturile joase depe malul fluviului, acum s'au zidit, la Assuan și alurea, sute de stăvilare care opresc apa în loc, lăcând un lac enorm, și-i dau drumul pe încetul. Ogoarele de cultivat se înmulțesc aa cu aa, iar Egiptul e ca o grădină. Peste tot vezi măgari și bivoli, învârtind roțile care ridică apa și o împărștie peste câmp. — Astfel lângă Sahara, pustia cea mai mare a lumii, se găsește oaza cea mai mare și mai roditoare a pământului.

Locuitorii. — Fiind o țară foarte bogată în grâne Egiptul, din timpurile cele mai vechi, a fost populat și a ajutat locuitorilor săi să se deștepte. În valea Nilului s'a întemeiat una din împărățiile cele mai vechi ale lumii.

Dar bogăția acestui „hambar de cereale“ a atras din afară și o mulțime de năvălitori.

Au venit Ilesoșii; au venit Evrei, implinși de soame; l-au cucerit Persii; l-a cucerit Alexandru Makedon; l-au stăpânit regi de neam

grecești: l-au cucerit *Romanii* care aduceau grâul egiptean până în Italia, unde populația eră prea deasă; l-au cucerit *Arabii* și, după ei, *Turcii*. Pe urmele lui *Alexandru* și *Cezar*, doi dintre cei mai cuceritori ai lumii, soarta l-a adus în Egipt și pe *Napoleon* cel Mare, iar azi au venit la rând *Englezii*.

Și totuși, și azi țirani, care lucrează pământul în valea Nilului, sânt tot la un fel în ce privește chipul cu cei ce lucrau ogoarele pe vremea Faraonilor.

Năvălitorii i-au apăsât, i-au împovărat, însă ei s'au ținut strâns de pământ, iar acum se înmulțese din nou. Pe malurile Nilului e un furnicar de lume, cam numai în *China* sau în *Saxonia* și *Belgia* se mai poate vedea.

În totul, populația Egiptului trece de 15 milioane.

Avuția. — În valea aceasta, care spre Mediterana se sfârșește cu o adevărată mlaștină, *bumbacul* și *trestia de zahăr* sânt roadele cele mai de seamă ale pământului. Apoi vin în al doilea rând: *orezul*, *grâul*, *porumbul* și *curmalele*.

Felahul care lucrează până acum numai să-și fină zilele, azi începe să exporte! Plugăria din valea Nilului poate fi dată ca pildă altor țări care se cred înaintate. Ajută și clima, dar ajută și omul. Clima ajută astfel: din Mai până în Septembrie, pământul se usucă și cropă până la 1 - 1½ m. Căpătarea necesară ține loc de arătură (rupe rădăcinile și lasă aerul să pătrundă în țărâună). Astfel ogorul se drege fără muncă. Dar omul a început și el să-și schimbe socotelile. De unde în vechime sub Faraoni, plugarii semăneau numai cereale sau în într'o vară, iar în vara următoare semăneau numai bob, ca să îngreșe pământul cu rădăcinile azotoase ale acestei legume, acum felahul face altfel: semăună în aceeași vară 2 sau 3 plante deosebite. Întâi face o recoltă de *bumbac* (cârnia îi trebuie caldura) și-l udă cu apa din iazuri sau din pașuri. Cum urtau odată batozele la noi, pe vremea treieratului, așa urlă vara în valea Nilului, pentru scoaterea apei cu motorul. (Căc nu are, cumpără apa). Apoi semăună *porumb* pentru hrana lui, iar o parte din ogor o semăună cu *luzernă*, care, după 40 de zile e bună de cosit și se cosește de 4-5 ori pe an. — Trifoiul este rasma Felahului care nu poate trăi acuma fără să aibă o bivoliță pentru lapte. Așu se înțelege pentru ce în Egipt e pământul cel mai scump de pe fața pământului. Un hectar costă 800 de lire (cam 800.000

de lei). Dar și plugarul îl muncește câte 14 ore pe zi și-l îngrașă, strângând și gunoii dela păsari.

S'a mai întâmplat și un noroc. În 1815, pământul a fost împărțit la țărani (înainte felahii n'aveau pământ deloc). Măcar că moșt-oarele sânt numai de 1 hectar sau $1\frac{1}{2}$ ha., lucrarea câmpului e așa de îngrijită, încât, de unde Egiptul avea în 1800 numai $2\frac{1}{2}$ mil. de locuitori, la 1900 erau 10 mil. iar azi are $1\frac{1}{2}$ mil. (cași România). În unele părți ale deltei stau câte 1000 de locuitori pe km.

Sânt vrednice de pomenit și plantele textile: inul și cânepa.

Între animale, cel mai însemnat pe podișurile dimprejur e dromaderul și capra, iar jos, în valea Nilului, e răspândit *biwolul*, ca unul care iubește bălțile. În timpul din urmă se cresc și *struși*.

Industria: — Având plante textile¹⁾ și trestie de zahăr, Egiptenii au început a fabrica *zuhăr* și *șesături*. — Le lipsesc însă *cărbuni* și *metale* pentru ca industria să fie înfloritoare. (În anii din urmă s'au găsit și izvoare de *petrol*).

Pământul nu le dă cu îndestulare decât *granit*, *porfir*, *sienit*, etc., pietre din care s'au clădit odinioară, după ordinaile faraonilor, marile piramide.

Orașele. — *Cairo*, orașul cel mai mare al Africei, e aproape cât Bucureștii. — Orașe nouă încep a se ridica, întocmai ca în America.

Alexandria, orașul întemeiat de Alexandru Makedon, crește văzând cu ochii.

După răspunsu Egiptul s'a declarat neatârnat, dar Englezii îl privilegiază deaproape.

Canalul dela Suez. — Marea însemnătate a Egiptului stă și în canalul *Suezului*, priu care trec cele mai multe

¹⁾ Viitorul industriei egiptene este legat în mare parte de *bumbac*. Nicaieri pe lume nu se gasește un bumbac mai bun ca aici, în India, de pe un hectar abia scoți 100 kg. de fire (torți; în Statele-Unite, poți scoate peste 200 kg., iar în Egipt un hectar poate da până la 400 kg. de fire, adică după prețurile de azi 400,000 lei dintr'o palmă de pământ! Cauza sta acolo ca bumbacului u prieste țara unde nu ploaie, dar se poate face irigație (cum e în Egipt).

marfuri ce se duc din Europa spre Asia, ori vin din Asia spre Europa.

De vreo 50 de ani, decând s'a tarat istmul și s'a despartit Africa de Asia, corăbiile nu mai au nevoie să apuce pe la capul Bunei-Speranțe, pe drumul găsit odata de Portughezi, și scurteaza calea mai mult de jumătate și trec din Mediterana spre Indu, luând drumul Maru-Roșu.

De unde înainte vreme o corabie care plecă din landul Adriaticei abia după 50 de zile ajungea la Bombay, azi ajunge în 15 zile. Și cum două treimi din corăbiile care trec prin canalul Suezului sânt ale Englezilor, aceștia, așezându-se în Egipt, au pus mâna pe Canal, pe care îl lărgesc necontenit cu taxele luate dela corăbiile care trec pe acolo — Canalul e lung aproape de 5 ori cât e dela Moeșu la București. O zi întreaga (24 de ore) trebuie vaporului să treacă din Suezetana în Marea-Roșie. Trecerea se face numai ziua; noaptea e dinol spre a nu face valuri, care să vatame malurile canalului.

Până acum 2 ani, prin Canalul Suezului treceau mai multe corăbii și mai multe marfuri decât pe orice altă cale de apă. În anul din urmă, prin Canalul Panama trec și multe corăbii.

Viața în Sahara. — Cine vede înțata oara Sahara, își închipuiește că are înțata ochilor țărâni ulei mari. Nisip, nisip și iarăși nisip, iar din loc în loc, pușua e presărată cu sare. De unde să li ieșă alata nisip ?

Adevărul e că Sahara aproape în întregime stă mai sus decât fața mării. Ea a fost odata brazdată cu mușii mari, însă vânturile i-a ros până în temete, pretocându-i în nisip. În locul lor se înfund azi podișuri și șesuri pe care vânturile mișcă mereu nisipul în chip de valuri uriașe (dune). Sevarța pământului pare că a amorțit. De milioane de ani, nu s'a mai mișcat, atâta de câteva crăpături prin care au ieșit lava, clădiul mușii mai mari decât Carpații (unii trec de 5000 m.). Ca niște turouri de voghe, mușii aceștia amorții și ei acuma, străjuiesc pustietatea.

Stigura viață a deșertului e vântul. Stigura nădejde a pușinilor locuitori ai Saharei e luptua care le aduce câte o ploare mare. Ploile mărunte se evaporozza repede. Când cade însă câte o ploare mare, casele de lut sărat se moale și se surpa, dar apa pătrunde sub pământ și ajută pușurile, făcând ca pușura trairul omului în câteva oaze. Restul Saharei este pustietate depușă. Nici urmă de țărba ori de altă lăptură vie. Deaceoa, Sahara e nu numai cel

mai mare deșert, dar e și cel mai pustiu depe toată fața pământului. Cum să trăiească aici omul, când soarele dogorește nisipul dunelor, înfierbântându-l până la 70°! Calei ca pe spuza unei voitre... Apă nicăieri, iar în lunile de iarnă frigul e așa de viu, încât ninsoarea și înghețul sînt o nouă plagă, într'un ținut lipsit de lemne. Iadată ce apune soarele, frigul vine brusc, amorțind pe călător ca și în țările apropiate de poli.

Iu adevăr, Sahara e locul cel mai osîndit al planetei. Plantele sînt o mare raritate. Când se întîmplă să plouă, e un fel de iarbă (așch) care răsare iute, înflorește și face sămînță. Apoi sămînța mîntă de vînt sau îngropată în nisip așteaptă ani și ani de zile (uneori peste 10 ani) pînă cade o altă ploaie, să încolțească din nou. Alte plante, mai spre marginea pustiei, își pun toată nădejdea în rădăcină. Deasupra vezi doar un ciomp ca degetul, în pămînt se întinde o rădăcină uriașă, pătrunzînd pînă la mare adîncime, unde dă apă.

Singurele vietăți sînt cele care rabdă de sete. Cămila, venită din Asia, ajută la trecerea prin pustie. Un soi de căprioară are în pînătece un fel de burduf, unde păstrează apa. — Struțul din Algeria a fost stîrpit de Francezi.

Și totuși e o vietate care nu se teme nici de pustie. E muscu—lagaciul Saharei. Ea călătorește pe spatele omului și al animalelor, urmărind pe cel care abia își țărăște pasul prin nisip. Afară de puține locuri cu apă sau oaze (adecă popasuri) Sahara este un fel de împărăție a morții, în care, vîntul socotit de localnici ca un duh necurat, își face mendrele, vînturînd mereu nisipul.

AFRICA MINORĂ

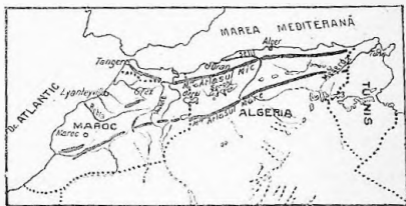
(Tunis, Algeria, Maroc)

Așezare. — În colțul de nord-vest al Africeii, se află o țară muntoasă, legată tot de continentul african, dar cu totul deosebită. Și *scoarța pământului*, și *clima*, și *locuitorii* sînt deosebiți de restul Africeii. Ținutul acesta înalt se numește Africa minoră (adecă o *Africă-Mică*, asemănătoare întrucîtva cu *Asia-Mică*). Ea se mărginește spre miazăzi cu pustia Saharei; spre apus, cu Oceanul Atlantic, iar spre miazănoapte și răsărit este învăluită de apele Mediteranei. — Dacă valurile Atlanticului ar năvăli peste Sahara și s'ar uni cu Mediterana, Africa-Mică s'ar asemăna cu o insulă înaltă.

Întindere. — Africa-Mică se întinde peste un ținut aproape cât Spania și Italia la un loc. (Cam de 4 ori cât România).

In vechime erau aci 3 țări: Mauritania, Numidia și Africa. In locul lor sânt azi tot 3 țări: Maroc, Algeria și Tunisul. — Numele Africa s'a înțins peste tot continentul, numit pe vremea aceea Libya.

Pământul. — Pe când continentul african este un podiș clădit din pături așezate neted unele peste altele (ca bule unei căni), în colțul dela nord-vest, scoarța



s'a încrețit ca un postav, strivit de o apăsare orizontală. Deaceia, stratele pământului s'au ridicat în chip de valuri și au făcut niște șiruri de munți foarte înalți. Pe marginea dinspre Mediterana se întinde *Atlasul-Mic*; pe marginea dinspre Sahara se înalță *Atlasul-Mare*, iar la mijloc se află un podiș de două ori mai înalt decât cel ardelean. Inșă podișul acesta nu e neted, ci se văd în el și alte spinări de munți, care împart fața podișului în mai multe bazine fără scurgere.

Africa-Mică, pentru cel ce o vine din Sahara sau din Mediterana, se înălțează ca o cetate. Munții de pe marginea podișului au înălțimi ca ale Carpaților și ale Alpilor. In *Atlasul-Mare*, unele vârfuli sânt aproape cât Mont-Blanc, masivul cel mai ridicat din toată Europa. Deaceia, piseurile lui sânt albe de zăpadă, aproape tot timpul verii, măcar că la peale încep să călzească de cupter a Saharei.

Singurul ținut *câmpos* este cel de lângă țărmul Oc. Atlantic, cuprins între capătul Atlasului-Mare și strimtoarea dela Gibraltar.

Clima. — Peste vară, e cald, iar cerul e de un senin nebulburat. Spre toamnă însă și în timpul iernii, când munții și podișul se răcesc, vânturile ce vin din spre Oc. Atlantic ori din Mediterana, aduc *ploi*. Sus, pe culmile munților și pe podiș, ninge întocmai ca și în țara noastră.

Râuri. — Râuri mari nu se pot naște, deoarece ploile sânt puține, iar munții prea aproape de țărm, așa că ploile se opresc mai mult pe marginile muntoase ale Africii-Mici. Vara apoi plouă foarte puțin, iar căldura usucă repede pământul. — Zăpezile și ploile rătăcite sus pe podiș, abia pot hrăni niște lacuri fără scurgere, numite *șot*. Ele se țin lanț pe podișul algerian, înșirate în aceeași direcție, ca și munții.

Numai în Maroc, unde *podisul lipsese*, iar munții sânt mai înalți, și *câmpia* mai întinsă, râurile spre Atlantic sânt ceva mai lungi.

Din contra, pe marginea sahariacă a Africii-Mici, toate râurile sânt osândite să se piardă în nisip. Din munte ele pornesc cu ceva apă, dar, cu cât coboară spre Sahara, apa pleră și albă rămâne goală... Numai în timpul vijeliilor se umflă, apoi seacă iarăși.

Și aici, la poalele munților dinspre Sahara sânt lacuri foarte întinse, sărate și fără scurgere, ca și cele dene podiș.

* **Soturi.** — Mai tristă încă decât podișul de esoturia, (*Sorki, Parbi, Hodna*), etc., e partea dinspre Sahara, — mai ales cea dela sudul Tunisiei, unde stau iarăși în rând unii multe esoturia foarte întinse.

Unele din aceste lacuri sânt mai mari decât Dobrocea, dar ană n'an decât la mijloc. Sarea le acoperă cu un sloi de ghintă. Mergeți ca pe un pod gros de-o palmă — două; și străvezeli aproape ca sticla.

Și cecace e mai ciudat, podul acesta de sare nu e neted, el vălărit. În unele locuri, are coline până la 30 m. înălțime. Când bate vântul, podul acesta a lacului începe să tremure, iar pe unde e creu spărtură, apa sare în sus, după cum sare la noi iarna, când spărei o produseă în ghiața unui lac sau râu.

Dealul, apa în aceste «șoturi» nu-i deloc adâncă. Abia ar veni până la brâu. Dedesubt însă nămolul e în unele locuri gros de 50 m. Un pas dacă faci alături, cazi în fund, și mlaștina nu te mai lasă să ieși ulară; nu mai știe nimeni, unde te-ai enfundat.

— Acum vreo câteva zeci de ani, 1000 de cămile și 2000 călători, cari porniseră spre Sahara, au pierit în fundul acestor mlaștini amăgitoare.

Plante și animale. Africa-Mică se aseamănă în privința plantelor cu Spania și alte țări dinprejurul Mediteranei.

Pe marginea dinspre nord (numită *Tell* în Algeria) cât coasta munților e bine udată, se întind păduri de *stejar*, *portocali*, *maslini* și mai ales *vișă de vie*. Podgoria algeriană e vestită în toată lumea. (De aci se aduc în țara noastră vițe altoite). Tot aci, în lășia cu ploii mai bogate se cultivă și *cerealele*. Din coaja stojarului se scoate *pluta* din care se fac dopurile. Din contra, sus, pe podiș, vegetația e săracă. Copaci nu cresc din cauza secetei. În schimb este o iarbă foarte potrivită pentru fabricarea hârtiei.

* Alfa. — Înaltă până la o jumătate de metru și subțire de $\frac{1}{2}$ mm, iarba aceasta e așa de mlădioasă, încât locuicii o întrebuințează la tot felul de împletituri. Când în Europa n'au mai fost deajuns sdrențele pentru a face hârtie, iar fabricile nu întrebuințat lemn, paie și cânepă, atunci alfa podișului algerian și a unor șesuri din Tripoli a devenit o adevărată bogăție. S'a făcut o cale ferată de la țara până sus, și numai în cei dintâi 10 ani s'a vândut din Algeria iarbă din aceasta pentru suma de 50 milioane de franci.

Caravane de cămile, împovărate cu maldări de *alfa via* până la stapi, unde iarba e aleasă, strânsă în pachete, legată cu sârmă și cărată spre mare, la vapoare.

În sfârșit, pe marginea dinspre Sahara se cultivă mulți *curmalı*. Algeria e țara de unde pleacă cele mai multe cutii de curmale, fie puse slobod în cutii mici, fie tescuite în butoaie (ca sardelele).

Dacă în privința plantelor, Africa-Mică se aseamănă mai mult cu țările din împrejurul Mediteranei, unde cresc măslini, portocali, lămâi, dafin, vie, etc., în ce privește animalele, ea se leagă mai mult de Africa. Aci trăiesc încă *lei*, *hiene*, *șacali*, *antilope*, iar ca animal de povară întâlnim peste tot *cămila*. Odinioară (acum vreo 200 de ani), ținuturile din nordul Africei erau îmbrăcate cu păduri atât de dese, încât trăiau pe aici și *elefanți sălbateci*. Vânătoarea însă, precum și tăierea pădurilor, și secarea izvoarelor a împușinat mereu cetele de elefanți, până ce s'a stins cu totul sămânța acestui deștept și puternic animal.

În schimb, au sporit mult animalele domestice. *Cai* (de rasa arabă), *măgari*, *catâri*, *oi* și *capre* sânt din belșug. Din lâna lor se face covoare, iar din piele se lucrează vestita piele numită *marokin* (după numele orașului Maroko).

Locuitorii. Cei mai vechi locuitori ai nordului Africei au fost *Berberii*, adică ramura *hamită*.

Așa i-a poreclit Romanii. Ei cuprinseseră toate țările Atlasului și ridicaseră aici orașe tot așa de frumoase, ca și cele din Italia: cu palate, lagăre, drumuri, etc. Localnicii însă nu apucaseră însă să învețe limba latină. Iar Romanii, ca și Grecii, numiau *barbari* pe toți cei care nu știau limba lor. Din *barbari* a ieșit apoi numele *Berberi*.

Peste vechea populație hamită a Berberilor, venise înainte de cucerirea umană neamul *Semit* al Cartaginezilor. Romanii însă au răpus Cartagina.

După căderea Romanilor au venit și alți străini, dar cei mai însemnați au fost *Arabii*. Acest nou val semit a cuprins tot nordul continentului, până în Atlantic, ba au trecut și în Spania, pe care au stăpânit-o timp de mai multe secole.

Din amestecul *Arabilor* cu *Berberii* au ieșit *Mauri*.— Însă amestecul acesta s'a făcut mai ales în orașe; pe când în sate s'a păstrat până azi tulpina hamită destul

de curată. — După cum *felahul*, adică *plugarul egiptean* e la fel cu cel care lucră lunca Nilului în vremea Faraonilor (cu 5—6000 de ani înainte), tot așa și Berberii de azi — mai a' în satele de munte — sânt tot *vechii locuitori*, pe care îi găsiseră aici Cartaginezii, Romanii apoi Arabii.

Ca neamuri străine au mai venit aici cu *negozul*, *Ebreii* porniți din Palestina și Egipt; și *Negrii* sosiți din părțile Sudanului, și vânduți ca robi.

În timpurile din urmă s'au strecurat aici și alți oaspeți: în *Tunis* s'au înfipt mai ales Italianii, iar în Algeria, de 100 de ani pătrund pe încetul Francezii, după cum în cotul dela Gibraltar au pătruns Spaniolii. Stăpânii însă ai Africei-Mici sânt Francezii. — Dacă ar avea prisos mai mare de populație, s'ar putea întemeia aici o nouă Franță, de două ori mai mare decât cea din Europa.

Deocamdată, populația Africei de Nord este încă *prea rară*. E aproape cât a Egiptului, măcar că Egiptul e o *oază*, adică lunca unui râu, pe când țărilor Atlasului sânt cu mult mai felurite ca înfățișare și mijloace de *trăin*. — Putem zice că numai marginea dinspre Mediterană e destul de locuită. Acolo plouă mai mult, acolo e agricultura, acolo e și populația cea mai deasă.

În timpul din urmă, de când Marocul a intrat sub mâna Franței, Europeanii dau năvală mai ales spre șesul marocan, unde orașele sporesc vâzând cu ochii.

Avuții. — Pe lângă plantele și animalele înșirate mai sus, Africa de Nord are în deosebi următoarele *isvoare de câștig*.

În șes agricultura se bizue în deosebi pe *porumb*. În Maroc sânt unele regiuni cu pământ negru (*chernozioni*) ca în România. Alături de cereale, Francezii au introdus *cultivarea bumbacului*, luându-se după pilda Egiptului.

Pădurile sânt rare; au fost brăcuite prostesțe și de-

aceea, seceta a început să fie simțită. Aproape la fiecare 8 ani de zile vine câte o foamete cumplită.

Lâna animalelor e întrebuințată pentru fabricarea *păturilor* de învelit, iar pielea pentru încălțăminte.

Dar *averea cea mai de preț în timpurile din urmă sânt fosfații*. Și în Maroc, și în răsăritul Algeriei, ca și în Tunis, sânt atâtea strute de fosfați, încât Franța este acum *a doua țară din lume* (după St.-Unitel) în ce privește aceste îngrășăminte minerale, atât de necesare plugarilor.

Orașe. — Având atâtea înlesniri, locuitorii Africii-Mici duc o viață la fel ca a Spaniolilor, Italianilor și Francezilor de lângă Mediterană. De când Franța stăpânește aceste ținuturi, ele înfloresc mercur: satele se înmulțesc, iar orașele sporesc văzând cu ochii. De pildă Marocul eră nână nu de mult o țară foarte înarodiată. Sultanul nu da voie nimănui să intre în țara lui. El sta când la *Marakeș* (— cel înmădobit) când la *Fez* (un oraș de 3 ori mai mare), dar puterea lui nu se întindea prea departe de capitală. Canii triburilor dinspre Atlas nu vo'au să știe de poruncile Sultanului și se puneau de pricină, când eră vorba să plătească impozite. Doaceea, de multe ori Sultanul trebuia să poarte război în țara lui, ca să domolească supușii răsvrățiți.

Azi lucrurile s'au schimbat cu totul. Francezii au pătruns în toate colțurile Marocului. Au făcut șosele și drumuri de fier: au săpat rufuri unde lipseă apă: au înlesnit negoțul, etc. Și astfel a ieșit ca din pământ la fărâ un oraș nou, *Cosablanca*, e la fel cu cele mai frumoase din Europa. În anul din urmă i s'a dat numele generalului *Lyautey* care a pus la cale gospodăria Marocului. (Acest port face singur jumătate din tot negoțul țării. E poarta de intrare pentru toți străinii cari vin în Maroc).

Tanger e portul care păzește strâmtoarea Gibraltarului. — E un fel de oraș internațional, unde stau tri-

mișii tuturor țărilor care au interes să privegheze poarta Mediteranei spre Atlantic.

Alger e portul cel mai însemnat al Algeriei. *Tunis* așezat nu departe de ruinele vechii Cartageni, păzește a doua poartă a Mediteranei (cea dintre Africa și Sicilia).

Sub povățuirea blândă și înțeleaptă a Francezilor, Africa-Mică a ajuns un fel de prelungire a Franței în sudul Mediteranei.

Africa Engleză de Sud

Așezare.—Capătul de miazăzi al Africii, stăpânit azi de Englezi, e un ținut mărginaș. Din toate părțile colțul acesta de uscat e înconjurat numai de apele Oceanului (spre apus Oceanul Atlantic, iar spre răsărit Oceanul Indian). Pe când Mediterana e plină de insule și peninsule, apropiate unele de altele, Africa de miazăzi e la marginea uscatului și nu are nici un vecin, afară de insula Madagascar.

Întindere.—Dela *Capul Acelor* până în linia lui *Zambesi-Kubango*, călătorul străbate numai pământ supus de Englezi (aproape 4 mil. km. □). Arhipelagul englez ar încăpea aproape întreg numai în statul numit *Transvaal* (între Limpopo și Vaal).

Dar stăpânirea engleză se întinde și mai departe: trece de *Zambesi* și înaintează peste *Marile Lacuri* și basinul Nilului, până în Marea Mediterană. Afară de o fâșie portugheză (unde se varsă *Zambesi*) și 2 lașii italiene (*Somali* și *Eritreia*), și împărăția muntoasă a *Abisinie*, putem zice că aproape toată jumătatea răsăriteană a continentului african este în mâinile Englezilor. Planul lor e să lege printr-o cale ferată Alexandria de *Captown*.

Pământul.—După ce e rău așezat (adecă privește spre pustietatea apelor ce înconjoară continentul *Antarctic*, unde nu locuște nici o ființă omenească), pământul din colțul de miazăzi al Africii e și rău întocmit. E un fel de *podis* (mai înalt decât cel algerian), dar înconjurat, ca și Africa-Mică, de munți care opresc aerul

umed al oceanului să pătrundă spre mijlocul podișului. Astfel, la răsărit se întinde în lungul țărnelui zidul Munților Scorpiei (cât Alpii de înalți). Spre apus, se întinde iarăși în lungul țărnelui înălțimi cât ale Carpaților. Intre ele podișul se pleacă dela sud spre nord. Prin urmare, cine vine dinspre mare trebuie să suie cu mari greutate, treaptă după treaptă, până ajunge sus pe podiș.



Clima. — Fiind înconjurată de înălțimi, Africa de miazăzi e osândită să nu aibă umezcală destulă. Ploile aduse de alizeu se opresc pe lanțul munților răsăriteni și formează râuri scurte, care se scurg repede în Ocean. Apoi, cu cât înaintezi spre apus de Munții Scorpiei, cu atâta ploile scad, iar Kalahari este ca o soră mai mică a Saharei. — Pe acolo ploile sânt o mare raritate. (Numele Kalahari însemnează: *Chimuitoare*).

Râuri. — Până în linia lui Zambesi, nu-i nici un râu mare. Mai cuoscut e *Limpopo*, care are noroc de

ploile venite dinspre răsărit, unde se și varsă, adunând aproape toate apele statului Transvaal. Din contra, *Orange* (care isvorăște din Munții Scorpiei, dar îi întoarce spatele și se depărtează spre apus) cu cât înaintează, cu atât intră în ținuturi tot mai secetoase. De aceea, el scade că uncori rămân în albia lui numai niște bălți.

Plante și animale. — Cum e răspândită umezeala, așa se împarte și vegetația și animalele.

Pe coasta de răsărit, Munții Scorpiei și în general țărnul african, udat de ploile alizeului, e acoperit de o pădure uriașă, plină de palmieri și alte plante tropicale.

Din contra, sus pe podiș, cu cât te depășiezi de munți, cu atât, se simte seceta iar copacii se împuținează, făcând loc ierburilor stepei. După ploaie, ierburile acestea cresc iute, înveselind tot ținutul umezit. Dar îndată ce începe seceta, iarba se usucă, pământul crapă și înlățișarea țării e tristă. Înălțea, spre țărnul apusean (între Orange și Kunene), țărnul Africeii e o adevărată pustietate. Nu găsești nici măcar un izvor de băut, pe întindere de sute de kilometri.

Animalele se împart și ele după vegetație. În pădurile dela răsărit e o forfotă de vietăți, ca în toate țările umede și calde. — Sus, pe podiș, în ierburile stepei rălăcesc mari turme de ierbivore, între care zebrii și bivoli sunt cei mai de seamă, iar în urma lor vin carnivorele cele mari (*leu*). *Struții* sânt aci la largul lor.

Locuitorii. — Și în capătul de sud al Africeii, ca și în Africa-Mică, s'au așezat rânduri-rânduri mai multe neamuri de oameni.

Cei mai vechi locuitori au fost *Boșimanii*. Ei au fost striintorați mereu, așa că astăzi nu se mai întâlnesc decât în părțile cele mai pustii, având ca animal domestic numai pe *câine*. Mici de trup, cu pielea sbârțită (de un galben murdar), bieții Boșimani își țin zilele

vânând. Trăesc dela mână până la gură. Dorm ca sălbătăciunile, unde se întâmplă. N'au nici măcar sate statornice.

Peste Boșimani, cari odinioară erau cu mult mai numeroși și ocupau un ținut cu mult mai întins, au venit dinspre nord *Negrii*. Înfașurarea acestei rase e cu totul alta: înalți, puternici și cu pielea neagră, nu gălbuc. Acești năvălitori (*Bantu*, *Zuluși*) au și o viață deosebită. Ei nu sânt vânători, ci păstori: țin cirezi mari de vite (în deosebi vaci).

În sfârșit, peste neamurile negre, au venit de câteva sute de ani și venetici de rasă albă. Când Portughezii căutau drumul spre India (acum vreo 400 de ani), nimeni în Europa nu se gândea să se așeze într'un ținut atât de primejdios, căruia corăbierii îi dădură numele de *Capul Furtunilor*. Dar, de voie—de nevoie, trebuiau să facă aci popas și astfel *Portughezii*, iar după ei *Olandezii* s'au așezat statornic aici, păstrând numele de *Buri* (adecă *țărani* fugiți din Olanda).—Deprinși cu munca din Țările-de-Jos, ei s'au pus și aci pe muncă, întâi lângă țărm, apoi pătrunzând tot mai adânc în continent și împingând pe băștinași îndărăt. Dar cu cât înaintau spre podiș, cu atâta și-au dat scama că munca cea mai rodnică aici e păstoria. Au început deci să se îndeletnicească cu creșterea vitelor și să se ajute cu robi negri pentru paza cirezilor lor.

Acum vreo sută de ani, *Englezii* au răpit această colonie dela *Olandezi* (după cum aceștia o răpiseră dela *Portughezi*) și, desființând robia, au silit pe *Olandezi* — sau, cum își zic ei, *Buri* — să lase liberi pe robii *Negri*. Atunci *Burii*, văzându-se sărăciți, o parte din ei au părăsit *Colonia Capului*; au luat vitele și, încărcând avuțul lor în care cu câte 10 perechi de boi, au pornit să se așeze la nord de *Orange*. Astfel s'au întemeiat două republici: *Orange* cu capitala *Bloem-*

fontein. între Orange și Vaal; și Transvaal cu capitala Pretoria, dincolo de Vaal; până la Limpopo.

Dar nici aici n'au fost lăsați în pace de Englezi. Aceștia se întinsera de jur-împrejurul celor două republici, iar pe vremea războiului nostru cu Turcii, au încercat să pună stăpânire și pe pământul Burilor. Burii, ne mai putând fugi de astădată spre nord (ar fi dat peste musca țețe care le-ar fi ucis vitele), au pus mâna pe arme. Englezii au fost bătuiți și cele două republice au fost recunoscute libere.

Din nenorocire pentru Buri, lucrul nu s'a sfârșit cu atât. Căci, descoperindu-se pe pământul lor mine bogate de aur și diamant, Englezii au năpădit din nou ca lucrători, *bancheri*, etc., și au devenit așa de numeroși, încât au cercat iarăși să pună mâna pe țările Burilor. Astfel s'a început al doilea războiu. Burii, deși puțini la număr (câteva sute de mii), s'au bătut timp de vreo trei ani de zile cu marele imperiu englez. Fiind trăgaci lară pereche, în luptele dela început i-au stins pe Englezi; și, dacă ar fi fost mai numeroși, i-ar fi măturat pentru totdeauna din țara lor. S'a adevărit însă și aci, că o țară, fie mică, fie mare, numai atunci se poate împotrivi năvălirii străinilor, când locuitorii se îndesese așa de tare, încât să nu se lase loc străinilor să se așeze și să lucreze pământul ei.

În adevăr, oboșiți în cele din urmă de atâtea lupte, Burii s'au plecat la pace. Astfel, Anglia întinde astăzi stăpânirea ei dela Cap până în valea Nilului, tăind în două posesiunile portugheze.

Bancherul care a învățat intrigile și a adus războiul pe capul nenorociților Buri, a înjghebat între Limpopo, Niassa, Tanganika, Zambesi, și Kalahari o nouă provincie numită Rhodesia (după numele său: Cecil Rhodes). Așa că țările engleze din sudul Africii și cele depe valca Nilului, erau despărțite abia prin o palmă de pământ — o distanță de 2^o, cât ține dela capătul nordic al lui Tanganika până la locul Albert-Eduard. Cândul bancherului fusese să ștergă și acență despărțire de 2^o și să întindă stăpânirea en-

gleză dela un capăt al Africeii pană la celălalt, adică pe un șir
de 64° peste care el voia să construiască un drum de fier.



O Boșimană.



Un Kmal.

În urma războiului european, visul Englezilor s'a înlăptuit. Ți-
nuturile stăpânite odinioară de Germani, atât la apus de Kalahari,

cât și cele dintre Rhodesia și lacul Victoria au intrat în mâna Englezilor care au acuzat drumul slobod dela gurile Nilului până la capul Bunei-Speranțe, Calea ferată a și înaintat dela *Captonn* până la izvoarele lui Congo.



O căpetenie a Hotentoșilor pornind la războiu.

Ținutul dela Cap și până în Zambesi, are vreo 11 milioane locuitori, dintre care numai vreun milion sânt Albi, iar restul *Africani*.

Albii au găsit în Africa de sud un ținu "prichic și sănătos, mulțumită podișurilor răcoroase, unde nu pătrund figurile dela țărni. Dovadă sânt Burii, care trăesc acolo de sute de ani, și de bună seamă colțul acesta



Kimberley cu mine de diamante.

al Africeii va-și în scurtă vreme deplin locuit numai de Albi, deoarece localnicii se împuținează mereu.

Kafrii, *Hotentofii* și *Boșimanii* sânt în descreștere. Incercarea de a-i creștina n'a dat roadele așteptate. Rachiul și alte rele europene s'au lipit mai lesne de dânșii, -- ceeace îi prăpădește văzând cu ochii.

Cu timpul va rămâne deci pe seama Negrilor numai mijlocul cel cald și umed al continentului.

Avuția. — Produsele acestor ținuuri engleze din sudul Africii sânt foarte felurite.

Pe țărmul dela sud și dela răsărit, unde plouă destul, se face *agricultură* și mai ales *via* dă roade minunate. — În timpul din urmă s'au făcut și mari plantații de *portocale*, deoarece clima e ea și în țările Mediteranei.

Cu cât te sui însă mai sus pe podiș, cu atâta **umezeala** descrește.

Trecuta a doua (începând dela mare) se numește *Karoo* (—*kuru*) ceea ce înseamnă *tare*, fiindcă în timpul de secetă, pământul se întărește par'că ar fi carămidă.

Îndată însă ce pornesc ploile, iarba crește peste tot și face un **mîminat** ținut de pășuni. Deaceia, **adevărată bogăție** a *Coloniei dela Cap* nu este **agricultura**, ci **turmele de vite**: în vîndul întâi *vin oile* (14 mil.), apoi *cornutele mari, caii și caprele* (de Angora). — După aur a doua avere însemnată e **lâna**.

Și nu numai **Europenii așezați în Africa**, dar chiar localnicii, adică *Hotentotii*, își potrec mai toată viața lor în urma turmelor de vite.

Cădere și cu carabina în umăr, unul păzește o circada al cărei număr de vite abia-îl mai știe: iar când se sfârșește **iarba într'un** loc, pornesc mai departe, încercînd tot ce are în care grele, la care injugă câte zece perechi de boi.

Struțul e deasemenea crescut cu multă îngrijire pentru penele lui. O păreche costă până la 1200 fr., dar penele celor sălbatici sânt cu mult mai frumoase.

Averea însă, care bate mai mult la ochi, este **diamantul și aurul**. Nicăieri pe fața pământului nu e ținut mai întins, unde să se găsească atâtea **diamante**. Îndată ce s'a aflat **aceasta** (acuma câteva zeci de ani) s'au adunat aci (la *Kimberley*) venetici din toate părțile

lunci și, ca din pământ, au ieșit: orașe, căi ferate, telegrafe, bancheri, etc., care au adus nenorocirea pe capul Burilor.

Cele mai vestite mine de aur sânt cele dela *Johannesburg*. Africa de Sud este azi întâia țară din lume cu privire la aur.

Orașc. — Cel mai cunoscut e *Cap-Town*, dar centrul cărmuirii stă la *Pretoria*. *Johannesburg* însă a ajuns mai mare decât capitala.

Englezii privesc acum Africa de Sud ca o a doua patrie: e una din cele 3 țări unde clima le priește (*Canada*, *Australia* și *Africa de Sud*).

Rezumat asupra Africei

1. **Suprafața.** — Aproxim 30 mil. km. □ cu 140 mil. locuitori.
2. **Hotar:** Apă din jur împrejur. Spre răsărit, insulele cele mai depărtate sânt: *Amirantele*, *Seycheles* și *Mauriciu*; spre Apus: *Madeira* și *Ins. Capul Verde*.
3. **Pământul.** — Muntele cel mai înalt, *Kilimangiaro* (6000 metri).
4. **Ape:** Râul cel mai mare: *Congo* (scoate apele dintr'un ținut de 15 ori mai mare decât *România*).
Râul cel mai lung: *Nilul*. (Dacă adăugi lui *Congo* lungimea *Nistrului*, abia faci un fluviu cât *Nilul*).
Lacul cel mai mare: *Victoria* (cam de 8 ori mai mare decât *Onega*) și cu puțina mai mare decât *Aral*.
5. **State.** — Independente numai 3: *Abisinia*, *Egiptul* și *Liberia*.
Ca întindere, țara cea mai apropiată de *România* este *Transnal*, aşezată pe acelaș meridian cu țara noastră. Ca latitudine, *România*, or stă în emisfera cealaltă cu 10 grade și mai bine la sud de *Capul Bunei-Speranțe*.
6. **Orașul** cel mai mare este *Cairo* (800.000 loc).
7. **Căile ferate** sânt puține și trunchiate, adică nu se leagă încă unele cu altele, ci înaintează cât pot dela țărm spre interior. — Cel mai însemnat drum de fier e cel din lungul *Nilului*, care va uni în curând *Alexandria* cu marele *Lacuri* ecuatoriale, unde se va întâlni cu drumul care dela *Cap* a înaintat până la izvoarele fluviului *Congo*.

Așezarea. — Cum e Africa tăiată în două părți egale de ecuator, deasemenea și Australia e tăiată în două părți aproape egale de *tropicul Capricornului*. Prin urmare, continentul australian stă pe glob în dreptul pustiei *Kalahari*; — chiar așezarea lui arată, că acest continent e meuit să fie în mare parte o *pustie*.

E singurul continent așezat numai în emisfera australă.

Întinderea e de $7\frac{1}{2}$ mil. — E continentul cel mai mic dintre toate și cel mai de pe urmă cunoscut de Europeni.

S'a numit astfel dela vorba *auster* — vântul de sud.

A) Pământul

1. Țărmurile sânt, ca și ale Africei, foarte puțin crestate. Singurul golf mai de seamă e *Carpentaria*, iar singura peninsulă mai mare este *York*, care se sfârșește cu capul *York*.

Și nu numai că n'are creștături bune pentru porturi, dar coralii au făcut par'că inadins, în multe locuri, un lanț de insule foarte primejdioase pentru corăbii, care vor să se apropie de țărm. Așa, la răsărit e: *Marea barieră*, un adevărat zăgaz de corali.

* *Marea Coraliilor*. — La răsărit de Australia, coralii au zidit atâtea insule, încât marea a căpătat numele lor.

Din fundul apelor calde ale oceanului, viețușile acestor clădesc pe încetul un fel de ziduri, ale căror creștete se apropie până în fața apei. Coralii se întind însă nu numai în sus, ci și în laturi și astfel, cu vremea se arată pe încetul insule, acolo, unde mai înainte se întindea luciul apelor mării. Dar, până să se zărească insula deasupra valurilor, corăbierul nici nu bănuște ce primejdie se află dedesubt. E destul o ciocnire mai tare, și corabia se înjapenește în stâncile făcute de corali, ori lasă apa să intre înăuntru și se scufundă cu oameni cu tot.

¹⁾ *Caiet-Atlas*, Continentele fără Europa.

2. Înăuntru. continentul australian e. ca și Africa, mai mult un podiș, iar spre răsărit. scoarța pământului se ridică și formează (tot ca și în Africa) un lanț de munți – *Alpii australieni*, care nu ajung nicăeri înălțimea



Carpaților. Tăiat în curmeziș, dela apus spre răsărit și privit dintr'o parte, pământul australian s'ar arăta astfel:



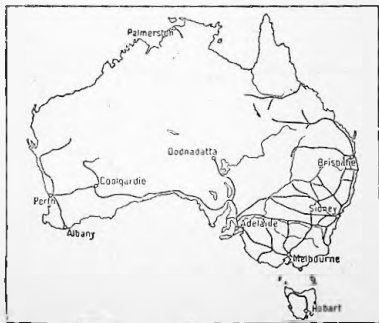
O tăietură în pământul Australiei.

Cu toate că Alpii australieni sânt mici și aproape de tropic, în unele locuri zăpada nu se topește deloc peste vară; ba pe vârfuri ninge încă și vara – așa e de

răcoare în emisfera apelor. Prin urmare, (înuiul de lângă munți se aseamănă mult cu al Europei — în ce privește clima și traiul locuitorilor.

B) Clima și râurile

Din cauza așezării sub tropic, vântul cel mai de seamă al Australiei e alizeul de SE. Și, fiindcă vine peste ocean el aduce destulă umezeală continentului;



Drumurile de fier sânt numai pe marginea continentului, ca și cele africane. Între jârniul de nord și cel de sud, legătura se face numai printr-o linie telegrafică, așezată de vreo 50 de miu cu mari greutateji. Stâlpii sânt de fier spre a nu li măncaji de termita.

din nenorocire, munții stau chiar pe țărnă, în drumul alizeului, (înând calea norilor. Ploaia cea mai multă se oprește, așa dar pe acești munți, apoi aerul trece mai departe pe continent, fără să mai aibă umezeală ¹⁾).

¹⁾ Cniel.-Atlas, V, 2.

Deaceca, Australia (ca și *Kalahari*, unde ploaia nu pătrunde tot din pricina coastei înalte dinspre răsărit) e mai toată o *pustie*: — nicăeri n'au murit mai mulți călători de sete, decât în acest continent. Singurul râu mare e *Murray*. — dar și el scacă uneori. — se ascamnă mai mult cu un șir de bălți.

* **Murray.** — Deoarece fluviul acesta, împreună cu afluenții săi, se întinde pe un ținut lat, cum ar fi între Marea Baltică, Adriatică și Marea-Neagră, ai așteptă să fie mare — de pildă cât Dunărea. E drept că pe timp de ploaie, se umflă uneori și chiar se revarsă peste maluri; dar, îndată ce începe seceta, el scade până ce plutirea vaselor nu mai e cu putință.

Totuși *Murray* slujește pentru transportul lănci nenumăratelor *ovine* ce pase pe malurile sale. Îndată ce apa se umflă, telegraful dă de știre la toate stațiile din lungul râului: negustorii, încarcă lăna, iar lăuntrile pot coborî atunci la mare, unde așteaptă vapoarele, să o aducă spre fabricile Europei. — Aproape jumătate din export e numai lână.

C) Plante și animale ¹⁾

Spre răsărit, unde plouă mai mult, pământul e bine îmbrăcat cu iarbă și cu copaci. În pădurile australice, crește arborele cel mai înalt din lume, *eucaliptul*.

* *Eucaliptul* atinge chiar și 160 m. Bisericile și turnurile cele mai înalte ale orașelor noastre s'ar putea ascunde întregi sub ramurile lui, deoarece se găsește unul eucalipti care n'au ramuri decât de la 150 m. în sus! Ei sânt așa de groși, că în scorbura unuia au putut să intre trei călători cu cai cu tot, și să se întorcă înapoi fără să descalie.

Pentru ca să hrănească un trunchin așa de uriaș, rădăcinile pătrund până la o adâncime de peste 33 m. — Piramidele sfente de mâna omului sânt o jucărie față de palatul veșnic verde al unui astfel de arbore, iar copacii noștri de câțiva metri lungime ar fi alături de eucalipti, ca niște lăstari subțiri.

Cu cât te depărtezi însu de țarm, cu atât pădurile se răresc: pământul începe a fi acoperit mai mult cu

¹⁾ *Caiet-Atlas*, V, 5, 6.

iarbă (cevă asemănător cu savanele africane). iar copacii se mai găsesc numai lângă râuri. unde au mereu apă la rădăcină.

În sfârșit, dela o vreme încețează și copacii. și ierburile pentru a începe pustia adevărată. Ară. pământul



Eucaliptul (cel mai înalt copac din lume).

e gol sau acoperit cu un tufiș spinos, numai scrub (= mătură tociță). Nici cu focul nu poți răsbî prin mărăcinișul acesta, care înghimpă în toate părțile, ca ariciul. — Totuși, nu de mult, Australia a putut fi trecută în curmeziș cu automobile puternice.

Cât privește animalele de folos, Australia, înainte de venirea Europeanilor, n'avea mai nimic. Vitele Australianului erau: *dingo* (un câine sălbatic) și *kangurul*. În colo, el trebuia să se hrănească cu șerpi, viermi, omizi și alte victăți mai mărunte. — Nici că se putea o lipsă și o sărăcie mai mare!

Azi, Australia este foarte bogată în animale domestice. Mai acum vreo sută de ani, Englezii au făcut pe coasta dela răsărit un sătișor, unde corăbiile auncu pe pușcăriași din Europa, ca să nu se mai poată întoarce înapoi: dar, văzând aceștia că pământul e bun, au început să aducă din Europa vite, iar astăzi, în savanele Australiei, pase turmele cele mai mari din lume! Lâna australiană umple fabricile Europei, și vapoare înadins făcute aduc carnea în gheață până la Londra.

La sfârșitul războiului celui mare Australia avea aproape 90 mil. de oi și 15 mil. de corbute mari. Australia dă 1/4 din toată lâna din lume, adică e cel mai mare producător de lâna. Dar numărul vitelor se schimbă repede. În anii prea secetoși, oile pier sau sunt tăiate cu milioanele. Apoi în câțiva ani, lumeele sporesc iarăși.

Locuitorii

1. Negrii australianii. — Pe un continent așa de mic și sărac trăia înainte de venirea Europeanilor neamul de oameni cel mai urât dintre toate. Pielea e neagră, barba mare, părul foarte creț (dar nu lănos ca la Negri), gura mare, picioarele subțiri și fără pulpe, pânțelele prea mare.

* Negrii Australianii, umbla mai mult desbrăcați. Își văpșese trupul și-și fac împunsături în piele, în chip de înfrumusețare (*tutuaj*). Ei se hrănesc mai ales cu rădăcini, viermi și pește. Din timp în timp, maiucid și câte un kangur, dar vânatul acesta s'a rărit.

Dacă au prins un kangur, fac o groapă, aprind acolo un foc și pun pietre deasupra. Când pietrele sunt fierbinți, aruncă în groapă vânatul învelit cu foi de eucaliptus, apoi îl acoperă cu cenușă și

cu pietre incalzite. — Să-l țarbă cu apă nu se pricep și nici n'm oale.

La masa, bărbății iau partea cea mai bună, iar femeile primesc rămășițele. Sunt așa de erazi față de soțiile lor, că mai nu e femeie, care să nu aibă rani pe trup.

În deosebire de alți sălbatici, Australianii n'au putut născoci arcul și săgeata. În schimb, ei au o armă, *barnerangul*, mai minunată decât o tunură. O svârli: ea se depărtează cam la 16 m., și



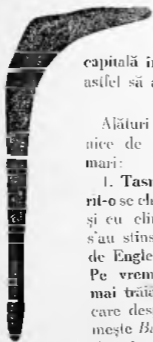
Australian.

apoi deodată se înalță în sus vreo 20 m. și vine să-ți cadă înapoi la picioare.

2. **Europeanii.**—Băștinașii vor pieri în curând, deoarece tot pământul cel bun a fost luat în stăpânire de Europeani și în deosebi de *Englezi*. (Colțul de SE al Australiei a ajuns azi o adevărată Anglie).

În locul satelor făcute de hoști acum o 100 de ani, s'au ridicat orașe, ca cele mai mari și mai frumoase

din Europa. *Sidney* întrece *Cairo* orașul cel mai mare al Africii. *Melbourne* are 700.000 de locuitori (stă pe aceeaș treaptă cu *Liverpool*). Dealtfel, o bună parte din populația întregului continent se află așezată la orașe. (Cu toți, locuitorii Australiei abiă sânt vreo 5 milioane și jumătate).



Boomerang.

Toată Australia e împărțită în 7 State, care s'au hotărât de curând să-și aleagă o singură capitală în satul muntos *Cunberra*, menit astfel să ajungă un oraș mare și frumos.

Alături de Australia, mai sânt vrednice de ținut minte câteva insule mai mari:

1. **Tasmania** (corăbierul care a descoperit-o se cheamă *Tasman*) e o insulă roditoare și cu climă foarte dulce. Aci băștinași s'au stins cu desăvârșire, fiind prizonieri de Englezi care i-au vânat ca pe fiare. Pe vremea războiului nostru cu Turcii, mai trăia acolo o babă. — Strâmtoarea care desparte insula de continent se numește *Bass*, tot după numele unui corăbier. Apa în strâmtoare e puțin adâncă. Dacă Oceanul ar scădea numai cu 200 m., Tasmania s'ar lipi de continent.

2. O salbă de insule: două mari, la capete: *Noua-Guinea* și *Noua-Zelandă*, iar la mijloc altele mai mărunțele: insulele lui *Solomon*, *Nouile-Hebride*, *Noua-Caledonie* și *Figi* (sute de insule ridicate ca niște munți din mare, având unele și vulcani!).

Insulele acestea erau odinioară legate cu Australia, dar s'au despărțit, ca și Tasmania, deoarece uscatul s'a prăbușit, lăsând loc apelor mării.—Ele arată acum

marginea vechiului continent, iar vulcanii sânt mărturie că nu s'au astupat încă deplin toate crăpăturile coajei prăbușite sub apele oceanului.



Vânător Australian.

După Groenlanda, care e un fel de mic continent de gheață Noua-Guinea este insula cea mai mare a pământului. Vine cam cât Scandinavia, adică, de vreo 2 ori mai mare ca regatul României.

Insulele acestea sânt muntoase (au muuți cât Alpii de mari) sânt bine udate în partea de unde bate vântul (alizeu) și deaceea sânt acoperite cu vegetație bogată, — nu-s sterpe ca în mijlocul Australiei.

Locuitorii sânt tot negri la față, ca și Australianii, iar părul lor *lânos*, adecă seamănă mai mult cu al Negrilor din Africa. Ei se numesc *Papuași*, iar insulele lor, spre deosebire de Australia, formează la un loc *Melanesia*, adecă „insulele cu oameni *negri*“.

Din contra, pe *Noua-Zelandă* s'au așezat cu vremea oameni de rasă malaio-polinesiană.

3. *Noua-Zelandă* e o pereche de insule muntoase. Și ca mărime, și ca pământ, ele se aseamănă cu arhipelagul britanic: e un fel de „Anglie australiană, dar cu mult mai muntoasă.

Arhipelagul are multe insule; mai însemnate sânt numai două: *Insula dela Nord* și *Insula dela Sud*, despărțite prin strâmtoarea lui *Cook* (=kuk), după numele corăbierului care a cercetat acest arhipelag.

Populația acestor insule, când au fost descoperite de corăbierul *Tasman* și *Cook*, eră mai deșteaptă ca cea din Australia. Locuitorii erau o ramură a rasei malaio-polinesiană sau, cum li se zice, a „*Ţiganilor Oc. Pacific*“, care au zolit din insulă în insulă, până sau întins peste tot oceanul. ← Băştinașii (*Maori*) pier și aici.

Melunesia

Noua-Guinea, arhipelagul *Bismarck*, insulele lui *Solomon*, *Nouile-Hebride*, *Noua-Caledonie* și *Fiji*, sânt locuite de *Papuași* sau oameni cu „părul creț“. Fiindcă sânt negri la față, s'a dat acestor insule numele de *Melanesia*, dela vorba grecească *melas* = negru.

După cum *Malaezia* seamănă cu *Mongolia*, neamul cel mai întins pe continentul vechi, deasemenea și *Papuașii* seamănă cu *Australianii*, cari odinioară stăpâneau singuri mai tot continentul australian.

Numele de Papua e necunoscut între locuitorii insulelor pomenite mai sus. El e poreclă dată de Malaesi. Când aceștia au început a se întinde din miazănoaia continentului asiatic peste insulele dela răsărit și au dat de oameni cu „părul creț”, așa de deosebit de părul *balu*: al rasei mongole, ei le-au dat numele *papumah* (= păr creț).

Papuașii stau ceva mai sus decât Negrii Australieni. Capul e ceva mai mare și sânt mai deștepti.

La trup nu sânt mari. Pieptul e bine legat, dar adeseori picioarele sânt prea subțiri, — se aseamănă cu Urang-utanii.

Părul e lung, învârtit ca un șurub și stă sbârilit.

E o raritate să vezi un Papuaș cu părul netezit în ios. Ca și Australianii, ei sânt mâncători de oameni. De laudă este la dânșii pornirea spre înfrumusețarea locuințelor. Se înfrumusețează și ne ei prin *tatuare*.

Noua-Guinea ca mărime, e a doua insulă a globului. (Întâi stă Groenlanda). E foarte puțin cunoscută înăuntru. Totuș se știe că cea mai mare parte a insulei e acoperită de munți de 2 ori mai lungi decât Alpii și cu unele piscuri ce întrec chiar pe Mont-Blanc. (Au zăpadă măcar că sânt lângă ecuator).

Fiind aproape de ecuator, uriașa insulă e bine udată de ploii și e acoperită cu o vegetație foarte bogată. Mai ales crește bine *tutulul* și *bumbacul*. Toată este sub stăpânirea a 2 State: *Olanda* are jumătate dela apus; *Anglia* pe cea dela răsărit (împreună cu St.-Unitate ale Australiei, care au luat partea de odinioară a Germaniei). În Noua-Guinea este patria *pasărei paradisului*, vestită prin frumusețea ei.

Arhipelagul lui Bismarck e compus din mai multe, insule, ca niște seceri, așezate în chip de cunună. Ele erau stăpânite de Germani; acuma — de Australiani.

Insulele lui Solomon (afară de una) sânt în stăpânirea Australianilor. Ele sânt mai toate lunguețe și îndreptate în aceeași parte, ca și niște peștișori care innoată în aceeași direcție.

Nouile-Hebride n'au deocamdată nici un stăpân.

Noua-Caledonie e în puterea Francezilor. Insula e bogată, dar până azi servă mai mult de pușcărie: de aceea colonii se feresc de a se așeza pe dânsa.

Figi, un adevărat roi de insule, sânt stăpânite de Englezi. — Pe insulele acestea foarte roditoare. Papuașii s'au creștinat și se arată mai destoinici decât ceilalți frați ai lor din restul Melanesiei.

Polinesia și Micronesia

Continentul australian eră odată mult mai întins. Arcul de insule, care se întinde dela **Noua-Guinea** până la **Noua-Zelandă**, arată cam până unde se întindea odinioară uscatul. Dar, scoarța pământului s'a prăbușit, iar *insulele* au rămas izolate de continent. — Ca semn al acestei prăbușiri sânt *vulcanii* care însoțesc tot lanțul acestor insule din **Noua-Guinea** până în **Noua Zelandă**.

Noaptea, în mijlocul Oceanului, corăbierii îi văd de departe arzând ca niște focuri uriașe, care întregesc astfel *marele cerc de foc* dimprejurul Oceanului Pacific:

E drept însă că malul acesta fărâmat începe a li cârpi azi de corali, cari zidesc pe încetul insule. (*Marea barieră de ex.*), ca și când ar avea de gând să împlinescă la loc marginea prăbușită a continentului.

Dacă părăsim Australia și insulele legate odinioară cu uscatul acestui continent, și înaintăm în mijlocul Pacificului, nu mai găsim nicăieri nici o insulă mare: toate sânt *mărunțele* și-s așa de numeroase, încât roiului care stă la răsărit de Melanesia, i s'a dat numele 'de **Polinesia**, adecă „insule multe“; iar câtorva roiuri mai mici dela nordul Melanesiei, unde insulele sânt toate *foarte mici*, li s'a dat numele de **Micronesia**, adecă „insule mici“. Sânt atât de mici, că toate insulele Mi-

cronesiei și Polinesiei puse la un loc n'ar umple nici măcar Basarabia și Dobrogea.

Cele mai însemnate din insulele Micronesiei sânt: *Marianele, Carolinele, Marschal* și *Guilbert*.

Iar dintre insulele Polinesiei, cele mai vrednice de finut minte sânt:

Tonga, Samoa, Tahiti și *Marchisele*.



O femeie din Arhipelagul Samoa.

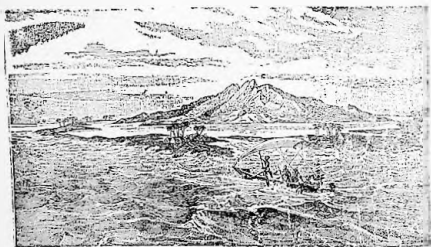
Stăpânitorii acestor insule sânt: Japonezii, Francezii și Englezii.

1. Japonezii au în puterea lor mai toată *Micronesia* (*Marianele, Carolinele* care au fost luate de la Germani).

2. Francezii stăpânesc marele roiu de insule, care se întind de la *Tubuai* la *Marchise*.

3. Englezii au și aci partea cea mai mare: ei domnesc aproape peste tot restul insulelor din Oceanul Pacific, afară de *Hawai*, care sânt ale St.-Unite, —servind ca stație de vapoare între America și Filipine. În *Hawai* sânt peste 200 de vulcani, între care și vulcanul cel mai mare al planetei: *Mauua-Ioa*.

Felul pământului. — Insulele din Micronesia și Polinesia au o înfățișare foarte simplă: ori sânt niște *insule netede*, parcă ar fi fost retezate de cineva cu cuțitul tocmai din fața oceanului; ori sânt *înalte* în chip de *munți*. Când sânt câmpoase, insulele au fost făcute de corali, — acele mici vietăți, care trăiesc în apă, clădind pe încetul locuințele lor până ajung în fața mării. Deoarece coralii cresc mai mult unde bat va-



O insulă vulcanică înconjurată de corali.

lurile, insulele acestea se adaugă mereu la margine, în felul unui copac care își adaugă un după un câte un *inel*. Chiar și au formă rotundă sau de inel.

Adesea corăbierul i se pare că nu e un petec de pământ până în fundul zării. Dar deodată vede că într'un loc valurile se sparg cu furie, ca și cum apa oceanului ar fierbe. Și în adevăr, când se apropie, vede că de sub valuri se ridică *stânci*, semn al unei insule de corali, neisprăvită încă.

Când valul se retrage, creștetul insulei, se arată uscat; când valul se întoarce, insula e acoperită cu totul. Coralji însă zădese fără preget, planițele aduse de valuri se încercă în aceste stânci, nisipul se amestecă cu ele și, dela o vreme, stânca e acoperită cu țărână și cu gunoii păsărilor de mare, care se odihnesc pe ea.

În slăbșit, dacă păsările aduc pe pînăurile lor semînțe de ierburi, insula începe a înverzi, iar valul nu întîrzie să aducă și el niseaiva nuci de palmier. Atunci deasupra se ridică trunchiurile gingașe ale palmierilor, adecă insula e gata pentru locuința omului.

Alte insule însă sînt *înalte*. Pe acestea le-a clădit o putere mai mare decît a coralilor.—le-au clădit vulcanii, care scot lava din sânul pămîntului.

Cei mai mulți vulcani sînt înșirați pe marginea Oceanului Pacific. S'a împlînt întoîrni, ca și cum ai apăsă în silă fundul unui vas, iar lichidul din el ar țâșni pe delături afară. Dar nici fundul oceanului n'a mai rămas întreg, el s'a crăpat, iar prin crăpături țâșnesc lavele, lava acestor vulcani *submarini* n'o vedem. Trebuie să treacă multă vreme, până ce un astfel de vulcan să-și arate vârful deasupra apei. Atunci, ne mai păsându-i de valuri, el se ridică repede și face un munte, adecă o insulă, acolo unde înainte eră numai luciul pustiu al apelor.

Clima. — E destul să vezi cum stau așezate insulele acestea, pentru ca să observi îndată cum va fi și clima lor. Ele se găsesc mai toate *între cele două tropice*, și anume: partea cea mai mare se allă: *între linia ecvatorială și tropicul de sud*.

Din toate părțile, ele sînt înconjurate de apa caldă a oceanului. Căldura e însă departe de a obosei pe om ca aiurea, căci insulele sînt *mici* și nu se pot încălzi prea tare, iar vîntul adie necontenit, gonind aerul cald și aducînd altul mai răcoros din ocean. Trebuie apoi să adăugăm și împrejurarea că cele vulcanice sînt adevărați *munți*; prin urmare răcoarea crește cu cât te sui spre vârful lor.

Răcoarea și primeniirea necontenită a aerului face, ca insulele acestea să fie *foarte sănătouse*. Nu se pomenesc de *friguri galbene*, de *holeră* ori de *ciumă*, ca aiurea în ținuturile calde și umede, unde plantele putrezesc și strică aerul.

Ploaie însă n'au toate deajuns: și anume, cele joase, care nu pot răci noții, au mai mult ploaie *zenitală*: cele înalte, primesc și ploi cauzate de *vînt*.

Râuri pe niște insule așa de mici sânt o raritate: alțiã dacã poate fi vorba de pâraie.

Plantele si animalele, pe aceste insule, nascute așa de târziu pe fața pământului, sânt mici și de puține soiuri. Dacã animalele mari n'au putut pătrunde în Australia, din pricina despărțirii de Asia, cu atât mai puțin ele n'aveau pe unde să intre în aceste insule mici și tinere.



Arbore de pâine

Plantele au sosit după întâmplarea valurilor: astfel din America tropicală a venit *palmierul care dă nuci*, din Asia au venit *bananul și arborele de pâine*, pe lângă o sumă de plante mai mărunțele.

Cu privire la animale, afară de cele aduse de Europeni, nu erau pe aceste insule decât animale mici și anume de cele cu aripi, care au putut mai lesne să treacă din insulă în insulă.

Foarte numeroși sânt *filieci*. Pe crengile arborelui de pâine stau ciucur; când îi sperii cu o lovitură, stolul

lor întunecă cerul. Păsările deasemenea sânt foarte numeroase: *papagai*, porumbei și alte păsări venite parte din America de Sud, parte din Asia și Australia.

Serpii sânt puțini, afară de șerpii de mare, care sânt mulți și grozav de veninoși.

În totul însă, insulele acestea umbrite de palmeri și banani, prin lipsa fiarelor sălbatice și prin vara lor veșnică, li s'au părut celor dinții corăbieri un fel de raiu



Polinesiani.

pământesc. Ei au dăruit acestor insule: *găina*, *porcul* și *capra*, animalele mărunte, care se mulțumesc cu puțin.

Populația. — Pornind dinspre Malaca, *Malaio-Polinesienii* s'au răspândit mai peste toate insulele Oceanului Pacific și Indian. Din Madagascar și până la insula Paștilor nemazii aceștia ai Oceanului Pacific s'au întins peste tot.

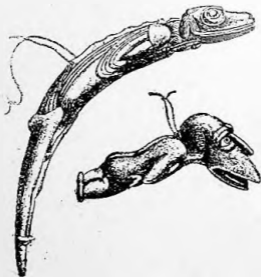
Și, după cum în Africa și în Asia, populația *neagră* a fost împinsă spre sud, deasemenea și *Malaio-Polinesienii*, plecând din sudul Asiei și năpădind în insulele Mediteranei Asiatice, au găsit o populație neagră, pe care au silit-o să se ascundă în *munți*, sau să fugă spre răsărit; — cei mai mulți au scăpat în marea insulă Noua-Guinea, centrul Melanesiei.

Năvălitorii Polinesieni nu s'au oprit însă numai în insulele de lângă Australia și Asia, ci au înaintat și spre

răsărit, roind cu luntrile lor în tot Oceanul Pacific, până la depărtata insulă a *Paștilor* care stă nu departe de America sudică.

— Cum au putut Malaio-Polinesienii, cu tot numărul lor mic, să se întindă mai mult decât *orice rasă* de pe lume?

Mai întâi, ei au fost ajutați de *Curentul ecvatorial contrar*. Curentul acesta ia lemne de pe șarmul Asiei



Idolii în chip de pește.

și le duc până în insulele Micronesiei; prin urmare a ajutat și luntrașilor să se împrăștie peste insulele oceanului. Ceea ce i-a ajutat însă mai mult a fost desțep-tăciunea firească a acestei rase și marea îndemânare în viața pe apă. Erau corăbieri minunați și pescari, bu făceau și puțină agricultură. Dar nu născociseră încă olăria și (esătoria¹).

Polinesienii pot fi priviți ca un neam de oameni deștepți; s'au deprins îndată cu obiceiurile Europeanilor

și s'au creștinat, dar au deprins din nenorocire mai iute răul decât binele, așa că sânt în primejdie de a se prăpădi cu desăvârșire.

Pentru negoț, insulele acestea nu pot da decât *nuci de palmier, corali, mărgăritare și plante tropicale: trestie de zahăr, banane, etc.*

Neavând metale sau alte bogății, după care umblă Europeanii, insulele pe care cei dintâi corăbieri le asemănau cu raiul, ar fi putut rămâne în afară de stăpânirea europeană. Și cum Polinesienii sânt deștepti, ei s'ar fi ridicat pe încetul — chiar fără ajutorul european, care le este așa de primejdios.

De 400 de ani însă, decând au născocit *busola*, Europeanii, s'au întins peste toate mările și țările: au cuprins *America*, au împărțit *Africa*, au cucerit mai jumătate din *Asia*, au luat în stăpânire *Australia* cu toate insulele mari *dimprejuri*: în sfârșit, au pus stăpânire și pe micile insule *polinesiene*, abia ieșite în fața oceanului. — Pământul a ajuns să fie prea mic pentru puterea și nesățul omului alb, care s'a arătat un frate rău (un adevărat lup) pentru celelalte rase.

Dar marele războiu din 1914 a ridicat pentru totdeauna pe oamenii galbeni în răsăritul Asiei, așa că și insulele Pacificului vor încetă cu vremea de a mai fi supuse Europeanilor, rămânând pe seama Japonezilor, a Chinezilor, Australienilor și Americanilor.

Rezumat asupra Australiei

1. Suprafața $7\frac{1}{2}$ mil. k. □. — După războiu, stăpânirea Australiei s'a întins și peste insulele luate de la Germani (câte sânt la S. de Ecvator), între care și o parte din *Noua-Guinea*. Acum suprafața trece de 8 mil.

2. Pământul: Un podiș, cu un lanț de munți spre răsărit. Muntele cel mai înalt *Kosciusko* (2300), iar în *Noua-Zelandă* e *Cook* (7700).

3. Ape: Râul cel mai mare *Murray*.

La eul cel mai întins *Gairdnier* (de 12 ori mai mare decât lacul Genevei).

4. State : 7 State federale, cu o populație de 5¹/₂ mil. loc.

5. Orașul cel mai mare *Sydney* (900.000 loc.).

6. Căi ferate. Numai pe marginea continentului ; cele mai dese sânt colful dela sud-est.

Nici o cale ferată nu străbate încă în curmeziș tot continentul. Abia s-a putut face o linie telegrafică dela nord la sud, prin mijlocul Australiei.

AMERICA DE SUD

Așezarea. — Tropicul *Capricornului* o taie în două jumătăți, ca și pe Australia.

Spre sud, continentul se întinde până în clima rece: spre nord; trece de ecuator numai cu 10°. Nu atinge (ca Africa) tropicul *Racului*, și prin urmare nu va avea o pustie la fel cu Sahara, ci numai o mică pustie în dreptul lui Kalahari și a deșertului australian.

Întinderea e de 18 mil. km. □ : vine cam de 2 ori mai mare decât Europa.

A) Pământul

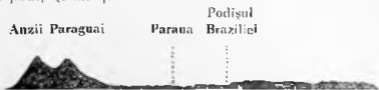
1. **Tărmurile** sânt foarte puțin crestate, — ca și la celelalte continente sudice.

Ca formă, America se aseamănă mai ales cu Africa. Spre sud, se ascute din ce în ce mai mult până la capul *Hoorn*; la apus, are o scobitură, golful *Arica*; la răsărit are un fel de corn, sfârșind cu capul *Roca*; la la nord însă, golful *Darien* și *Maracaibo* intră în continent mai adânc decât golful foarte larg al *Surtelor*.

Corăbierul, care a descoperit America de Sud, voise să înconjoare Africa; din greșeală a nimerit mai spre apus și a dat de America. După dânsul, alții au înaintat spre miezăzi pe lângă țarm și au ajuns la gura fluviului la *Plata* (= argint), numit astfel, fiindcă s'a aflat argint la locuitorii de pe malurile lui. Mai târziu, *Magellan*, voind să înconjoare Pământul, a trecut prin strâmtoarea care poartă numele său.

În totul însă, America se aseamănă cu un trunchiu fără ramuri. Are puține peninsule și insule. Sub ecuator are arhipelagul *Galapagos* (= al broaștelor), fiindcă acolo sânt niște broaște țestoase triașe. La S.E., se află arhipelagul *Falkland*, unde este așa de frig, că nu cresc nici copacii, necum cerealele, — deși insulele acestea sânt tot așa de departe de ecuator, ca și *Irlanda* cea totdeauna verde!

2 Înăuntru, America este mai bine întocmită și decât Africa, și decât Australia. Ea are îndeajuns: și câmpie, și podiș și munți.



O tăctură în pământul Americii de Sud.

a) **Anzii.**—La apus se întind *Cordilleras de los Andes* (= lanțurile munților cu metale), înocmai ca niște ziduri înalte, așezate pe malul Oc. Pacific. Un vârf, *Aconkagua*, atinge 7000 m., (cum ar fi Ceahlăul pus pe vârful ui Mont-Blanc). Deaceea, pe culmile acestor munți, zăpada nu se mai topește niciodată. — Alături de înălțime e vrednic de însemnat că Anzii sânt *cel mai lung lanț muntos de pe toată fașa pământului*. Totdeauna e semănat cu un șir întreg de vulcani. Unii aruncă și azi în mijlocul zăpezii lave fierbinți.

* **Vulcanii.**—Pe creasta zidului muntos al Anzilor sânt nu mai puțin de 56 vulcani; dintre aceștia 25 fierb și acum, scârlind din timp în timp lavă, cenușă, măr și abur, cutremurând tot timpul dimprejur. Pe vârfurile acestea pustii, unde nu-s nici plante, nici animale ci sânt singurul semn de viață. Cui se suie pe acești munți, urcând din tinutul *padurilor*, până acolo unde începe a crește numai iarbă și apoi până ce și iarba încetează, acela străbate în scurta vreme toate zonele pământului. Dar e în mare primejdie de a se îmbolnăvi; nu mai poate răsuflă, sângele îi

iese prin pielea. Ei vine amețelă și cade jos în nesimțire. Boala aceasta se numește «raul de munte».

Singur *condorul* răfacește în pustietățile acelea înalte și lăsându-se repede în câmpia cea caldă, el străbate astfel într'o minută toate climatele pământului.

În ce privește grosimea Anzilor nu-s ca un zid întreg. Ei sânt clădiți din mai multe lanțuri paralele, care cuprind la mijloc niște șesuri foarte înalte. Așa e, de pildă, șesul înalt sau *podisul Boliviei* al Perului, al Ecuadorului, etc. Pe altocurea, lanțurile acestea se subțiază; — bunăoară sub ceavator, unde au fost roase de ploii; precum și la capătul de sud. Unde ploile și vânturile au ruinat cumplit acești munți. — Spre nord, din contra, lanțul Anzilor se pare iarăși foarte gros.

b) La mijloc se întinde o câmpie dela un capăt al continentului până la celălalt. E' câmpia cea mai mare de pe fața pământului.

c) Însfârșit, la răsărit sânt 2 podisuri: al *Guayanei* și al *Braziliei*. În această parte, America se aseamănă mult cu Africa și Australia.

B) Clima și vânturile¹⁾

Nu numai că pământul Americii e mai bine zidit decât al celorlalte continente dela sud, dar și părțile sale: munții, câmpia și podisul sânt mai bine așezate.

Astfel, dacă marele zid al Anzilor ar fi fost pe țărnul dela răsărit (cum e în Africa și mai ales în Australia), vânturile de NE. și SE., ar lăsa aburii pe munte și ar ajunge înăuntru fără umezeală. O mare parte a Americii ar fi fost astfel o pustie, cum e Australia și Kalahari.

Așa însă, cum este plăsmuit și așezat, pământul Americii are cu privire la climă următoarele tinuturi:

1. Sub ceavator, găsim o climă *umedă și caldă*. Fiindcă aici cad ploii zilnice (și avem șesul cel mai întins al

¹⁾ *Ciel-Atlas*, VI, 6, 7, 8.

În totul însă, America se aseamănă cu un trunchiu fără ramuri. Are puține peninsule și insule. Sub ecuator are arhipelagul *Galapagos* (= al broaștelor), fiindcă acolo sânt niște broaște țestoase uriașe. La S.E., se află arhipelagul *Falkland*, unde este așa de frig, că nu cresc nici copacii, necum cerealele, — deși insulele acestea sânt tot așa de departe de ecuator, ca și *Irlanda* cea totdeauna verde!

2 Înăuntru, America este mai bine întocmită și decât Africa, și decât Australia. Ea are iudeajuns: și câmpie, și podiș și munți.



O făclură în pământul Americii de Sud.

a) Anzii.—La apus se întind *Cordilleras de los Andes* (= lanțurile munșilor cu metale), întocmai ca niște ziduri înalte, așezate pe malul Oc. Pacific. Un vârî, *Acunkagua*, atinge 7000 m., (cum ar fi Ceablăul pus pe vârful ni Mont-Blanc). Deaceea, pe culmile acestor munți, zăpada nu se mai topește niciodată. — Alături de înălțime e vrednic de însemnat că Anzii sânt cel mai lung lanț muntos de pe toată fața pământului. Totdeauna e semănat cu un șir înfreg de vulcani. Unii arunca și azi în mijlocul zăpezii lave fierbinți.

* Vulcanii.—Pe creasta zidului muntos al Anzilor sânt nu mai puțin de 56 vulcani: dintre aceștia 25 fierb și acum, svarlind din timp în timp lavă, cenușă, mîi și abur, cufremurînd tot jurul dimprejur. Pe vărfurile acestea pustii, unde nu-s nici plante, nici animale ei sânt singurul semn de viață. Cine se suie pe acesti munți, urecînd din jurul pădurilor, pînă acolo unde începe a crește numai iarba și apoi pînă ce și iarba încetează, acei străbate în scurtă vreme toate zonele pământului. Dar e în mare primejdie de a se îmbolnăvi: nu mai poate răsufla, sîngele i

iese prin ptele. îi vine ameteală și cade jos în nesimțire. Boala aceasta se numește *trăul de munte*.

Singur *condorul* rătăcește în pustietățile acelea înalte și lăsându-se repede în câmpia cea caldă, el străbate astfel într-o minută toate climatetele pământului.

În ce privește grosimea, Anzii nu-s cu un zid întreg, ci sânt clădiți din mai multe lanțuri paralele, care cuprind la mijloc niște șesuri foarte înalte. Așa e, de pildă, șesul înalt sau *podșul Boliviei* al *Perului*, al *Ecuadorului*, etc. Pe alocurea, lanțurile acestea se subțiază; — buucăoacă sub cevator, unde au fost roase de plozi; precum și la capătul de sud, unde ploide și vânturile au ruinat cumplit acești munți. — Spre nord, din contra, lanțul Anzilor se pare încăși foarte gros.

b) La mijloc se întinde o câmpie dela un capăt al continentului până la celălalt. E *câmpia cea mai mare* de pe fața pământului.

c) Însfârșit, la răsărit sânt 2 *podșuri*: al *Guayanei* și al *Braziliei*. În această parte, America se aseamănă mult cu Africa și Australia.

B) Clima și râurile ¹⁾

Nu numai că pământul Americii e mai bine zidit decât al celorlalte continente dela sud, dar și părțile sale: *munții*, *câmpia* și *podșul* sânt mai bine așezate.

Astfel, dacă marele zid al Anzilor ar fi fost pe țărmul dela răsărit (cum e în Africa și mai ales în *Australia*), vânturile de NE. și SE., ar lăsa aburii pe munte și ar ajunge înăuntru fără umezeală. O mare parte a Americii ar fi fost astfel o pustie, cum e *Australia* și *Kalahari*.

Așa însă, cum este plăsmuit și așezat, pământul Americii are cu privire la climă următoarele finuturi:

1. Sub cevator, găsim o climă *umedă* și *caldă*. Fiindcă aci cad plozi zilnice (și avem șesul cel mai întins al

¹⁾ *Caiet-Atlas*, VI, 6, 7, 8.

lumii). apele de ploaie fac fluviul cel mai mare al planetei.

Se numește fl. Amazoanelor, deoarece Spaniolul, care l-a descoperit, a povestit la întoarcere, că s'ar fi luptat pe malurile lui cu niște *amazoane* (femei înarmaie ca soldații). Când se umflă, fluviul acesta e de 25 de ori mai lat decât Dunărea!

El are întotdeauna apă multă; întâi, fiindcă la ecuator plouă aproape în fiecare zi; și al doilea, fiindcă fluviul curge — ca și tovarășul său Congo — în lungul ecuatorului, având afluenți atât spre nord, cât și la sud de linia ecvatorială. Când sercă cei din spre nord, se umflă de ploaie cei dinspre sud și astfel apa nu-i lipsește niciodată.

Odinioară aveă și mai mulți afluenți, dar marea, înaintând pe gura lui, unele râuri (dela *Tocantini* spre răsărit) se varsă acuma deadreptul în ocean.

Unde coboară din munții Anzi, fl. Amazoanelor face *cascade*. Tot așa și afluenții săi, care coboară din podiș au și ei cascade, asemănându-se și în această privire cu Congo și afluenții marelui râu african.

2. Dacă pornim spre nord, ne apropiem de ținutul *olizeului*, ploaia scade. Deaceea, avem ca și în dreptul *Sudanului*, o lășie de pământ care, din pricina secetei, e acoperită mai mult cu iarbă decât cu păduri.

Aci curge *Orinocul*. El se încolăcește împrejurul podișului Guayanci și se aseamănă în oarecare măsură cu *Niger*. La nord de Orinoc, unde s'ar cuveni să găsim o pustie ca a Saharei, continentul se slărșește și începe *Marea Caraibilor*.

3. La sud de fluviul Amazoanelor, ploile scad iarăși iar râurile deasemenea se micșorează. *Parana* (=apa) și *Paraguay* (=râul Papagalilor) se unesc și se fac un fluviu care se varsă în ocean sub numele *La Plata*.

În dreptul tropicului, cade așa de puțină ploaie, că avem și în America o mică pustie (între *Anzi* și *sierra de Cordoba*), unde pământul e uscat, iar râurile — ca

în Kalahari și Australia — nu mai pot ajunge la mare, ci se stârșesc în niște bălți sărate.

4. Cât privește capătul dela sud, care intră în zona temperată, continentiul e prea îngust, pentru ca apele sa se poată adună spre a face râuri mari. Ploile însă devin din ce în ce mai bogate, — mai ales pe coasta de apus, care, din pricina aceasta, e foarte crestată.

Deoarece câmpia se întinde dela un capăt până la altul al Americii, râurile sale se țin aproape lanț. *Orinoco* prin *Cassiquaire* se unește cu *Rio-Negro* și deci cu fluviul *Amazoanelor*, iar acesta, prin *Madeira* și afluenții săi, se unește cu *Paraguay*.

Corăbiile pot așa dar să pătrundă adânc în inima continentului, nu ca în Africa sau în Australia.

* Fl. *Amazoanelor*. — Cel mai mare râu al pământului e așa de adânc, că în multe locuri nu-i dai de fund, dacă funia dela ancoră n'are peste 100 de m. ba foarte adeseori, nu-i mai zărești nici malurile, — pare că ai fi în mijlocul mării. Dealtfel, delinai urmează corabia ca și în ocean, iar valurile, pe timp de furtună se ridică la înălțime de câțiva metri.

E așa de largă gura, încât oceanul trimite și el un val cam de 10 metri, care calcă apele fluviului cu luțea trenului și pătrunde adânc în uscat, punând în mare primejdie corăbiile de lângă mal. Deaceea, toate vasele caută atunci să se apropie de mijlocul apei.

Și ca și cum n'ar fi de ajuns atâta, el se revărsă (ca și Nilul) în fiecare an, începând din luna lui Decembrie până spre Martie. Apa se ridică atunci cu 15 metri peste maluri; toată albia, dela ocean până la Anzi, devine o adevărată mare de apă dulce (mar dulce), alungând pe om și pe toate celelalte viețuitoare până departe în lături. Așa se face că malurile miazului fluviu sunt mai peste tot pustii: rar de tot vezi în apropierea apei vreo colibă sau vreo sat. Când începe revărsarea, fug în lături pe uscat până și crocodilii și broaștele țestoase, iar animalele agățătoare își caută adăpost pe crengile copacilor din vecinătate. — Singure păsările își mai poartă șornii lor, deasupra seninărei aceleia de apă.

C) Plante și animale¹⁾

Impăvțirea lor atârnă, ca și în Africa și în Australia, de climă

1. Pădurile (*sylvas*). — În dreapta și în stânga fluviului Amazoanelor, se întinde, ca și pe malurile lui Congo,

o pădure uriașă. Pe lângă o mulțime de palmieri, mai crește aci și copacul din care se scoate guma și altul din a cărui coajă se scoate chinina, leacul febrilor.

Guma sau cauciucul e sucul unui copac sălbatic. Culegătorul de gumă toacă coaja și pune oala să picure sucul, apoi scara adună oalele și fierbe zeama, ca s'ă întărească.



Gaicho (călărețul cu cal cu tot se adăpostește sub o frunză).

Până acum 20 de ani, guma se scoțea numai din copaci sălbatici. Azi, aproape toată se scoțea numai din păduri sămănate înadins în Malaca, Ceylan și alte insule din sudul Asiei.

Pădurca forfotește de insecte, păsări, târătoare, maimuțe și alte animale mărunte. Adeseori, o bucată de mal se rupe, iar mica insulă pornește cu arbori cu tot pe fluviu, la vale — o adevărată menagerie călătoare.

Omul nu poate lucra ușor pământul, ci trăește mai mult din pescuit și vânat. Mai toată viața și-o petrece

în luntre, iar când se coboară pe uscat, de răul șerpilor și alte jivine primejdioase, ei se odihnesc noaptea în *hamac* (un fel de leagăn de frâmbie, pe care îl atârnă de crengi departe de pământ).

2. *Llanos* și *Pampas*. - Spre nord și spre sud de pădure, unde încep a scădea ploile, crește ea și în Africa, numai *ierburi*. *Timurile* dinprejurul *Orinocului*, acoperite de ierburi înalte, se numesc *Llanos* (-*lianos*), iar cele de pe lângă *La Plata* se numesc *pampas*.

În ele rătăcesc mari animale ierbivore: boi și herghelii de cai sălbatici, prășiți din cei aduși de Europeni în America și apoi scăpați în largul câmpiei, unde s'au sălbătăcit.

* **Gaicho.**— Păstorii vitelor din *Pampas* se numește *Gaicho* (*gau-cio*). Viața toată și-o petrec călare cu lațul la oblânc și cușitul la brâu. Casa lor e o colibă acoperită cu iarbă; scaunele lor sânt feste de bou; pâura lor e o piele de bou, mâncarea lor e carnea de bou.

Atâtea vite sânt pe *pampas*, cu înainte vreme erau tăiate numai pentru piei; iar carnea e tâ avârlită. Cu oasele „pietruin⁴” drumurile. Uneori și azi, carnea e mai ieftină decât pâinea, iar de lapte în multe locuri nu se îngrijește nimeni.

Dar, afară de vaci și de oi, mai rătăcesc în „marea de ierburi” a *pampelor* și numeroase herghelii de cai sălbatici.

Când iarba se usucă și tăuțile seacă, vitele mor cu miile de sete. Căii alegă cu botul în vânt, să simtă în ce parte a mai rămas vreo baltă cu apă sau, la nevoie, sfărâmă cu copita bostăneii de cactus, apoi apropie gura cu bugară de seamă lângă miezul plantei, după ce i-au rupt toți mărăciunii. Adesea vezi bictele dobitoace, târându-se în trei picioare și purtând în copită ghimpii pe care creșteră să-i sfărâme.

3. Cam în dreptul lui *Kalahari* e o mică pustie, unde pământul e sterp; iar mai spre sud, unde încep ploile, se ivesc din nou plante și animale tot mai multe, până aproape de *Tara-Focului*, unde clima e rece.

Cu toate că e departe de ecuator numai ca *Danemarca*, totuș ghețarii se coboară aici până la mare, iar

fagul — care în Danemarca e uriaș. — în Țara-l'ocului abia e un pitic. Deosebirea e că noi primim căldura din apele lui Gollstrom. pe când capătul Americii de sud primește apă rece dela pol. plină cu nenămărate sloiuri de gheață.

Cu privire în plante și la animale e de observat că Americii îi lipseau până acum 400 de ani. toamai animalele și plantele cele mai de folos omului.

Cerealele (ovăzul, grâul orzul. etc.), dudul, cânepa și inul, portoacalii, lămâii, curcualii și mulți alți pomi îi lipseau cu desăvârșire.

Deosemenca îi lipseau: **calul, boul, capra, oaia, cămila, girafa, leul, tigru, rinocerul, ipopotamul.** etc. În loc de leu, avea *puma* (un leu mai mic, fără coamă): în loc de tigru, avea *jaguarul*; în loc de cămilă, — *lama*; în loc de elefant — *tapirul*. Așa cu lumea nouă, cu privire la animalele mari, eră cu mult mai săracă decât lumea veche.

În schimb, lumea nouă ne-a dat porumbul (care s'a întins de vreo 200 de ani și în țara noastră) și cartoful, care a ajuns pâinea săracilor din Europa; ne-a mai dat apoi tutunul și chinina.

1) Locuitorii

America de Sud are vreo 50 mil. de locuitori.

1. **Picile-Roșii.** — Când au venit Europeanii, America eră locuită numai de *Picile-Roșii*. Unii trăiau din vânat și pescuiri, alții lucrau și pământul. În *Peru, Bolivia și Mexico*, erau atât de civilizați, că aveau orașe foarte frumoase, zidiseră palate și făcuseră niște drumuri, de care s'au minunat și Spaniolii, când au intrat în împărăția lor.

* Viața în Peru. — Împărăția eră împărțită în 4 ținuturi, iar la mijloc eră orașul *Cuzco*, cecace însemnă în limba lor „buricul pământului” (la fel cu Delfi al Grecilor). Locuitorii erau puși sub privegherea judecătorilor, care răspundeau de faptele lor. Împărății se credeau fi ai soarelui și căutau în toate să stea pildă sușilor lor.

Pământul eră împărțit cu dreptate și se făcuse lege, cu să fie lucrate întâi ogoarele orfanilor, ale văduvelor și ale celor slăbiți

de bătrânețe. Seara prăstăvul se suită în turu și da cu cornul știre: o să se lucreze întâi pământul orfanilor! Atunci toți lucrătorii ieșeau la câmp.. Toemai la urmă lucrau și pământul împăratului, care se îmbrăcă frumos și muncea și el împreună cu supușii. Atâta grijă aveau de lucrul câmpului, încât inginerii făcuseră șanțuri și aduceau apa de departe spre a uda ogoarele. Fiecare locuitor își îngroșă cu mare luare aminte pământul, cu gunoii de pasare, adus din insulele de *guano* de lângă țărni. — Asta e o dovadă că Pieile-Roșii s'ar fi civilizat și singuri. Iată ajutorul oamenilor din lumea veche. — Trecerea lui Columb peste ocean a fost o descoperire pentru băștinășii. Cu cât ar fi întârziat mai mult venirea Europeanilor, cu atât ar fi fost mai bine.



Mulot.

2. Negrii. — Cum au venit Europeanii, Pieile-Roșii au fost puși la fel de fel de chinuri și silii să sape din pământ aurul și argintul. Iar când s'a văzut că localnicii mor. Europeanii au început a aduce *Negri* din Africa.

Și așa s'a făcut că azi, în America, pe lângă *Pieile-Roșii* mai sânt și o mulțime de *Negri*. (Vezi pag. 107).

3. Europeanii — În unele locuri, Albi veniți din Europa sânt rari de tot. Cu vremea, aceste trei rase s'au amestecat. Copiii ieșiți din Albi și Negri se numesc *mulași*; cei născuți din Albi și Pieile-Roșii se numesc *mesliși*; în unele State ei sânt cu mult mai numeroși decât urmașii Europeanilor.

S T A T E

Toate Statele din America sânt republici. Brazilia singură e aproape cât Europa. Capitala e *Rio-de-Janeiro* (adecă râul lunei *Ianuar*).

Numele Braziliei vine dela un lemn roș ca un cărbune (în limba portugheză, cărbunele se cheamă *branza*); la început se aducea din Brazilia mai ales acest lemn roș, bun pentru mobile.

Azi, marfa cea mai căutată a Braziliei este *cafeaua* (care se numește *Rio*, după numele capitalei). Din câțiva copaci aduși din Arabia, s'au făcut acolo păduri întinse, al căror rod hotărăște prețul cafelei în toate țările lumii.

Afară de capitală, mai sânt însemnate orașele : *Para*, *Pernambuco*, *Bahia*, etc.

Argentina, cap. *Buenos Aires* (= aer bun). De pe câmpurile ei, ca și din Australia, se aduce spre Europa mulțime de vite și cereale. Pe *pampus*, pasc atâtea oi că Argentina, împreună cu Australia, hotărăște prețul *lunei* pe toată fața pământului.

Când la noi este iarnă, pe acolo e vară, se sceră și se încarcă grâul pe corăbii. Deaceia, când se întâmplă în Europa o secetă mare, corăbiile încărcate cu cereale viu tocmai din Argentina !— Între toate Statele Americii de Sud, Argentina are *populașu cea mai albă* (de neam spaniol și italian).

Uruguay, cu capitala *Montevideo*, trimite spre Europa multă carne de vită.

Paraguay are capitala în *Asuncion* (= asunsion).

Chile (= cile) are drept capitală *Santiago*. În Chile e patria cartofului.

Bolivia, cu capitala în *Sucre*. Afară de Paraguay, este singurul Stat care nu are ieșire la mare.

Se cheamă astfel după numele generalului *Bolívar*. — Pe vremea lui Tudor Vladimirescu, el s'a răsculat și a scâpnut America de Spaniolii care o stăpâniseră mureu din vremea lui Columb.

Peru, cu capitala *Lima*. — Bogăția cea mai mare stă în metale.

Ecuador (așezat sub ecuator), capitala *Quito* (— chito).
Columbia (după numele lui Columb), capitala *Bogota*.

Toate Statele așezate pe culmea Anzilor au un mare neajuns =
Suirea dela țărni până la orașele de pe munte e foarte anevoioasă
In Peru, țenul urcă dela Ocean până sus pe podiș, ca și cum ai
sui la noi, în Europa, de pe malul Mediteranei până în vârful
lui Mont-Blanc! Deaceia, drumurile de fier sânt acolo o adevărată



În America de Sud, ca și în Africa și Australia, căile ferate
sânt mai mult pe margine.

miunc și au costat foarte mulți bani. Ele sânt așezate mai mult
pe marginea continentului, — afară de Argentina, unde calea ferată
străbate în curmeziș toată America.

Venezuela, cu capitala *Caracas*.

Spaniolii, când au văzut în golful Maracaibo case clădite pe
apă, și-au adus aminte de Veneția (care deasemenea e clădită pe
apă) și au numit ținutul acela Venezuela, adică, o „Veneție mică”.

Guyana este în toată America de Sud singurul ținut stăpânit încă de Europeni.

Partea engleză are drept capitală *Georgetown*; cea olandeză — *Paramaribo*, iar cea franceză — *Cayenne*, unde Francezii trimit pe boți, să-și facă pedeapsa.

Brazilia

Așezarea și întinderea. — Brazilia e așezată între Cordilieri și Oc. Atlantic, trecând la nord peste ecuator, iar la sud peste tropic. — E aproape cât Europa. Singur acest stat cuprinde jumătate din America de Sud.

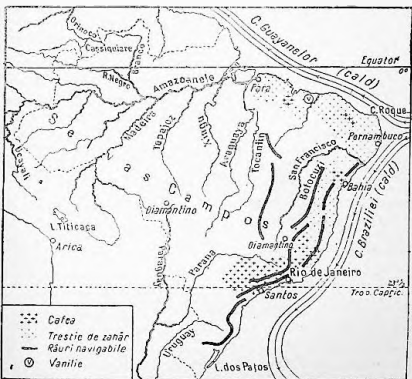
a). Pământul înfățișează două regiuni deosebite: un podiș în apropiere de mare, și o câmpie foarte întinsă, unde curge fluviul *Amazoanelor* de o parte, iar *Parana* cu afluenții săi de cealaltă parte.

Pe când însuși câmpia dela ecuator, fiind foarte umedă, e acoperită cu păduri întinse (*seltas*), aceea, de unde își adună apele *Parana*, primește mult mai puțină ploaie, din cauză că țărnul de răsărit este înalt și oprește norii.—Așu se face că, în dosul țărnelui, ținuturi întinse sânt acoperite numai cu iarbă (*campos*).

b). Clima.—Fiind așezată pe ecuator și tropic, Brazilia are în partea de nord clima caldă și umedă, cu ploi foarte bogate. — Spre sud, alizeul întâlnește chiar aproape de țărni înălțimi (ca cele din sudul Africei și din Australia) care opresc o bună parte din ploi, așa că aerul pătrunde mai departe uscat.

c). Râuri.—În lungul ecuatorului se întinde trunchiul uriaș al fluviului *Amazoanelor*. Dinspre nord primește mult me de afluenți, între care cel mai însemnat e *Rio-Negro*. Din Anzi și dinspre sud primește și mai mult, dar sânt râi de navigat, deoarece coboară din podiș, făcând multe repezișuri. Mai însemnați sânt: *Mudeira*, *Tupajos*, *Xingu*, *Tocantini*. — *San Francisco* culege apele de pe înălțimile dela răsăritul podișului brazilian.

d). Vegetația. — În lungul il. Amazoanelor sânt imense păduri (*selvas*). — Lângă țărmul înalt, unde plouă, sânt iarăși păduri. Sus însă, pe podiș, unde vântul ajunge uscat, arborii scad. Ținutul e acoperit mai mult cu ierburii (*campos*).



Populația. — Numărul locuitorilor trece de 70 milioane.

Pieile-Roșii sânt destul de numeroși (10%); o bună parte dintre ei (mai mult de jum. milion) sânt sălbatici.

Afară de Pieile-Roșii mai trăiesc în Brazilia și **Negri** care sânt cam 20 la sută și se întind neconținut în ținuturile calde, ca și în Statele-Unite ale Americii de Nord.

Mestiji sânt aproape de două ori mai numeroși decât **Negri** (cam 40 la sută).

Așa că abiă o treime din toți locuitorii Braziliei sânt Albi și anume *Portughezi*. Cu vremea Albii vor trebui să se mărginească la ținuturile temperate, lăsând pe cele calde în stăpânirea *Picilor-Roșii* și a *Negrilor*.

Intre Albi sânt de pomenit: *Portughezi* (1 milion), *Italieni* (1/2 de milion), și *Germani* (aproape 1/4 de milion).



Un Bakair.

Brazilia a avut o istorie deosebită de a celorlalte State din America de Sud. Ea a fost descoperită de un corăbier portughez (*Cabral*) care voia să meargă spre India, însă curentul Braziliei l-a mânat spre America. Și astfel, din întâmplare, Portugalia a luat în stăpânire o țară aproape cât întreg continentul european.

Dar stăpânirea portugheză a trebuit să înceteze în același timp, ca și cea spaniolă. Pe când însă coloniile spaniole, după liberare au format republici în felul celor din America de Nord, Brazilia s'a prefăcut într'un imperiu (la 1812). Ca împărat s'a încununat fiul regelui Portugaliei. Abia în timpurile din urmă (1889) împărăția a fost schimbată în republică, ceace a pricinuit mari turburări.

Avuția.— O țară care se întinde peste 40° de latitudine și are un pământ așa de fertil ca climă și înfățișare,

trebuie să aibă tot felul de bogății. Până azi însă, abia pe țărmul Oceanului Atlantic se simte îngrijirea omului, iar *campos* și *selvas* sînt în mare parte în mâinile Picilor-Roși, ea și pe vremea cînd s'a descoperit „lumea nouă”. Dealtfel jumătate din America australă e încă pămînt sălbatic.

Agricultura stă în rîndul întîi. Nu se cultivă însă cerealele îndeajuns și deaceia Brazilienii trebuie să cumpere pâinea lor din afară! Se cultivă în schimb foarte mult cafeaua.

Mai mult de jumătate din cafeaua din negoț e venită din Brazilia și anume din Statul *S. Paul*, uezat langă tropic. Acum 100 de ani erau în această țară doi copăcei sădiți într'o grădină din Rio-de-Janeiro. Azi s'au făcut societăți, care au plantat nenumărate grădini. În unele sînt câte 2 milioane de copaci. După dreptate se poate zice: *Brazilia*, *Venezuela* și *Guatemala* hotărăsc prețul cafelei.

Alături de cafea, e vrednică de pomenit cultivarea tutunului.

a) *Pădurile* sînt iucă neintrebuințate. Sînt căutați pînă azi numai: *arborele de cauciuc* (care a fost împuținat și a trebuit să-l semene din nou inadins), *arborele de chinină* și *lemnul roșu*, sau lemnul de Brazilia, de la care a venit numele țării.

Pădurea această, prin mulțimea *arborilor* săi *roditori*, va fi însă cu vremea o bogăție nesecată, deoarece întrece toate pădurile mari ale lumii (pe cea din Congo, din Canada și Siberia), prin aceea că, în lungul ei, curge un *râu uriaș*, care e *navigabil*, împreună cu o mulțime dintre afluenții săi. *Lemnăria* acestei păduri va putea fi deci scoasă repede spre ocean și pusă în negoț, pe cînd celelalte păduri au râuri rele de navigat.

b) Cît privește iarba din *Campos*, ea hrănește, ca și cea din Argentina, o sumă de turme pe jumătate sălbatică. Pînă în timpurile din urmă, *oitele* erau in-

irebuiutate mai mult pentru pieile lor. Acum incepe să se exporte și carnea.

Și mai mari bogății ascunde pământul Braziliei înăuntru. Se găsește în el toate *metalele* de pret, iar pe deasupra, se găsește și multe *diamante*. De când s'au descoperit însă *diamante* și aur în sudul Africii, bogățiile acestea stau aproape neatinse; dar, pe viitor, pot să dea mare câștig țării. *Fierul* în deosebi e foarte abundent; în unele locuri, 75 la sută din pământul scos din mină e fier curat.



Colibă pe malul fluviului Amazoanelor.

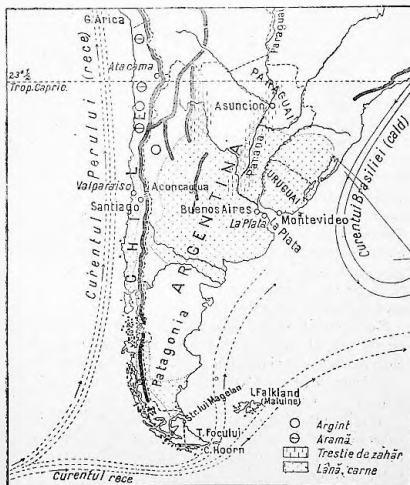
Orașul cel mai însemnat e *Rio de Janeiro* (= râul Iunci Ianuar), fiindcă golful, unde e așezată capitala, a fost descoperit în luna Ianuar, iar corăbierul s'a înșelat, crezând că a dat acolo de gura unui râu (*rio*).

Ca număr de locuitori, el e al doilea oraș din toată America de Sud. *Bahia* și *Para* sânt mai mici.

Chile

Așezarea.—E singurul Stat al Americii de Sud, care nu cuprinde nici o parte a câmpiei din răsăritul Anzilor. E o țară *muntoasă*, întinzându-se peste tot povârnișul

de apus al Cordilierelor, din fundul golfului *Arica* și până la capătul de sud al continentului. — Ar veni la noi, în Europa, cam cât e dela Capul Nord și până în nordul



* Africei (în *Barka* de ex.): dar lăjimea este abia ca a țării noastre între Carpați și Dunăre.

Întinderea e de 777 mii km. □

Pământul din Chile, deși este muntos, fiind însă înlins peste atâtea grade de latitudine, are înfașări deosebite.

La nord, în fundul golfului Arica, e *pustiu*, din cauza lipsei de ploaie. Pe aci ocupația de căpetenie a locuitorilor este exploatarea minelor.

La mijloc, unde *plouă îndeajuns*, e un ținut roditor; aci, pe lângă mine, Chile are și o agricultură înfloritoare.

Chile este la sud, ca *Norvegia*; la nord, cu *pustia africană*; iar la mijloc, ca țările *Europene de mijloc*.

În sfârșit, spre sud, umezeala și frigul sânt prea mari, așa că lucrarea pământului e cu neputință; ținutul e acoperit numai de *păduri întinse* și de apa *fiordurilor*.

Populația e cam de 3 jum. mil. Nicăieri în America de Sud, Spaniolii nu s'au așezat mai bine ca în Chile. Aproape jumătate (40 la sută din populație) sânt Spanioli sau urmași de ai lor. Împreună cu *Ecuador și Uruguay*, Chile e Statul cel mai populat al întregului continent. Și încă trebuie să ținem seamă că, atât partea pustie dela nord, cât și partea rece și păduroasă din spre sud, abia de curând au fost alipite la Chile. În faptă mai toată populația și toate orașele cele mai mari sânt în centru.

Santiago (St. Iacob) capitala, e orașul cel mai mare pe tot țărmul apusean. A fost sfârșit nu demult de cutremure (ca și San Francisco).

Valparaiso (=valea paradisului) e portul cel mai însemnat din Chile.

Avuția acestei republici stă mai ales în produsele minerale, care în unii ani fac aproape 90 la sută din tot ce vinde Chile în afară. În rândul întâi stau *salpetru și arama*.

Chile are aproape un fel de monopol pentru unele *îngrășăminte*. Dar în timpul războiului, Germanii, neputând cumpăra de aiurea, și-au făcut *îngrășăminte* din azotul atmosferei. Acum Francezii fac la fel... așa că Chile nu mai are cui vinde marfa sa. Primeidia e mare, căci 1 se tone izvorul cel mai bogat de câștig și datoriiile țării sânt foarte grele. (A trebuit să țină armată multă, ca să poată apăra minele smulse dela Peru și Bolivia în 1879).

În mijloc, Chile are în ținut ea cereale ca cele din țara noastră și cu roadele țărilor mediterane: *masline*, *migdale*, *smochine*, *stafide*, etc.

Până și în sud, unde încep pădurile clișiei reci, Chile e încă o țară binecuvântată. În aceste păduri crește *Araucaria*, un copac în felul brazilor noștri, ale cărui poame se mănâncă.

Incheiere: Între toate Statele din America de Sud, Chile e cel mai înaintat în civilizație; s'a început a se face *căi ferate* și, cu toate turbările care se întâmplă și aci, ca în toată „America spaniolă“, el dă scunele cele mai bune cu privire la viitor.

E de observat însă că dela tăierea istmului dela Panama, drumul corăbierilor prin strâmtoarea lui Magelan a fost părăsit aproape cu totul, așa că acest colț de pământ a rămas oarecum în părăsire.

Argentina

Așezarea. — Argentina are aceeași latitudine, ca și Chile. Partea de sud a Oceanului Atlantic a fost în timp de câțeva sute de ani cercetată de corăbieri, atât de cei care voiau să înconjoare Africa de Sud, cât și de către acei cari căutau să treacă prin strâmtoarea lui Magelan ori pe la capul *Hoorn*, în Oceanul Pacific. Eră deci în calea corăbiilor. Dar, de când istmul Suezului a fost tăiat, o bună parte din corăbii merg pe drumul mai scurt al Mediteranei; iar acum, când istmul Panama a fost și el străpuns, multe din corăbiile care se îndreptau spre sud, trec acum prin marea Antilelor. Așa, că Argentina rămâne din ce în ce mai departe de marile drumuri ale comerțului. Sudul Oceanului Atlantic va fi deci tot mai puțin cercetat de corăbieri.

Intinderea este de vreo 5 mil. km. □. — Vine aproape cât o treime a continentului european.

Pământul Argentinei cuprinde trei ținuturi foarte deosebite:

1. Povârnișul munților *Cordilieri*, unde se ascamână foarte mult cu Chile;
2. O câmpie foarte întinsă (*pampa*);
3. Un podiș, al *Patagoniei*, din ce în ce mai ridicat spre sud.

În unele privințe, Argentina aduce aminte de Statele-Unite din America de Nord.

Cordilierele cu pasurile lor înalte (numai 2 au înălțimi mai jos de 4000), amintesc Munți Stâncoși. Podișul Patagoniei amintește pe cel din Texas. Parana și pampas sânt un fel de repetiție a lui Mississippi și a preriilor.

Climă, ape și vegetație. — Având la apus un lanț de munți, care întrece Alpii, Argentina are pe culmile sudice zăpezi eterne și ghețari, care hrănesc mereu râurile.

Spre răsărit, din Tăra-Focului (din care stăpânește numai colțul de răsărit) până în estuarul *La Plata* (latitudine ca a Europei de miazăzi) și șesul fluviului *Parana* (tropic), o scară întregă de climate.

Dar lucrul de căpetenie sânt ploile. Spre sud, vânturile de apus lasă umezeala cea mai bogată pe coasta dinspre Pacific, așa că *Patagonia* e secetoasă și deci acoperită mai mult cu ierburi, adecă e o *stepă*.

La mijloc, pe la Rio-Negro și La Plata, se întind tot ierburi (*pampe*), iar mai spre nord (pe la tropic) șesul este iarăși mai mult *ierbos*. Așa dar, alături cu zona păduroasă a Anzilor, e o zonă paralelă de șesuri erhoase.

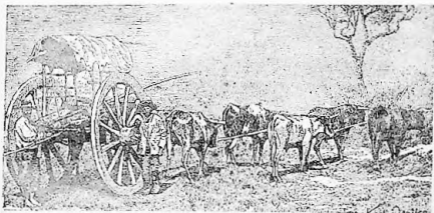
Râurile sânt numeroase. Cel mai însemnat e *Parana* și *Uruguay*, care culeg apele înălțimilor dinspre țărmul răsăritean. Paraua primește dinspre nord pe Paraguay (care isvorește din *campos*).

Locuitorii sânt aproape 10 milioane. Cei mai mulți sânt *Atbi*. După cum spre America de Nord s'au îndreptat mai ales emigranți de ai popoarelor germanice, tot așa spre Argentina s'au îndreptat și se îndreaptă

mai ales emigrații din *Spania, Portugalia, Italia și Franța*. Iiudea și elina le prieste, iar linaba țării le este mult mai ușor de înțeles.

Afarii de Albi, mai sânt și ceva rămășițe ale băstinașilor:

1. *Piele-roșii*, care odinioară stăpâneau pampas, au lost în mare parte stărpiți.



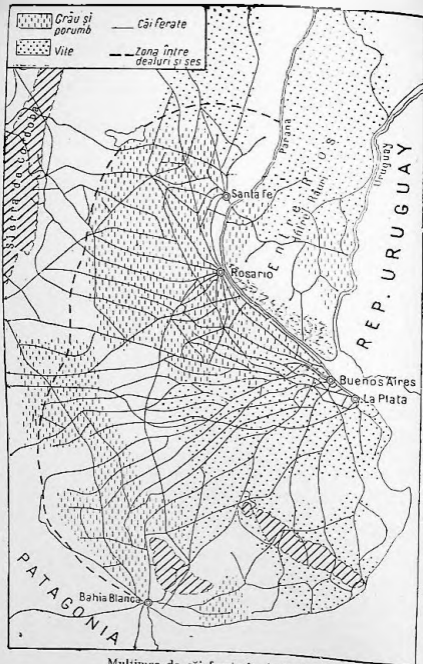
Care de transport în pampas (Argentina).

2. Din acelaș neam sânt *Patagonii*, numiți astfel deoarece *picioarele* lor, împreună cu încălțăminte, se păreau foarte lungi. Ei trăesc din vânat.

3. În sfârșit se mai adaugă și neamul de pescari ai locuitorilor din *Țara-Focului*.

Țara s'a numit astfel, fiindcă Magelan, trecând noaptea prin strâmtoare, a zărit în mai multe părți focurile sălbaticilor. Și în adevăr, țara fiind umedă, localnicii trebuiau să jnă mereu *focul nestins*, fiindcă eră greu să-l aprinză din nou prin ftecare lemnelor.

În corând însă, în ținuturile acestea temperate, unde Europeanii se pot întinde lesne, toți băstinașii vor pieri, după cum sânt pe cale de a pieri și în regiunile temperate ale Americii de Nord. Va rămânc astfel pe scama Pieilor-Roșu numai ținutul cald din apropierea ecuatorului, după cum în Africa an rămas pe scama Negrilor iarăși numai regiunile calde.



Mulțimea de căi ferate în Argentina ¹⁾.

¹⁾ Elevii să coloreze cu creion verde zona cerealelor.

Avuția. — Într-o țară, care are una din pășunile mai întinse ale lumii, e lesne de înțeles că vitele sânt bogăția de căpetenie.

Oile ating numărul de 80 milioane. Prețul lânei în toate fabricile de pe pământ atârnă de Argentina și de turmele din Australia. — La acestea se mai adaugă și vreo 50 milioane de cornute mari.

Până în timpul din urmă, nu se luă dela aceste animale decât lână și pielea, — restul eră asvârlit. Oasele slujiau la pavarea drumurilor; carnea eră dată la porci, sau slujie în loc de lemn, la facerea focului. De când însă caile ferate s'au întins, carnea e transportată în vapoare cu ghioajă până în Europa, ori e prefăcută acolo pe loc într'un fel de *bulion*.

Tocmai iarna, când Europeanii au nevoie de carne mai multă, vitele sânt îngrășate în subatorile Argentinei și tăiate spre a fi trimise în vapoare reci până în Anglia și alte țări europene.

În al doilea rând, după vite, urmează *agricultura*. În fiecare an, o parte tot mai întinsă din pampas e schimbată în lanuri de grâu ¹⁾. În privința cerealelor Argentina, imitând pilda Statelor-Unite, *lucrează cu mașini*. În secolă vreme, ea a ajuns unul din grânarele lumii. Mai ales când în Europa sau în Statele-Unite, vara a fost rea pentru cereale, în timpul iernei noastre Argentina culege porumbul și ni-l trimite să împlinească lipsurile.

Și în *minerale*, Statul acesta e bogat. Argentina înscamnă „țara argintului”. Ea e bogată în tot felul de metale, dar scoaterea lor din pământ abia acum începe a se face cu tot dinadinsul.

Acum vreo 10 ani, Argentina luase un avânt în felul celui din Statele-Unite. O mulțime de streini cu capitaluri mari veniseră și

¹⁾ În fiecare vară australă (din Octombrie până în Aprilie), cam 300,000 de Europeani — mai ales Italiani — vin ca „rădunțele”, s'au până se face secerișul grânelor, apoi se întorc în țările europene, să facă aceleași munci în vara noastră, boreală.

incepuseră a face cai ferate, fabrici, clădiri și tot felul de speculații. A urmat însă o criză, iar acum industria începește din nou. Vitele, agricultura și metalele vor da însă statului acestuia o mare însemnătate cu vremea. Căile ferate se îndesesc vizibil cu ochii; porturile se înmulțesc și țara întreagă se înviează.

Orașul cel mai însemnat e **Buenos-Aires**, care le întrece în populație pe toate cele din America de Sud.

Rezumat asupra Americii sudice

1. **Suprafața:** aproape 18 mil. km. □ cu vreo 74 mil. locuitori.
2. **Pământul:** munții Cordilicci sânt lanțul cel mai lung al planetei; vârful cel mai înalt *Aconagua* (7000). Șesul cel mai mare al pământului.

3. **Ape.** — *Fluviul Amazonelor* e cel mai mare de pe tot globul. Adună apele dintr'un ținut cât Australia.

4. **State:** toate neatărnate, afară de cele 5 *Guayane*. Cel mai mare Stat e *Brazilia*.

5. **Orașul** cel mai mare e *Buenos-Aires* (singurul care trece de 1/4 mil. locuitori).

6. **Căi ferate.** — Cele mai dese sânt pe șesul Argentinei, și în genere pe țărmul de răsărit. — Pe țărmul apusean sânt numai crâmpoie scurte între porturile de la țărm și orașele de pe poduri.

CONTINENTELE DE NORD

Continentele din emisfera nordică au și ele ourecure asemănări împreună.

1. Sânt pe margini cu mult mai crestate decât cele sudice.

La Europa, trunchiul e de două ori mai mare decât ramurile (= peninsulele și insulele); la Asia — de 3 ori mai mare; la America de Nord de 8 ori.



Tinutul fără pădure și cel alb nu nișori în timpul iernei.

În continentele sudice din contra, ramurile au circa aproape nimic. — În Australia, trunchiul e de 36 ori mai întins decât cele; în Africa — de 47 ori, iar în America de Sud — de 77 de ori.

2. Tustrele au câte 3 peninsule la sud.

Europa are peninsula iberică, italiană și balcanică, Asia are Arabia, India și Indo-China; iar America are Florida, California și Mexicul (de când istmul Panama a fost lăsat).

3. În sfârșit, partea cea mai mare a acestor continente e așezată în zona temperată și rece.

Cu vârful uaci peninsule, Asia stă să atingă ecuatorul; America abia trece de tropic, iar Europa nici nu-l atinge. Și fiind tustrele scoprite mai peste tot de zăpadă, în timpul iernei, oamenii au trebuit să muncească mai mult decât locuitorii continentelor dela sud; — deaceia s'au și deșteptat mai repede.

Continentele dela nord au fost vatra cea mai veche a civilizației omenești. Oamenii cu pielea neagră, și în Africa, și în Australia, trăesc aproape ca fiarele, — nu-i mănâncă chiar carne de om și sânt așa de mărginiți, că nu știu să-și numere nici degetele dela o mână. Pieile-Roșii din America de Sud trăesc deasemenea de azi pe mâine și se aseamănă la minte cu copiii: cred că descântecul poate schimba omul în broască... și alte ciudățenii.

Din contra, oamenii galbeni din Asia și mai ales cei albi (din Europa și Asia), au ajuns la mare deșteptăciune și au născocit fel de fel de înlesniri pentru ușurarea vieții. Chinezii, Babilonenii, Indienii, Perșii, Asirienii, Fenicienii, Grecii, Romanii... sânt toți locuitori ai continentelor dela nord de ecuator.

AMERICA DE NORD

Așezarea pe glob. — La nord, trece de cercul polar; iar spre sud, *tropicul taie puțin vârful Californiei și împarte Mexicul în două jumătăți, atingând aproape și vârful Floridei.*

Infinderea e mai mare decât a Americii de Sud. (Dela istmul Tehuantepec spre nord are 25 mil. k. □).

Statele-Unite și Canada sânt fiecare aproape cât Europa de mari. Mexicul (care se întinde și la sud de Tehuantepec) are aproape 2 mil. km. □, adică e mai mare decât orice Stat european, afară de Rusia.

A) Pământul

Țărmurile sânt mai crestate decât la toate continentele sudice.

La început a fost cercetat de Europeni țărnul din golul cald al Mexicului.

Exploratorul acestor țărnmuri a fost însuși Columb, descoperitorul Americii. El nimerise întâi într'o insulă (San-Salvador) drept la mijlocul arhipelagului Bahama. Localnicii i-au ieșit înainte cu pietre goale și i s'au închinat, socotind că văd înaintea lor o ființă

dumnezeiască. Traiul Pieilor-Roșii putea cu totul neajutorat Singurul lor sprijin era câinele, pe care îl îngreșau ca viță de tăiere și o *gopârta* mai lungă de na mețu, a cărei carne era bună de mâncat. Lucrul se hrăneau cu legume și cu poame. Sămăneau porumb, dând foc pădurii și înfigând apoi sămânța în cenușă. Făceau și ceva vânătoare, în deosebi oră mînuat pesentul lor. Hrăneau înădins un *pește mic* cu țepi pe spate și lung de o palmă. Pieicul acesta bătaios urmăria peșii mai mazi, înfigând țepii în carnea lor, iar pescarul trăgea așa cu care era legat peștele cel mic și, împreună cu el, prinlea și pe cel mare. — După ce a văzut *Antilele mari*, Columb s'a întors în Europa.

În a doua călătorie, el a nimerit în mijlocul lanțului *Antilelor mici*, coborîndu-se pe insula *Dominica*, numită așa fiindcă sosise într'o *Dumneacă*.

A treia oară a nimerit și mai spre sud, în *Trinidad*, la gura Orinocului. Văzând alăta apă dulce și-a închipuit că trebuie să fie aproape un continent mare, de unde să poată culege apele sale un râu, care să îndolcească valurile oceanului. — Dar n'a apucat să vadă țărîmul Americii de Sud. A rămas deci incredințat că toate insulele văzute în cele trei călătorii sînt *marginile de răsărit sau de sud a Asiei*.

Deaceia a și numit pe locușii *Indieni*, măcar că Pieile-Roșii sînt o rasă cu totul deosebită de a Indienilor.

Așa de incredințat era Columb că ajunsese în Asia, că s'a hotărît în a patra călătorie să se întoarcă prin Oc. Indian, adecă pe drumul descoperit chiar atunci de Portughezi. În adevăr a pornit iarăș la drum și, trecînd pe lângă Cuba, a nimerit în golful Honduras, apoi a plutit 16 săptămîni pe lângă țărîmul unde e azi *Honduras, Nicaragua, Costa-Rica* și istmul *Panama*. Dar însprăvindu-și merindele, s'a întors în Spania și a murit cu credința că ajunsese în Asia!

Apoi a fost descoperită peninsula *Floridei*, numită astfel din cauză că a fost găsită aproape de Florii; în sfârșit, s'a cercetat și țărîmul dela răsărit cu toate creștăturile sale. Și s'a văzut că, cu cât înaintezi spre nord, cu atât țărîmul este mai forfecat.

Peninsula *Noua-Scoția* și insula *Terra-Nova* sînt crestăte ca marginile unei feunze.

Alături de ele, marea peninsulă *Labrador* (=lucrător) ascunde în dosul ei golful rece a lui *Hudson*, făcînd pe țărîmul de nord un fel de pereche cu golful Mexicului.

Când au văzut negustorii europeni că genovezul Columb a descoperit cu ajutorul regelui Spaniei un drum peste Atlantic spre India (cum socoteau toți la început), s'a născut și la alții dorința de a trece Atlanticul. Un venețian *Cabotto* (John Cabot, cum îi ziceau Englezii), fiind așezat pentru negoț la Bristol, ceru ajutor regelui Angliei, ca să găsească o cale mai scurtă: căci, zicea el, planeta fiind sferică, drumul împrejurul pământului e cu atât mai scurt, cu cât îl faci mai în apropiere de pol.

În adevăr, Cabot trecu și el oceanul, dar nimeri pe țărmul pustiu al *Labradorului*. Fiul său cercă a doua oară și, după ce văzu că spre nord de Labrador nu-i chip de trecut, apucă spre sud și pluti pe lângă țărm până aproape de Florida.

Așa dar, doi Italiani (Columb și Cabotto), lucrând în serviciul străinilor, au dobândit onoarea de a fi descoperit „lumea nouă”.

Când au văzut corăbierii, că nu e chip de trecut spre apus, nici prin Mediterana americană, nici pe țărmul dintre Florida și Labrador, au înaintat și mai spre nord, însă au găsit că acolo continentul se lățește mereu; țărmul e foarte crestat și bogat în insule; dar din nenorocire, sânt atâția sloi de gheață între ele, că trecerea e cu neputință. — Numai o singură dată a putut un corăbier să străbată spre apus. Acelaș călător (*Amundsen*) a ajuns acum câțiva ani și la polul sud.

Astfel, neisbutind Europeanii să înconjoare America pe la nord, a rămas ca țărmul din Oceanul Pacific să fie cercetat de corăbierii care înconjuraseră America pe la sud, pe calea găsită de Magelan.

Încetul pe încetul, a fost cunoscută astfel peninsula *Californiei*, peninsula *Alaska* și toate insulele presărate în lungul țărmului.

E vrednic de luat aminte că țărmul dela apus e puțin crestat în ambele Americi. Dar spre poli, unde începe a se simți vântul de rest și crește cantitatea de plozie, coastele sânt crestate întocmai ca o dantelă; golfuri lungi și ramificate (fiorduri) se întind până departe în uscat.

Între insulele care însoțesc America, stă în rândul întâi *Groenlanda* (=țara verde) numită înadins așa, ca

să amăgească lumea. sa vină în ghețurile ei veșnice.
Ea e insula cea mai mare de pe pământ.

II. Înăuntru, continentul are mare asemănare cu America de Sud.

1. **Munți și podisuri.** — La apus, pământul e ridicat. Din *Alaska* și până la Mexic se întinde un podiș mărginit de munți, între cari cei mai vestiți sânt *Munții Stâncoși*, iar lângă Pacific *Sierra-Nevala*. — Vârful cel mai înalt este *Mak-Kinley* (6200) în *Alaska*.

Sierra Nevada Marele Basin Munții Stâncoși câmpia lui Mississippi Alegoni



Tăietură prin mijlocul Americii de Nord.

La mijloc, între aceste lanțuri de munți, se întinde un podiș pustiu, *Marele-Basîn*, în care ploile nu pot pătrunde din nici o parte. Puținele râuri, cari se coboară din munți, nu mai pot ieși afară și slăbesc, cu și alte râuri ale pustiei, în niște lacuri sau mocirle cu apă sărată. (Ex. *Lacul-Sarat*). Munții mărginași din contra, sânt îmbrăcați cu păduri frumoase.

2. **Câmpia.** — Din golful Mexicului și până în Oceanul Inghețat se întinde un ținut neted, ca acela unde La Plata se unie cu fluviul Amazoanelor și cu Orinocul.

În adevăr, și aci apele se țin aproape lanț dela gura lui *Mississippi* până la gura lui *Mackenzie*, deoarece la izvorul lui *Mississippi*, apa curge nehotărît: când spre nord, când spre sud.

3. **Alegani.** — Spre răsărit, pământul se înalță iarăși, ca și în America de Sud, făcând lanțul muntos al *Aleganilor*. Apoi, câmpia se pierde pe încetul sub apele oceanului Atlantic.

B) C l i m a ¹⁾

Clima Americii de nord e *temperată* și adeseaori cu treceri foarte repezi dela căldură mare la frig.

¹⁾ *Caiet-Atlas*, VI. 1, 2, 3.

La sud e așezat golful Mexicului, a cărui apă încălzește țărnul, întocmai ca un *calorifer* așezat la picioarele continentului. — In unele locuri, apa mării e mai caldă ca în baie (atinge 30°).

La nord însă e foarte frig. *Insulele* sânt veșnic lipite de țărnul Americii prin sloi, iar în golful lui Hudson, ghiața ajunge iarna până la o grosime de 4 m. Golful e o adevărată *ghesărie* care, primăvara, (încă multă vreme răceală întregului ținut dimprejur.

Cât privește coasta de răsărit, ea este destul de rece, deoarece *ghesurile dela pol se scoboară pe lângă țărni până în dreptul lui New-York*, pe când apa caldă a lui Golfstrom, îndată ce iese din Golful Mexicului, se *depărtează de America și vine spre Europa*, ca să încălzească țărniurile noastre.

Prin urmare, clima Americii e în general *mai aspră decât a Europei*. În Labrador e așa de frig, că nici copacii nu cresc; iar în Irlanda, dincoace de ocean, e așa de cald, că unii copaci stau verzi și peste iarnă.

* Uscăciunea aerului. — În America de Nord, ca și în Europa, vântul bate de obicei dinspre apus. La noi, vântul acesta e *umed*, fiindcă aduce abur din ocean; în America, el lasă aburul pe munții de pe țărniurile apuscan, și deaceia trece mai departe foarte *uscat*. Rufele se usucă foarte repede, pâinea deasemenea. În Europa se poate coace pâine odată pentru o săptămână întregă; acolo trebuie să coaci în fiecare zi, sau cei mult la două zile. Nici în pivnițe nu-i umezeală; ferestrele se închid rău, fiindcă lemnul scade... Oamenii slăbesc, rar vezi un om gros.

C) Apele

Din ploile și zăpada, care cad pe câmpia de mijloc, ia naștere fluviul cel mai lung din lume, Mississippi (= fluviul mare), cu afluenții săi: Missouri (= râul cu nomol) și Ohio ¹⁾ (= râul hamos). Ca un arbore uriaș,

¹⁾ Ohio.

Mississippi întinde ramurile sale peste tot pământul dintr-o parte *Aleghani* și *Munți Stâncoși*. Când se unitea, e al treilea fluviu din lume (după fluviul *Amazoanelor* și *Congo*).

Atât nomol câtă Mississippi, înălțarea la gură o deltă foarte mare (ca o laba de gâscă), înălțându-se în fiecare an cu vreo 100 m. — Se poate socoti în câți ani țara va ajunge până la insula *Cuba*.



Niagara.

Alt râu mare e *Rio grande del Norte*, după cum îl arată și numele (*Norte* — *Nord*).

În slârșit, spre *Oceanul Înghețat* curge *Mackenzie* (—mekenzi) a cărei gură e mai totdeauna astupată de sloi; el aduce cu sine apa mai multor lacuri mari: *Atabasca*, lacul *Sclavilor* și al *Urșilor*.

Cu toată mărimea, *Mackenzie* este netrebuie pentru navigație. *Primăvara*, gheața începe a se topi dela izvor (dela *S.* spre *N.*), când gura lui e încă astupată de sloi. De aceea, apele trec de maluri, revărsându-se peste ținutul dimprejur.

St. Laurențiu scoate apa din Lacul Superior, cel mai mare Lac de apă dulce al pământului. În drumul său mai împrumută apă și dela alte câteva lacuri: Michigan (= micigan), Huron, Erie (= iri) și Ontario.

La drept vorbind, lacurile acestea sânt niște adevărate mări; toate la un loc fac cât jumătate din Marea-Neagră. Fumurile lor sânt tot așa de primejdioase, ca și cele de pe ocean. Apa coboară din tr'unul în altul, iar când trece din Erie în Ontario, face o săritură de vreo 50 m. numită din cauza șgometului asurzitor al valurilor, Niagara sau „tunetul apelor”

Numai spre apus nu curge nici un râu mare. Munții fiind prea aproape de țărni, apele n'au loc unde să se adune și să formeze un râu mai însemnat.

[D] Plante și animale

Cele mai multe plante și animale de folos sânt venite din lumea veche (vezi America de Sud), iar în părțile lor e cea următoare:

1. La apus, cât ține podișul dintre munți, se secetă. Ploile n'au pe unde să pătrundă, și deaceia „Marele Basin” e mai mult un deșert. Dar munții împrejurul lui sânt îmbrăcați cu păduri frumose, în care mai ales brazi ajung înălțimi necunoscute în țările noastre.

* Cedrii uriași. — Bătrâni de mii de ani, acești uriași se ridică deasupra pădurii ca niște regi ai copacilor. Fiind dreți și groși ca niște turnuri, ceilalți arbori par alături de ei ca niște mlădițe.

Cel mai bătrân are un diametru de 22 m. — în adevăr grosimea unui turn de clopotniță.

Cu mult mai înainte de naterca lui Christos, ei umbreau încă pământul. Și după cum creșe încet, tot așa de încet și putrezesc. Unul a căzut de mai bine de 50 de ani, iar lemnul lui e tare, parcă ar fi căzut ieri pe pământ.

Dar uriașii aceștia se împuținează din nenorocire, și neamul lor va pieri în curând.

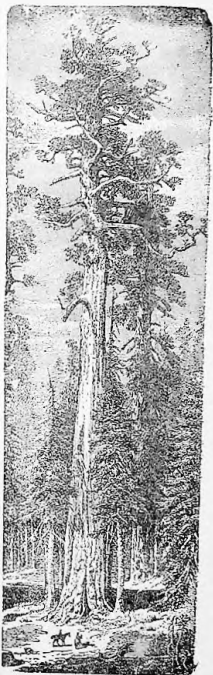
Preria. — La mijloc, pe câmpie și spre Oceanul Atlantic, se întind câmpuri verzi cu ochii șesuri ierboase, numite *prerii*.

Până acum vreo 50 de ani, în aceste ierburii rătăceau cirezii de *bouri* sălbatici, vânatul Pieilor-Roșii. Pe încetul însă agricultura a început să se întindă în lungul râurilor, iar *bourii* au fost aproape nimiciiți. *Curemul* se mai găsește și azi în stare sălbatică. De acolo a fost adus în Europa.

* **Bouri.** — Vara, părăsind netezimea șesului, *bourul* caută valea râurilor, unde copacii îl apărău de căldura soarelui. La nevoie, el își săpă cu piciorul o sculdătoare în zădărnici în care se fâcălea după obiceiul bivoliilor. Când se sculă cu barba și coama plină de noroiu, credeai că e un bulz mare de pământ—dară n'ai fi luat seamă la ochii săi, care se roteau fioroși. **Noroiul** îl ajuta însuși, ca să se opere de pînă la

De obicei, pășeau în cete de sute și chiar mii de capete la un loc; iar spre toamnă, când iarba uscată a *preții* se aprindea cumva, se cutremură pământul de fuga cirezilor speriate, care se năpusteau încotro vedeau cu ochii.

Azi, sămănța lor a pierit aproape cu desăvârșire. Abia se



găsesc cățiva prin grădini, puziți înadins, ca să nu ei se stingă neamul, dar n'a fost nici un chip să-i imblânzească. Au pierit, înălbind cu oușele lor preria americană, unde odinioară vi au fost stăpâni fără hotare ¹⁾.

Pădurea.— Spre nord, peste tot, se întind pădurii. Cea mai mare pădure este aceea din Canada, care cuprinde munții și șesul pe unde curge Mackenzie și afluenții săi.

În pădurile acestea (la fel cu pădurile noastre de brad), singura avere e vânatul;— nu atât pentru carnea lui, cât mai ales pentru pieile scumpe ale vulpei, hermelinei, costorului, etc. Dar vânătoarea e lucru greu din cauza gerului peste iarnă, iar vara — din pricina roșiilor nenumerate de țânțari.

Tundra.— În sfârșit, aproape de țărmul Oceanului Înghețat, frigul e așa de mare, că nici copacii nu mai pot crește. Acolo se întinde pământul mlăștinos și mai totdeauna înghețat al *tundrei*.

* **Tundra din Alaska.**— Iarna se întinde peste tot pătura albă a zăpezii. Nu vezi nicăeri nici un copac, nici un semn de viață. Colibețele Eschimoșilor deabiă își arată vârful deasupra nămeților ori sânt acoperite cu desăvârșire și ele. Fum n'are de unde să se vadă, fiindcă lemne nu-s nicăeri: bieții Eschimoși mănâncă peștele lor uscat ori încălzia la lampă.

Primăvara, în Aprilie, zăpada se topește, nu însă și gheața râurilor și a lacurilor. Tot ținutul ajunge atunci o mare mlăștină; rar, unde și unde, pământul e ceva mai săntal. Abia în mijlocul verii, gheața piere, lăsând loc liber apelor curgătoare.

Locuitorul acestor ținuturi trebuie deci să-și scoată braza mai mult din apă; el adună cât poate mai mulți pești pentru iarnă; în aceasta se adaugă și vânărea păsărilor de baliu, care, cu venirea primăverii, vin și ele din țările calde dinspre miazăzi. Toată vara, Eschimoșii hălăcesc prin mlăștini, la vânat de găște și rațe sălbatice, care zboară în stoluri nenumerate pe deasupra lacurilor.

În ținuturile acestor mlăștini înghețate, mai vin în ajutorul omului și alte animale de folos:

¹⁾ S'a mai găsit de curând o circada de vreo 2000 de bonni pe malurile lui Mackenzie. Ei s'au lăsat tot ținutul acela pe seama lor, ca să nu piară.

Renul se coboară în America până în dreptul Olandei și al Germaniei, seama că acolo clima e mult mai aspră.

Din nenorocire, Eschimași nu l-au putut îmblânzi, după cum Pieile-Roșii nu putuseră îmblânzi bourul. De aceea, renul a fost vânat fără piei o cruțare. Acum vreo



Boul-oaie (1).

60 de ani, se aduceau numai din Groenlanda câte 20.000 de piei de ren pe fiecare an. Azi abia câteva zeci!

Boul moscat (*ovibos moschatus*) e un bou mic care seamănă la păr mai mult cu o oaie. Umblă în turme de câte 20--25 de capete, hrănindu-se cu mușchi și ierburile tundrei.

Numele însuși (*Ovi-bos*) arată că acest mic animal se aseamănă cu oaia.—La coarne pare că e un berbec.

1) Elevii îl pot vedea la Muzeul de științe naturale din București.

În timpul din urmă e vorba să fie îmblânzit. Atunci ar deveni animalul domestic al Canadei și Siberiei, deoarece își caută singur hrana și se poate apăra bine împotriva fiarelor. Deocamdată s'au adus din Scandinavia reni domestici.

E) Locuitorii

1. **Piele-Roșii** stăpâneau aproape tot continentul american, înainte de venirea Europeanilor. Cu toate că nu erau mulți, ei vorbeau peste 1000 de limbi. -- Pentru un lucru de nimic, o ceată se despărțea de celelalte și, alegându-și alt ținut pentru vânat, se schimbă cu vremea și limba.

Indeletnicirea lor de căpetenie era *vânatul și pescuitul*, care face pe oameni să umble răsleți. în loc să-i adune la un loc¹⁾. Din contra, întâlnirea între ei era mai totdeauna prilej de ceartă și de războiu, așa că venirea Europeanilor i-a găsit împărțiți și slăbiți.

Cu cât Europeanii se îndesiau și lucrau mai mult pământ, cu atât bourii se împușinau și, împreună cu ei, se împușinau și Piele-Roșii.

La început, li s'a lăsat pe scama lor câteva ținuturi pentru vânat. Pe urmă, au fost împărțiți și acelea între colonii veniți din Europa, iar băștinașii, deprimându-se cu rachiul și molipsindu-se și de alte boale, pieriau văzând cu ochii. Azi, abia se mai găsesc în Marele Basîn și în ținuturile, unde pământul nu e bun de arat. Dar în curând vor pieri de foame și de boli, după cum au pierit și bourii hrana lor de odinioară.

2. **Negrii**. -- În locul Pielor-Roșii, care nu se puteau deprinde iute cu lucrarea pământului, Europeanii au adus în America robi cumpărați sau luați cu deasila din Africa.

* Transportul Negrilor. -- li puneau în șir și-i legau cu câtlul de aceeași prăjină, apoi erau poartaji la drum spre țărmul Africii.

¹⁾ Numai în partea dinspre răsărit, și spre golful mexican, P.-Roșii se ocupau și cu lucrarea pământului.

Aci stau îngrămădiți în pânțele corabiei, câte 3—6 hmi, până ce vasul se umpleă și putea să plece peste ocean. În timpul trecerii, mulți se îmbolnăveau de loame și mușca, iar dacă vântul se oprea și corabia stă locului, săpânul, de teama că nu vor ajunge merrindele, săvârșea pe cei mai slabi în apă, ca să nu le mai dea de mâncare în zădărnici.

În sfârșit, ajungând în America, îi vâdea, îi ungea cu oleiu, ca să pară mai grași, și îi vindea unui alt săpân care îi punea la muncă cu sila pe toată viața. Mulți fugeau, se înțelege, dar Europeanii învășasera cămint anume (și hrăneau cu carne de Negru), ca să vâneze pe robii fugiți!



Eschimos în luntre de piele (numită kaiak).

Din vremea lui Columb și până azi, au trecut Oceanul ca robi peste 50 milioane de Negri!

În loc să se răsfească însă în felul Pieilor-Rosii, ei din contra s'au adunat în ținutul călduros al noului continent, sau înmulți mereu, iar de când s'a desființat robia, au ajuns în multe locuri mai numeroși decât Albi. — Ei cer acum, împreună cu frații lor rămași în patrie, ca „Africa să fie a Africanilor”.

3. Eschimoșii. — În capătul de nord al Americii n'au pătruns însă nici Europeanii, nici Negrii. Marginea înghețată a continentului a rămas tot pe seama vechilor ei săpâni.

* Eschimoșii, un neam de oameni înrudit cu Mougolii, sânt mici, ca și plantele și cele mai multe animale din ținuturile reci. Rar când trec de $1\frac{1}{2}$ metru.

Ei locuiesc în colibe făcute cu bucăți de gheață, clădite astfel încât spre vară, coliba se subțiază, până ce rămâne numai o deschizătură mică. Acolo așează o bucată de gheață, prin care se poate pătrunde lumina; ferestrele sânt făcute de mâpe cusute împreună.

Din cauza frigului, intrarea e așa de strâmtă și lungă, că trebuie să te lăcrești pe brânci.

Înăuntru, scaunle sânt tot de gheață, acoperite însă cu piei. În loc de foc, au o lampă cu grăsimi, care arde necomenit, slujind la uscarea hainelor și la încălzirea căruții.

Dealtfel, Eschimosul nu prea alege. Mănâncă mai ales carne și nu-i pasă dacă e crudă, fiartă, proaspătă, putredă sau cum va fi. Ouăle stricate, le amestecă cu untură și le mănâncă fără nici o îngreșare.

Cu tot traiul greu, ei sânt mereu veseli și împart cu inimă bună tot ce au cu oaspeții lor. Sânt foarte cuminți. Când au văzut cum se înobată Europeanii, bănd rachiu, au zis că aceștia beau „apa nebunilor“.

În total, populația Americii de la nord atinge cam 158 de milioane și crește foarte repede, fiindcă se mai adaugă mereu și emigranții din Europa. — E aproape îndoit mai mare decât a Americii de Sud.

Posesiunile engleze

Canada e un fel de *Siberie engleză*. E aproape cât Europa de mare, dar populația ei abia se ridică la 9 milioane de locuitori.

1. Canada e o reunire de 8 State, cărmuite de un guvernator englez, a cărui reședință, *Ottawa*, e capitala întregii republice.

Partea cea mai roditoare a Canadei este fâșia din sud, unde se mărginește cu Statele-Unite, mai ales în vecinătatea celor 5 lacuri și pe malurile fluviului St. Laurențiu, unde e mult „pământ galben“, ca și în România. Aci s'au îngrămădit cei mai mulți locuitori ai coloniei, ocupându-se jumătate dintre ei numai cu lucrarea pământului. Se produc atâtea cereale, că se vând și peste graniță.

Câștigul cel mai mare al țării stă totuși în creșterea vitelor. Au cam câte 5 vite mari de fiecare locuitor. Exportul vitelor întrece pe al cerealelor, dar și cerealele sporesc foarte repede.

Mai spre nord, clima e prea rece; deaceca, emigranții n'au fost ademeniți să se așeze și pe acolo. În acest ținut, bogăția coloniei stă în lemn, totuși (ca și în Siberia), el nu poate fi vândut din cauza lipsei de drumuri. Lo-



Canada.

cuitorii, foarte rari, se țin cu vânatul și negoțul blănurilor (de vulpe, castor, etc.). În comerțul de blănărie, Canada e cea dintâi din lume.

Din pământ se scotea până acum numai cărbuni și păcură. De curând însă, tocmai în ținutul înghețat dela isvorul lui Yukon, s'a descoperit (la Klondyke = clondajic) mult aur, care a atras în aceste pustii înghețate venetici din toată lumea.

Viiitorul coloniei stă în agricultură, în vite și în tăierea pădurilor. Canada e unul din grânarele lumii.

2. Labrador e o peninsulă pustie, pe care trăesc ca vai de ei, câteva mii de Eșchimoși.

3. Terra-Nova (aproape cât $1/2$ din țara noastră) e o insulă de mare preț. din cauza bogatelor sale pescării. Golfstrom, trecând spre Europa, întâlnește aici curentul rece, care vine dinspre nord, încărcat de o mulțime de pești. Aceștia, cum simt apa caldă a lui Golfstrom, se opresc și se feresc înapoi, adunându-se mulți la un loc. Așu se face că pe țărmurile acestei insule se strâng în fiecare an până la 50.000 de corăbii sosite tocmai din Europa, pentru pescuit. — In timpul din urmă, insula exportă mult minereu de fier, care se găsește aici în cantități uriașe. De când Germania a pierdut minele de fier din Lorena, ea aduce acest material tocmai din Terra-Nova!

Dacă punem alături pescuitul de pe cele 5 mari locuri americane, apoi adăugăm pe cel de lângă Terra-Nova și pe cel delarmul Norvegiei, vedem că mările acestea nordice sânt mai cercetate de pescari decât toate mările lumii.

4. Bermudele sânt un arhipelag de 365 insule (câte zile sânt într'un an), dintre cari cele mai multe sânt prea mici și pustii. Cele locuite sânt o adevărată grădină de legume pentru New-York.

5. Bahama formează iarăși un arhipelag (de 500 insule) dintre care numai vreo 20 sânt locuite. Intre acestea este și insula *San-Salvador*, în care s'a coborît Columb. Din marea dimprejurul lor se scot mulți bureji de șters.

STATELE-UNITE

Așezarea. — Stau între 30° și 50° , așa că republica aceasta face *Statul cel mai întins din zona temperată*.

E vrednic de luare aminte, că până azi oamenii care s'au des-pelat mai mult au fost cei din zona temperată. Istoria nu poate arăta nici un Stat mare și vestit prin civilizație, nici în zona rece

unde omul muncește din greu, ca să se hrănească dintr'o zi în alta; nici în zona caldă, unde viața e prea lesne, iar poamele copaci or îl face pe om să trăiască fără grijă dela mână până în gură.

Statele-Unite, având atâta pământ bun de lucrat tocmai în zona temperată și fiind așezate între răsăritul foarte populat al Asiei și apusul iarăși foarte populat al Europei, au o poziție foarte bună pentru negoț.

Intinderea acestei republici este aproape cât a întregului continent european.

Pământul e așa plăsmuit, că Statele-Unite au și câmpie și podiș și munți (vezi pagina 182). Au pe urmă norocul să primească ploi tocmai în timpul verii; deaceia, pe un ținut așa de întins, republica poate avea tot felul de avajii.

Avuții. — I. **Plante.** *Bumbacul*, cultivat mai ales pe lângă golful Mexicului, e planta care dă cel mai mare câștig Statelor-Unite. Pe lângă cel rămas în fabricele americane, se mai exportă și altor țări pentru suma de 1 miliard.

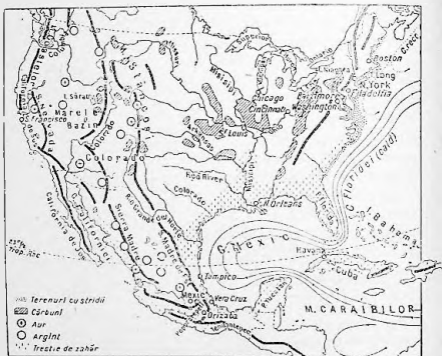
Noul-Orleans e cel dintâi târg de bumbac din toată lumea.

După ce floarea se scutură, rămâne în loc o măciucă, sau mai de grabă o minge plină cu puf. Dimicată, când mingea stă să crape și puful e gătă să se împrăștie pe jos, lucrătorii culeg puful acela alb, care nu e altceva decât bumbacul amestecat cu semințele lui.

Mâna omu'ui n'ar ajunge însă niciodată, ca să curețe atâtea grămezi de bumbac, de semințele și necurățeniile, cu care se amestecă în timpul culesului. Deaceia, reține să vină în ajutor și fabrica, unde bumbacul e cărat în saci mari sau e adus în maldăre ca țanul. Ajuos la fabrică, mașina îl înghite înocmai ca o vită, care mănâncă iarbă și îl scarmână foarte mărunț; necurățeniile cad la o parte, iar puful trece în altă mașină. Aci este din nou scărmanat și mai mărunț, așa eă vântul, pe care îl fac înăuntru niște foi uriașe. Il ține pe sus în sbor, pareă ar fi un abur alb. Și astfel, după ce trece prin mai multe mașini de acestea, bumbacul cade ca o niusoare curată tocmai la cealaltă parte a fabricii, unde îl iau în primire mașinile de tors și de țesut. De aci ies scutele de bumbac ori de pânză, care se împrăștie în toată lumea.

Orezul, ca cel ce iubește mlaștina, a găsit pe tot țărmul dinspre golful Mexicului și până în golful Chesapeake, o țară cum nu se poate mai potrivită pentru dânsul.

Trestia de zahăr e cultivată pe acelaș țărm umed și cald. Ea suferă însă din cauza frigului. Deaceia a fost



un noroc că tatele-Unite. în urma unui războiu cu Spania, au pus mîna pe *Cuba*, o insulă caldă — cea dintîi din lume cu privire la fabricarea zahărului de trestie.

Via e cultivată deasemenia foarte mult, mai ales în California.

Stafidele cele mai multe din negoș sînt aduse din California. Iutre *Sierra-Neada* și *Munții Coastelor* se întinde o regiune care este un adevărat raiu pămîntesc. Acolo e și vestita vale *Yosemite*. Clima fiind dulce, crește tot felul de pomi; — acolo sînt și podgoriile cele mai întinse de pe pămînt.

Pe lângă aceste plante prețioase, se mai cultivă și alte fructe din țările călduroase: *portocali, lămâi, banani, ananas*, etc. (mai ales în *Florida, California* și *Colorado*).

Tutunul este în adevărata lui patrie. *Cuba* stă cu privire la tutun în rândul întâi, ca și la cultivarea trestiei de zahăr. Deasemenea se cultivă mult această buruiană și în *Porto-Rico*, o insulă luată, ca și *Cuba*, dela Spanioți.



Culegerca bumbacului.

Cereale. — Dacă trecem în Statele-Unite spre nord, plantele cele mai de preț sânt cerealele și între ele vine în rândul întâi *porumbul*.

La noi sânt puține soiuri. În America, patria sa, *porumbul* are vreo 40 soiuri; iar cultura lui e așa de răspândită, că $\frac{3}{4}$ din tot *porumbul* lumii crește numai în Statele-Unite.

Împreună cu *grâul, orezul și secara*, care se cultivă mai ales în regiunea Marilor-Lacuri, cerealele Statelor-Unite vechesc în fiecare an $\frac{1}{4}$ miliarde de franci.

Chicago e cel mai mare târg de cereale din lume. Flote întregi pleacă pe lacul Michigan spre Europa, încărcate mai ales cu grâu.

II. Animale. — **Preria Statelor-Unite** este livada de fân cea mai întinsă din zona temperată. Deaceea, republica are mai multe vite decât orice țară din lume.

Pe lângă *Marile-Lacuri* și spre *Oceanul Atlantic*, pe unde populația este mai densă vitele trăesc în cirezi pe jumătate sâlbatică, răfăcînd, ca și bisonii de odinioară, în voia vânturilor și a gerului.

E vrednic de amintit și marea răspîndire a *porcilor*. În unele părți, în loc să culcească porumbul, Americanii lasă porcii în lazuri, ca să-l mănînce la întâmplare. Numai în *Chi-ago* se taie anual peste 6 milioane din aceste animale, iar carnea e trimisă pe corăbii în toate părțile lumii. **Cincinnati**, deși taie mai puțin, totuș a căpătat numele de *Porcopolis*, din cauza comerțului său întins de porci.

III. Metale. — Și în privința metalelor, Statele-Unite sînt țara cea mai bogată din lume, după cum a fost și cu privire la *animalele domestice* și la *cereale*.

Pe la 1848, un lucrător din California, pe cînd săpă la gârta unei mori, zări în prundiș câteva bucăți de aur. În puține zile miu de venetici sosiră spre a căuta aur în nisipul pârîiasului, iar de atunci, tot ținutul pustiu dintre Munții-Stîncosi și Cordilicri a fost cercetat în lung și în lat de căutătorii de auzere.

Azi, Statele-Unite dau mai mult *argint* decât toate țările lumii la un loc. Dar și greutățile de învins au fost groaznice: lipsă apă, lipsă drumurile, lipsă hrana... Totuși, setea de avuție a omăgîl pe coloni până în mijlocul pustiei, iar acum, cînd scoaterea aurului e foarte grea, minierii de odinioară s'au apucat, pe unde plouă, de lucrarea pămîntului. Așa că după cum căutarea *metalelor* i-a îndemnat să înainteze în pustiu, tot așa plugăria i-a ademenit mai tîrziu să se suie pe podiș, unde cresc vite și lucrează pămîntul.

Mai înscimnat decât aurul e *cărbunele*. Statele-Unite dau singure mai mult decât toată Europa.

Un ținut odată și jumătate cît țara noastră (pe lângă *Ohio*) este pardosit numai cu cărbuni. Și fiindcă *metalele* se găsesc mai peste tot (dar mai ales în *Alegani*

și împrejurul Marilor-Lacuri), Statele-Unite au *la un loc* tot ce trebuie pentru fabricarea *mașinilor*.

Trebuie să mai adăugăm apoi și *bogăția în petrol și gaz metan* în care întrece iarăși toate țările din lume

Sar putea zice că tot lanțul munților Alegani are dedesubt un mare rezervoriu de petrol. Cea mai mare parte din Europa arde petrol american. — cu toată concurența celui rusesc și românesc, care este mai aproape. *Metanul* iese din 16.000 de sonde.

IV. Industria. — Statele-Unite, având tot felul de produse vegetale, animale, și minerale, nu mai rămân decât să fie lucrate de mână omului și vândute altor țări mai sărace. Muncitorii însă lipscau, populația fiind încă prea rară. Atunci, s'au gândit Americanii să pună *mașina* în locul brațelor omului; și azi, nu e țară pe lume (afară de Anglia), unde să se lucreze cu mașinile mai mult decât în Statele-Unite.

Deacolo au venit: mașini de *cusut, de cosit, telegraful, telefonul* etc. Nicăieri nu se dau mai multe patente pentru descoperiri, decât în Statele-Unite. E destul să te gândești că s'au înființat vreo 400 mii de fabrici, care produc în fiecare an mărfuri de peste 50 miliarde de franci!).

Cele mai industriale sânt Statele de la nord-est, unde sânt *metale, petrol, cereale* și unde navigația este înlesnită de marile lacuri.

Deaceca, acolo s'au întemeiat orașe ca cele mai mari de pe glob.

New-York, cu peste 7 milioane locuitori, este cel mai mare oraș din lume!

Insula Long pare că a fost pusă înadins să apere de valuri gura râului Hudson. La adăpostul insulei se întinde, atât pe un mal, cât și pe celălalt, uriașul oraș, care de bună seamă, va deveni cel

*) Mașinile americane întrec pe cele engleze și în curând vor face concurență tuturor celor fabricate în Europa. Totuși, cu privire la lucrarea bumbacului, Statele-Unite sânt întrecute încă de Anglia.

mai înfloritor din toată lumea, fiindcă el este poarta cea mai umblată pe unde intră și ies mărfurile din Statele-Unite.

Chiar și acum nu mai seamănă cu altele. Casele s-au urcat la zeci de etajuri și, firește, cu astfel de turnuri babilonice sau „sgărie nori” (cum le zice localnicii) nu pot fi clădite decât cu ajutorul



Case în New-York, mai înalte decât turnurile bisericilor.
Biserica dintre cele două case pare mică.

fierului. Deasupra caselor stau firmo bătătoare la ochi, ca nicăori. Pălărierul își pune o pălărie uriașă, cismarul o cismă cât toate zilele... fiecare, după cum îi trăsnește priza miote, numai ca să nu semene cu a altora. Apoi, orașul întreg e cuprins de firele telegrafelor și ale telefoanelor, ca într'o pânză de pânjen.

Atâtea cumpărături și vânzări se fac, atâtea vapoare intră și ies din port, că până și băncile s'au împărțit: bănci numai pentru bumbac, numai pentru cărbuni, pentru fier, etc. Și cece nu s'a pomenit încă până în zilele noastre, doi, trei bogătași se unesc și țin în mână tot negoțul unei mărfi: a fierului, a zahărului... Le-a și ieșit numele de regi: ai fierului, ai bumbacului.. Chiar sânt cu adevărat puternici ca niște regi, deoarece (în în mână lor câștigul și paguba, adică viața de toate zilele a milioane de oameni, nu numai din Statele-Unite, ci și din alte continente.



Un pod în New-York.

La nord e *Boston*, un oraș vestit pentru școalele sale. După New-York vin la rând: *Filadelfia*, *Baltimore* și *Washington*, capitala întregii republice.

În genere, toate orașele cele mai mari sânt la răsărit de Mississippi, adică în ținutul care a fost colonizat mai de mult. Din linia lui *Chigaco*, *St. Louis* și *N. Orleans*, nu mai întâlnim spre apus nici un oraș mare, afară de *St. Francisco* (tochmai pe malul Oceanului Pacific). dărâmat anii trecuți de un cutremur.

Drumurile. — Pentru ca să miște atâtea mărfuri trebuiau numai decât drumuri bune. Și în privința aceasia, Statele-Unite au întrecut pe celelalte țări, deoarece au 450 mii km., de căi ferate, *adecă mai mult decât toată Europa*. Mai ales spre răsărit, rețeaua e cât se poate de deasă.

Unele sânt însă construite în pripă și deaceea călătoria pe ele este cam primejdioasă.

Populația. — Bogățiile Statelor-Unite n'ar fi ieșit niciodată la iveală, dacă nu se înmulțea și numărul locuitorilor. Acum 100 de ani, Statele-Unite abia numărau vreo 4 milioane locuitori, azi se apropie de 120 mil. iar dacă creșterea va dură mai departe astfel, ajungând până la desimea populației din Anglia, Statele-Unite vor avea peste două miliarde de suflete! Dar, fiindcă pământul e mai tot împărțit, acuma emigranții nu mai sânt primii ca mai înainte.

Cea din urmă bucată de pământ a fost dată în 1893. Totuși la 10 ani după aceea, într'un singur an, au intrat în Statele-Unite 850.000 emigranți din Europa. Acutua s'au luat multe măsuri, ca să se pună stavilă imigrării.

b) Negrii (12 milioane) a fost aduși ca robi pe lângă golful Mexicului, unde bântuiau frigurile, și apoi s'at întins spre nord.

De vreo 40 de ani, de când au fost liberați din robie, se înmulțesc așa de tare, că amenință să facă în St.-Unite de sud o „nouă Africă”.

În unele orașe, sânt mai mulți negri decât Albi. În Statele despre golful Mexicului 40% din populație e neagră, iar în anii din urmă, muncitorii Negri se îndesă tot mai mulți în orașele dinspre nord. *Chicago* are mai mulți Negri decât Noul-Orleans.

Fiindcă numai Statele dela sud, unde se cultivă *bumbac* și *trestia de zahăr*, aveau robi, Statele dela nord au cerut libertatea robilor și s'a început un războiu care a durat câțiva ani, până ce apărătorii robiei a fost biruiți, iar Negrii au fost liberați.

Turburarea a fost însă foarte mare. În loc să mai lucreze pământul, Negrii au pornit spre orașe, să se bage *servitori, chelneri, vizitu...* Au început a se luduși, umbrăcându-se ca stăpanii și intrând în Parlament, fără să știe măcar a serie și a ceteri, deoarece au fost înșelați și încercuți în tot felul de datorii de șelatazii *aior*, care îi maguleau, spre a se alege deputați, în numele lor.

Pielele-Roșii s'au prăpădit ca și bisonii. Abia mai sânt vreo 500.000.



O casă de Negri.

Albii, arând *preria*, bisonii s'au împuștat, iar *Pielele-Roșii* au început să sufere de foame. De aci lupta de fiecare zi, care se sfârșea prin alungarea băștinașilor tot mai spre apus.

În cele din urmă, li s'au mai lăsat și lor câteva ținuturi sau „teritorii”, unde Albii n'aveau voie să se așeze. Așa de ex. *Teritoriul indian*, pe malurile lui Arkansas. — Unii dintre *Pielele-Roșii* au devenit agricultori și crescători de vite. În curând însă sămânța lor va pieri în Statele-Unite, căci Albii năpădesc acum peste tot.

d) *Chinezii*. — Pe când Statele de sud sânt în primejdie de a fi stăpânite de rasa neagră, țărmul Pacificului e ră amenințat să fie ocupat de Chinezii. Aceștia, decând au ieșit din hotarele Chinei, s'au împrăștiat peste tot, unde puteau câștiga ceva (în Statele-Unite sânt abia vreo 120 000 așezați mai ales în California).

Frica de ei este însă mare, din pricina concurenței pe care o fac lucrătorilor albi și negri. Deaceia s'au luat măsuri să-i împiedece de a se mai așeza atât de mulț în Statele-Unite.

În San-Francisco, ei locuiesc străzi întregi. Spre Josebire de Negri, care sunt apreciați la teac, Chinezii fac de toate, — nu au cașug sa nasa; se fac *negustori, serbatori, barbierei, pișigari, munceri*, etc. Iată ca danșii nu crează nimic, înveea ei se mulțumesc cu o casa murdara și cu o mâncare urâtă: orez, șoareci, carne putredă, oia stricată... toate sunt bune pentru Chinez, când îl ajută sa cașuge banii. La urma, se întorce apoi în patria lui, sa fie îngropat după lege în pământ chinezesc. Femeile nasa n'au voie sa nasa din China. E o rătăcie când se măcară așa ceva, și asta i-a împiedecat de a se mulde mai mult peste granița lor.

În timpul din urma, lângă Chinezi s'au adușat și vreo 80.000 de japozezi.

În genere, America privește cu ochi lui pe cei care cântă sa treacă oceanul. O lege după război a oprit înveea străinilor în Statele-Unite și în Canada, supunându-i la o cercetare asupra sănătății, cerându-le sa aiba o suma din ce în ce mai mare de bani și hotărând ca din neicare neam sa nu intre pe un mai mult de 5% din numărul anului trecut, — ba încă împunându-i și pe aceștia lună cu lună. — Asta dovedește ca America începe a se simți destul de plină de lucrători.

Constituția. — Republica se compune din 49 de State. Fiecare Stat se administrează după cum se crede de cuvînță și alege liber guvernatorul sau. Fiecare are apoi drept sa umite mai mulți deputați și cate 2 senatori la *Washington*, unde adunarea lor sau *Congresul* alege pentru Statele-Unite un prezident pe timp de 4 ani.

Pe lângă cele 49 de State mai sunt:

1. *Un district federal*, numit *Columbia*, împrejurul orașului *Washington*. Acest district e guvernat de congres și de o comisie numită de Prezident.

2. *Trei teritorii.* — În capatul de nord-vest este *Alaska* un teritoriu cumparat dela Rusia. Alara de *Alaska*, alte teritorii mai sunt: *Porto-Rico* luat dela Spanioli și *Hawaii*.

Alaska. — Deși e de două ori mai întinsă decât Scandinavia, Peninsula dintre Pacific, Marea lui Behring și Oceanul Polar, abia are vreo 70.000 de locuitori. De vină e clima sa foarte aspră (latitudinea nu-i prea mare; *Petrograd, Oslo, și muntele St. Ilie* sânt pe același paralel, 60°). Nici o țară — afară de Groenlanda — nu e mai bogată în ghețuri, decât Alaska. Aduce aminte vremea când o bună parte din Europa era sub gheață... Muntele *Mak-Kinley* e regiune alb și înghețat de sus până jos. Totuș aurul atrage pe om până în aceste pustietăți amorțite de ger.

Căutarea aurului a început abia pe la 1880. După 25 de ani, se scotea din acel ținut cam 10 mil. dolari, iar în timpul războiului european se ajunsese la 60 mil. dolari... Dar, pe lângă aur, se mai găsește în Alaska și *aramă, cărbuni și petrol* — Arama e așa de multă, că se află aproape peste tot. *Lignit* deasemenca e cu prisosință.

Aceste teritorii sânt administrate de funcționari numiți de Prezident și de Miniștri, până ce va veni vremea să fie ridicate la rangul de Stat.

Note istorice. — **Această mare republică formă acum 100 și ceva de ani 13 State supuse Angliei și chiar erau numite „Noua Anglie”, ocupând ținutul dela răsărit. Pe valea lui Mississippi se întindea domnia Francezilor, iar mai spre apus războiul acerb al *Piele-Roșii.***

Fiind nedreptățite la negoț, Statele acelea s'a răscolit contra Englezilor și au isbutit să scape de domnia străină, deși aveau numai 2 milioane locuitori. Apoi sporindu-se numărul emigrațiilor veniți din Europa, locuitorii Statelor din răsărit au început a se întinde și spre apus. Au împărțit pământul prin linii trase drept ca pe hărtă; au format teritorii; teritoriul, după ce avea destui locuitori, devenea Stat și astfel numărul Statelor a crescut treptat, iar stăpânirea republicii s'a întins până la Pacific. Căci Francezii, neînțelegând prețul coloniei lor, au vândut Louisiana stăpânită de ei în valea lui Mississippi; iar în urma unui războiu s'a mai luat și dela Mexicani: *Texasul, Nou-Mexic, Arizona* și bogata *Californie*. Așa că republica Statelor-Unite s'a întins dela un ocean până la celălalt.

Și cu cât țara se întindea, cu atât Americanii cântau mai mult să înlăture pe Europeni de a se amestora în treburile lor, urmând vorba vania dintre prezenți. *Monroe* (monrô), care zicse: *America să fie a Americanilor.*

A ajuns apoi timpul ca să se amestece America în treburile altora. După războiul cu Spania (1898), a cuprins *Cuba, Porto-Rico* și a întins

mâna tocmăi peste ocean, luând în stăpânire frumosul arhipelag al *Filipinelor* (vreo 7000 de insule) cu 11 milioane locuitori, răspândiți în 400 din ele.

Și fiindcă la mijlocul drumului între San-Francisco și Filipine este arhipelagul *Hawaii*, America a pas stăpânire și pe acesta. De asemenea și pe *Guam* (în Marianas), și pe *Sumoa*. Așa că umilă republică de acum 100 de ani, prin creșterea populației și a avuției, a ajuns să joace un rol de seamă între toate Statele lumii. Iar războiul din 1914—1918 i-a dat un avânt și mai mare, deoarece toată Europa a ajuns datoră Americanilor. — Bursa lumii s-a mutat acum de la Londra la New-York.

Mexicul

Așezarea.—Statul e tăiat aproape în două jumătăți de **tropicul Racului** (stă așa dar în dreptul Saharei și Arabiei).

Intinderea e cam de 2 milioane km. □.

Pământul e un podiș înalt cam de 1200 m., și mărginit, atât spre ocean, cât și spre celălalt, prin două lanțuri de munți (*Sierra Madre*) de est și vest, care spre istmul *Tehuantepek* se apropie una de alta și închid astfel podișul.

Celui care ar veni din golful cald al Mexicului și s'ar sui până în ținutul acoperit de zăpadă, țara Mexicanilor i s'ar părea cu privire la climă și vegetație ca o clădire cu mai multe etaje:

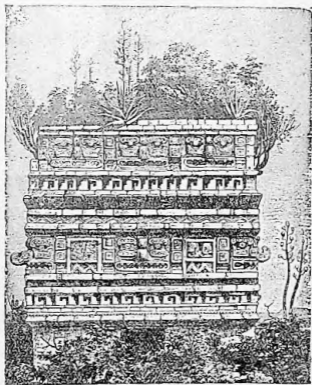
a) Jos, la țărni, găsește o lășie umedă și foarte caldă unde domnesc frigurile galbene, — atât de primejdioase pentru Europeni. Ținutul acesta se numește **tierra caliente** (țara caldă). — Cu toată bogăția vegetației (*banani, palmieri, orez, trestia de zahăr*, etc.), colonii europeni n'au putut să se așeze aci.

b) Între 1500—2000 e **tierra templada** (= țara temperată), o regiune fericită, unde domnește o primăvară veșnică și în care frigurile galbene nu pot pătrunde.

Aci, alături de *trestia de zahăr, banane, orez, cafea* și alte roade ale țărilor tropicale, crește și *porumbul*

și mai toți arborii din Europa: *meri, peri, portocali, etc.* Deaceia, pe această fâșie de pământ s'au așezat multe din satele și orașele Mexicului.

c) În sfârșit, de la 2000 m., în sus începe țiera frigă (= țara rece). Se pare rece celui ce suie din golful Me-



Ruinele unor temple ridicate înainte de Columb (în Yucatan).
Templele acestea dovedesc că și rasă noastră ajunsese la o mare
civilizație

xicului. Pentru cel ce vine însă din Europa, clima este foarte dulce. (Dovadă e împrejurarea că unele plante din „țiera frigă” cu greu pot să se deprindă cu răccala din *Italia*, care nouă ni se pare o țară foarte caldă). În ținutul acesta cresc păduri de stejur și de brazi, se samănă cereale, ca și la noi, și s'au adunat cei mai mulți locuitori ai Mexicului.

În genere, țara e roditoare, afară de unele părți ale podișului, unde agricultura nu e cu puțință decât cu ajutorul irigației. Mulțumită climate sănătoase și rodniciei pământului, Pieile-Roșii din Mexic lucrau ogoarele și duceau o viață mai de seamă decât a fraților lor, care în prerie rătăceau cu cortul pe urma circzilor de bisoni.

Mexicanii vechi ajunseseră să clădească palate, de care s'au minunat Spaniolii, când le-au văzut.

Columb găsisse în Guanahani numai oameni goi. Cortez, un urmaș al său, când s'a suit pe podiș și a dat cu ochii de orașele Mexicanilor cu biserici în formă de piramide uriașe; cu canale, care împărștiau apa pe câmp; cu târguri, în care se adunau zilnic până la 60.000 de oameni, a rămas așa de uimit, încât el și tovarășii săi au socotit că țara e vrednică să poarte numele de „*Novu Spania*”.

În deosebi eră vestit prin desleptăciunea sa neamul Toltecilor. Ei semănau porumb și bunhac și aveau un fel de scrisoare cam la fel cu hi-roglifele Egiptenilor; știau să lucreze metale și se pricepeau foarte bine să ridice clădiri mărețe, ale căror urme se văd și până azi.

Dar, după cum s'a întâmplat și ajurea (în Asia și America), agricultorii sânt peste tot în primejdie, când au ca vecini neamuri uomade. Așa s'a petrecut și cu Toltecii; au fost supuși de Azteci, nomazii dinspre nord, care erau mult mai războinic și mai cruzi. Sub Azteci eră Mexicul, când a venit cucerirea spaniolă.

Locuitorii. — Venind din nord, până la *Rio Grande del Norte*, auzi mai mult limba engleză. Cinc trece spre sud, întâlnește în toată America (afară de Brasi-*lia*) numai limba spaniolă. La nord de *Rio Grande*, emigranții au fost de neam germanic, iar la sud a fost de neam latin: Spanioli și Portughezi (în timpurile din urmă și Italiani).

În Mexic, numai $\frac{1}{3}$ din populație sânt albi; restul sau mestizi, sau *Piei-Roșii*. Religia e catolică.

Capitala, *Mexico*, înconjurată cu lacuri și cu vulcani acoperiți cu zăpadă, stă pe un podiș cu 300 m. mai ridicat deasupra mării decât vârful Ceablului.

Puebla e oraşul cel mai vechiu întemeiat de Spanioli. *Vera Cruz* e portul cel mai de seamă.

Ca şi Statele-Unite, Mexicul e o republică. Aici însă *Picile-Roşii* (40^{0/0}) fac aproape jumătate din populaţia ţării (care se apropie de 14 mil.) şi de aceea, mai în nici o privinţă, ţara nu se poate asemăna cu Statele-Unite.

În timpul din urmă, capitalişţii din Statele-Unite au început a se amesteca şi în Mexic; fac căi ferate, deschid mine şi s'ar putea în curând să se amestece şi mai adânc în treburile Mexicanilor, punându-i sub epitropie, cu atât mai mult, cu cât turburările sânt dese. De la 1822 şi până azi, au fost aci nu mai puţin de 240 de revoluţii.

Avuţia. — *Porumbul* creşte cât pădurea' — (hlujanul atinge 5 m.); el e hrana de toate zilele a Mexicanilor.

În loc de pâine, localnicii mănâncă un fel de turte (tortilas) de mălaiu, dar leguma obişnuită e fasolea.

Via şi *maslinul* pe vremea domniei spaniole nu eră voie să fie cultivate (pentru că Americanii să cumpere vinul şi untdelemnul din Spania); acum însă sânt foarte răspândite.

Cu privire la *zahăr*, *cafea*, *vanilie* şi *tutun*, Mexicul e una din ţările cele mai bogate din lume.

De mare însemnătate pentru acest podiş e şi planta numită *agave*.

* **Agave.** — Dintr'un mănunchiu de foi grase şi tari, care îşi trag hrana lor chiar din pământul cel mai pietros şi sterp, se ridică un hlujan înalt până la 14 m., purtând uneori până la 4000 de flori

Această ciudată plantă este pentru Mexic, deoarece este viţa de vie pentru vol. Şi în acelaş timp, ţine loc şi de cânepă.

În adevăr, îndată ce începe să se deschidă floarea, localnicii tao frunzele din mijlocul mănunchiului şi le lasă numai pe cele de pe margini pe care le ridică în sus şi leagă capetele la un loc, aşd ea să acopere locul miezului tăiat. Unde s'a făcut tăietura, isvoreşte vinul pe care Americanul îl numeşte *pulque*.

Pe lângă vin, planta acensta mai dă şi *frânghii*. Foile sale sânt aţoase, iar din astfel de aţe se fac funii şi odgoane de corăbii. — Pentru scoaterea greutateilor din mine, aceste funii sânt mai preţuite chiar decât cele de sârmă.

Fără îndoială, lucrarea pământului va fi un mare izvor, de bogăție pentru Mexic. În unele locuri însă câmpul e mai rău lucrat decât pe vremea domniei spaniole, Spaniolii, deprinși din țara lor cu udarea pământului prin șanțuri făcute înadins, învățaseră și pe Mexicani să lucreze ogoarele lor mai bine. Dar la 1821 deslipindu-se Mexicul de Spania, multe din câmpurile cultivate odinioară au căzut iarăși în paragină.

Vitele sânt foarte numeroase, — mai ales pe podiș. *Caii, catârii și cornutele* mari sânt cele mai răspândite.

Mineralele sânt însă adevărata bogăție a Mexicului. Cu privire la *argint*, e țara cea dintâi din lume.

Sânt mine, în care pământul e așa plin cu argint, că dintr'odată lucrătorul scoate afară jumătate argint, jumătate țărână.

Dar avuția cea mai nouă și mai scumpă a Mexicului este *petrolul*. Acum vreo douăzeci de ani (1910) abia producea $\frac{1}{2}$ mil. de tone. Acuma a săltat peste 20 mil. tone, deci stă pe treapta a doua (după Statele Unite).

Mai tot acest petrol e cumpărat de vecinul dela nord, care are aproape $\frac{3}{4}$ din capitalul industriei petrolifere mexicane. — *Puțurile de petrol* au fost săpate mai ales în apropierea țărmului (*Tampico*) lângă cel din Texas, așa că transportul e foarte ușurat.

Dealtfel, petrolul a ajuns acuma marfa cea mai căutată, deoarece aproape toate vapoarele câte se construiesc în Statele-Unite sânt întocmite pentru petrol, nu pentru arderea cărbunilor.

America de mijloc și Indiile apusene

La istmul *Tehuantepek* se sfârșește marele podiș al Americii de Nord. Munții care îl mărgineau se apropie, se unesc, iar cel care ar vrea să înainteze spre sud, trebuie să coboare dintr'odată mii de metri, căci istmul *Tehuantepek* se înalță abia cu 200 m. peste fața mării.

Deaceea în curmezișul lui s'a putut face cu mare înlesnire o cale ferată între două oceane.

Dela acest istm și până la istmul și mai îngust dela Panama se întinde *America mijlocie*, un fel de punte care leagă împreună cele două Americi: pe cea dela nord cu cea dela sud.

Puntea aceasta (cu două coccășe spre răsărit) e mult mai nouă decât cele două Americi.

Pământul Americii mijlocii e cât se poate de felurit. Incepând dela istmul *Panama*, unde puntea e mai îngustă (45 km.), și până spre lacul *Nicaragua* sunt munți la fel cu ai *Cordilerei*. Inaintând însă, mai spre nord găsim afară de munți și câteva *podişuri* mai întinse, iar, lângă mare avem și *șesuri*.

Așa e în America de mijloc, pământul e plămuit cât se poate de felurit. Dela munți, cari intrec cu mult *Carpații*, te cobori până la câmpii netede, care abia se ridică peste fața mării.

Ceeace atrage mai ales luarea aminte în clădirca acestei punți, sânt numeroși *vulcani* (80), care se țin lanț pe țărmul de vest. — Așa de rău se clatină America de mijloc, încât unui ținut din *San-Salvador* i s'a dat numele de *leagăn*.

Clîma. — America de mijloc e foarte caldă. Ploile cele mai multe le primește în timpul *verii*, când se apropie soarele de *tropicul Racului*. E o mare deosebire însă între cele două țărmuri: pe cel dela răsărit plouă mai în toate timpurile anului și, fiindcă pământul e șes, se fac mlaștini, unde *Europeanii* nu se pot așeză. Pe țărmul dela apus, afară de timpul ploilor, mai este și un anotimp *secetă*. Deaceea, cea mai mare parte din populație s'a îngrămădit în ținutul mai multos dinspre apus.

Râuri și lacuri. — Fiind îngustă puntea, apele nu se pot adună spre a face râuri întinse, ca și în apusul Americii de Nord.

Cel mai însemnat e *San Juan del Norte* care scoate apa din lacul *Nicaragua* (cât Dobrogea de mare). Multă vreme a fost vorba ca să se întrebuițeze vadul acestui râu, spre a se tăia un canal, care să ajute corăbierilor să treacă prin lacul *Nicaragua* spre Oceanul Pacific.

Populația e abia de vreo 6 $\frac{1}{2}$ milioane locuitori, dintre care numai vreo 200.000 sânt albi, iar restul sânt *Piei-Roșii* și *Mestiși*. În ori timpul din urmă se răspândește *Negrii* ca lucrători de pământ, ceea ce va face amestecul și mai mare.

Avuțiile. — Intr'un ținut cald, care primește ploaie în toate lunile, plantele cresc neconținut și neconținut au flori și poame.

Forumbul crește până în vârful munților, iar în unele locuri se culege de 3 ori pe an. Și nu-i de mirare, deoarece, pe lângă umezeală are și căldură, iar pământul e gras (format în multe locuri numai din cenușa aruncată din vulcaui).

Cauciucul, tutunul, trestia de zahăr, cacao, vanilia, cafeaua și *orezul* își găsesc ficcare pământul și clima care le trebuie.

În deosebi e vestită pentru cafea *Costa-Rica*.

Pe lângă plante, *America centrală* mai e bogată și în tot felul de metale: *aurul, argintul* și *fierul* se găsesc aproape peste tot.

Statele. — *America centrală* e împărțită în State, organizate cam după chipul republicei Statelor-Unite.

Aceste republici sânt: *Guatemala* (capitala *Guatemala*), *Salvador* (capitala *Salvador*) și *Honduras* (cu capitala *Tegucigalpa*). Aceste trei au la un loc cam 5 mil. loc. *Nicaragua* (capitala *Managua*), *Costa-Rica* (capitala *San Jose*) și *Panama*, pe istmul cu acelaș nume, au și ele împreună cam 1 $\frac{1}{2}$ mil.

Nici pe departe însă republicele acestea nu se pot asemăna cu Statele-Unite. Partea cea mai mare din populație fiind *Piei-Roșii* și *Mestiși*, aceștia duc o viață

umilită, mulțumindu-se cu ceeace le dă pământul pentru hrana de toate zilele. — Cea mai mare parte din peninsula lucatuu e însă legată de Mexic.

Se poate însă ca în scurt timp America centrală să-și schimbe fața, căci și aci încep să se înestee bogății din Statele-Unite pentru a scoate veniturile din pământ și a-l lucra cum știu ei.

Deanteci, America centrală va căpata și pentru Statele-Unite și pentru toata lumea o însemnătate foarte mare din cauza istmului Panama, pe unde trec nu de corăbii dintr'un ocean în altul (platou cum platesc și cele ce trec prin canalul Suezului). Noua republică Panama e o creațiune a Statelor-Unite.

Anglia, stăpânește Honduras britanic și ar fi dorit să se amestece în afacerea canalului, dar a întâlnit o concurență americană.

India apuseană

Columb, când a nimerit în Guanahani, credeă că a ajuns în Asia și anume în India. Deaceia, el a dat locuitorilor numele de *Indieni*, nume care le-a rămas în multe limbi până astăzi. Când s'a văzut însă greșeala lui Columb, s'a zis acestui ținut *India de apus* (de Europa) spre a se deosebi de *India asiatică*, așezată la răsărit de Europa.

Sub numele acesta de *India apuseană*, se înțelege azi lanțul de insule, care închid spre răsărit mediterana americană ca o „ghirlandă de flori”, care se unește cele două „continente surori”.

Toate insulele acestea nu-s decât resturile unor munți prăbușiți sub mare.

Din cauza acestor prăbușiri, fundul mării și, împreună cu el și insulele, se cutremură mereu până azi; dovadă grozavul cutremur din anul trecut în Martinica și desele izbucniri ale vulcanilor care se văd la ea.

Insulele acestea, numite Antile se împart în două grupe: *Antilele mari* (Cuba, Haiti, Porto-Rico și Jamaica)

și Antilele mici, un șir de insule mai mărunte, care se întind până la America de Sud. Ele împart Mediterana americană în două bazine: *Marea Antilelor* sau a *Caraiților* — cuprinsă între lanțul insulelor mici și America de mijloc, și *Golful Mexicalui* — închis de *Florida*, *Cuba* și *Yucatan*.



Clima acestor insule e, ca și cea din America mijlocie sau din Mexic. Dacă scapi de țarmul *cald umed* și *nesănătos*, cu cât te sui pe aceste insule muntoase, cu atât e mai *răcoare*. De pe la 500 m. deasupra mării, temperatura începe de a fi ca cea din Spania ori Italia.

Avuția pământului e aceeași, ca și în America de mijloc. *Trestia de zahăr*, *tutunul*, *cafeaua* și *bumbacul* acestor insule e fără pereche în lume. Se mai adaugă apoi toate poamele tropicale: *ananas*, *vanilie*, *cacao*, etc.

Populația. — India de vest, cu privire la populație, ar fi mai drept să poarte numele de „*Africa americană*”. Albi, care au venit după vremuri în aceste insule, pier văzând cu ochii în fața Negrilor și a Mulașilor, care se înmulțesc pe liecare zi.

E drept că insulele acestea sânt în stăpânirea Albilor *Cuba* (cap. Havana) și *Porto-Rico* au fost luate acum câțiva ani de Statele-Unite.

Jamaica și mai tot lanțul celor mici, împreună cu *Trinidad*, sânt posesiuni engleze.

Olaudezii au *Curacao*, *Bonaire* și *Aruba*.

Francezii au și dâșii *Guadelupa* și *Martinica*.

Dar în toate, rassa care se întinde mai repede e cea neagră.

Haiti e cu desăvârșire în mâna Negrilor.

Totuși e mare îndoială, dacă Negrii vor fi în stare să scoată din aceste două insule tot ceea ce pământul lor binecuvântat ar putea să dea.

Rezumat asupra Americii boreale

1. Suprafață. — America boreală 24 mil. km. □. — America Centrală abia $\frac{1}{9}$ mil. km. □.

2. Pământul. — Spre apus este un podiș înconjurat cu munți. Vârful cel mai înalt *Mac-Kinley* e aproape cu 1000 m. mai mic decât *Aconkagua*, dar întrece pe *Kilimangiaro*.

3. Ape. — Fluviul cel mai mare e *Mississipi* (socotit după ramura sa cea mai lungă *Missuri*).

Lacul cel mai mare e *L. Superior*.

4. State. — Trei State mari: *St.-Unite*, *Canada* și *Mexico*. (*Canada* e legată încă de Imperiul Britanic, dar negotul o leagă mai mult de *St.-Unite*).

State mici: *Uniunea Americii Centrale* compuse din 3 țări: *Honduras*, *Guatemala* și *San-Salvador*.

Alte trei au rămas neatârâte: *Nicaragua*, *Costa-Rica*, *Panama*.

5. Orașul cel mai mare e *New-York* (aproape 7 mil. locuitori, adică orașul cel mai populat din lume).

6. Căi ferate. — Pe când *Australia* și *Africa* n'au isbutit să aibă nici o cale ferată, care să le străbată în curmezis, iar *America de Sud* abia are una, spre capătul cel ascuțit, *America de Nord* are nu mai puțin de 5 mari drumuri de fier, care leagă țărutul de est cu cel de vest. Pentru a aduce repede mărfurile și călătorii, *Americanii* au născocit locomotive mari (*Pacific*). — Lințiile de telegraf și telefon sânt așa de dese, că se veceamănă ca rețeaua unui păianjen.

A S I A

Așezarea. — Capul *Romania* atinge aproape *ecvatorul*, iar capul *Celeuskin* trece cu mult peste cercul polar. Tropicul taie pe la baza lor **peninsulele din sud: India și Indochina**. Prin urmare, continentul acesta, fiind străbătut de tropic și de cercul polar, e menit să aibă mult *pământ netrebnic*.

Asia e foarte întinsă și în longitudine. Când apune soarele la Constantinopol, oamenii de pe țărmul de Est al Asiei îl văd răsărind din nou, — ceeace înseamnă că acest continent se întinde aproape peste jumătatea globului pământesc.

Întinderea ei este 44 mil. km. □. E cel mai mare dintre toate continentele.

Europa și cu Africa, luate împreună, nu fac cât Asia; ea cuprinde singură mai mult de jumătate din „Lumea veche”.

A) Pământul.

1. Țărmul e așa de crestat, că întrece și creșterea Americii.

La miazăzi, are 3 **peninsule: Arabia** (cea mai mare peninsulă din lume), *India* (a doua în mărime) și *Indochina* care slârșește cu o peninsulă foarte îngustă, numită *Malaca*.

Sesul Gangelui Himalaia Tibet Kurułun Gobi Altai

Câmpia Siberiei



O țărăietură prin Asia dela nord spre sud.

Șpre răsărit are două peninsule: *Korea* și *Kamciatca*.
Șpre apus are numai una, *Asia-Mică*.

Fiind bine crestată pe margini, apa poate intra adânc în uscatul Asiei, făcând o mulțime de **mări și de golfuri: Marea-Roșie, golful Persic, Oman și Bengal, Marea**

Galbenă, Marea Japoniei, Marea Ocotsk și golfulurile dela gura lui Obi și Jenisei.

Dar ceace adaugă și mai mult la frumusețea țărilor Asiei sânt ghirlandele de insule. După *Alentine* vin *Kurilele*, apoi insulele *Japoniei*, iar mai spre sud lanțul insulelor *Riu-Kiu* care se întind până la *Formosa*. — Numai *Hainan, Ceylon și Cypru* stau singuratece lângă continent.

Ghirlandele acestea de insule ajută peninsulelor să despartă mai multe mări mici: marea lui *Behring, M. Ocotsk., M. Japoniei, M. Galbenă, M. Chineza și Mediterana asiatică*. — Ce s'ar fi ales însă de toate mările, lasulele, și peninsulele acestea, dacă ar fi fost așezate la miazănoapte, ca în *America boreală*!

II. Înăuntrul Asiei, pământul este iarăși foarte felurit.

1. La miazănoapte se întinde o câmpie care se prelungeste peste tot nordul Europei până în Franța. *Uralii* stau ca o omidă în curmezișul ei.

Pe câmpia aceasta nicodă, veneau barbarii din Asia și au se opriau, până ce nu se izbeau de munți țării noastre.

2. La mijloc, urmează un șir de podișuri:

Asia-Mică e un podiș înconjurat pe margini cu munți. Acești munți se adună în podișul mai înalt al *Armeniei*; apoi iar se desfac și încep podișul *Iranului*, spre a se uni din nou, ca într'un nod, în podișul foarte înalt al *Pamirului* (chiar vorba *pamir* însemnează podiș). În sfârșit, spre răsărit munții se desfac iarăși și îmbrățișează marele podiș al *Tibetului*, apoi se respiră spre *Indochina* ca un mănunchiu de nucle deslegate.

La nord de Tibet, se află un podiș mai puțin ridicat, *Gobi*.

3. Podișurile acestea, cele mai înalte din lume, sânt înconjurate de munții cei mai înalți ai pământului.

La sud de Tibet, *Himalaia* sau „casa omătului” (hima = omăt) are un vârî (*Ciomo-lungma*) aproape de 5 ori cât Ceablăul. La nord e *Kuen-lun* (= muntele *Cepelor*, fiindcă acolo ceapa crește în stare sălbatecă).

Mai în spre nord, se întind lanțurile: *Tian-Șan* (=muntele *Pierului*), *Altai* (= muntele *Aurului*), *Iablonai* (= muntele *merilor*) și *Stanovoi*.

Și spre apus, podișurile au pe margine munți foarte înalți. *Ararat* (în *Armenia*) și *Caucasul* între munții cei mai mari ai *Europei*.

Podișurile acestea din mijlocul *Asiei* au fost o mare pagubă pentru oamenii din vechime. Cei care locuiau împrejurul *Mediteranei noastre*: *Egiptenii*, *Fenicienii*, *Grecii*, *Romanii*, etc. n'au știut până acum 2000 de ani mai nimic despre *China* și despre țările de lângă *mediterana Asiei*, unde crește *mirodeniiile*. Din *China* veneau *mătăsuri*, iar un *general chinez*, pe vremea lui *Traian*, înaintase cu oastea până aproape de *Caspica*. După aceea legăturile între *Europa* și *China* au fost rupte, spre paguba noastră. Căci *Chinezii* știau să facă *hârtie*, să se lumineze cu *petrol*, să facă *praf*, să arză *cărbuni* de pământ și cunoșteau *busola*, pe când în *Europa* nici nu se hânuia de așa ceva. *Negustorii Europei* nu se îndrumau însă spre *China*, din cauza podișurilor și a munților foarte înalți, care stau în mijloc. Dar, fiindcă lumea se deprinsese a purta *baie de mătase*, *iesăturile de mătase* veniau din răsărit timp de ani de zile peste aceste podișuri, până ce ajungeau în *Marea-Neagră* de unde le luau corăbiile.

Mirodeniiile deasemenia seseau foarte cu greu până în *Europa*, fiind aduse pe corăbii prin *Marea Roșie*.

Asta a fost cauza care l-a îndemnat pe *Columb*, în loc să mai apuce pe uscat spre răsărit (ca să ajungă în *China* și în *India*), să opuce pe apă, spre apus, și, trecând prin dosul pământului, să sosească pe țărmul de răsărit al *Asiei*. Deaceia, când a ajuns în *Antile*, el socotea cu buună credință, că a ajuns în *Asia*.

La câțiva ani după descoperirea *Americii*, s'a descoperit și drumul împrejurul *Africii* (*Portughezi*). Dar la început s'a făcut legătură numai cu *peninsula Indiei*, Abia mai târziu, corăbierii europeni au înaintat spre *China* și *Japonia*.

Afară de câmpia dela nord și de munții și podișurile din mijloc, *Asia* mai are la sud două bucăți de pământ care se ascamână mai mult cu *Africa*. Acestea sunt: *India* și *Arabia*, unde scoarța pământului e făcută din pături așezate neted, ca foile unei cūrți. — Dacă n'ar fi *Marea-Roșie*, n'ai ști când treci din podișul continentu-

ui african pe podișul Arabiei sau al Indiei; — așa de mult se aseamănă pământul de o parte și de alta. E ca un sloiu rupt în bucăți.

Amândouă aceste ținuturi se legau odinioară cu Africa. Mai târziu, sloiul s'a sfărâmat; unele bucăți s'au scufundat în ocean, altele (India și Arabia) s'au alipit de Asia.

B) Clima și apele¹⁾

I. Podișurile Asiei sânt deobiceiu foarte uscate; căci ori de unde ar bate vânturile, cînd aerul cearcă să se suie pe podișuri, umezeala rămîne pe munții care le împresoară. Prin urmare, ploile vor fi rare înăuntru și râurile deasemenea; iar apa care va cobori din munți în spre mijlocul acestor podișuri va intra dela o vreme în nisip, așa că râurile, în loc să ajungă la mare, vor sfârși în niște mlaștini.

Cum eră pe podișul Americii de Nord un mare *Lac-Sărat*, așa sînt o mulțime de mlaștini sărate pe toate podișurile continentului asiatic. În Anatolia sau Asia-Mică e aproape de mijloc *Tuz-ghiol* (= Lacul sărat), iar la capătul lui *Turim* se află *Lob-Nor* (= lac mlăștinos), — toate aproape de parale la 40°.

Și după ce sînt uscate, podișurile acestea mai au și neajunsul de a se încălzi grozav vara, și de a se răci cumplit în timpul iernei. Din pricina aceasta, vîntul bîntuie necontenit. El poartă de colo pînă colo nori de nisip, astfel că trecerea negustorilor peste aceste podișuri trebuie să fie grea din cale afară, și grea a rămas pînă și astăzi. — Toată nădejdea e la cămilă, ca și în Sahara.

* Tibetul. — Între Kuenlun și Himalaia se ridică asemenea unei cetăți uriașe podișul Tibetului, înconjurat de munți care începe mult pe Mont-Blanc.

¹⁾ *Caiet-Atlas*, VII, 2, 3, 5, 6.

Din cauza înălțimii, aerul e așa de rar, încât mersul obosește chiar pe un om voinic. Suirea unui deal cât de mic îți moaie picioarele, te simți slab, îți vine amețala, mâinile și picioarele încep a tremura și te cuprinde un fel de greață.

Toată iarna, gerul e cumplit și vântul bate de te culcă la pământ; primăvara viscoleşte pînă târziu, iar uneori ninge chiar în timpul verii. Abia spre toamnă se mai înseamnă puțin și timpul e ceva mai călduros.

Copaci sau arbuști nu se văd nicăieri. Podișul e presărat cu lacuri sărate, iar vegetația e foarte saracă: levănțica acoperă pietrișul și, împreună cu alte ierburi umilite, hrănește turmele de *antilone* — un soi de capre sălbatice, care rătăcesc cu miile pe acele înălțimi storpe.

II. Imprejurul podișului, deosebim în genere două feluri de climă:

a) *Câmpia* din nordul Asiei are o climă aspră: vara e caldă, iar peste iarnă e foarte rece. (Locul cel mai rece de pe pământ e aproape de gura fluviului *Lena*). Deaceia, într-o bună parte din Siberia, pământul nu se mai desghiață niciodată.

Zăpada din timpul iernii și *ploiile* din timpul verii dau acestui ținut destulă apă, care, adunându-se pe povârnișul de nord al Asiei, formează câteva râuri în adevăr uriașe.

Obi, *Ienisei*, și *Lena* sînt fiecare aproape de 2 ori mai mari decît Dunărea.

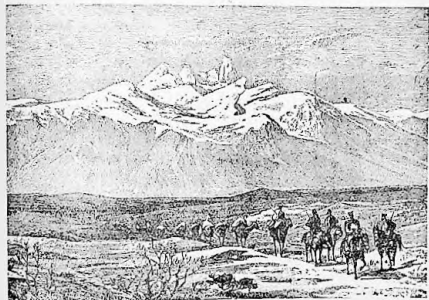
Tustrele se aseamănă în curgerea lor cu *Mackenzie*: primăvara încep a se desgheta de la izvor, iar gura, fiind încă prinsă de sloiuri, apa se revarsă peste mal, pustiind împrejurimile. — Deaceia nu sînt bune pentru navigație.

O parte din ape nu poate ajunge pînă la ocean, ci se oprește și face lacuri, ca și pe podișurile din mijloc.

Așa, din *Baical* (=lac cu mult pește), apa iese prin *Ienisei* spre Ocean; a lui *Illi* rămâne în lacul *Balkaş*; *Syr-Daria* și *Amu-Daria* se opresc în lacul *Aral*, iar alte ape se adună în *Caspica*, lacul cel mai mare de pe fața pământului.

b) Spre răsărit, povârnișul Asiei deasemenca e bine udat, iar apele formează câteva râuri mari, ca și cele din Siberia.-- Amurul e acoperit de ghețuri o bună parte a anului.

Hoang-ho (=fluviul galben) e numit astfel din cauza mulțimei mărului său, -- la fel cu pământul galben din țara noastră.



Caravană în Asia. — Sute de cămile străbat deșertul, ducând cu ele ou numai mărfuri, ci și apă de băut.

Iang-ce-kiang (=fluviul albastru) are din contra oșapă foarte limpede și, fiind foarte adânc, corăbiile pătrund pe el tot timpul anului până în inima Chinei.

În ținutul acestor râuri, clima e mult mai temperată, decât la nord. Ploaia cade mai ales în timpul verii, adecă tocmai când trebuie pentru lucrarea pământului.

c) Povârnișul de miazăzi al Asiei are o climă caldă. Ploile sânt destul de bogate și hrănesc câteva râuri foarte mari.

Mekong are prea multe cataracte.

Bramaputra, *Gangele* și *Indus* au izvoarele lor tocmai în zăpczile de pe munții Hima'ia.

Tigrul și *Eufurul* fac o pereche de fluvii gemene (ca și *Gangele* cu *Bramaputra*, ori *Syr-Daria* cu *Amu-Daria*). Se înțelege, curgând spre sud, și fiind aproape de ecuator, râurile acestea nu vor mai suferi de neajunsul râurilor din Siberia, adică de îngheț.

! Ploaia cea multă în Asia cade în ținutul pe unde *Bramaputra* coboară din Himalaia, adică în apropiere de tropic.

[Cum se face că sub tropic peste tot e pustie (în Australia, în Kalahari, în America de Sud, în Mexic și Sahara), iar în Asia, fără de *Arabia* și *Tarr*, avem tocmai pela tropic ploile cele mai bogate și râuri mari?

Cauza e aceasta: pe aci nu mai bate alizeul. Vara, când se încălzesc nisipurile din mijlocul Asiei, aerul se ridică acolo în sus. Vântul alizeu, în loc să mai curgă spre ecuator, se întoarce înapoi spre a umplea locul rămas gol la centru. Cu alte vorbe: alizeul se răstoarnă și, sub numele de *muson* (vânt anual), trecând spre Tibet, își lasă umezeală pe coastele munților. Așa se face că pe Himalaia, în Indochina și China, plouă tocmai în timpul verii, când le trebuie locuitorilor apa pentru lucrul câmpului; și deaceia, în loc de pustie, avem aici chiar sub tropic pământ roditor. — Iarna, când Asia se răcește, alizeul bate iarăși regulat, adică aerul curge spre golul dela ecuator și ploaia încetează.

C) Plante și animale.]

1. Pe podișuri, fiind puțină ploaie, plantele și animalele sânt în unele părți foarte rare. Pe unde e ceva umezeală, crește puțină iarbă, iar oamenii țin vite, umblând cu ele din loc în loc (*nomadism*).

În pustiile din lăuntru Asiei este patria *calului*, a *oatei* și a *cămleii* care și până azi se află pe acolo în stare sălbatică. Locuitorii trecsc mai mult din turme și, alungându-se unii pe alții ca să aibă loc pentru pășune, s'a întâmplat de multe ori că au ieșit din podiș, năvălind spre *China*, *India* și *Europa*, ca să prade pe cei ce trăiau în ținuturile mai bogate și lucrau pământul. Dintr'acolo au venit cele

mai multe neamuri barbare, care au năvălit peste Dacia lui Traian. De acolo își trag neamul și *Tătarii* care se așezaseră aproape de Nistru și pustiau mereu țările noastre.

Sus de tot, pe podișul Tibetului, unde celelalte animale nu mai au cu ce se nutri, omul tot mai are un ajutor, pe *Iak*, un bou mic cu coamă,



Un Iak ¹⁾

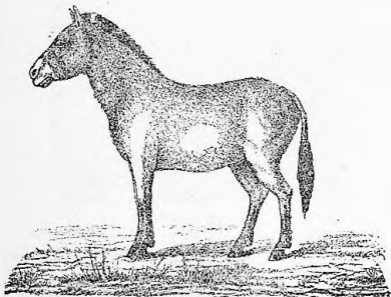
Iak. — Cum este *lâna* pentru podișurile Boliviei și ale Peruului, cum este *renul* pentru ținuturile pustiei pe lângă poli, așa este *iakul* pentru locuitorii Tibetului. E mic, dar poate duce greutăți mari și slujește și la călărie. Se suie pe munși până la înălțimi unde singure păsările trăiesc. Din lâna lui se face haine; carnea și laptele sânt foarte gustoase, iar coada, lănoasă la capăt, cră odinioară de un mare preț: o puneau Pașii cei mari la turban.. Dar chiar îmblânzit, iakul e adeseaori înepășănat. Din pricina obiceiului de a grohăi și se mai zice și „*Boul grohăitor*“.

2. La nord de podișuri, acolo unde Asia se pleacă spre Oceanul Inghețat, ploaia cade neregulat în tot timpul anului, iar pământul e acoperit cu iarbă; apoi urmează o pădure uriașă, la fel cu cea din Canada.

1) Eleții, care trec prin București, și pot vedea la Muzeul de științe naturale.

Ea se întinde dela Urali până în marca *Ocotsk*, și e așa de deasă, că râurile *Obi*, *Ienissei*, *Lena*, etc., abia își găsesc loc să treacă printre copaci. — Se înțelege că în acea pădure, oamenii sânt rari și trăesc mai mult din vânat (*urs*, *vulpe*, *zibelină*, etc.) și din pescuit.

În sfârșit, aproape de malurile Oceanului Înghețat, frigul e așa de mare și durează atâta timp, că pădurea nu mai poate crește, copacii prind a se rări, ajung



Cal sălbatec din stepele Asiei.
E puțin mai înalt decât măgarul și cu părul murg.

pitici și, dela un loc, nu mai creșe nici de cum. Pământul e acoperit mai mult cu mușchi. Acolo începe o *tundră* la fel cu cea din America boreală, iar nădejdea omului e, ca și acolo, în ren care se mulțumește cu iarba acestei mlaștini mai totdeauna înghețate. — Locuitorii Asiei au fost însă mai meșteri și au ajuns să înblânzească renul.

În genere, țărîmul de miazănoapte al Asiei e tot așa de sărac și de pustiu, ca și al Americii boreale. Marea

e înghețată mai tot timpul anului și, cu toate încercările navigatorilor, numai o singură corăbie (ca și în America) a putut înconjură pe la nord la acest continent).

5. **Dedesubtul podișurilor și spre răsărit (în China) unde ploile sânt bogate, iar pământul e încălzit de soare, Asia e ca o grădiniță plină de tot felul de pomi roditori și de ierburi folositoare omului.**

Aci crește *arborele care dă păine* (poamele sânt ca pepeni de mari), *palmierul, ceaiul, cafeaua, bananul, piporul, trestia de zahăr, orezul, grâul*, etc. Și *lăundă*



Oaie sălbateră.

sânt multe plante, sânt și multe *animale*: unele primejdioase (*figri, crocodili, șerpi, urang-urang*, etc.); altele de mare folos, cum e *bivolul* și mai ales *blândul elefant*, care ajută pe om la lucrarea câmpului.

Așa se face că și *populația* e foarte deasă. În acest ținut bine înzestrat cu plante (mai ales din cauza ploilor de vară) trăește aproape *jumătate din tot neamul omenesc*. Chinezii în deosebi, sânt așa de mulți, că în unele locuri, își fac casele pe apă,—pe uscat nu mai încap.—Rar, unde să mai fie pe pământ așa furnicar de lume.

1) Vezi *Cuier-Atlas*, Continentele, lăură Europa VII, 3 și 7.

E drept să observăm că din Asia, continentul cel mai mare al pământului nu ieșit și s'au răspândit peste alte continente cele mai multe plante și animale de folos; *grâul, orezul, scara, vița de vie, trestia de zahăr, măslinele, dudul, persicul, caisul, portocalul, lămâiul, smochinul, etc.* Tot Asia a dat Africilor prețioasa *cămilă*, iar tuturor celorlalte continente: *calul, capra, hoinolul, oia, etc.* Dealtfel și *neamul omenesc* tot de aci, din Asia, s'a răspândit pe fața planetei.

Populația după rasă și religii

Desimea. — Asia, continentul cel mai mare al globului, e cel mai populat, — are aproape 1 miliard de locuitori. (Vezi *Atlas II*, 1).

Și oamenii, ca și plantele și animalele, sânt mai deși acolo, unde *ploaia* cade mai cu îmbelșugare, adică pe *povârnișul de miazăzi și răsărit*. În adevăr, pe toată câmpia chineză și pe malurile lui *lang-ee-kiang* trăesc peste 200 locuitori pe câte un km. pătrat. În China, Japonia, Iava și pe valea Gangelui, se găsesc adevărate *furnicure* de lume, cum nu se află decât în Europa.

Din contra, *podșurile din mijloc, Turanul*, marca pături siberiană și *tundrele* sânt în mare parte niște adevărate pustii. Poți să mergi săptămâni întregi, fără să zărești un om.

Rusele. — Cea mai răspândită rasă e cea *mongolă*. Ea se întinde peste toate podșurile Asiei (în Iran și în Asia-Mică sânt mai puțini) se coboară până la Ocean, atât pe povârnișul dela nord, cât și pe cel dela răsărit (*Atlas II*, 2).

Tradiția mongolă spune că în Tibet umblă odată un om cu trei feciori. Tibetul însă nu eră pe atunci trist și rece, ca azi ei aveă peste tot copaci cu poame frumoase. Orezul creștea neșemănal, iar tufele de ceai umpleau dealurile, pe cari *Buda*, după aceea le-a acoperit cu pietre.

Murind tatăl, feciorii au început să se certe, fiindcă fiecare voia să ia cu sine trupul și să-l îngroape, așa cum va voi dănsul. La urmă, ea să se facă pace, s'au înțeles ca să-l împartă. Cel mai mare a luat capul și a apucat spre răsărit, ajungând strămoșul *Chinezilor* care, deaceia sânt mintoși. Cel mijlociu a luat picioa-

rele și s'a coborât spre înăzânoapte, devenind strămoșul *Mongolilor* care aleargă de colo până colo pe stepă. Cel mai mic a luat pieptul și a rămas pe loc. Din aceasta se trag *Tibetanii*, iuțimoși și buni la suflet.

Adevărul este că rassa aceasta, al cărei păr e lung, gros și negru, pielea—galbenă, barba—spână, ochii oblici, fața rotundă, umerii obrazului ieșiți, s'a întins aproape peste tot continentul. (*Atlas*, II, 2).



Mongol.

2. A doua rasă e cea malacză (ceva mijlociu între rassa mongolică și rassa noastră). Umerii obrazului sânt mai puțin ieșiți; fața mai ovală și pielea bate în mătliniu.

Din Asia, rassa aceasta ocupă numai peninsula foarte subțire numită *Malaca*. Se întinde însă foarte departe pe insulele Oceanului Indian și Pacific.

3. Restul Asiei: *India*, *Iranul*, *Asia-Mică*, *Caucasul*, *Siria*, *Palestina* și *Arabia* sânt locuite de oameni de rassa mediterană, amestecată pe podișuri cu mulți oameni de neam mongol.

Poate că leagănul rasei noastre întregi să fi fost cum pe la isvorul lui Amu-Daria: de acolo se va fi răspândit împrejurul Mediteranei și peste toate ținuturile, unde o vedem azi.

4. In sfârșit, pe podișul Dekan. trăiesc *Dravidienii*, un soi de oameni care se aseamănă la piele mai mult cu Negrii.

Ei sânt de neam vechu, Pielea e neagră, părul e lung dar nu lănos ca la Negri; fălcile nu-s ieșite, barba le crește mare și n'au mirosul urit al Negrilor. Odinioară, *Dravidienii* trăiau cu mult mai la nord, în *Belucistan*, dar au fost împinși spre sud de oamenii din rassa noastră, care au năvălit dela nord: așa că locuitorii cu pielea neagră au fost aruncați spre *Africa*, *India*, și *Australia*.

Civilizația

După cum e felul pământului, așa e și felul vieții.

a) *Vânătorii*.—In ținutul dela nord, unde e *tundra* și mare pădure siberiană, localnicii trăiesc mai mult din *vânat* și *pesceuit*. A fost o fericire pentru ei că au putut să imblânzească *renul*, care e vita lor de hrană (cum ar fi boul în satele noastre).

Cei care se țin acuma numai de vânat, trebuic să umble de colo până colo și trăesc mai mult dela mână până la gură! Abia de când au venit Rușii (în deosebi pe valea lui Ienissei și a Lenei) au început și locuitorii acestori ținuturi a se mai *statornicii* și a se da la *negof*, deprinzându-se cu felul de traiu din Europa.

b) *Păștorii*.—După cum cei din *tundră* și din *pădure* sânt mai ales vânători, deasemenea cei de pe podișurile Asiei sânt mai ales *păștori*. Trăesc lângă turme și umblă cu corturile de colo până colo, pe unde este iarbă pentru vite. — *Mongolii* din Gobi pot servi de pildă pentru felul acesta de viață.

Navălicile. — Oștrele vânătorii din nordul Asiei nu se auzise mai nimic până acum vreo 2000 de ani. În adevăr, vânatul fiind rar și sfios, ei umblă mai mult răsfeți. — abia câteva familii împreună. Deaceia nici nu s'au putut uni, să facă un popor puternic, de care să fie seamă și alte neamuri.

Cu păstorii s'a întâmplat altceva: Turmele, fiind numeroase, trebuiau mai mulți oameni la un loc, ca să le păzească. Deaceia, în jurul unei turme, ciobanii fac un fel de armată. Având apoi la îndemână câmila și calul, păstorii din stepă nu s'au mulțumit numai să păzească vitele, ci, la vreme de nevoie — bunăoară când vitele muriau de vreo molimă sau de o secetă care usucă pășunile — ei ieșeau din stepă și năvăleau asupra țărilor dinprejur. Așa că locuitorii povârnișului din răsărit și de sud al Asiei au simțit timpuriu puterea acestor păstori-călăreți. Ea ei au pătuns uneori până în mijlocul continentului nostru, punând în turburare aproape toată lumea veche.

O pildă au fost Hunii, care, ieșind din stepele Asiei, au ajuns până în Franța de azi. Vestitul *Tamerlan* (pe vremea lui Mircea cel Bătrân) a intrat în Iran și a răzbit până în Asia-Mică. Urmașii lui s'au coborât până în India și au pus acolo temelul unei împărății mongole.

Mancienii s'au coborât și ei în China, au supus pe agricultori și până de curând, împăratul Chinezilor era din neamul acestor nomazi. În sfârșit, am avut și noi ca vecini pe *Tătari*, veniți cu hergheliile lor de cai și cu turmele lor de oi tocmai din stepele Asiei. — În fiecare iarnă, ei tăbărau asupra țărilor românești și se hrăneau din ceence strângeau pingarii noștri peste vară.

c) **Agricultorii.** — Dintre locuitorii Asiei, cei care s'au ridicat mai sus în deșteptăciune și au născocit mai multe înlesniri pentru viață, sânt cei de pe povârnișul dela răsărit și miazăzi. Aci, în valea lui *Hoang-Ho*, a *Tigrului* și a *Eufratului* s'au făcut cele dintâi încercări de a ară și supă pământul și de a semăna înadins unele plante pentru brauă.

În adevăr, din Egipt și până în China, în tot sudul Asiei, lucrarea pământului a fost o cinste chiar și pentru împărați. La zile mari, stăpânilorii acestor țări: faraonul regele sau împăratul ieșeau la câmp, ca să lucreze ogorul împreună cu supușii lor.

Popoarele Asiei, care s'au deprins cu lucrarea pământului, s'au ridicat mai mult decât toate celelalte, iar istoria le pomenește cu mare cinste. Vânătorul poate trăi într'o colibă făcută de crengi. Păstorul își face un cort de lână ori de piele, pe care îl mută de colo până colo, — după cum găsește ori nu găsește iarbă pentru vite. Agricultorul însă, fiind legat de grădina și de ogorul său, stă pe loc, face casă de piatră ori de lemn, — cecace cere mai multă deșteptăciune și îngrijire: se adună apoi cu alții și face sate și orașe: face drumuri, căci umblă mereu pe aceleași locuri: face poduri peste râuri, pe cari le îndreaptă ca să nu înnece ogoarele etc. Pe urmă, unul samănă o sămânță, altul — alta, al treilea nu ară, ci îngrijește numai de copaci ori de vite și fac schimb între dânșii, adecă *negof*. Alții în sfârșit lucrează lemnul, pielea, lână, fierul... și astfel, împărțindu-și munca, trăesc împreună, iar nu răsleți ca vânătorii ori ca păstorii. Deaceea, de timpuriu au făcut legi, care să dea dreptul fiecăruia, după telul și după măsura muncii lui.

În adevăr, între agricultorii din sudul și răsăritul Asiei s'au născut mai întâi *oumenii cei mai învățați*, filozofii și legiuitorii care au dat lumii sfaturi și rândueli, cum să trăiască mai cu dreptate.

Dacă ne apropiem de ecuator (în Sumatra și Borneo de ex.), lucrarea câmpului e grea din pricina ploilor de fiecare zi, din pricina căldurii și mai ales din pricina lenei. Dacă palmierul și bananul dau omului hrană degeaba, de ce să se mai trudească el muncind! Și așa s'a făcut că, aproape de ecuator, omul trăește, ca și la nord, mai mult din vânat, când nu găsește poame îndestul. Ba e încă mai prost, și cu mult mai crud decât cei ce trăesc în tundre, căci la vreme de lipsă, aci omul mănâncă pe om, întocmai ca fiarele! Unii nici până azi nu știu ce e focul.

De aci se vede cū numai acolo, unde *omul muncește*, iar clima îl lasă să muncească, au putut oamenii să se ridice mai sus decât dobitoacele, adecă să ajungă la civilizație.

STATELE ASIEI

China

Așezare. -- Țara adevărată a Chinezilor se întinde dela *Marea Chinei* și *Marea Galbenă* până în marginea răsăriteană a podișului *tibetan*. Numai la nord, hotarul eră mai slab; deaceea pentru a se apăra de năvălirile nomazilor din *Gobi*, s'au apucat Chinezii și au făcut ceea ce n'a făcut nimeni pe fața pământului: au încorjorat țara lor cu un zid uriaș, spre a despărți pământul bun de arat, de pământul sterp al nomazilor.

China propriu zisă (3.400.000 km. □) e aproape cât jumătatea Europei. Mediterana ar putea sta ca un lac în mijlocul ei. (*Atlas I și II*).

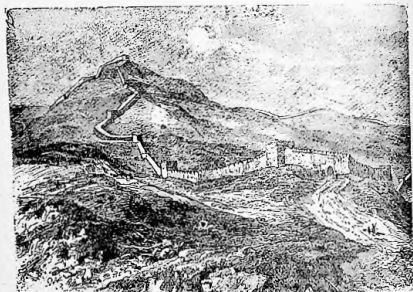
Întinderea e de vreo 11 mil. km. □, — întrece deci Europa.

Pământul. — *Kuen-lun*, mai înalt decât Alpii, desparte Mongolia de Tibet și se coboară apoi în China. Aci ajunge abia înălțimea Carpaților noștri și sub numele de *Tsing-Ling*, desparte toată țara în două părți:

1. *China dela miazănoapte*. — Acesta e un ținut mai mult cāmpos spre mare, iar spre apus e muntos, dar și muntele e destul de netezit, deoarece mai peste tot se întinde un fel de lut galben, făcut din praful adus de mii și mii de ani din pustie, — din acei „nori de praful pe care vântul îi poartă de colo până colo deasupra deșerturilor Asiei. — (Și în România este o pătură de „lut galben“, dar mult mai subțire decât în China).

La jumătatea aceasta de nord, pădurile sânt rari, fiindcă apele de ploaie intră repede în acest lut și aici nu plouă des. Drumu-

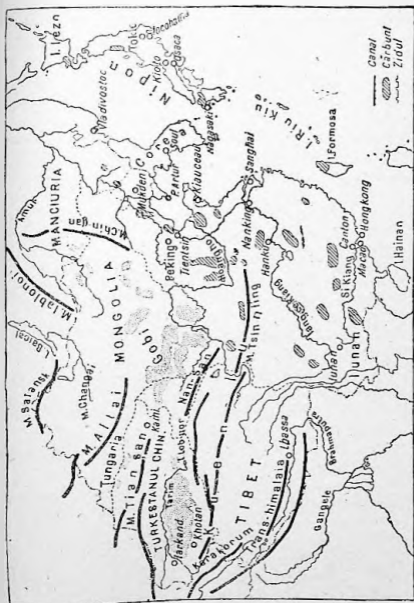
tile sânt deci ușor de făcut și călătoria e lesne. Râurile au însă un mare neajuns: apa e atât de încăleată cu noroi, încât își astupă singură albia, făcând insule care împiedică navigația. Iar uneori se revarsă peste ținutul dinprejur (cum s'a întâmplat foarte des cu Hoang-Ho); deaceia malurile lui sânt înărite cu ziduri sîntinate inadin. Când se rap zăgazurile, ținuturi întregi sânt inundate. Hoang-Ho are atât mîl, încât a căpăt numele „Fluviu galben”. Capitala fiind așezată și ea tot în ținutul cu pîmînt galben, neapăratul acesta între alte titluri și pe acesta stapîntorul lului galben. Pînă și coalea la modă e tot cea galbenă.



Zidul chinezesc, cu turnuri de apărare. Suia peste dealuri și peste văi.

Dacă însă lutul e rău pentru navigația pe râuri, el e minnat pentru agricultură. Poate că pe malurile Hoang-Ho se va fi deprins omul pentru întâia dată cu lucrarea pămîntului. Azi, jumătatea aceasta a Chinei e o grădină acoperită cu bumbac și cereale — Ar fi și mai roditoare, dacă elina n'ar fi peste iarăși foarte aspră. Vîntul care adus praful și a făcut astfel în mii de ani lutul galben, aduce iarăși din Gobi un aer atât de rece, încat malurile Mării — Galbene îngheață deseori, iar Peking (așezat mai la sud decît Constantinopol și Neapole) are o iarnă ca la Stockholm.

2. China dela miazăzi (adecă țara de sud de Tsing-ling și Huai) n'are lui galben mai pe nicăieri. (Vânturile aducătoare de praf n'au putut trece praful peste creasta



acestor munți). Povârnișurile dealurilor sânt mai repezi; drumul e mai greu de făcut în acest pământ pietros, iar râurile sânt limpezi și navigația e foarte ușoară, deoarece ele nu-și schimbă albiile și nu se potmolese.

În deosebire de țara „Iutului galben“, care e mai secetoasă, partea sudică a Chinei e umeziță îndeajuns și deaceia e îmbrăcată cu păduri. Aci e „țara coaiului“, un copăcel căruia îi priese costișele dealurilor, fiindcă apa se poate scurge repede și nu stă mult la rădăcină.

Locuitorii. — Pe pământul acesta roditor s'a întemeiat un Stat, — cel mai vechiu dintre toate câte sânt azi pe glob. Având cu ce trăi, oamenii s'au înmulțit atât de tare, încât, în unele locuri, stau câte 400 locuitori pe un singur kilometru pătrat. — China are singură aproape atâți locuitori cât Europa (450 mil. loc.).

Nici o împărăție nu și-a iafus puterea și limba așa de mult ca China. Cum a fost imperiul roman în apusul lumii vechi, așa a fost China în răsăritul ei. Cum a luptat Roma cu popoarele de vânturi și de nomazi, așa a luptat și China cu nomazii dinspre miazănoapte, supunându-i și trimițând coloni între dânșii, făcând drumuri și înalțând între ei negoțul.

Pe vremea lui Iristos, împărăția chineză eră cât și azi; Chinezii, pe vremea lui Traian, veneau cu mărfurile și cu armatele lor până aproape de Marea Caspică. Mai târziu, corăbiile chinezești au ajuns până în Marea Roșie (pe vremea lui Ștefan-cel-Mare).

Pe timpul lui Matei Basarab însă, cu tot zidul dela nord, a dat și peste ei o pacoste: niște nomazi, *Manciu*, au năvălit din Manciuia asupra agricultorilor Chinei, i-au silit să poarte *cozi*, ca și ei, și le-au dat împărași din neamul lor. Alături de orașele chineze, urmașii păstorilor acelora au tăbărit în lagăre deosebite, ținând în stăpânire China, — și așa locuiesc și până azi. Mai târziu, din pricini de negoț, Europeanii au pornit și ei (acum vreo 70 de ani) cu războiul asupra Chinei și au început a călcă pământul chinezesc.

Impăratul oprește pe Chinezi să mai bea *opium*, care e un fel de otrăvă, ca și rachină și tutunul. Englezii și Francezii, fiind negustori de opium, au trimis *flote*, să bată pe Chinezi și să-i silească a lăsa liber comerțul cu această otrăvă. De atunci au început Europeanii să se amestecă tot mai mult în treburile Chinei și a se așeza pe pământul ei.

Dar Chinezii, fiind prea numeroși, au început și ei dela o vreme a ieși tot mai mulți peste hotare, pentru *negof*. Azi amenință să se reverse asupra celorlalte continente. De unde înainte nu voiau să învețe nimic dela străini, și-au dat acum seama că Europeanii știu mai mult decât dânsii, mai ales de când și vecinii lor de aceeași rasă. *Japonezii*, i-au bătut acum 50 de ani. Așa că, în timpul din urmă s'au hotărât și Chinezii să învețe meșteșugurile europenești: au vapoare, căi ferate, telegraf, tunuri, etc., iar islânda Japonezilor în războiul cu Rușii, i-a îndemnat să trimită tineri la învățătură în Europa.

Dealtfel, ei nu urau învățătura nici până acum, căci nu cră sal chinezese, în care să nu fie școală. Din nenorocire, învățătura lor nu e decât *scrisul și citul*, căci limba chineză are pentru fiecare vorbă un semn deosebit. Trebuie să știi vreo 80.000 de semne, ca să poți scrie tot ce vorbești. De aceea, deșteptăciunea la dânsii se măsoară după scris. Pentru a li slujbaș, trebuie să dai examen, de *scris*. Așa se face că, în loc să învețe altceva moș de șoles ei își pierd sumedenie de timp, învățând să *scrie mereu*, — ca copiii începători.

Avuția Chinei. -- 1. *Plante*. Intre toate țările din lume nu e niciuna, care să producă mai mult *ceaiu* decât China. (Vin apoi la rând India, Japonia și Java).

Ceaiul e *băutura* de toate zilele a Chinezului. Foile copăcelului sânt culese de 2 ori: în Aprilie și în luna Iunie. Sânt apoi uscate, aștrânse în pachete și trimise în străinătate.

Orezul, o plantă de baltă, e cereala cea mai răspândită. Dar locuitorii sânt așa de deși, încât trebuie să mai cumpere și din alte țări.

În răsăritul și sudul Asiei nu se știe ce e pâinea noastră: hrana de toate zilele e orezul fierc.

Bumbacul și trestia de zahăr sânt foarte răspândite. O altă trestie, bambus, crește până la 20 m. deci e un adevărat copac de pădure și slujește la clădire și multe feluri de construcții.



Arătura și irigație pentru orez. Cu roțile mută apa dintr-un lan pe altul.

Dudul a fost multă vreme un neasemănat izvor de bogăție.

În China e patria viermelui de mătase. După cărțile lor sfinte, împărăteasa eră datoare în fiecare an să înceapă îngrijirea viermilor de mătase, după cum împăratul eră dator să însă el mai întâi la plug. În vechime, în Europa nu se afla pânza de mătase, până ce negustorii au adus-o din China. La vreo 500 de ani după

Christos, un negustor a furizat ion'un baston ceva sământă și asfel s'a împușcat și în Europa¹⁾.

Tot din China s'a răspândit și *portocalul*, adus de Portughezi, de unde și numele acestui pom în limba noastră.

Macul, din nenorocire, e foarte răspândit. Din el se face otrava numită *opium*.

II. *Animalele mari domestice* sânt puține în China. *Pasări* (lazani, păuni, găini și mai ales rațe sânt numeroase. *Porci* -- foarte mulți; dar *boul* și *bioulul* nu slujesc decât la căratul *poverilor*; nu-s hrăniți pentru carne. În schimb însă Chinezii mănâncă foarte mult *pește*.

În bălțile, unde vara crește orezul, peste înră se crește pești. Poate că afară de locurile tundrelor pline de hălți, *nicăieri omul nu mănâncă mai mult pește decât în China*.

III. *Minerale*. -- *Bogăția cea mai mare a Chinei* stă însă sub pământ. Ea are în mari cantități mai toate *metalele*; mai ales în ce privește *cărbunii*, întrece toate țările lumii.

Un *șunt* aproape cât țara noastră e întreg plin cu *cărbuni*. Azi corăbiile din *Marea-Galbenă* și *Marea Chinei* ard *cărbuni* aduși tocmai din Anglia, care sânt mai ieftini, fiindcă vin pe apă. China, neavând în deajuns căi ferate, nu poate scoate destul *cărbuni*, iar după ce-i scoate transportul până la mare îi scumpește. Când însă căile ferate se vor întinde, China va întrece cu *cărbunii* și *fierul* ei orice țară din lume.

IV. *Industria*. -- Pe cât sânt de buni agricultori, tot pe atât sânt de destoinici meseriași în tot felul de meșteșuguri. Ei au născocit: *busola*, *hârtia*, *iarba de pușcă*, *țiparul*, *fabricarea porțelanului*, a *romului*... *feseau mătasea* și *ardeau cărbuni de pământ* într'o vreme, când în *Europa* nimeni nu se gândea la așa ceva.

¹⁾ În schimb, înpramutaseră și Chinezii *ceva* din părțile noastre. Cu vreo sută de ani înainte de Christos, luaseră din țările dela apus: *usturoiul* și *castraveți*, plante care nu erau până atunci în căsăria Asiei.

Chiar și azi, ei ne înțec în fabricarea *mătăsurilor*, a *porțelanului* și a *lărtiei*, care se vând pentru sume mari în Europa. Deasemenea sânt mari meșteri în fabricarea obiectelor de *lac*.

Fiind foarte bogată în cărbuni, China a ajuns să exporte *carbuni*; acum cumpără numai *ceai* din străinătate.

Și, ca și cum nu le-ar fi de ajuns *agricultura* și *industria*, Chinezii sânt în același timp și *negustori* *țară preecl.* Ei produc și vând produsele țării lor.

Orașele fiind așezate în așa furnicar de oameni trebuie să fie dintre cele mai mari din lume.

Canton (cam 900.000 locuitori) a fost multă vreme singurul port, unde corăbiile Europeanilor se puteau apropia de pământul chinezesc. Canton a rămas până azi cel mai *industrial oraș* chinezesc.

Șanghai (1 $\frac{1}{2}$ mil. loc.) este orașul cel mai mare al Chinei. Fiind așezat aproape de gura râului Jang-cc-kiang, a ajuns *primul port pentru ceai*; aici se descarcă mărfurile europene, menite să intre înăuntrul Chinei.

Han-ku, așezat la gura unui afluent al lui Jang-cc-kiang a devenit *primul port intern pentru ceai*. Multe corăbii vin să-lia tocmai de aici, fiindcă e mai ieftin. — Orașul e aproape tot așa de populat, ca și Șanghai.

Nan-kin (= orașul de sud) era odinioară capitală. Azi a căzut. Capitala țării e acum la *Pekin* (— orașul de nord) care e așezat într'un ținut mai puțin roditor, așa că trebuie să se aducă de departe cele de trebuință pentru hrana locuitorilor.

Tien-tsin e portul prin care vin cele mai multe mărfuri și cei mai mulți călători spre capitală.

La ce privește căile de comunicație, pe lângă marea Jang-cc-kiang cu ramificațiile sale, e vrednic de notat și canalul împărțit, care leagă Han-ku cu Jang-cc-kiang și Si-kiang. Fiindcă birul se plătește în natură (orez), pe acest canal se aduceau birurile din provinciile de sud către Pekin, spre a fi ferite de pirați și de furtunile mării. — *Căi ferate* sânt puține. Toată China are aproape cât România (11 mil km.). Cea mai însemnată e linia ferată dela Canton peste Pekin și Mukden.

Tări supuse Chinei

Am pomenit că Chinezii au trecut dincolo de zid, arând tot pământul *lun* de agricultură. Dar mai ales ca negustori, ei s'au întins peste țările dinprejur și au supus podișurile din centrul Asiei până la Pamir.

Manciuria (țara între zid și Amur) de unde venise dinastia Manciă, eră în timpul din urmă numai cu numele sub stăpânirea Chinei. Rușii pușeseră mâna pe Port-Arthur și prelungiseră o cale ferată până la acest port. Japonezii însă i-au bătut și au dat Manciuria iarăși Chinei, iar capătul peninsulei, unde stă acest minunat port, a fost luat de ei „cu chiric“.

Mukden e azi un oraș chinezesc, iar nomazii de odinioară s'au resfirat asupra Chinei și se vor pierde printre agricultori.

În schimb însă Chinezii, ca agricultori și negustori, s'au resfirat pe tot ținutul dintre golful Pecili și Amur. Învinșii deacum 250 de ani, au eucerit prin numărul lor țara învingătorilor!

Mongolia sau *Hankai* (= marea uscată) e un vechiu fund de mare acoperit cu nisip, iar pe margine cu iarbă.

Păstorii din Mongolia sânt supuși Chinei. *Hanii* lor au luat femei din familia împărașilor Chinei și-i trimiteau în fiecare an ca tribut: 8 cai albi și o cămilă albă spre semn de supunere. Totuși, Chinezii, care vin în Mongolia ca negustori, sânt rău priviți de păstori și trebuie să locuiască în sate deosebite, alături de cele mongole.

Sub *Gengis-Han*, păstorii aceștia ajunseră la așă de mare putere, încât îngroziseră lumea cu năvălirile lor. Se văd și astăzi în nordul Mongoliei ruinele vestitei capitale *Karakorum*, unde eră cortul cel galben al împăratului Mongolilor. Azi nomazii, pe lângă păstorie, fac și comerț cu caravane.

Tungaria se cheamă țara dintre *Tianșan* și *Altai*.

Ea este ca un fel de „*Portă a Mongoliei*“. Prin

poarta aceasta s'au revărsat către apus romazii care sute de ani au prădat Europa.

Turchestanul de răsărit sau ținutul fluviului *Tarim* e deasemenca în stăpânirea Chinei. Coastele munților dinprejur sânt pustii, dar văile, pe unde colăară afluenții lui *Tarim*, sânt foarte roditoare.



Lhasa, orașul plin de mănăstiri budiste.

Localnicii se ocupă cu lucrarea pământului, cîvi pomii, via, tututul, pepenii... până și orezul cresc foarte bine. *Yarkand*, *Kaşgar* și *Kokand* sânt orașe înscnuale. Unele orașe care au înflorit pe vremea lui *Christos*, sânt azi în ruine.

Cu cât te depărtezi însu de munte, cu atîta rîurile scad și se simte deșertul, iar *Tarim* sfîrșește într'o mlaștină.

Apoi încep șesuri pustii, acoperite cu movile de nisip, ca valurile unei mări. Prin aceste pustietăți *Chinezii* au pătruns, slujindu-se de *busolă* (*ci-nankim*) într'o vreme, cînd *Europenii* nu știau să o întrebuințeze nici pe mare.

Tibetul, cu toată înălțimea și frigul lui, a căzut și el sub stăpânirea chineză. Tibetanii însă, ca și Mongolii, se uită cu ochi răi la stăpânii lor. În *Lhusa*, un orașel plin de călugări (*lama*), ei au un preot mare *Dalai-Lama* care e privit ca un fel de Dumnezeu coborât pe pământ.

Acest *Dalai-Lama* era întărit de împăratul Chinei, prin urmare el era supas, ca și *hanii* Mongoliei; dar dela 1904, o expediție engleza l-a pus sub ascultarea Angliei. Legătura cea mare între Tibet și China e însă comerțul de ceai. Fără ceai, Tibetanul lăncezește din cauza frigului și a înălțimii și se îmbolnăvește. Tot așa e și cu Mongolii.

Așa dar se poate zice că, pe lângă *agricultura* și pe lângă *turismul armelor*, sprijinul cel mai puternic al Chinezilor în răspândirea lor peste țările dinprejur a fost *comerțul cu ceai*.

Ei își dau seama că aceste țuturi dinprejurul Chinei propriu zise sânt un fel de *colonii*, și deaceia la *Pekin* e un ministru, care se ocupă cu Mongolia și cu țările dinprejur, cum s-ar ocupa *hondar* Francezii și Englezii de coloniile lor din Africa. — În timpul din urmă, Englezii coareă să pună stăpânirea pe Tibet. Din India s'au sult cu o armată până la *Lhasa*.

Avuția. — Țările supuse Chinei sânt sărace. *Fără cal și fără cămilă*, ele ar fi însemnat foarte puțin în istoria lumii. Amândouă aceste animale se găseseră încă până și azi sălbatice în aceste ținuturi; — alături cu herghelii de cai domestice, pasc turme de oi și de cămile.

Calul sălbateră cutreceră în herghelii numeroase înaltele pustii ale Mongoliei. Dar vînarea acestor cai e foarte anevoioasă. Mongolii le așu calea la bălji sau în vadurile unde ei vin să adape, și isibutese uneori să-l impuște sau chiar să-l prindă viu. — mai ales pe timp de furtună sau vijelie, când fugarii stopei sânt zăpăciți de colb orij de vânt. Carnea lor e pentru Mongoli o hrană foarte prețioasă.

Tot în țările aceste pustii mai traeste sălbatice un animal și mai de preț pentru om — *cămila cu două cocoșe*.

Patria ei de bună seamă e Turkestonul apusean, unde umblă, sălbaticeă în cete de câte 10—20 de capete. *Poșta, comerțul și răs-*

boial pe aceste podlșuri înalte și sterpe nici nu se pot iuehipui azi fără cămilă. De-ar lipsi ea șaaturile acestea ar fi de zecé ori mai puțin decât sânt. Pentru Mongol cămila ține loc de cal, de nać și de caié; în schimb nu cere mai nimic.

În sfârșit, alături de aceste animale *privite* în șaatura lor cu lipsurile pustiei, podlșurile Asiei mai au și o plantă, care face economie de apă, cu și cămila. Acesta e *pepenele*.

După cum a'oe în câmpiile Africei și bostăneii de *cactus* în Danos adonă umezenii, acolo unde e rară, deasemenea și *pepenii* verzi, în câmpiile s'rate și calde ale Asiei, sânt un dor dumnezeesc. Prin codița lor subțire și prin foliile lor late strâng umezeală din rouă și de unde nici nu b'nuieși. Miezul lor, la dreptul vorbind, e ca un burete plin cu apă dulce și răcoritoare. Deaceia Mongolii, când pornesc la lucru ori la drum, în loc de colă sau burdul cu apă, iau câțiva pepeni. Cei mai vestiți sânt cei din oaza *Kami* (la capătul de răsărit al lui *Tian-Șan*). La masa împăratului Chinei trebuia să fie totdeauna — chiar și iarna — pepeni de aceștia aduși tocmai din mijlocul pustiei, ca o amintire despre originea mongolă a dinastiei chineze.

Incheiere. — Siliți de Europeni, Chinezii au început să se deprindă cu obiceiurile europene și de unde până acum se întinseseră mai mult asupra țărilor dinprejur, acum au început să treacă *peste mări și peste oceane*, răspândindu-se chiar și în alte continente. Iar dacă n'ar fi credința că fiecare Chinez trebuie să se îngroape în patrie¹⁾, emigrarea spre țări străine ar fi și mai puternică, mai ales pe vreme de foamete și de inundații. — În timpul din urmă, ies din țară și femeile așa că emigrația de bună seamă va spor²⁾.

Când se vor deprinde să lucreze cu mașini, ca Europenii, Chinezii, fiind mulți, harnici și economi, vor fi în stare se inunde Europa cu mărfurile lor, care vor fi

¹⁾ Chinezii tin să se îngroape în patria lor, fiindcă ei se înclună în suferințele străbunilor și nu e mai mare necorocire pentru un Chinez, decât să se îngroape între străini, unde nu-l poate cineștă nimic după moarte.

mult mai ieftine. — Poporul chinez e acum întotdeauna ca un miș, care se desmeteește din somn. La loc de împărăție au prefăcut și ei țara în republică.

Japonia

Așezarea și întinderea. — Cele trei ghirlande¹⁾ de insule din răsăritul Asiei lae un singur imperiu, al Japoniei. Toate insulele acestea *Pormosu, Riu-Kiu, Insulele Japoniei și Kurilele* (cam 5800 la număr) au la un loc o întindere de 450.000 km. □ - lașirate pe țărmul Europei, în aceeaș latitudine, ele s'ar întinde din sudul



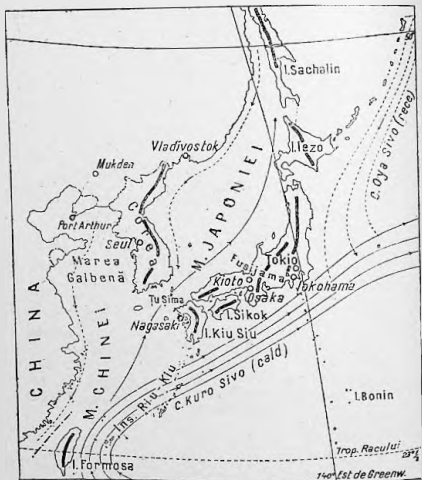
Fuși-ima

Angliei până unde tropicul iaie Sahara. Dar insulele principale stau numai între 45° și 51°, ca între Bordeaux și țărmul Marocului.

Pământul lor e mai mult muntos. Fiind un lanț de munți culundați sub mare, insulele acestea sânt și până

¹⁾ După tradiția japoneză, zeul Izanagi privi odată din cer. Și cum se uită în jos, a scăpat sabia la mare. A ridicat-o, iar apa care curgea în picături s'a prefăcut în insule, înșirate ca și picăturile unu după altu.

azi într'un *veșnic cutremur*. — mai nu e zi, să nu se simtă undeva cutremurul (sânt cam 500 pe an). Locuitorii trebuie să facă locuințe de lemn (ori beton), ca să nu se surpe peste dânșii.



Cutremurul din 1923 a ucis peste 100.000 de oameni, iar focul a mistuit mai mult de 700.000 case. Termul mării s'a ridicat cu 7 m. apoi a început a se lăsa în jos. Fundul mării, apoi adâncimea porturilor s'a schimbat foarte mult în unele locuri.

Pe lângă cutremure, ținutul acesta mai este bătut și de vulcanii care se țin lanț în lungul liniei de prăbușire. *Fuși-ama*, nu departe de capitala Japoniei, e un vulcan acoperit cu zăpadă. Acum e

sîns, cum eră Vezuviul pe vremea lui Christos. — Dacă Vezuviul e ca un turu de observăție lângă mare, cu atît mai mult e Fușilama care, lîngă aproape de trei ori mai înalt, îngăduie o vedere asupra unei mari părți din arhipelagul japonez. — E muntele șee mai iubit de Japonezi.

Pămîntul nu este tocmai roditor, deși primește, cu și cel chinez, ploaie timpurie, cînd bate musonul. Dar clima insulelor japoneze e mult mai dulce decît a țării Asiei, din cauza marelui curent cald.

Locuitorii. — Japonezii, pînă în anii din urmă, ca și vecinii lor. Chinezii, trăiau într-o singurătate încăpățanată, nevoind să lase pe nimeni să intre în insulele lor. Invățaseră de la Chinezii unele meșteșuguri și se mulțumiau cu atîta. Ba lor le venea și mai ușor să se ferească



Aino.

de streinii, deoarece, trăind în ostroave, apele mării îi apărau din toate părțile.

Acum vreo 50 de ani, ei au intrat în legături de comerț mai întîi cu corăbierii Americani. Și au prins așa de mare gust de felul de viață al Europei și al Americii, încît azi au ajuns să fabrice aproape tot ce se fabrică în Europa. — Li ajută și numărul lor mare (aproape 60 mil.).

Nu toată Japonia însă e locuită de *Japonezi*, ci numai: Nippon, Kiu-șin, Șikok și arhipelagul Liukiu: (sau cum îi zic Japonezii: Riu-Kiu).

Iezo și *Kurilele* nu-s locuite de Japonezi, ci de *Aino*, un neam deosebit de al mongolilor. În urma războiului cu Rușii, pe lângă capătul peninsulei, unde e Port-Arthur, au mai căpătat partea sudică a insulei *Bahalin*, locuită tot de *Aino*.



Templa în Japonia.

Pielea neamului *Aino* nu hatic în galben, ca a *Japonezilor*, ci taceori chiar în spre alb. Ochiul sânt mari, melancolici și așezați drept, ca ai ouștri; craniul e foarte mare și nasul cam turtit. De bună seamă, acești *Aino* au fost străpânii cei mai vechi ai insulelor iar când au năvălit *Japonezii* venind de pe continent, i-au împins în Insulele mai reci de la nord, după cum Iranenii împiaseră pe *Dravidieni* în spre capătul peninsulei indiene. Spre deosebire de *Japonezi*, care sânt spânii, *Aino* au bărbi mari. Chiar și femeile își fac barbă și mustăți, mănjitădu-se în chip de înfrumusețare. Ei au în mare elastic pe urși. Femele dau să sugă puilor de urs, ca și copiii lor.

Formosa adică „insula cea frumoasă“, după cum au botezat-o Portughezii, e locuită jumătate de Chinezi iar jumătatea răsăriteană e ocupată de rassa *malaesă*. — Ea a fost luată dela Chinezi, acum vreo 50 ani, ca despăgubire pentru cheltăielile războiului de care am pomenit.

Avuția. — Japonia stă bine în roadele pământului, care e arat și lucrat aproape până în vârful munților. Ca și Chinezul, locuitorul Japoniei e un *agricultor minunat*. Iugrașa ogorul, îl udă, iar unde e mult pietriș, aduce țărână de aiurea și face câmp bun de semănat. — Totuși, jumătate din țară e acoperită cu *păduri* (60%).

I. *Cerealele* noastre cresc și în Japonia. Local întâi îl ocupă *grâul*, dar e cultivat mult și *orezul* — mâncarea de toate zilele a locuitorilor.

Pentru negoș însă *ceaiul* e planta cea mai de seamă; alături vin: *bumbacul, cânepa, dudul, și tutunul, etc.*

II. *Vite* sânt puține, ca și în China, din cauză că locuitorii mănâncă mai multe legume decât carne. *Porcul, păsările și peștele* le e de ajuns. *Oilor* nu le priește iarba arhipelagului japonez, deaceea, cu toată nevoia ce o simte industria japoneză, lăna e adusă din Australia și din alte țări.

III. *Minerale* n'au atât cât le trebuie. În deosebi le lipsește *fierul*.

IV. *Industria.* — Fiind foarte harnici, eră lesne de înțeles că Japonezii vor căută să dea preț mai mare bogățiilor lor, lucrând ei *singuri matasea, bumbacul, metalele, etc.* Și, în adevăr, după ce au venit în Europa și au deprins meșteșugurile Europeenilor, au ajuns azi atât de *mestri fabricanți*, încât mărfurile lor (mătăsurile mai ales) vin până în târgurile Europei: — atât sânt de ieftine și bune. *Osaka* e centrul industriilor.

Porțelanurile japoneze sânt aproape neintrecute. Deosemena și obiectele de *lac și bronz*.

Hârtia lor e mai frumoasă și mai scumpă decât cea lucrată în fabricile Europei.

Broderiile japoneze sânt fără pereche în lumea întreagă.

Până și corăbiile de război și tunurile cu care au răzbit pe Ruși, tot în țara lor au fost făcute.

Azi. Japonia e un fel de Anglie asiatică. Dealul arhipelagului lor cel mare (Nipon, Kiu-siu, Șikok și Iezo)

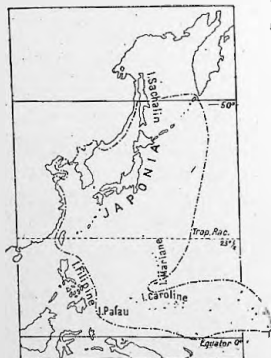
ii dă oarecare asemănare cu arhipelagul britanic, așezat lângă continentul european.

Orașe. — Capitala Tokio (— capitala de răsărit) are aproape 2 mil. loc. și e așezat în fundul unui frumos golf, dar corăbiile cele mai mari nu pot intra decât până la *lokohama* (portul de export, fărămat acum de cutremur).

Kioto (= capitala de apus) și Osaka fac împreună o altă pereche de orașe — ca cele mai mari și mai frumoase din Europa.

Asemenea și Nugasaki, un minunat port în Kiu-siu.

Forma de stat e monarhia constituțională, introdusă mai târziu decât în țara noastră. Împăratul se cheamă Micado; strămoșii lui slăbăneau în Japonia încă de pe când Romulus puneă temelii Romei!



Intinderea împărăției Japoneze.

În 50 de ani, Japonia s'a schimbat cu desăvârșire. Înainte împărații eră pentru supușii săi un fel de Dumnezeu. Acum s'a lepădat de dreptățile sale și e ca un rege european: guvernează țara cu ajutorul *ministrilor*, a *Camerei și Senatului*; a împărțit Japonia în *prefecturi*; a făcut *școli*; a introdus *calendarul gregorian* în locul celui vechi; a hotărât ca *Duminica să fie zi de repaus*; s'au hătuit *numele* la fel cu cele din Europa; s'au făcut *drumuri de fier, telegrafe, papoare...* Lae când și-au încrecat puterile, luându-se la luptă cu Rușii, cu toate că Japonezii eră numai 55 milioane, totuși ei au câștigat întreaga lume prin biruințele lor.

Aceasta dovedește că rassa mongolă e în stare să se ridice mult mai sus decât este astăzi. Dacă Japonezii, care seamănă foarte aproape, și la față și la obicei, cu Chinezii au fost în stare numai, în 50 de ani să se deprindă cu știința și meșteșugurile Europei Asia e semn că Chinezii vor putea face același lucru. Și atunci măsuritul Asiei, în loc să mai primească mărfuri din Europa, ne va trimite el mărfuri — și încă mult mai ieftin, fiindcă acolo locuitorii se mulțumesc cu salarii mai mici.

Incheiere. — Chinezii și Japonezii (adecă partea cea mai însemnată a rasei mongole), au trăit multă vreme așa de departe de celelalte neamuri, ca și cum ar fi fost pe altă planetă. Pe vremea Romanilor, fiindcă dintr'acolo venea mătasea, se auzise ceva despre țara lor. Pe urmă au căutat preoții creștini și corăbierii să se apropie de aceste țări, să le creștineze și să le deprindă cu obiceiurile noastre. La început, creștinismul a fost bine primit, dar pe urmă au isbucnit prigoniiri contra tuturor streinilor, iar Japonia, ca și China, îi oprea să se apropie de hotarele ei.

Abia azi, când comerțul a ajuns foarte înlesnit, pe calea de apă, am început a ne cunoaște unii pe alții mai bine. Aceasta dovedește că marea a ajuns să unească pe oameni mult mai repede, decât îi unise odinioară uscatul. Mulțumită mării, istoria Japoniei se amestecă acum cu istoria popoarelor europene, iar înfrângerea Rușilor și a Germanilor dovedește că oamenii cu pielea galbenă au suferite uneori mai tari decât cei cu pielea albă.

C o r e e a

Așezare și întindere. — Peninsula este așezată cam în latitudinea Greciei; e mai mică (220.000 km. □) decât Italia, cu care se aseamănă, fiind tot o peninsulă lungă, străbătută de un lanț de munți.

Pământul e mai mult muntos și prin urmare puțin



Süal.

roditor, iar țărmurile nu-s prieluce pentru așezarea de porturi. Deaceia peninsula a fost o țară săracă și fără însemnătate în istoria lumii, până în timpurile din urmă.

Locuitorii (10 mil), sânt înrudiți la chip și la obiceiuri cu cei din China. Se îmbracă însă de obicei cu

haine albe, pe când Chinezii, cu haine de un albăș, și înclis sau cu galben.

Ca și Chinezii, ha și mai rău decât aceștia, Coreanii nu voiau să aibe legături cu streinii. Deși erau sub protecția Chinezilor, totuși, la hotarul spre China era o fâșie de pământ lată cam de 100 km., pe care n'avea voie să se așeze nimeni. Numai trei zile pe an le era îngăduit Chinezilor să intre pe pământul corean.

Acum au început și Coreanii a primi pe streini, ha pornese și ei peste hotare, mergând ca lucrători în Manciuria și în țările vecine.

În 1895, în urma războiului dintre Japonezi și Chinezi, Coreea a rămas neclărată. Dar Rușii și Japonezii au pus ochii asupra ei, și de aci a izbucnit un război. Rușii au fost bătuti de Japonezi, iar Coreea a trecut sub suveranitatea Japoniei¹⁾, care și-a făcut apoi drum și asupra Manciuriei, spre a cuprinde drumul de fier dela Pekin către Amur.

Soul, capitala Coreei, e un oraș aproape cât Bucureștii, dar multe case sânt abia niște colibe acoperite cu paie.

Avuția țării stă mai ales în vite cornute. Coreea a început să vândă multe piei.

În urma războiului, comerțul s'a împătrit, dar aproape întreg e în mâinele Japonezilor. Portul de căpetenie e *Cemulpo*, aproape de *Soul*.

Pământul e bogat în aur, iar orezul crește așa de bine, încât se pot vinde și peste hotare. În mâna Japonezilor, peninsula va ajunge de sigur la mare înflorire.

¹⁾ După ce au luat conșele, adică Coreea, cea săracă, Japonezii, nu căuțat să în și «aroen», adică Manciuria, ale cărei ogare prețuese cât 3 Japonii (20 mil. ha. cultivabile). — Ea produce *sola* (40 mil. hl.), *orez* (45 mil. hl.), *porumb* (10 milioane hl.).

După cum Chinezii mănăncă multă carne de porc, Coreanii mănăncă mulți câini.

S i b e r i a

Așezare și întindere. — Cu întindere între China, dar populația atinge 50 abia milioane. Căci multe ținuturi: tundrele, pădurea și deșerturile sânt aproape pustii.

Pământul. — Spre apus de Ienisei și spre nord, țara e *câmpoasă*: iar spre răsărit și spre miazăzi, e *deluroasă și muntoasă*.

Dela nord spre sud, Siberia cuprinde trei lășii de pământ:

a) **Tundra**, care mai tot anul e acoperită cu zăpadă. În unele locuri, pământul e înghețat până la adâncime de 120 m. Se desghiață abia vara în față, acoperindu-se cu puțin *mușchiu* și nenumărate bălți, deasupra cărora sboară stolurile *păsărilor de apă* și roiturilor de fântani. — o adevărată pacoste atât pentru om cât și pentru *reni*. — Tundra e semănată cu oasele mamușilor, un fel de elefanți care trăiau odată pe acolo și ai căror colți sânt culeși și azi de negustorii de fildeși.

b) **Taiga** e pădurea care se întinde dela Urali până la Okotsk. În întunecimile acestei păduri de brazise sălășluiesc *veverițele*, *zibelinele*, *vulpile*, *castorii* și alt sălbătăciuni, vânați pentru scumpetea pieilor lor.

c) **Stepa** e o fâșie de pământ la sudul pădurii; aci pe lângă *vite*, cresc destul de bine și *cereale*.

c) **Munții**, înslărșit, fac granița între Siberia și pozișurile centrale. Ei au mare preț din cauza bogăției metalelor (*aur* și *argint*), după cum arată chiar și numele lor. Altai înscamnă „muntele aurului“.

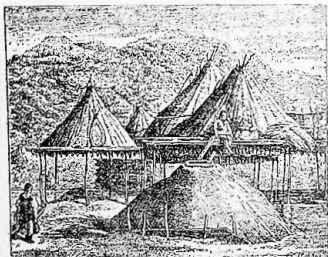
Deasemenea au și mult *grafit* — o materie cenușie din care se fac creioanele. Nici o țară din lume n'are atâta grafit, cât Siberia.

Afară de cereale, de metale și de blănuuri, Siberia are o comoară neseacă în lemnăria pădurilor sale. Din nenorocire, toată pădurea aceasta nu prețuește azi nimic, din cauza lipsei drumurilor.

că blănderile și alte mărfuri sânt cărate spre Europa, mai ales în timpul iernii, pe săcii. — Primăvara, când se desghiață, fiecare râu mai mare e un adevărat potop, atât de mult se revarsă în lături.

S'a făcut o mare cale ferată, care leagă Uralul cu oceanul Pacific, dar ea folosește mai mult călătorilor și marfurilor ușoare, iar mărfurile grele: cerealele și lemnele vor rămâne tot pe loc, căci ar ajunge prea scumpe până în târgurile Europei.

Locuitorii. — Cu toate că Siberia e cât Europa, populația ei (12 $\frac{1}{2}$ mil.) nu e nici cât a României. Nouă zecimi sânt Ruși, iar restul e compus din diferite neamuri *mongole* (vezi *Atlas*, II, 2).



Colibă de vară și de iarnă a Kamciadahlilor.

Citcii locuiesc peninsula Cincilor; *Kamciadahlii* — Kamciatka; *Yacufii* — lângă Lena; *Tungușii* sânt în Girat, dela Oceanul Pacific până la Ienissei; *Samozeii* se întind în largul lui Ienissei, până în tundra care se pleacă spre Marea-Albă; — chiar și numele lor înseamnă „Oameni de bălă sau mlaștină”; *Başkiri* sânt pe lângă Ural, iar în Sakalin, pe care Rușii au luat-o dela Japonezi, dându-le în schimb Kurilele, trăiește, ca și pe Kurile, acei neam de oameni negricioși numiți, *Aino*. — Acuma Japonezii au dechindit iarăși jumătate din această Insulă.

Rușii au venit în Siberia ca vânători sau ca negustori și s'au întins mai ales în lungul râurilor. Mulți au venit de nevoie, fiind surghințiți.

Dar în timpurile din urmă au început să vină de voie coloniști, care se așază pentru todeauna.— Lângă Amur sânt și sate de Moldoveni, amăgiți de Ruși să-și părăsească țara lor.



Irkutsk pe malul râului Tunguska, aproape de țesire din lacul Baikal.

Băștinașii (cam $\frac{1}{2}$ mil.) vor pieri cu vremea, afară poate de Iacuzi, care, fiind mai numeroși (200.000) și, după obiceiul lor tătăresc, huri crescători de vite, vor dăinui, — mai ales că limba lor a ajuns limba negotului într'o bună parte din nordul și răsăritul Siberiei.

Orașe. — *Irkutsk* e orașul cel mai însemnat al Siberiei. E un adevărat oraș european și s'a ridicat pe deoparte din cauza minelor de aur din apropiere, iar pe de alta fiindcă este așezat în drumul comerțului cu ceaiu dintre China și Rusia. *Irkutsk* e numit „*Parisul Siberiei*”. El e așezat nu departe de lacul Baikal. Aproape tot așa de mare e *Tomsk* (lângă Obi), iar *Omsk* (lângă Irtiș) e cel mai mare oraș al Siberiei.

Wîndecî ccaial adus pe mare nu eră așu de bun, ca cel adus pe uscat, caravane întregi îl transportau din China peste Mongolia, până la granița rusească. Aci îl luau de pe cămile, îl urcau cu îngrijire în sînii și abia în 80 de zile ajungea în Europa.

Afară de Siberia, Rușii mai stăpînesc în Asia și șesul turanic, adică tot ținutul dintre Tian-Șan, M. Caspică și Iram. — Odinioară era aci o mare, azi e o pustie aproape ca Sahara

Râurile (*Amu-Daria* și *Syr-Daria*) scad cu cât se depărtează de munți. Dar aproape de poalele munților, sînt părți mai roditoare, unde se cultivă pomi de soiu și mai ales *bumbac*. — Ca și Sahara, ținutul acesta e locuit de mahomedani. Orașele cele mai însemnate sînt *Tușkent* la poalele lui Tian Șan și *Samarkand*.

Tot Rușii stăpînesc și *Caucazul*, unde trăesc multe neamuri mărunte, și o parte din podișul *Armeniei*. — Însemnătatea acestui ținut stă în puțurile de *petrol* de la *Bacu*, un oraș așezat la capătul *Caucazului*, pe țărmul Caspiceii. De acolo pornește o conductă, prin care petrolul curge timp de două zile, până ce ajunge la *Batum*, un post pe țărmul M. Negre, de unde corăbiile îl duc în toate părțile lumii.

Posesiunile engleze în Asia

Spre deosebire de *Chinezi*, ori de *Ruși* (care s'au suit pe povârnișurile de est și de nord ale Asiei până la marginea podișurilor centrale). *Englezii* au ocupat în Asia un ținut cald, unde ei nu se pot așeza, ci stau numai ca negustori vremelnici. E drept că ținutul acesta — în deosebi peninsula Indiei — e foarte bogat, iar *Englezii* s'ar fi oprit bucuros numai aci pe povârnișul de miazăzi. Dar, de teama *Rușilor* care s'au suit pe *Pamir* și căutau să se cohoare spre *Oceanul Indian*, *Englezii* au fost nevoiți să se întindă și ei spre nord, pe podișurile cele sterpe. — numai ca să poată

ține din vreme calea dușmanilor. Si astfel, întinzându-se pas cu pas, s'au trezit stăpâni în sudul Asiei pe un ținut de 4.800.000 km. □ mărginiți spre nord de un paravan de munți: *Soleiman, Hindukuș și Himalaia*.

Ca întindere, stăpânirea engleză cuprinde în Asia aproape atâta pământ, cât jumătatea Europei. Dar nu e sterp. ca cel ocupat de Ruși. Populația atinge aproape 350 milioane locuitori; și tocmai aici stă prețul acestei împărății care, după cea chineză, e cea mai populată din lume.

I N D I A

Așezare și Intindere. — Peninsula Indiei, împreună cu Himalaia, se poate măsura cu Europa, ca întindere. Dela capul *Comorin* până la *Kașmir* (un fel de Elveție indiană), este tot atâta, ca din Sicilia până în Marea-Albă! Deaceia și râurile peninsulei sânt ca cele mai mari din Europa: *Indus* e mai mare decât *Volga*, iar *Gungele* întrece *Dunărea*.

Pământul. — În India deosebim trei părți:

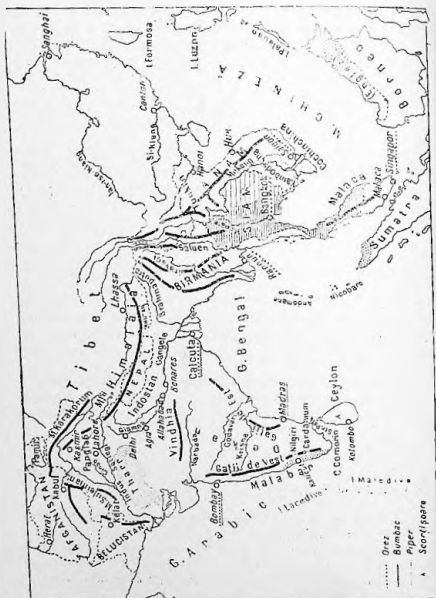
a) *Himalaia*, regele munților de pe glob, e compus din mai multe lanțuri paralele, care se coboară treptat spre mlaștina *Terai*, (= umed) locașul frigurilor.

Himalaia nu e un munte, ci mai degrabă o «*șară a munților*» închipuște-ți muntele Făgărașului aproape de 4 ori mai înalți și întinzându-se din Crimeea până în golful Gasconei; iar ca lățime, cuprinzând o șeșie ca dela Făgăraș până la Salonic!

Tot lângă ținutul muntos dela nord trebuie pus și *Soliman*, care acuma e aproape întreg în stăpânirea Englezilor.

Câmpie la sud de Himalaia e în mare parte netezită de apele *Gangelui* (= râu). El primește întâi pe *Giamma* (= gemenul) adică fratele *Gangelui*, *Gangra Gandak* și o mulțime de alți afluenți care coboară necontenit fărămături din Himalaia și le împărtășe pe șes împreună apoi cu *Bramaputra* face în deltă o mlaștină uriașă, — un lăcaș de friguri veșnice și de holeră.

Indus curge tot printr-o câmpie, pe care o prelungește necontentit în spre mare. Insemnat e afluentul său *Kabul*, pe a cărui vale au pătruns toți năvălitorii care au eucerit India.



b) Induștanul (= țara Indienilor) e o câmpie netedă, unde curge Bramaputra și Gangele.

c) Decan (= podiș) e, după cum îl arată și numele, un podiș cu ceva mai înalt decât al Transilvaniei.

La nord e mărginit cu munții *Vindhia* (= crestații), iar la est și vest de *Gafi* (= treptele) care spre sud se apropie și se unesc în munții *Nelgirii* (= munții Albaștri). Toți munții aceștia au aproape aceiași înălțime ca și Carpații.

După unirea celor doi *Gafi*, urmează o „șea” sau *Gap*, apoi în *Cardamum*, pământul se ridică cu vreo 1000 m., mai sus decât Negoitul.

În sfârșit, la sud stă frumoasa insulă *Ceylan* (cât un sfert din țara noastră) având între alții și un munte cât Negoitul de mare; el se numește *Piscul lui Adam*, fiindcă se zice că de aci Adam s'a uitat încă odată asupra Raiului, când a fost alungat din el.

Clima. — În deosebire de Induștan care e umed și vesnic verde Decanul e foarte uscat. Vara, bate musonul; deaceia, pe unde nu e irigație, primejdia foametei e adesea mare (cam din 5 în 5 ani, mor oamenii cu miiile). În ultimul deceniu au pierit 20 de milioane! Dealțul India, cu toate bogățiile ei, are *șărănimea cea mai săracă de pe fața pământului*. Dățile sânt mari și munca e foarte rău plătită.

Râurile sânt pe aci toate rele de navigat; parte din cauza secetei, parte din cauza cascadelor, după cum se întâmplă la cele mai multe râuri care curg pe podișuri.

Locuitorii. — 1. *Dravidienii*, oameni cu pielea neagră au fost băștinașii peninsulei.

2) *Indienii*, năvălitori de rassa noastră, au venit mai târziu din Iran, coborându-se pe valea râului Kabul spre Indus. Ei sânt azi cei mai numeroși; la trup sânt mult mai voinici decât *Dravidienii*, pe care îi privesc ca *paria* (necurați).

Castele sânt observate cu asprime și azi. Pe peronul gărilor, în vagoane, restaurante și tramvaje, poporul de jos are scaune, bănci și mese deosebite; — nu se poate nici măcar atinge de cel de sus

3. *Parsii* au venit din Persia. După vremuri s'au mai adaus apoi *Arabi*, *Ebrei*, și *Mongoli*, veniți pe timpul Tamerlan.

Fiind Indienii atât de amestecați și împărțiți între o mulțime de State (peste 800), le-a fost ușor străinilor să-i supună.

Vaco de Coamă, după ce a înconjurat Africa, a luat în stăpânire țărmlul apusean. Din el n'a mai rămas Portughezilor azi decât *Goa*, *Diu* și *Daman*.

Au venit apoi *Olandezii*, iar mai pe urmă *Francezii*. Acestora le-a rămas numai *Karikul*, *Pondichery*, *Ianaon* și *Chandernagor* pe țărmlul dela răsărit.

4. *Englezii*, veniți mai târziu, au izbutit cu intrigi, cu bani și cu rășboae, să supună toată India. *Nepalul* și *Butanul* sânt numai State aliate; în fapt însă și acestea, ca și tot restul Indiei, sânt în mâna Englezilor.

Avuția. — Deși se află în latitudinea Saharei, India în cea mai mare parte (afară de *Tharr*) e un raiu de verdeață. *Himalaia*, cu tot vârful acoperit de zăpadă, are spre poale păduri, care nu mai leapădă niciodată frunza. *Indostanul* e deasemenea acoperit cu păduri și ierburi. Singur *Dekanul* suferă de secetă, dar, îndată ce încep ploile, se acoperă și podișul acesta de ierburi înalte de stepă.

I. Plante. — *Orezul* dă 3 recolte pe an. Fiindcă îi priesc mlaștinile, e cultivat mai ales în *Bengal* și în *Birmania*.

Grâul e așa de mult, încât face concurență celui din America și Europa.

Bumbacul e cultivat în India de mii de ani, pe când noi abia am început de vreo sută și ceva de ani a ne îmbrăca cu pânză de bumbac.

Macii sânt sămănași mai mult în apropierea munților *Vindhia*. Dar acum cultura lor scade, deoarece Chinezii își fac *opium* în patria lor.

Ceaiul, în schimb, e din ce în ce mai răspândit, — mai ales în valea lui *Bramaputra*, unde se găsește și în

stare sălbatică. — India este *cel dintâi exportator de ceai*.

Cafeaua e cultivată în *Ceylan*, unde crește și *vestitul arbore care ne dă scorțișoara*.

Acest copac nu se găsește des decât pe insula *Ceylan*. La chip seamănă mult cu merii noștri. Prețul copacului stă mai ales în coaja lui. Crengile sânt tălitate în bucăți mărunte, apoi sânt cojite, iar scoarța e lăsată să se usuce la soare. În vremurile mai vechi, când drumul pe mare eră încă greu, scorțișoara aceasta bino miroitoare eră cântărită cu aur, când ajungea până în târgurile Europei.

Piperul deasemenea e cultivat pe coasta *Malabar*, patria lui. Afară de aceasta mai trebuiesc amintite: *intă din care se fac sacii și trestia de zahăr*.

II. Vite au Indienii foarte puține, căci și ei, ca și Chinezii și Japonezii, mănâncă puțină carne. Pe lângă că e cald, dar și religia îi împiedecă dela aceasta.

Caprele dau lâna din care se fac șalurile moi din *Kaşmir*; *oiermele* de mătase și *oile* dau fabricelor materie primă din belșug.

Elefantul, *bivolul* și *zebul* servesc mai ales la transport. În schimb însă animalele primejdioase forfotesc

Tigrü și mai ales *șerpü veninoși* sânt o adevărată pacoste. În ultimii ani pieceau până la 25.000 de oameni mâncați de fiare sau uciși de șerpi. Un oraș întreg... mōncat de șerpi în siccare an!).

Păsările sânt iarăși foarte numeroase: *gūnile* și *păunü* se găsesc prin păduri în stare sălbatică.

Lângă *Ceylan* sânt flote întregi de scufundători (care scot *mărgăritare* din anumite scoici).

III. Mineralele sânt încă puțin cercetate în India. *Rubinele* și *Diamantele* sânt printre cele mai vestite din lume.

IV. Industrie. — Ca și Chinezii, locuitorii Indici s'au deprins din timpurile cele mai vechi cu tot felul de meșteșuguri. Când au venit în atingere cu Europeanii,

mărfurile aduse din fabricile Europei i-au făcut pe Indieni să cumpere, în loc de a mai lucra la ei acasă. Pânza de bumbac, cumpărată din Europa, este așa de ieftină, încât țesătorii indieni n'au mai putut vinde pe a lor. Și tot astfel și cu alte mărfuri lucrate de mână.

Cu vremea însă, Englezii au început a face fabrici chiar în India. Azi sânt acolo sute de fabrici (mai ales de pânză și de saci). S'au făcut apoi : *trenuri, vapoare, telegrafe...* așa că în multe privințe. *India și Japonia* e un fel de nouă Europă.

Orașe. — *Negoțul* se face, ca mai peste tot în Asia, cu prilejul iarmaroacelor (bâlciurilor). Localnicii vin pe elefant, pe cămile sau pe care trase de boi cu cocoașă (zebu) și, în câteva zile, se vând și se cumpără cantități foarte mari de mărfuri. Dar sânt și orașe înscornate : *Bombay, Calcuta și Madras*, unde sosesc corăbii din toate părțile lumii. Capitala e *Delhi*, unde stă vice-regele englez și o bună parte din colonia europeană în timpul iernei. Vara fug, mai toți sus, pe Himalaia.

Bombay e primul port al Asiei. Deasupra orașului așezat pe o insulă, se ridică funul fabricilor, întocmai ca deasupra marilor orașe engleze.

Apoi mai sânt 23 de orașe, având peste 100.000 locuitori. Pe câmpia *Indostanului*, orașele : *Delhi, Agra, Alichabad, Benares, Patna* etc., stau în lungul Gangelui înșirate ca mărgelile pe ață.

Incheiere. — Cu toată frumusețea și bogăția țării, Englezii nu se vor putea așeză în ea din cauza căldurilor. Copii lor trebuie să se întoarcă în Europa, ori să se suie pe Himalaia sau pe Nilgiri, la răcoare, căci altfel mor.

Deaceia în fața celor 550 mil. de localnici, Englezi nu sânt decât vreo 200.000 : negustori și funcționari care trăesc cu gândul de a se întoarce cât mai repede în Europa. E fără seamăn pe lume, ca o țară așa de mică cum este Anglia (ar puteu să încapă numai în pustia Tharr), să supună o țară așa de populată, cum este

India. Explicarea este aceasta: nu e destul ca o țară să aibă mulți locuitori spre a se putea împotrivi stărilor; localnicii mai trebuie să fie de același neam și să vorbească aceiași limbă. În India din contra sânt o mulțime de neanuri, vorbind peste 100 de limbi deosebite, așa că Englezii i-au supus rând pe rând, și-i ținu în frâu, amenințându-i când pe unii, când pe alții.

Aceasta a fost nenorocirea Indiei în toate timpurile. Cum și Europa barbarii năzuiau mereu spre sud, spre Italia, ca un fel de raiu pământesc, deasemenenca și în Asia, toți cuceritorii, începând dela Arieni și până la Sciți, Perși, Macedoneni, Parsi, Afgani, Mongoli, Turani și Englezi. India s'a părut pământul cel mai ispititor, din cauza bogăției lui.

Iudo-China

Așezare și întindere. — Peninsula aceasta (aproape de 5 ori mai mare decât peninsula balcanică), fiind așezată între lumea chineză și India, a împrumutat dela fiecare câte ceva. Așa, pe țărmul de răsărit s'au întins Chinezii. — Anamii scriu și până azi cu litere chinezești. Pe țărmul de apus și în mijloc, locuitorii (*Birmanii* și *Siamezii*) scriu cu litere indiene și au religia budistă, venită din India. Ceeace dovedește că peninsula aceasta atârnă atât de China, cât și de India. De aceea i s'a dat numele *Iudo-China*.

Pământul e foarte felurit. Din Tibet se coboară mai mulți munți, resfirându-se ca degțele unei mâini, până se slărșesc la mare.

Printre munții aceștia, necunoscuți încă bine, se coboară din Tibet trei mari râuri: *Iraudi*, *Saluen* și *Mekong*, curgând în văi, aci mai largi, aci mai strâmte, *Singur Menam*, râul Siamului, își adună apele sale din șes. Toate însă (până și *Menam* în jumătatea lui dela nord) sânt rele de navigat din cauza cascadelor.

Totuși, apa acestor râuri e o mare binefacere pentru Indo-China. Revărsarea lor peste câmpie face peninsula foarte prielnică pentru cultura orezului.

Locuitorii (35 mil.) acestei peninsule sânt : *Ananișii* *Siamezii* și *Birmanii*; iar la sud, în Malaca, sânt *Malaezii*.



Râul Mekong.

Nu de mult, toată peninsula, până la Iranadi, stă sub influența Chinei. Suveranii acestor țări, trebuiau să fie întăriți de împăratul din Peking, iar Chinezii, care nu pregetaseră să se suie pe podișurile sărace ale Asiei, cu atât mai mult căutaseră să se îngrămădească în țara roditoare a Chinei. Și astfel, încetul cu încetul, s'au revărsat peste toată peninsula. — E destul să ne amintim că în Siam, din 9 milioane de locuitori, aproape o treime sânt *Chinezii*.

Peste tot, în porturile peninsulei, întâlnești lucrătorii Chinezi, care vine cam câte 150.000 pe fiecare an în *Singapore*, apoi se împărțesc în porturile mai mici. Fînd harnici și aprigi la cîștig, ei se îndesă peste tot și, de bună seamă, dacă nu se arătau Europeanii, Indo-China ar fi ajuns foarte repede o țară chinezească. *Singapore* și *Bangkok* sînt de pe acum orașe în parte chinezești.

Dar *Englezii*, după cum au cuprins *India*, au pus mîna și pe o lășie din apusul *Indo-Chinei* (*Birmania de sus și de jos*), apoi s'au suit pe valea lui *Iraudi* și și a lui *Saluen*, cu gând să intre în legături de comerț cu provincia chineză *Iunan*, care e foarte bogată în metale. Deocamdată se mulțumesc numai cu orezul din șesurile pe unde curge *Iraudi*, iar *Rangun* a ajuns azi între toate posesiunile engleze primul port pentru orez.

Francezii s'au așezat și ei pe țărmul dela răsărit și au acum acolo un imperiu de 2 ori mai mare decît *Franța*. El e compus din:

Tonkin — în fundul golfului cu acelaș nume, *Anam* (cap. *Hue*), *Kambogele* și *Cochinchina*. Aceasta din urmă e un șes aproape cît jumătate din țara noastră și mai tot e plin cu orez.

Capitala acestui imperiu colonial, supus *Franței*, e *Saigon* (la gura lui *Mekong*), într'un ținut plin de mlaștini acoperite cu orezării.

Avuția. — Impărlășindu-se, ca și *China* și *India*, din ploile aduse de muson, *Indo-China*, e una din țările cele mai roditoare din lume.

Orezul e cereala de cîpetenie. Cea mai mare parte din orezul pe care îl primim în *Europa*, din *Indo-China* ne vine. Ba și *China*, cumpără tot deacolo în vremuri de foamete.

Munca *Francezilor* e aci o binecîntare. Uscând mlaștinile prin canale săpate înadins și irigănd șesurile, ei adaugă în fiecare an cam 50.000 ha. pentru agricultură; așa că populația se îndesoste mereu. Pe de altă parte, lacurile dau mult pește. *Tonle-Sap*, un lac de 5 ori ca al *Genevei*, se umple vara ca apa din *Mekong*, iar spre iarnă, cînd apele se retrag în *Mekong*, se prinde o mulțime

de pește. Pentru mâncătorii de orez, saramura de pește este hrana de toate zilele.

Mătasea stă în al doilea rând. Apoi urmează toate produsele tropicale, ca și în India.

Vite sânt puține.—din aceleași cauze, ca și în India și China. ! !

Bivolul și *elefantul* sânt vite de muncă: ajută la cultura orezului.

Industria locală e foarte ridicată, ca și în China, India și Japonia. Până și țărani lucrează fel de fel de mărunțișuri.

Regatul Siamului.—E singurul ținut din Indo-China, care a mai rămas independent (9 milioane locuitori, pe un pământ cam de 2 ori mai mare decât țara noastră).

Regii sânt de neam chinez, dintr'o familie care acum vreo sută de ani a scăpat țara de sub jugul Birmanilor. Ei au înlesnit mult venirea Chinezilor în Siam și ar fi ajuns cu timpul un fel de *guvernatori*, ca și cei ce stau în capul provinciilor chineze. Acum însă vecinătatea Englezilor și a Francezilor îi face să se îngrijească mai mult de Europa, decât de China.

Capitala Regatului e *Bangkok*, clădit mai tot pe niște poduri, care plutesc pe fluviul Menan (un fel de *Veneție* asiatică).

Incheiere. — Oricare va fi soarta peninsulei, nici Englezii, nici Francezii nu se vor putea așeză pe pământul ei, după cum nu s'au putut așeză nici în India. *Căldura*, și mai ales *frigurile*, îi alungă. Dintre streini singur Chinezul le îndură fără primejdie, iar furnicarul chinezesc fiind aproape, de bună seamă peninsula va deveni pe încetul o țară chineză. — Singurele regiuni, unde Europeanii au putut prinde rădăcini, sunt cele nordice (Siberia).

Asia apuseană

Asia-Mică (Anadol sau Anatolia) e o țară cât Spania și, ca și aceasta, este un podiș. Pe margină, podișul e înconjurat de lanțul Pontic, de Taurus și Anti-Taurus care se unesc în podul și mai înalt al Armeniei. Înăuntru însă pământul nu e neted, ci se văd (ca și în Iran) lanțuri mai mici de munți îndreptați dela Est spre Vest, unde scad și se continuă în insulele Mării-Egee.

Din ținutul basinului Tuz-göl, multe ape nu se pot scurge spre mare; altele scapă cu mare greutate spre M.-Neagră, dar au „repezișuri“ și deaceca toate sânt rele de navigat. Cel mai mare râu este Kizil-Irmak care, isvorând din munții Armenici, se coboară spre mijlocul podișului, ca și cum ar vrea să se verse în lacul Tuz-Göl. Se întoarce însă, făcând un mare arc, și se varsă în Marea-Neagră în dreptul „porței“ dela Marea Azovului.

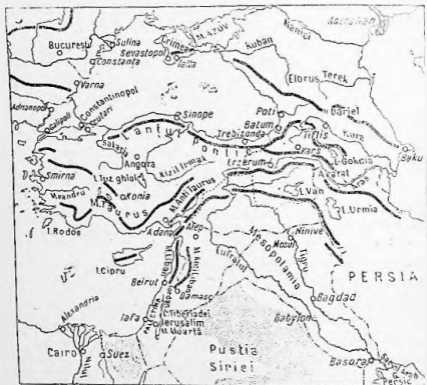
Și Sakaria (asemenea unui S) se varsă tot în Marea-Neagră.

La apus, râul cel mai însemnat e Menderez, vechiul „Meandru“ al Grecilor;—e numit astfel din cauza mulțimei cotiturilor (meandrelor) sale.

Înprejurul Asiei-Mici mai sânt vrednice de amintit și insulele Chios (în fața Smirnei) de unde ne vine mastică—un fel de rășină de pus în băuturi, — Rodos (insula rozelor) stăpânită de Italiani, și Cipru, stăpânit de Englezi (din vremea războiului nostru cu Turcii). Asia-mică este azi miezul Statutului turcesc. Constantinopole, vechea capitală, a rămas cu un mare port, din cauza bunei așezări în strămtorea Bosforului. Turcii au mutat capitala sus pe podiș, la Angora. Isgonind pe Grecii din Asia-mică, republica turcescă vrea să păstreze tot pământul ei numai pentru Musulmani.

Siria și Palestina. — Ținutul acestor țări a fost odinioară un podiș neted, unde scoarța pământului nu eră încrețită, ca în restul Asiei. Paralel însă cu malul Mediteranei s'a croit o despicațună care, pornid din Ma-

rea Roșiei — și anume din golful Akaba — s'a întins spre nord până în Asia-Mică, aproape de *Anti-Taurus*. Șanțul acesta ciudat face pe cel ce se află în fundul lui să creadă că în dreapta și în stânga are niște adevărați munți. Cel ce se suie însă pe podiș, vede că munji



nu-s decât malurile șanțului, iar ținutul dimprejur e în cea mai mare parte neted, afară de locurile unde lava, fâșnind, a făcut uriașe moșoroaie vulcanice.

Malul de apus al șanțului se numește muntele *Liban* (adecă muntele *alb*). Fiind mai înalt decât Negoitul cu 500 m., zăpada stă pe culmile lui aproape 10 luni pe an, încât din mare vezi vârfulile sclipind de departe. În vechime, el a fost norocul Fenicienilor; din frumosele lui păduri de cedru a luat aceștia lemnul pentru construirea corăbilor. Azi cedrii s'au împușinat,

fiind tăiați de sute de ani fără nici o socoteală. — Malul de răsărit se numește *Anti-Liban*. Intre cele două râpi curge spre nord *Oruntele*.

Dacă ne coborâm însă în Palestina, șanțul e ceva mai larg, malurile sânt mai joase, iar apele adunate de ploi în fundul șanțului nu mai curg spre nord, ci spre sud, pe valea *Jordanului*. Acesta izvorăște din *Anti-Liban* și curge drept spre sud prin „*El Ghor*“, adică „Șanțul“ sau „*Groapa*“, — după cum foarte bine i-au Arabii. Trece prin lacul *Tiberiadei* și se oprește în adâncitura, unde stau liniștite apele Mării Moarte.

Marea Moartă e cu 400 m. mai jos decât lafa Mediteranei. În lacul acesta fără scurgere, s'a adunat de pe podiș atâta sare, încât azi, dacă ai arunca un om, el stă deasupra: atâta de grele sânt apele sale! Pe bună dreptate i se zice «Marea Moartă», fiindcă nici o vietate nu poate trăi în saramura accă grozavă. Malul pare că e semănt cu sare: nu crește pe el nimic până departe, unde se isprăvește sarea. I se mai zice și *lacul Asfaltit*, fiindcă pe lafa apei plutesc bucăți mari de smoală. (Povestirea din Biblie despre Sodoma și Gomora, care au fost pedepsite cu *foe* și *pucioasă*, slă în legătură cu înfățișarea acestei mări iuspăimântătoare).

Arabia e și ea un podiș, ale cărui povârnișuri spre mare au înfățișarea de *munți*.

Pe jărm, vânturile aduc ploi și deaceea singure marginile sânt roditoare. Mai ales colțul de sud-vest, căruia i se ziceă „Arabia fericită“, primește ploi mai multe decât tot restul peninsulei. Acî sânt și munții cei mai înalți și cafeaua cea mai vestită din lume (*Moca*).

Înăuntru, din contra, podișul e pe o pustietate cumplită.

La nord, în dreptul Siriei și al peninsulei, e „*Pustia sirică*“; spre sud e „*Marea pustie arabică*“. Unde e un râuleț ori izvor, răsar ceva copaci și găsești aceleași oaze, ca și în Sahara.

Locuitorii. — În Asia stăpânită până eri de Turci, trăesc o mulțime de neamuri.

1. Pe lângă țărmurile Mediteranei erau răspândiți Grecii. Ocupându-se în timpurile cele mai vechi cu negoțul, ei s'au așezat pe țărmul Asiei-Mici și s'au răspândit în toate porturile din răsăritul acestei mări. Acuma Turcii i-a alungat mai pe toți spre Europa.

2. Sus pe podiș (ca și în Iran), s'au întins nomazi de neam mongol, găsiind o țară la fel cu stepa turanică din care ieșiseră.

3. Armenii au rămas nu numai în vechea lor patrie dar s'au întins și spre apus, cam până la Kizil Irmak. Se găsesc apoi mai în toate orașele împreună cu Grecii și Evreii.—Azi, Turcii îi alungă și pe ei spre Armenia.

Mai numeroși sunt pe lângă lacul Van și pe la Konia. Împreună cu cei din Rusia, vor fi cam la două mil. suflete.

4. Cerchezii, veniți din Caucaz, s'au împrăștiat peste toată Asia-Mică; au ajuns până în Siria și Palestina.

5. Evreii se găsesc peste tot. În Palestina abia sânt vreo 70.000, dintre cari 40.000 în Ierusalim. (București au mai mulți Evreji decât toată Palestina.)

6. Arabii locuiesc în Aracia, dar se întind și peste Palestina și Siria, unde limba lor a ajuns pentru toți limbă de comerț. — După războiul european, ei năzuiesc să facă un Stat neatârnat.

7. Turcii, urmașii vechilor cuceritori mongoli au ajuns să nu se mai deosebească de alte neamuri. Având multe femei cumpărate (din Caucaz și alte țări) s'au amestecat atît de mult cu supușii lor, încât azi aproape nu mai știu cine e Turc în Turcia.

Avuția. — Țărmurile, pe unde e umezeală, sânt potrivite pentru agricultură; iar podișurile sânt, parte pustii, parte acoperite cu iarbă care îndeamnă la *nomadism*.

1. Pe țărm se produc cereale și mai ales multe fructe: *masline, smochine, stafide*. Pe alocuirea se cultivă și *bumbacul*. Tutunul e mai peste tot de o calitate aleasă.

2. Sus, pe podiș, averea stă în turme de oi, capre, cămile și cai. În Asia-Mică e vestită în deosebi capra de Angora.

Capra de Angora are o lână subțire și moale, aproape ca mătasa. Culoarea acestei lâni e albă sau bate puțin în gălbui. Din ea se fac săluri scumpe, care aduc orașului Angora milioane de hanci pe fiecare an.

În timpurile din urmă, Francezii au adus în țara lor capre din Angora și Kașmir. Pe fiecare an, ei câștigă din lână caprelor peste 10 milioane de hanci.



Portul în Asia apuseană

Orașele cele mai însemnate sunt:

Smyrna este portul cel mai mare al Asiei-Mici. Umblătura în negocul Turciei cu străinătatea se face numai prin acest port. *Tulunul*, *mătasea*, *bureșii* (de șters tabla) și *șofidele* sunt mărfurile sale cele mai cunoscute.

Scutari, în fața Constantinopolului, e un oraș iubit mult de Turci. Bătrânii se îngroapă în el, de teamă să nu rămână trupul lor în stăpânirea creștinilor, când aceștia se vor apropia de Bosfor. -- *Angora* are departe

de Kizil-Irmak, a devenit numai după războiul capitala republicii turcești.

Vechile porturi feniciene: *Sidonul* și *Tirul* sânt astupate de nisip. S'a ridicat însă la mare înflorire *Beirut* și *Damasc*, numit de Arabi „ochiul răsăritului“, din cauza frumuseții grădinilor și a livezilor dimprejur. Amândouă aceste orașe sânt legate cu o cale ferată, care trece în curmeziș peste *Liban*.

Alep, sfărâmat acum 900 de ani de un cutremur, se ridică din nou. E vestit prin mulțimea moscheelor sale. *Siria a început acum în mâna Francezilor*.

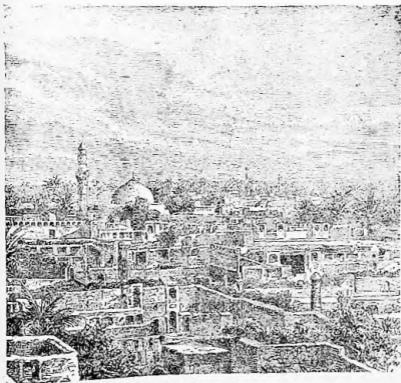
Ierusalimul a fost merit prin răstignirea „Mântuitorului nostru“ de către Evrei, să rămână locul sfânt al tuturor creștinilor. Deaceia, toate felurile de creștini au acolo câte o biserică, și din toate părțile pământului vin *hagii* să-l vadă. — De curând, *Palestina* a intrat sub protectoratul Englezilor.

Palestina sar putea să ajungă iarăși înfloritoare. E vorba ca săpând un canal din Mediterana până în șanțul Iordanului, să se iacă o cascade de 540 m. și o uzină așa de puternică, încât să electrifice toată *Palestina*. — Evaporația fiind puternică, Marea Moartă nu s'ar umplea cu apa venită din Mediterană.

Ceeace este *Ierusalimul* pentru noi, e *Meca* și *Medina* pentru cei ce cred în Mahomet. Ba e și mai mult decât *Ierusalimul*, deoarece, după legea lor, fiecare Mahomedan e dator măcar odată în viață să se ducă până la *Meca*. Astfel *Meca* a ajuns iarmarocul cel mai vestit din tot Orientul.

Din toate părțile lumii, din *China*, din *India*, din *Iava* și din insulele vecine, din *Turan*, din *Iran* din *Asia-Mică* și mai din toată *Africa*, se adună acolo toate limbile și tot felul de neamuri: *Mougoli*, *Negri*, *Semiți*, *Arici*, *Dravidieni*, *Malaezi*, etc, spre a se închină la morușntul Profetului. Pe lângă mîrfuri, ei mai aduc și poli (holera), așa că adesea jumătate din *hagii* au fericirea să moară lângă orașul Profetului.

Ca și cetățile fenicience, *Babylonul* (odiunioară cel mai mare oraș al Asiei) și *Ninive* sânt în ruină... În Mesopotamia, mai însemnat e azi *Bagdad*, așezat unde începe Tigrul a fi navigabil, dar și acest oraș înfloritor pe vremea califilor (cel dintâu oraș al lumii), e azi în decadență.



Bagdad.

Buzova e portal prin care ies produsele Mesopotamiei (carmale) spre mare.

Inchicire. — Toate țările stăpânite până acum de Turci în Asia erau în decădere. *Peste tot găsești numai ruine de celăți dărâmate de sute de ani.* Nomazii de neam mongol n'au avut nici o pricepere și nici o dra-

goste pentru frumusețile (temple, palate, canale, etc.) lăsate de alto popoare. Au ars și au dărâmat tot la pământ. Unde odinioară erau orașe cu clădiri frumoase, multă lume și mult comerț, azi e pustietate și părăsire.

Acum stăpânirea turcească e aproape pe isprăviie. Supușii dealtădată: Armenii, Grecii, Arabii... au ridicat capul. Odinioară, Sultanii din Constantinopol scoteau regiilor din Europa, numindu-i „câini”. Azi Turcia e republică.—*Sultanul* rămăsese după războiu numai ca o căpetenie bisericească, apoi a fost alungat din Constantinopole, iar *Șahul Persiei* și *Emirul Afganistanului* au ajuns să asculte de puterile Europei.

După marele războiu, Turcia a fost cu totul schimbată.

Armenii vor o *Armenie* liberă, care ar cuprinde podișul Armeniei și s'ar întinde până în Mediterana (în golful din fața insulei Cypru). *Siria*, cum am spus sub protecția Franței.

Palestina a ajuns neatârnată, dar stă sub privegherea Angliei.

Arabia nu mai recunoaște nici suveranitatea Turciei.

Mesopotamia, adică țara unde curge Tigrul și Eufratul, a încăput în mâna Englezilor care vor s'o unească cu Arabia, sub un singur emir. — Deocamdată s'a făcut aci un fel de regat cu numele *Irak*. *Petrolul* dela *Mosul* și gândul de a învia prin irigație agricultura șesului mesopotamic îi îndeamnă pe Englezi să ceară și aci, cecace au făcut în Egipt.

Pe ruinele împărăției turcești se ridică așadar o sumă de țări noi, cu interese deosebite unele de altele și custăpâni deosebiți.

4. **Afganistan** (cap. *Kabul*) e o țară așezată în partea de răsărit a Iranului. Emirul (așa se cheamă domnitorul ei) este mereu amenințat, când de Ruși, când de Englezi, deoarece Afganistanul e calea pe care Rușii nădăduesc să se coboare în India.

5. **Persia** (cap. *Teheran*) cuprinde partea de apus a Iranului. Șahul Persiei, ca și emirul Afganistanului, stă între Ruși și Englezi, ca între ciocan și nicovală. Rușii voesc să încalcece podișul Iranului și să se coboare până la golful Persic, să aibă atingere cu Oceanul.

Alte orașe mai însemnate sânt: *Tabriz* în partea de nord, spre Armenia și *Siras*, la miazăzi, vestii pentru trandafirii săi. — În Persia se lucrează covoare de lână, prețuite în toată lumea.

Dacă lăsăm la o parte aceste țări, tot restul Asiei eră până de curând sub ascultarea Europeanilor:

a) *India*, o țară bogată și plină de populație, ca și China, e sub stăpânirea Englezilor. Capitala e la *Calcuta*.

Hrana locuitorilor Indiei este mai ales orezul. *Bombay* (pe o insulă la apus) și *Mudras* (la răsărit) sînt porturi însemnate, iar pe malurile Gangelui sînt multe orașe mari: *Allah-abad*, *Benares*, *Patna*, etc.

b) *Arabia* și *Asia-Mică* erau sub stăpânirea Sultanului dela Constantinopol.

c) *Siberia* și toate țările dintre *Marea-Neagră*, *Caspica*, *Aral* și *Tianșan* erau sub stăpânirea țarului dela *Petrograd*. — În urma războiului din 1914, Rusia s'a fărâmat; țarul a pierit, sultanul a fost alungat, iar din ruina împărăției rusești și turcești ies acum la iveală o sumă de țări nouă:

Arabia și *Mesopotamia* (țara unde curge *Tigrul* și *Eufратul*), fac o țară nouă, numită *Irak*, cu un rege deosebit. *Meca*, *Medina*, *Bagdat* și *Mosul*, sînt orașele cele mai însemnate.

Armenia vrea deasemenea să ajungă neatârnată.

Caucasia va cuprinde tot ținutul dinprejurul *Caucasului*.

Turkestanul rusesc e pe cale de a se înlîrîpa ca un Stat de sine stătător.

Dar nu se știe până la urma urmii cum se vor așeza hotarele, deoarece *Europeanii* se înfig peste tot.

Englezii au pus mîna pe șesul *Mesopotamiei*, unde e *Bagdatul* și unde nădăjduiesc să facă un mare grînar, cum e fost în vechime. — Totdeodată au întîns privegherea lor și asupra *Palestinei*.

Francezii vor să stăpînească *Siria* cu *Beirut* și *Damasc*.

Grecii se întinseră peste o parte din *Asia-Mică*, dinprejurul orașului *Smirna*, dar *Turcii* i-au alungat din *Asia*.

Turcilor le-a mai rămas în Europa foarte puțin: o fâșioară de pământ dela Mărița până la *Constantinople*, iar din Asia-Mică abia părțile de pe podiș, până la o linie care pleacă dinspre golful *Alexandreta* și merge drept spre hotarul Persiei (lacul *Urmiah*), iar de aci pornește spre cotul de răsărit al M.-Negre (*Batum*). Italienii și Francezii se înfig și ei pe malul de miazăzi.

LECTURI GEOGRAFICE ¹⁾

* Pamirul, numit și „acoperișul lumii”, e unul din podișurile cele mai înalte ale pământului. (E de șapte ori mai înalt decât Transilvania, iar vârfurile munților dinprejur trec de 7000 m.). La așa înălțime nici un copac nu mai poate crește: pământul e gol sau acoperit cu iarbă mărunță, iar pe alocurea cu ceva ovăș și secară salbatică.

Zăpada se topește abia la sfârșitul lui Maiu; adesea nici nu se topește deplin, și alta nouă cade la loc. Cu toate acestea, fiindcă e așezat în mijlocul Asiei, se credea odată că acolo a fost leagănul omeniirii și că de acolo omeneii s'ar fi coborât în spre marile țări ale Asiei și în toate celelalte continente!

Adevărul e altul: Pamirul e un ținut sărac, unde omul nu se poate așeza pentru multă vreme nici acuma, — necum în vremurile mai vechi. Azi bunăoară, iudată ce vine primăvara, iar zăpada prinde a se topi, podișul începe a se acoperi cu iarbă și o mulțime de flori (stânjenei, floarea paștelor, brândușe, etc.); atunci ciobanii din țările vecine pornesc întracolo cu turmele la pășune. Dar năusearea de toamnă îi alungă din nou la vale; așa că Pamirul mai tot timpul e nelocuit — ca un palat de zăpadă rămas pustiu în mijlocul continentului. Un călător mai vechiu, Marco Polo, adusese vestea în Europa că pe Pamir trigul e așa de mare, încâ nici focul nu poate da căldură, ca să poată ierbe legumete!

* Himalaia — Alpii Europei sânt lașă de Himalaia, întocmai ca un copil pe lângă un bărbat voinic. Mont-Blanc e singurul vârf care se apropie de 5000 m. pe când în Himalaia vârfuri de acestea sânt cu sutele (120 piscuri trec peste 6000 metri, 40 peste 7000 m., și 17 peste 8000 m.). Dacă toate continentele ar adună vârfurile lor cele mai înalte, să le pună la un loc, tot Himalaia le-ar întrece.

Se înțelege că pe așa grozave înălțimi, zăpada nu se mai topește în veci — deaceia cu drept cuvânt, Himalaia a fost numită casa omătului. Culmile toate sânt îmbrăcate într'o haină groasă de zăpadă, din care curg nu râuri de apă, ci râuri uriașe de glăciună, care, topindu-se, dau naștere mai la vale adevăratelor râuri de apă.

¹⁾ Pentru completare am adăugat câteva lecturi geografice.

Ele coboară întâi pe niște povârnișuri goale, unde nu se vede decât *piatră* și *jarăși piatra*. Mai jos, începe a se ivi și ceva verdeață, adecă piatra începe a se acoperi cu *mușchiu*. Abia către 5000 și 4000 m. se arată iarba adevărată și puține *tufe de copaci piperuciți* de frig. Sub 4000 m. copacii prind apoi a se mări, muntele se îmbracă cu *păcuri de brau*, iar dela 3000 m. în jos râurile coboară prin *păduri uriașe de ceari stejori* și alți arbori care leapădă frunzele peste iarnă; în slârșit, spre poale vin la rând arborii tropicali, totdeauna verzi.

Când ies și din acele păduri, neumăratele râuri care s'au colorit de pe coastele Himalaiei își comollesc mersul și se varsă pe șes, formând o mlaștină (lungă de 2000 km. și lată de 50 km.) în care crește — în feul pășunișului dela zoi — o aciclipuită mulpme de plante de baltă. Aci, în mlaștina aceasta de ape încropite, e râul *tigrilor*, *șeptilor* și altor jivine râu lacătoare. În sfârșit, abia după ce ai trecut în curmeziș (cale de un ceas) și mlaștina aceasta, numită *terai*, ajungi în *câmpia Gangesului*, cu orezăriile sale nestârșite.

Sosii aci, călătorul când se uită înapoi, zărește pe deasupra pădurilor culmea albă a uriașului munte, pe care localaicii l'au numit „locuina înțeleptului brama“, tatăl zeilor. — În fiecare an mii de pelerini, se suie spre templele ridicate de credincioși la izvorul râurilor sînte, care pleacă din locuina zeului.

* Tibetul nu e așa de pustiu ca Pamîrul. Nici pe el nu cresc copaci, dar în multe locuri sînt pășuni întinse, pe care rătăcesc turme întregi de *capre sălbatece*, de *măguri*, de *oi*, etc. Acolo pe podișul acela acoperit cu lacuri sărate și înghețate se găsește rumegătorul cel mai mic dintre toate (un *cerb mic* la trup ca un iepure, — pare că ar fi o jucărie) și alți rumegători *lacul*, care se suie pe munți, pînă unde abia păsările mai pot urîi.

Un călător, mirat că acolo se allă atâtea viețuitoare, zice: „în liberi, dobitoacele, nu oamenii, stăpănesc pămîntul“. El își da cu socoteală că, între Kuen-Lun și Himalaia, sînt *milioni* de icrbivore sălbatece, care rătăcesc dintr'un loc într'altul pe unde găsesc ceva de pascu. — Se pare că nici hirtunile de nisip, nici lipsa apei nu sînt în stare să puică o stavilă îmulțirii acestor rumegătoare, care s'au devriis a se mulțumi cu puțin.

* Iranul. Pietrișul e amestecat cu sare, și e așa de uscat încât lucrarea pămîntului nu e cu puțină decît acolo unde se împreștie apă din izvoare ori râuri prin șanțuri sūpate înadins.

La noi, apa din puțuri, izvoare și râuri este tuturor... Acolo un *izvor* e ca o *moșie* și deobiceiu e proprietatea celor mai

marl și pământ: apa se ia și se împarte pe ogoare cu regulă, dându-se numai acelor care au drept la ea.

Băștile lacurile și mlaștinile sânt însă mai toate sărate și deci netrebuțate; chiar și pământul în unele locuri e peste tot acoperit cu o coajă de sare. Așa spre pildă, dela Teheran și până în munți Corosaului team cât or fi dale Severin până la Sulina), se întinde o pustie sărată unde nu vezi un fir de iarbă. Jeasupra cerul e veșnic fără nori — afară de câteva săptămâni pe an — iar aerul e atât de uscat, încât fierul nu rugineste, carnea se usucă, dar nu putrezește. Se înțelege că în tot ținutul acesta nu-ți nici o urmă de broască sau vietate, care are nevoie de apă.

* **Mongolia.** — În lung și în lat, e acoperită toată de zăpadă timp de aproape 9 luni. Cum vine însă primăvara și începe desghețul, iarba crește văzând cu ochii, atât la marginea de nord spre Siberia, cât și la cea de sud, spre China. Ba aci Chinezii fac în multe locuri și ceva arătură. Meul crește destul de bine.

Fușiile acele verzi sânt numite de Chinezii „*Tara ierburilor*“. deoarece, cât vezi cu ochii, nu se zărește pe aceste șesuri verzi nici măcar un singur copac. Spre mijlocul Mongoliei, iarba ajunge tot mai rară și, dela o vreme, n'oi sub picior decât nisipul gol. Aci începe „*marea de nisip*“, după cum au botezat-o tot Chinezii. De n'ar fi din loc în loc câte un puț, și mai ales de n'ar fi cămila, trecerea peste accasă pustii ar fi cu neputință. Din fericire, în ținăturile ierboase de pe margine e patria cămilei și a calului, două animale care au mare însemnătate în viața omului. — Cămila cu două cucoase se găsește și azi în sare sălbatecă lângă Lob-Nor. Calul sălbatec rătăcește deasemenea în borghelii numeroase pe stepile acoperite cu iarbă. Mongolii îl vâneză pentru carnea lui.

* **Negof în Siberia.** — Târgul cel mai însemnat e cel dela *Ostrovnoc*, aproape de râul Kolyvan. Satul are abia 50 de colibe, dar pe vremea iarnarocului e cât un oraș de mare. Din toate părțile se adună lume, venind în săniile încărcate cu piei și cu blănnuri. Vin până și Ciucii, care locuiesc aproape în capul Orientului, lângă strămtărea lui Behring.

Cu femei, cu copii, cu corl cu tot, se sate în săniile și abia după 5—6 luni sosesc la *Ostrovnoc*. În caravane, de 5—400 de suflete. Dealțul nu-i nutrire de mîrșirea caravanei, fiindcă, de felul lor, Ciucii sânt cărușii: trec cu luntrea lor de piele peste strămtărea lui Behring, cumpără piei dela Eschimoșii din America și le aduc spre vânzare.

În ziua iarnarocului, după ce se adună cu toții, pun săniile la rând, întind merla în linie și, când se aude un clopot, negustorii

Ruși dau năvală cure mai de care, aducând în loc de bani: *bri-cege, topoare, mărgele, clește, lulele...* și apoi se poartă pe dinaintea săniilor, lăudându-și fiecare marfa.

Localnicii deobicei au tac din gură, iar câmul văd că se potrivește socotela întind cu o mână blana, iar cu alta iau în schimb mimi-curile aduse de Ruși.

* **Lucrarea pământului în China.** — Câmpia dintre cele două mari fluvii: Hoang-Ho și lao-ce-kiang e unul din *marele grânare ale lumii*, deoarece este bucată de pământ, pe care sapa și plugul au frământat-o din timpurile cele mai vechi.

Nu-î nci o palmă de loc, care să nu fie lucrat: iar acolo, unde nu e umezală deajuns pentru plante, plugarii aduc apă din râuri cu ajutorul a mii de sanșuri. Tara totu e ca o grădină bine îngrijită. Pârloagă nu se pomeneste. Ba în unele locuri, acelaș câmp dă de trei sau de patru ori roade într'un singur an!

Cum adună gunoii un Chinez și cum se pricepe el să îngrășe ogorul, e o minune. Planta care e mai mult cultivată de dânsii, e orezul. Funcționarii primesc jumătate din leafa lor în orez: dease-menea, locuitorii plătesc hrul dând orez, iar cea mai mare laudă a împăraților eră aceasta: să poată zice fiecare, că pe vremea sa *poporul chinez a trăit liniștit și a lucrat bine pământul*. Deaceea, la o anumită zi împăratul însoși ieșea la câmp și apuca de coarnele plugului.

* **Viața în China.** — Chinezii, mai ales cei dela miazănoapte, sunt oameni voinici și osoși. Imbrăcăminte lor, deobicei albastră e fără nici o podoabă: niște pantaloni largi de sus până jos și o haină vâluită. Pe cap, o tichie rotundă, de sub care atârână peste țeasta rasă o singură coadă împletită femecește. Toate hainele sînd de bumbac; stoffe de lână n'au decât boagații. Spre nord se poartă și blănuri aduse din Siberia, iar spre miazăzi, unde sînt mulți dazi, mai toți se imbracă în mătăsuri.

Țafa, în multe părți, e spoită cu alb (cum fac clownii) și înfrumusețează apoi cu pete roșii! Singure babele și copiii rămân cu obrazul curat. Cel mai smintit obicei e însă schilodirea picioarelor la femei.

Dela 5 ani, piciorul fetelor e strâns într'o capcană, cele 4 degete mici îndoite și sumese sub talpa piciorului. Când ajung fete marl, picioarele sînt cloante cu desivârșire. Deaceea femeea chineză îi se pare că merge pe catalige. Afară din casă, abia se mișcă — trebuie s'o poarte cineva pe un scaun, ori s'o ia în cărcă!

Dealtfel, cu tot respectul ce-i arată siii, femeia e înjosită. Nașterea unei fete e privită ca o nenorocire și se încearcă descântece și farmece pentru ca mamele să nască băieți, în loc de fete. Mulie

cete sânt omorîle de mici. Se omorâ însã și băieții, mai ales cei nãscuți în anume «cazuri rele». Uciderea copiilor nu e o vlnã pentru nimeni. În unele provincii, e un lucru așã de obișnuit, încât se pot vedea pe malul apelor stâlpi pe care scrie: *aci nu e voie sã fie înecate fete.*

Bãrbatul, dacã e bogat, ia mai multe femei. Una e legitimã, iar celelalte sânt privite ca roabele nevastei. Vãduvele adeseori se ucid pe mormântul bãrbaților. Din pricina înjosirii, multe femei aici nu se mãriã, ci se fac cãlugãrițe; dar mãnãstirile n'au scop



Manã de cãrturar Chinez.

bisericesc, ci sânt un fel de aziluri. Toatã religia Chinezului e moralã: ascultarea de legi și respectul cãtre pãrinți și cãtre familie.

Chinezii pun foarte mare preț pe învățaturã. Nicãieri pe fața pãmântului, examenul n'are mai mult preț decãt în China. Fãrã examen și fãrã învățaturã, nu poți ajunge la nimic. Școala începe u 6 ani cu mare pompã. Cãrțile și telul învățăturilor e acelaș în China de sute de ani. Dupã ce copilul isprãvește cu cãrțile de moralã, istorie și alte învățãturi mai mãrunte, vine în capitala pãtutului și face examenul întâi (o compoziție de cãteva versuri cu privire la o temã oarecare). Dupã aceea urmeazã învățatura legilor și al doilea examen (cum ar fi în Europa — licența). Cinc în vintã mai mult se întârșicazã la al treilea examen, în lașã unor funcționari trimiși tocmai din Pekia. Candidații (cãte 6000—8000 sânt închiși deosebit și stau acolo 2 zile cu hranã, cãrți și cernealã ca sã scrie lãrã ajutorul altora. Cine izbucnește e *Ku-lin*. În sfârșit, din toatã China se adunã în Pekin 6000 de *Ku-lin* și trec examenul al patrulea, ca sã se aleagã din aceștia numai 350 de *Funcle*. Aceștia se dau funcțiile cele mai mari. (Acum iavașã foarte mulți Chinezi în Japonia, iar alții în Europa).

Cãt privește traul de toate zilele, Chinezul e mai presus de toate agricultor. Arã rãu, dar îngrașã ogorul, cum nu se poate mai bine. Vita de plug e bivolul; înspre nord, catãrul. Pãmântul e îm-

părjit în bucăți mici: 6 hectare în șes e moșie mare; plugarii mijlocii au abia 1 hectar, iar sârșimea și mai pușu. Dintre un petec de pământ, Chinezul scoate foarte mult, căci seamănă numai plante de mare preț: ceaiu, dul, etc. În timpul diu urmă au pătruns spre munți și porumbul și cartoful. Legume se găsesc peste tot.

Află de crez, hrana cea mai obișnuită e peștele. Peștiișorii săni crescui înadins în bazine, pâuă ce vine vremea să fie dați în baltă. Oi nu cresc. Brânzeturi se găsesc de toate felurile și lăline. Se fac însă diu soia — o lasole. (Cu un ban — o centimă lucrătorul poate cumpără caș de soia, ca să-i ajungă o zi înreagă!) În deosebire de alți orieatali, Chinezii nu mânăceă cu degetele ci cu două beșoare de fildeș, cu care se ajută în chip de furculiță.

Populația locuște mai ales în sate, iar aceștia săni loare mari (8—10.000 locuitori). Chinezul nu stă singuratec, ci trage ca albine la stup. La ușa fiecărei case e lista cu numele celor ce o locușe. Casa e rău îngrijită, întunecoasă. Străzile strimie și întortocheate. Drumurile iarăși înguste și rele. Lipsa drumurilor o împlineau odniă canalele, care uneau nordul cu sudul țării. De căad plutirea pe mare e mai înlesniță, iar hoșii de mare au fost stârpiți, cunalele au rămos în paragină, — afară de mijlocul Chinei unde slujesc la irigație.

Pe lângă însușiri bune, are însă Chinezul una foarte rea: e pătinaș fumător de opium. Urmările săni tot așa de rele, ba încă mai grozave, chiar decât ale beției de rachiu. Câteva zeci de ani, de când s'a răspândit obiceiul acesta grozav, poporul a fost adus aproape de marginea prăpastiei. E pe calea rătăpirei. Totul e în paragină: drumurile, canalele, podurile, turmurile de unde se dau semnalele (telegrafice prin foc), etc. industria e și ia în decădere. Nu-i puțin lucru să ajungă în unele provincii 90 la sula din locuitori, robi ai acestui neorocit obicei.

* Pescuirca mărgăritarelor lângă Ceylan. — În Martie, timp de șase săptămâni e o mare vâlvă priure luntrașii de lângă insulele Ceylan și India, unde e marea cea mai bogată în scoici cu mărgăritare. Mai întâi locurile săni vândute la licitație, apoi începe pescuitul. Seara, când suflă vântul dela uscat spre mare pornesc luntrele. Fiecare luntre are 20 de oameni: 10 la lopoți, 10 scufundători. Cum răsare soarele, încep pescuitul. Scufundătorul își dă drumul pe o sfoară, de care e legat și de un pietroiu, ca să se coboare mai lesne. Cu dreapta și cu piciorul drept se ține de sfoară; cu stânga astupă nasul, cu piciorul stâng ține un sacușor. Ajuns jos, culege cât poate mai multe scoici și apoi elatind de sfoară spre a fi tras spre luntre. — În zadar s'ou trudit Ea-

glezii să-1 deprindă a se cobori cu elopotel scufandrierilor. Localnicii în iot obiceiul vechiu. Și nu e treabă ușoară să te cobori 40—50 de ori într'o zi! Unit stau și câte 4—5 minute sub apă până ce le dă sângele pe nas, pe gură sau pe urechi. Ba pe mulți îi înghit rechinii acolo, în fundul mării.

Pe la amiază, când vântul se pornește spre uscat, pornesc cu luntrele sote firm. Soicile sânt puse pe rogoșii, să putrezească, alifel, descinzându-le cu slla, mîrgăritarul se strică. Mirosul pe mal e groaznic. Noroc că începe musonul de sud-vest: aerul e mîturat de vânturi, dar cu vântul vine și apa dinspre Africa, se îngămădește în strâmtoarea (Palk) dintre Ceylan și India, iar bancurile cu scoici sânt acoperite de o apă mai adîncă, așa că pescuitul încetează.

Mîrgăritarele din Ceylan sânt albe și prețuese mai puțin decă cele gălbioare din lungul Golfului Persic.

* Căfeaua din Yemen. — Colțul de sud-vest al Arabiei e locu unde s'a cultivat pentru întâia dată căfeaua, — adusă aci de bună seamă din Abisinia. Numele i s'a tras dela *Kaffa* (în Arabia) unde s'a cultivat la început mai multă.

Copacul, înalt de 5—10 m., seamănă la frunză cu dafinul. Florile lui albe durează 8 luni, apoi fac un rod la fel cu cășesele, avînd doi sîmburi; aceștia sînt căfeaua, pe care o vedem în negoș. Arborele cu toată mîrimea lui, e foarte plîpînd: nu rabdă nič căldură multă, nici nmezeală prea multă, și dă abia un kgr. de căfea pe an. Ii merge bine pe coastele adăpostite de la soarelui — Cea mai vestită căfea e cea din *Yemen*; pe aci în fiecare zi se ridică din mare un fel de negură, dînd o rouă binefăcătoare, care nstîmpără căldura soarelui.

Obiceiul de a bea căfea nu e vechiu. A început a se răspîndi cam pe vremea lui Ștefan cel Mare (istoria țării noastre spune că logofătul *Taut*, cînd s'a dus la Constantinopole, n'a știut cum să bea căfeaua). În țările din nordul Europei, deprinderea aceasta a pătruns și mai tîrziu, — abia de vreo 150 de ani. Deatunci însă copacul de căfea s'a întins în toate contincutele.

Olandezii (acum vreo 200 de ani) l-au răsădit în Iava; Francezii l-au adus în Antile (Martinica). Însfîrșit, acum 100 de ani, a fost dus și în Brazilia. Din doi copaci, răsădiți într'o grădină dia *Rio de Janeiro*, s'a făcut azi păduri nesfîrșite, așa că jumătate din toată căfeaua din lume o dă acum numai Brazilia; — pe urmă vin la rând *America de mijloc*, *Iava* și *Yemen*. Pe aceasta din urmă o beau mai mult Turcii bogăți.

* Viata Negrilor. — Oamenii de rassa neagră au romas cu mult în urma rassei mongole și mediterane. Chinezii, în singurătatea

lor dela marginea Asiei, iscodiseră o mulțime de meșteșuguri; lucrau pământul, cum nu se putea mai bine; trăiau în orașe mari cărmuși de regi; aveau legi, știau să scrie cărți — ba născociseră unele lucruri, la care Europeanii nici nu se gândeau (prof de pitești, busola, arderea gazului, etc.).

La Negri nu se pomenește de așa ceva. Minte lor leneșă nu se pricepe să născocască ceva nou. Până ce n'a venit pluzul adus în Africa de rassa noastră, ei sgâriau pământul cu un cârlig. Trăiesc



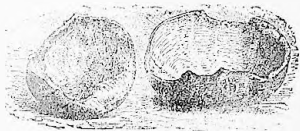
O femeie neagră prășind.

azi fără nici o grijă. Dacă au ce mânca, atâta le e de ajuns. Se împodobesc cu pene; își pun la gât șiraguri de scoici, mărgele, inele de fier... își vopsesc trupul, bai tobele și joacă cu un sgoinot asurzitor. Banii la ei sânt scoici, ori bucăți de fier lucrat, în chip de sapă.

Dumnezeul lor e un lucru de nimic: o bucată de lemn, o coajă de ou, trunchiul de copac, etc. Unii nu îndrănesc să ucidă șerpii, crezând că sufletele oamenilor trăiesc în aceste târtoare.

1) Cu privire la religie, e de notat că o bună parte din Negri au părăsit credințele lor păgâne și măcar de formă au devenit mahomedani. Jumătatea din nord a Africei s'ar putea zice că e sub stăpânirea lui Alah. Odiñoară, marginea dinspre Mediterana era creștină, dar Arabii cu loc și sabie, au întins credința lor. Au mai rămas creștini numai Abisitionii și Coptii în Egipt.

Orașe nu se dăd. Trăiesc cu foji în sate, iar casele lor sânt niște colibe acoperite cu foi de palmier, cu stuf ori cu crengi de arbori. De fereastră n'au nevoie, iar ușa e atât de mică, încât trebuie să întri pe brânci. Dealulci, ca și Țigarii, nu-s legați mai



Pahare din teste de om.

deloc de pământul pe care trăiesc. Pentru un lucru de nimic, părăsesc satul și fac altul aiurea. Ogorul e lucrat aproape numai de femei.



Negrii, lucrând fierul.

Unde se vede însă mai bine nemernicia și sălbăticia lor e în cruzimea cu care ei se poartă față de ceilalți oameni. Un sat

porneșie împotriva altui, sat, pradă, ucide, iar pe dușmanii morți, ca și pe cei priuși, îi taie și-i mănâncă. Înaintea colibelor lor stau înșipie în pari capetele oamnelor măncați, întocmai cum spun poveștile despre *căpcăuni*. Cunoșcuți în deosebi ca antropofagi, sânt Negrii *Nia-Nean* (= carne-carne), care trăiesc pe la izvoarele lui Bahr-el-Gazal.

Deaceea, venirea *Arabilor* în Africa și a religiei lui Mahomed pe care ei au înșins-o cu deasila peste triburile negre, a fost o adevărată binefacere.



Hotentot.

* Hotentotii locuiau odinioară tot colțul de sud al Africii. Au fost însă împinși cu vremea spre Kalahari, pe departe de Negrii coboriți din nord, pe alta de Europeanii care s'au așezat la capul Bunei-Speranțe.

Ei cresc vite, fac sate, punându-și colibele în cere și închizând peste noapte vitele la mijloc. O astfel de comună de colibe se numește *Kraal*. Adevăratul nume al acestui neam este *Koin-Koin* adică „oameni adevărați”. Burii însă, când au venit în atingere cu dânșii, le-au dat în batjocură numele de Hotentotii, ceea ce înseamnă „bătăuți” (din cauza limbii lor ciudate). Și tot în batjocură le-au mai dat și numele de „cap de piper”, deoarece părul lor e adunat în mănunchiuri mici, parcă ar fi o perie toată sau niște boabe de piper libite de plele.

Ei își dăpșesc toată fața, afară de nas. Se îmbracă cu piei. Inșă, cu toată îmbrăcăminte, trupul e mai mult gol. Doar dinainte spânzură un șorț de piele și o coadă de șacal, care le slujește drept batisă. Niciodată în viața lor, nu se spală; deaceea, corpul are un miros foarte greu. — Când văd că s'a adunat murdărie prea multă, se freacă cu bălignar.

CUPRINSUL

	Pag.
Prefața	3
Noțiuni generale	3
I. Ce este Pământul, Formarea Pământului și dovezi despre rotunzimea lui. Globul	3
Orientarea și fixarea pozițiunii unui loc pe fața pământului. Puncte cardinale, linii ajutătoare	12
II. Orientarea pe Glob	17
III. Harta și orientarea pe hartă	20
IV. Mișcările pământului	29
Cum e așezat pământul și timpul mișcării sale împrejurul soarelui?	33
V. Cele patru învelișuri ale Pământului	38
A) Atmosfera	39
VI. Ploile. Răspândirea lor pe fața pământului. Clima	44
B). Hidrosfera	51
Curenții sau „fluviile mării”	58
C) Scoarța pământului	62
D) Biosfera	71
Vegetația	71
Animalele	79
Rusele	84
Ce este geografia?	87
Continentele de la sud	88
Africa	89
A) Scoarța pământului	90
B) Clima și apele	96
C) Plante și animale	98
D) Locuitorii Africii	103
Statete	108
Egiptul	109
Africa minoră	119
Africa Engleză de sud	123
Australia	135
A) Pământul	135
B) Clima și râurile	137
C) Plante și animale	138
D). Locuitorii	140
Melanesia	144
Polinesia și Micronesia	146
America de sud	154
A) Pământul	154
B) Clima și râurile	157
C) Plante și animale	159

D) Locuitorii	162
Statele	164
Brazilia	166
Chile	170
Argentina	175
Continentele de nord	179
<i>America de nord</i>	180
A) Pământul	180
B) Clima	183
C) Apele	184
D) Plante și animale	186
E) Locuitorii	190
Poseziunile engleze	192
Statele Unite	194
Mexicul	206
America de mijloc și Indiile apuseve	210
India apuseană	215
<i>Asia</i>	216
A) Pământul	216
B) Clima și Apele	219
C) Plante și animale	222
D) Populația după rasă și religioni	226
Civilizația	228
Statele	231
China	231
Tări supuse Chinei	239
Japonia	243
Coreea	250
Siberia	252
Poseziunile engleze în Asia	256
India	257
Indo-China	263
Asia apuseană	263
Lecturi Geografice	263
Pamirul	277
Himalaia	277
Tibetul	278
Iranul	278
Mongolia	279
Negot în Siberia	279
Lucrarea pământului în China	290
Viața în China	280
Fecundarea mărilor lângă Capitan	282
Cafeaua din Iemen	283
Viața Negrilor	283
Hotenți	286

In Editura Librăriei **SOCEC & Co., S. A.**

*Au apărut de acelaș autor următoarele manuale didactice
de curs secundar:*

Continentele (fără Europa) pentru clasa I secundară.
Caiet-Atlas Continentele (fără Europa) pentru cl. I
secundară.

Continentele (fără Europa) p. cl. I a șc. normale.
Europa pentru clasa II secundară.

Caiet-Atlas Europa pentru clasa II secundară.

Europa și Asia pentru clasa II normală.

România pentru clasa III secundară.

Caiet-Atlas România pentru clasa III secundară.

România pentru clasa III normală.

Geografia Fizică pentru clasa IV liceală.

Geografia Fizică pentru clasa IV normală.

Geografia Economică pentru clasa V liceală.

România pentru clasa VII liceală.

CETIȚI!

CETIȚI!

„BIBLIOTECA PENTRU TOȚI“

cea mai vastă, cea mai completă

Biblioteca Enciclopedică românească, în care au apărut peste 1200 numere și continuă să apară zilnic, cu cele mai alese opere ale autorilor români și străini.

Prețul unui număr Lei 7.—

Cereți Catalogul gratis la toate librăriile din țară.

Prețul Lei 102.—